Sașa Iașin

Familiile nobiliare sârbești din Banat, în secolele al XV-lea și al XVI-lea

Editura MEGA

https://biblioteca-digitala.ro

SAȘA IAȘIN

FAMILIILE NOBILIARE SÂRBEȘTI DIN BANAT, ÎN SECOLELE AL XV-LEA ȘI AL XVI-LEA

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Saşa Iaşin

Familiile nobiliare sârbeşti din Banat, în secolele al XV-lea şi al XVI-lea

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2015

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEUL BANATULUI MONTAN REŞIŢA
Seria TEZE DE DOCTORAT
Coordonată de Dumitru Ţeicu şi Rudolf Gräf

DTP şi copertă:
Francisc Baja

© Saşa Iaşin, 2015

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
SAŞA, IAŞIN
Familiile nobiliare sârbeşti din Banat în secolele al XV-lea şi al XVI-lea / Saşa Iaşin. - Cluj-Napoca : Mega, 2015
ISBN 978-606-543-627-5

929.52(=163.41)(498.5)

EDITURA MEGA

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

INTRODUCERE 9

I. STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRILOR 11
I.1. Istoriografia sârbă 11
I.2. Istoriografia maghiară 14
I.3. Istoriografia română 15
I.4. Alții 16

II. SITUAȚIA POLITICĂ ÎN BALCANI ÎN SECOLELE AL XV-LEA ŞI AL XVI-LEA 19
II.1. Relațiile Serbiei cu Bizanțul în secolul al XV-lea 19
II.2. Serbia între Imperiul Otoman şi Regatul Ungar 21

III. PREMISELE DEZVOLTĂRII NOBILIMII SÂRBE ÎN BANAT 37
III.1. Nobilimea medievală sârbă din Banat, în secolele al XV-lea şi al XVI-lea – geneză, dezvoltare, integrare 37
III.2. Statutul social-juridic al nobilimii sârbe din Banat, în secolele al XV-lea şi al XVI-lea 44
III.2.1. Implicarea în viața politică a Regatului Ungar, în secolele XV şi XVI 44
III.2.2. Stăpânirile funciare 49
III.2.3. Stăpânirea asupra supuşilor 53
III.2.4. Moştenirea şi transferul de proprietate către urmaşi 55
III.2.5. Tranzacțiile funciare şi zălogirile 57
III.2.6. Conflictele patrimoniale 59
III.2.7. Domeniile deținute de nobilii sârbi din Banat 61
III.2.8. Obligațiile militare ale familiilor nobiliare 72
III.2.9. Identități confesionale ale elitelor sârbeşti din Banat, în secolele al XV-lea şi al XVI-lea 74

IV. FAMILIILE NOBILIARE SÂRBEŞTI DIN BANAT 79
IV.1. O instituție medievală. Despotatul 79
IV.2. Despotul Stefan Lazarevici 83
IV.3. Familia Brancovici 87
IV.3.1. Originile familiei Brancovici 87
IV.3.2. Despotul Giuragi Brancovici (1377; despot 1427–1456) 88
IV.3.2.1. Domeniile despotului Giuragi Brancovici 102
IV.3.2.2. Activitatea social-religioasă a despotului Giuragi Brancovici şi a familiei sale în Banat 113

https://biblioteca-digitala.ro

IV.3.3. Familia Brancovici după moartea despotului Giurgi Brancovici 119
IV.3.3.1. Despotul Lazar Brancovici (1421; despot 1456–1458) 120
IV.3.3.2. Despotul Stefan Brancovici (1421–1476; despot 1458–1459) 122
IV.3.3.3. Mara Brancovici (1412–1487) 123
IV.3.3.4. Katarina Brancovici (1418–1492) 124
IV.3.3.5. Grgur Brancovici (aproximativ 1416–1459) 124
IV.3.3.6. Despotul Vuk Grgurevici (1438; despot 1471–1485) 125
IV.3.3.7. Despotul George Brancovici (1461–1516; despot 1486; coregent 1493–1496) 128
IV.3.3.8. Despotul Iovan Brancovici (coregent 1493; despot: 1496–1502) 130
IV.3.4. Heraldica 130
IV.4. Familia Postupovici 131
IV.4.1. Primii ani de afirmare 131
IV.4.2. Familia Postupovici în Banat 132
IV.5. Familia Iacşici 133
IV.5.1. Originea familiei Iacşici 133
IV.5.2. Fraţii Stefan I (?–1489) şi Dmitar I Iacşici (?–1486) 134
IV.5.3. Familia Iacşici în timpul urmaşilor fraţilor Dmitar I şi Stefan I Iacşici, în secolele al XV-lea şi al XVI-lea 137
IV.5.4. Domeniile familiei Iacşici 147
IV.5.5. Relaţiile familiei Iacşici cu elita societăţii medievale din Banat 161
IV.5.6. Ctitori de biserici şi mănăstiri 165
IV.5.7. Heraldica 167
IV.6. Familia Belmujevici 168
IV.6.1. Origini. Ascensiune 168
IV.6.2. Activitatea în Banat 169
IV.7. Ultimul „Ţar" al sârbilor în Banatul medieval – Iovan Nenad 174
IV.7.1. Originea lui Iovan Nenad 174
IV.7.2. Activitatea lui Iovan Nenad în Banat 175
IV.8. Petar Petrovici de Suraklin 178
IV.8.1. Contextul istoric 178
IV.8.2. Afirmarea lui Petar Petrovici pe scena istorică a Banatului medieval 181
IV.8.3. Petar Petrovici şi episcopul Martinuzzi 183
IV.8.4. Revenirea lui Petar Petrovici în Banat 185
IV.8.5. Activitatea administrativ-politică în Banat 187
IV.8.6. Domeniile 193
IV.9. Nicola Ţrepovici (Cherepovici) 194
IV.10. Alte familii nobiliare sârbeşti din Banat 197

Concluzii 205

Bibliografie 213

https://biblioteca-digitala.ro

INTRODUCERE

Banatul medieval, un teritoriu multiconfesional şi multietnic, a fascinat întotdeauna prin istoria sa şi personalităţile marcante care au apărut pe scena politică a acestui spaţiu. Lucrarea de faţă se doreşte o incursiune în istoria socială a Banatului medieval, intenţionând să evidenţieze o categorie a vieţii sociale a sârbilor din Banat, şi anume nobilimea sârbă în secolele al XV-lea şi al XVI-lea. Tema propusă s-a impus din necesitatea firească de a completa un gol existent în cunoaşterea acestei ramuri a vieţii sociale în Banat, de la apariţia primelor familii nobiliare sârbeşti în regiune şi până la stingerea lor, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Vastitatea şi complexitatea temei ne obligă ca acest cadru problematic să fie limitat la prezentarea generală a condiţiilor politice şi sociale în care a apărut, şi-a desfăşurat activitatea şi s-a asimilat nobilimea sârbească din Banat, precum şi de a prezenta cele mai importante familii nobiliare sârbeşti, fără a intra în cercetarea amănunţită asupra fiecărei familii.

Golul privind cercetarea istoriei nobilimii sârbeşti din Banat, sau superficialitatea cu care a fost tratată această problematică, precum şi numărul mare de izvoare bibliografice care au zăcut inerte în faţa cercetătorilor, ne-au condus spre abordarea acestei teme de sinteză în ceea ce priveşte o parte din istoria sârbilor din Banat. Chiar dacă prin complexitatea ei, tema enunţată prezintă nu numai o provocare, ci şi o încercare îndrăzneaţă, încurajaţi de abundenţa izvoarelor şi de tema captivantă prin posibilităţile de descoperire a multor noutăţi, am hotărât că acestei clase sociale sârbe din Evul Mediu bănăţean trebuie să-i fie acordată grija cuvenită.

Conţinutul materialului bibliografic ne-a permis să direcţionăm cercetarea noastră către familiile Lazarevici, Brancovici, Iacşici, Petrovici, Ţrepovici, Belmujevici, dar nu înainte de a prezenta condiţiile politice, istorice şi sociale în care şi-a desfăşurat activitatea nobilimea sârbească din Banat. Prin urmare, tema acestei sinteze este nu numai de a aduna date, documente şi de a înţelege procesul de dezvoltare a nobilimii sârbeşti din Regatul Ungar, ci are menirea să prezinte un aspect important din viaţa socială a sârbilor din Banat în perioada amintită.

Fără a avea pretenţia unui caracter exhaustiv, lucrarea doreşte să ofere o privire de ansamblu asupra unei părţi din viaţa socială a sârbilor din Banat, precum şi să ofere punctul de pornire, pentru cei interesaţi, în ceea ce priveşte cercetarea mai amănunţită a fiecărei familii nobiliare în parte.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

I. STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRILOR

I.1. Istoriografia sârbă

Studiul istoriei naționale a sârbilor a fost o preocupare constantă a istoricilor sârbi începând cu mijlocul secolului al XIX-lea. Deşi s-a scris despre viața sârbilor din Banat, nu a existat o preocupare specială privind familiile nobiliare sârbeşti din acest areal. Această problematică a fost tratată doar periferic. Printre cauze putem enumera în primul rând lipsa documentației, a izvoarelor documentare, editate în mare majoritate în limba latină sau maghiară, care în mare parte au rămas netraduse în limba sârbă. Istoria sârbilor a cunoscut şi o abordare ecleziastică, Biserica revendicându-şi dreptul de apărătoare a identității naționale. De aceea, nu de puține ori, chiar şi în studiul problematicii familiilor nobiliare sârbeşti, ne vom confrunta cu o istorie adaptată dogmelor ecleziastice. Având în vedere că această istorie s-a scris într-o perioadă când avântul pentru păstrarea identității naționale a fost foarte prezent în rândurile societății sârbe, mai ales în Voivodina, atunci este lesne de înțeles şi interesul pentru problematica familiilor nobiliare în Regatul Ungar, mai ales pentru istoria familiei Brancovici, ca una dintre ultimele familii domnitoare din Serbia.

Pe lângă această motivație, legată de istoria bisericii, există şi alte perspective de ordin social şi chiar politic. Pe de altă parte, situația politică din cele două țări vecine, care-şi împart teritoriul din Banatul istoric, nu a permis niciodată până acum ca Banatul să fie tratat ca o provincie cu o individualitate istorică în întregul ei. De aceea, în istoriografie, anumite probleme au fost cercetate cu tentă polemică şi etnocentrică, în detrimentul adevărului istoric. Spațiul multietnic, multiconfesional şi multicultural al Banatului a impus, prin urmare, o tratare a acestei teme din perspectiva celor trei principale naționalități conlocuitoare: români, sârbi şi maghiari. Imperativul declarat al acestui demers este să fie adus la lumină un segment important al istoriei sociale a Banatului, legat de istoria sârbilor, întregind în acest fel discursul despre nobilimea medievală a Banatului. Istoriografia română s-a ocupat temeinic de studiul elitelor sociale româneşti ale Banatului din epoca medievală. Dar tematica cercetării a vizat familiile nobiliare românești din Banat, istoricii români nefiind preocupați foarte mult de istoria familiilor nobiliare sârbeşti din Banat.

https://biblioteca-digitala.ro

Izvoarele documentare, ca prima sursă în tratarea temei enunțate, provin din publicarea documentelor din arhivele Ungariei medievale. Istoriografia sârbă a început la mijlocul secolului al XIX-lea prin scoaterea la lumină a materialului arhivistic, reprezentat de diferite diplome, scrisori sau însemnări privitoare la problematica istoriei sârbilor. Între istorici, se evidențiază lucrările lui Medo Puțici, din Ragusa, cu două volume de material arhivistic sub titlul *Споменици српски од године 1395 до 1423*, editate la Belgrad în anii 1858 şi 1862. Documentele sunt relevante pentru cercetarea întreprinsă, deoarece oferă informații despre primii ani de afirmare a familiilor nobiliare sârbeşti din Banat. Ljubivoje Stojanovici, în lucrarea *Стари српски записи и натписи*, Београд, 1902, va completa lucrarea lui Medo Puțici prin editarea mai multor materiale arhivistice ale Ungariei medievale, care oferă date despre familiile Brancovici, Iacşici şi Belmujevici.

Un alt istoric sârb, Aleksa Ivici, s-a preocupat mult timp mai ales de istoria sârbilor în Voievodina. Lucrarea acestuia, *Историја Срба у Војводини*, Novi Sad, 1929, este dedicată istoriei sârbilor în cele trei provincii din Voievodina, respectiv, Srem, Bacika şi Banat. Autorul tratează pe larg problema relațiilor politice din timpul despotatului sârb precum şi istoria sârbilor până la cucerirea Banatului de către turci. În a doua parte a lucrării sunt tratate problemele de la începerea cuceririi Banatului până la eliberarea acestuia în vremea lui Eugeniu de Savoya, ca, mai apoi, lucrarea să fie finalizată cu epoca modernă până la Primul Război Mondial. Profesorul Aleksa Ivici se înscrie printre istoricii de seamă care a activat în importantele centre universitare din Subotița şi Belgrad, în a cărui sferă de cercetare istoria Banatului a avut un loc însemnat. De asemenea, profesorul Ivici a adus informații importante din arhivele de la Belgrad, Buda sau Viena, prin publicarea diplomelor de înnobilare ale mai multor familii nobiliare sârbeşti din Banat. Cercetările profesorului Ivici sunt foarte ample şi diversificate. În cercetările istoricului vom găsi interesul pentru toate perioadele istoriei sârbilor, toate susținute de material arhivistic oferit în premieră istoriei naționale. În ceea ce priveşte istoria medievală a sârbilor, profesorul Ivici a arătat interes pentru personalitățile marcante ale nobilimii sârbe de la începutul secolului al XVI-lea, mai ales despre „țarul" Iovan Nenad Țrni, Stefan Borislavici sau Pavle Bakici. În preocupările istoricului Aleksa Ivici un loc important îl au sigilografia şi heraldica. În acest sens sunt edificatoare lucrările *Стари српски печати и грбови*, Belgrad, 1910, iar studiul genealogic al nobilimii sârbe a fost încununat cu lucrarea *Родословне таблице српских династија и властеле*, Belgrad, 1928.

Această din urmă lucrare, care a fost reeditată de trei ori cu adăugirile de rigoare, va naşte ideea unui studiu mai amplu asupra genealogiei vechilor familii dinastice şi nobiliare sârbeşti din Evul Mediu, sub îngrijirea istoricilor Duşan Mrgienovici, Aleksandar Palavestra şi Duşan Spasici, care, împrumutând titlul profesorului Ivici, vor trata pe larg problema heraldicii şi a genealogiei familiilor sârbeşti, începând cu familia Nemanjici (secolul XIV) şi terminând cu

https://biblioteca-digitala.ro

familia Karagiorgievici (secolul XX), studiu care va vedea lumina tiparului în anul 1987, la Belgrad.

În perioada de sfârşit a secolului al XX-lea, istoria sârbilor din afara graniţelor sârbeşti a devenit o preocupare intensă şi firească, mai ales pentru profesorul Ljubivoie Ţerovici.[1] Istoria poporului sârb, ancorată adânc în istoria Câmpiei Panonice, păstrarea tradiţiei dinastiei Nemanjici, pe de o parte, precum şi a tradiţiilor bisericeşti conturate în jurul Sfântului Sava şi lupta pentru păstrarea identităţii sârbeşti în părţile Banatului românesc pe de o altă parte sunt o preocupare constantă, justă şi istoric probată a profesorului Ţerovici. Familiile dinastice şi nobiliare sârbeşti devin o punte de legătură a sârbilor de pretutindeni cu dinastia Nemanjici, sub al cărei stindard s-a produs unirea statală şi ecleziastică a tuturor slavilor sudici. Pe lângă studiul dedicat sârbilor din Ucraina şi Bielorusia, profesorul Ţerovici a tratat şi istoria sârbilor din România, oferind câteva date generale despre familiile nobiliare sârbeşti prezente în Evul Mediu în Banat. Date mult mai importante pentru cercetarea istoriei nobilimii sârbeşti sunt publicate în diferite studii ale distinsului profesor.[2]

Printre alţi istorici a căror sferă de interes a depăşit Banatul îi amintim pe: Milan Tuturov, *Мала Рашка у Банату,* Зрењанин, 1991, dr. Duşan I. Popovici, *Срби у Војводини,* књига 1, Нови Сад, 1990, Peter Rokai, Zoltan Gyere, Tibor Pal, Aleksandar Kasas, *Историја Мађара*, Београд, 2002, Iovan Erdeljanovici, *Срби у Банату. Насеље и становништво*, Нови Сад, 1992; Marija Jankovici, *Епископије и митрополије Српске Цркве у средњем веку*, Београд, 1985; Cedomilj Miatovici, *Деспот Ђурађ Бранковић*, I—II Београд 1880; Duşan Nicolici, *Срби у Банату у прошлости и садашњости*, Нови Сад, 1941. Un loc aparte în tratarea problematicii familiei despotului Giuragi Brancovici îl ocupă lucrarea istoricului Momcilo Spremici, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд-Бања Лука, 1999, iar istoricii Andria Veselinovici, Radoş Ljuşici, în lucrarea *Српске династије*, Нови Сад, 2001, vor aduce contribuţii considerabile asupra cercetărilor istorice privind familiile nobiliare sârbeşti. Un loc aparte în cercetarea istorică a Evului Mediu, cu adânci conexiuni ecleziastice printre mulţi reprezentanţi de seamă se numără istoricul Ilarion Zeremski, cu *Српски манастири у Банату, њихов постанак, прошлост и однос према Румунима*, Сремски Карловци 1907, profesoara Olga Zirojevici, *Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. године,* Београд, 1984 şi mai nou, istoricul Ozren Radosavljevici[3]. Referitor la relaţiile sârbilor cu imperiul bizantin, o mare importanţă are lucrarea bizantinologului sârb Gheorghie Alecsandrovici Ostrogoski care, în capitolul VIII al lucrării, *Историја Византије,* Беогрд, 1969, tratează pe larg problema relaţiilor sârbo-bizantine în timpul decăderii puterii centrale a Bizanţului.

[1] Ţerovici, 1997

[2] Ţerovici, 1991; Ţerovici, 1993; Ţerovici, 1994; Ţerovici, 1996

[3] Radosavljevici, 1993; Radosavljevici, 1997

https://biblioteca-digitala.ro

Între cercetători se vor afla şi alţi istorici „de ocazie" ai Banatului, a căror preocupare va fi istoria poporului sârb în întregime, Banatul ocupând o parte minoră în cercetarea istorică întreprinsă de aceştia. Una dintre cele mai importante lucrări în domeniul istoriei sârbilor o constituie *Историја српског народа*, Belgrad, 1982, în şapte volume, care tratează pe larg istoria sârbilor de la începuturile slave până în zilele noastre (1980). Volumul al II-lea, intitulat *Доба за очување и обнову државе (1371–1537)*, tratează pe larg istoria sârbilor în perioada mai sus menţionată.

Recenta încercare a istoricilor bănăţeni de a scrie o istorie a Banatului sub conducere academicianului Deian Medacovici, sub numele *Банат кроз векове слојеви култура Баната*, Belgrad, 2010, aduce noi contribuţii la cercetarea trecutului familiilor nobiliare din Banat, în special al familiilor Brancovici şi Jakşici. Despotul Giuragi Brancovici şi o parte din familiile nobiliare din Regatul Ungar la sfârşitul perioadei medievale au făcut obiectul cercetării istoricilor Momcilo Spremici şi Nenad Lemajici[4].

I.2. Istoriografia maghiară

Istoricii unguri au manifestat un interes aparte pentru istoria relaţiilor sârbo-ungare, care au avut de-a lungul timpurilor diferite faze de dezvoltare, însă nu de fiecare dată bazate pe idei comune. De aici probabil şi reţinerea unor istorici maghiari în relatarea obiectivă a problemelor relaţiilor sârbo-ungare. Istoriografia sârbă, de asemenea, a rămas consecventă curentului critic, deseori polemic, izvorât din aceste *antagonisme naţionaliste*, care niciodată nu au fost probate de documente, fiind supoziţii personale ale diferiţilor istorici. Istoriografiei maghiare însă i se poate sublinia contribuţia majoră pentru scoaterea la lumină a documentelor vremii, care vor face obiectul studiilor de mai târziu în ceea ce priveşte istoria Banatului.

Fraknoi Vilmos va fi printre primii care a oferit date despre membrii familiilor Brancovici şi Iacşici, în colecţia de scrisori a regelui Matia Corvin publicate în anii 1883[5] şi 1895.[6]

Volumul de documente editat de Lajos Thallóczy şi Antal Áldásy[7] oferă o bază de date importante în cercetarea relaţiilor sârbo-ungare timp de 300 de ani, bazat pe documente arhivistice.

Pesty Frigyes a tratat problema posesiunilor despotului Giuragi Brancovici, bazat pe documente ale arhivei din Budapesta.[8] Această lucrare este singurul izvor pentru a înţelege relaţiile dintre despotul Giuragi şi elita societăţii regatului, mai ales a relaţiilor cu Iancu de Hunedoara. Informaţii

[4] Lemajici, 2006
[5] Fraknoi, 1883
[6] Fraknoi, 1895
[7] Thalloczy, 1907
[8] Pesty, 1877

https://biblioteca-digitala.ro

importante se regăsesc şi în volumele sale de documente despre comitatele Caraş şi Timiş[9].

În cercetarea activităţii familiilor nobiliare sârbeşti din Banat, istoriografia maghiară a încercat, prin Szentklaray Jenö, să ofere o privire de ansamblu asupra vieţii ecleziastice a sârbilor bănăţeni, reprezentată în primul rând de prezenţa mai multor mănăstiri de rit grecesc, ctitorii ale despoţilor din familia Brancovici.[10] Acelaşi autor va vorbi şi despre contribuţia militară a familiilor nobiliare sârbe în politica regatului maghiar.[11] Tot el a contribuit foarte mult şi la clarificarea datelor istorice privind personalitatea şi activitatea lui Iovan Nenad, prin publicarea unui impresionant material arhivistic, fiind până astăzi cea mai completă prezentare a personalităţii şi activităţii ţarului Iovan Nenad.[12]

Cele mai importante informaţii privind domeniile familiilor nobiliare sârbe din Banat, dar cu precădere despre domeniile familiei Iacşici, ni le oferă istoricul Borovszky Samu.[13] Printre alţi istorici maghiari, îl amintim pe Agoston Barany[14], precum şi documentele medievale reeditate de Bela Fejér[15]. Extrem de utile informaţii se regăsesc în volumele de geografie istorică reeditate recent de remarcabilul istoric medievist Engel Pál[16].

I.3. Istoriografia română

Cercetările istoricilor români asupra nobilimii sârbeşti din Banat nu au cunoscut până acum un studiu amplu care să prezinte, pe baza documentelor vremii, starea nobilimii sârbeşti din Banat. Colecţia de documente editată sub îngrijirea lui Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, I, Bucureşti 1887, aduce informaţii inedite privind sârbii din Banat şi societatea nobiliară sârbă. Chiar mai mult, renumitul cercetător al nobilimii române din Transilvania, Ioan Drăgan[17], nu a tratat problema nobilimii sârbe din cauza demarcaţiei geografice enunţate în titlu. Cu toate acestea, despotul Giuragi Brancovici va fi amintit în treacăt, iar problema nobilimii sârbeşti din Banat va rămâne nedezbătută.

Acelaşi mod de abordare îl are şi cercetătoarea Ligia Boldea.[18] După cum vedem, principala preocupare, firească, spunem noi, a celor doi istorici reprezentativi, este abordarea problematicii nobilimii române. De aceea se aminteşte doar *generic* despre nobilimea sârbă prezentă în Banatul medieval, ceea ce

[9] Pesty, 1884
[10] Szentklaray, 1908
[11] Szentklaray, 1885
[12] Tőrtenelmi, 1885
[13] Borovszky, 1896; Borovszky, 1908, Borovszky, 1914
[14] Barany, 1848
[15] Fejer, 1841
[16] Engel, 1996
[17] Drăgan, 2000
[18] Boldea, 2002

https://biblioteca-digitala.ro

ne poate duce la unele concluzii referitoare la nobilimea prezentă în Regatul Ungar, la modul general. Ne putem rezuma la unele similitutidini în ceea ce priveşte dezvoltarea nobilimii sârbe şi române în spaţiul juridic ungar.

Pe lângă cei doi istorici, istoriografia română va oferi date foarte puţine referitoare la nobilimea sârbă din Banat, vorbindu-se cu precădere de familia Brancovici. Aici amintim: Viorel Achim, *Banatul în evul mediu*, Bucureşti, 2000; Nicolae Stoica de Haţeg, *Cronica Banatului*, Timişoara, 1981; Petre Nemoianu, *Sârbii şi Banatul*, Craiova, 1930, Vasile V. Muntean, *Contribuţii la istoria Banatului*, Timişoara, 1990, precum şi cercetările istoricului Adrian Magina[19] şi alţii, care au amintit sumar despre istoria sârbilor din Banat. De asemenea, un real interes şi suport bibliografic îl constituie lucrările istoricilor Ioan Haţegan[20] şi Adrian Andrei Rusu[21], iar cercetările istoricului Silviu Anuichi[22] privind relaţiile românilor cu patriarhia de la Ypek, precum şi implicaţiile ierarhiei sârbe în viaţa ortodocşilor din Banat, conturează starea de spirit din Banatul medieval, constituind, în opinia noastră, cea mai semnificativă contribuţie din istoriografia română privitoare la această chestiune de istorie multiconfesională.

I.4. Alţii

Slovenul Franz von Miklosich a publicat pentru prima dată documente integrale, majoritatea în limba slavonă, dar şi în latină şi italiană, în volumul *Monumenta Serbica Spectantia Historiam Serbiae, Bosniae, Ragusii*, Viena, 1858, unde vom găsi documente cu privire la relaţiile despotului Giuragi Brancovici cu Ragusa, dar şi depre unii nobili sârbi din Banat, ale căror domenii se aflau şi în Bosnia.

De o mare însemnătate pentru istoria sârbilor din Regatul Ungar, cu adânci conexiuni în problema nobilimii sârbeşti din acest răstimp, îl are studiul istoricului francez Emile Picot (1844–1918), intitulat *Срби у Угарској, њихова повесница, повластице, црква, политичко и друштвено стање*, Novi Sad, 1883, traducere de dr. Stevan Pavlovici.

Emile Picot prezintă critic, pe baza celor mai importante izvoare maghiare, germane şi sârbe, istoria sârbilor pe teritoriul Regatului Ungar. O perioadă însemnată din istoria sârbilor, în opinia lui Picot, este perioada în care despoţii din rândul familiei Brancovici s-au aflat în fruntea sârbilor, ceea ce corespunde sfârşitului secolului al XVI-lea. Pentru prima dată, istoricul Picot va încerca o genealogie a familiilor Brancovici şi Jakşici, care va fi finalizată de istoricul sârb Aleksa Ivici.

Istoricul ceh Konstantin Josef Jireček (1854–1918), s-a preocupat foarte mult de istoria popoarelor vorbitoare de limbă slavă. Un loc aparte Jirecek

[19] Magina, 2010; Magina, 2011; Magina, 2012
[20] Haţegan, 2008; Haţegan 2013; Haţegan1994; Haţegan, 1995
[21] Rusu, 1992
[22] Anuichi, 1962

https://biblioteca-digitala.ro

l-a consacrat studiului istoriei sârbilor. Prin metoda critică adoptată în cercetarea istorică, Jirecek va expune istoria statului sârb până în anul 1537 cu o abundenţă de dovezi istorice şi o bibliografie însemnată. Lucrarea sa *Исмopuja Срба*, Beograd, 1952, tradusă şi editată de prof. Jovan Radonjici, tratează toate problemele perioadei medievale sârbeşti, de la problemele politice, naţionale şi ecleziastice, până la cele sociale, conturate în mare parte de probleme nobiliare, statutele satelor, oraşelor sau târgurilor, problema financiară şi cultura materială oglindită în arhitectură, port popular etc. Este deci o lucrare care cuprinde toate elementele istorice, sociale şi bisericeşti în cadrul cărora s-a dezvoltat statul medieval sârb. Cea mai importantă contribuţie a lui Jirecek este că acesta pune istoria sârbilor medievali în context cu istoria vecinilor istorici, mai ales a bizantinilor, turcilor, ungurilor, precum şi a patricienilor din Veneţia şi Ragusa.

În cercetarea istorică privind nobilimea sârbă prezentă în Banat în timpul despotatului, Jirecek îi conferă dreptul de „*urmaşă*" a vechilor dinastii a Nemanjicilor, Lazarevicilor şi Brancovicilor. Se poate spune că istoria sârbilor în Evul Mediu este împărţită în două perioade: perioada Nemanjicilor, între anii 1171 şi 1371, şi perioada celorlalte familii nobiliare până la moartea ultimului despot sârb, nobilul Pavle Bakici, în anul 1537. Moartea nobilului Pavle Bakici ca sfârşit al unei perioade importante din istoria poporului sârb şi a despotatului, ca o delimitare cronologică a fost luată în considerare doar ca o delimitare formală. De asemenea, de o importanţă majoră pentru studiul societăţii sârbeşti şi implicit al problemei nobilimii în secolele XV şi XVI, este studiul aceluiaşi autor, intitulat *Le civilisation serbe au moyen age*, Paris, 1920.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

II. SITUAȚIA POLITICĂ ÎN BALCANI ÎN SECOLELE AL XV-LEA ȘI AL XVI-LEA

II.1. Relațiile Serbiei cu Bizanțul în secolul al XV-lea

Decăderea Imperiului Bizantin în timpul împăratului Andronic al III-lea a avut grele repercusiuni asupra viitorului politic al imperiului. Expansiunea otomană tot mai accentuată în Asia Mică, precum şi cuceririle sârbe în Macedonia vor conduce Bizanțul să-şi întoarcă politica spre Bulgaria. Însă bătălia de la Velbujd din data de 28 iulie 1330, va fi punctul prin care s-a definitivat şi mai pregnant instalarea puterii sârbe în Balcani[23]. Toate aceste cuceriri ale sârbilor vor culmina cu proclamarea regelui Duşan, în anul 1346, drept împărat al sârbilor, proclamare care s-a făcut în detrimentul politicii, dar şi al teritoriilor bizantine.

Dacă în timpul domniei împăratului Duşan (1331–1355), relațiile cu Bizanțul erau marcate de diferite conflicte militare, prin care împăratul Duşan a reuşit să stăpânească teritorii vaste ce făceau parte odinioară din marele Imperiu Bizantin, la începutul secolului al XV-lea, relațiile au suferit schimbări majore, prin prisma faptului că înfrângerea turcilor la Ankara în anul 1402 a oferit Serbiei puterea şi curajul de a se dezice de vasalitatea față de otomani[24].

Soliman a semnat în anul 1403, la Gallipoli, un tratat care trebuia să-i ofere siguranța şi pacea în teritoriul european al sultanatului, în condițiile luptei cu Mahomed pentru accederea la tron, după moartea lui Baiazid. Chiar dacă despotul Stefan a fost amintit în aceste tratative, condițiile impuse de Soliman nu au fost acceptate de despot. Relația despotului cu Bizanțul a rămas neschimbată, dar nu mai putea conta pe ajutorul bizantinilor în lupta cu turcii. În aceste condiții, politica externă a despotului s-a îndreaptat către Regatul Ungar, cu ajutorul căruia va continua lupta împotriva turcilor.

Întorcându-se acasă după bătălia de la Ankara, Stefan Lazarevici şi fratele acestuia, Vuk au poposit un timp la Constantinopol. Aici au fost primiți cu foarte multă încredere, şi au fost purtate mai multe discuții pe tema luptei împotriva duşmanului comun al tuturor creştinilor. Chiar şi Bizanțul, care

[23] Ostrogorski, 1969, p. 470–471
[24] Bogdanovici, 1982, p. 203;

https://biblioteca-digitala.ro

în timpul lui Baiazid I avea în subordine doar câteva teritorii în jurul cetății Constantinopolului, era încurajat de rezultatul luptei de la Ankara. Se conturau deci premisele unei noi şi mai strânse colaborări cu Serbia. În timpul vizitei lui Stefan Lazarevici la Constantinopol, împăratul Manuel al II-lea Paleologul (1391–1425) a fost plecat în Europa de Vest, unde încerca să găsească ajutor pentru apărarea cetății Bizanțului. Regentul Ioan al VII-lea Paleologul l-a primit cu mult fast pe Ştefan Lazarevici. Chiar mai mult, în august 1402, acesta a primit titlul de despot din mâna împăratului Constantinopolului, care era singurul cu acest drept de a oferi titluri de despot în lumea creştină[25].

Acest titlu care, după însemnătatea sa, conferea primitorului poziția secundă după împărat, a fost primit cu multă mulțumire, apreciere, dar şi răspundere de noul despot Stefan. Chiar dacă puterea politică a Bizanțului era într-un declin iremediabil, poziția şi prestigiul Bizanțului în lume încă erau însemnate. Tradițiile imperiale bizantine în ochii tuturor încă aveau o semnificație aparte, iar Imperiul Bizantin era încă în fruntea ierarhică a statelor medievale.

Stefan Lazarevici şi despotatul pe care-l conducea erau invitați să participe activ în viața cetății şi erau un exponent important al politicii externe a Bizanțului. Toate aceste demersuri au fost încununate cu căsătoria despotului Stefan cu o rudă apropiată a dinastiei Paleologilor, Elena, fiica lui Francesco II Gatalusius, stăpânul Lesbosului. Prezența despotului Stefan la Constantinopol în august 1402 a fost văzută drept o acțiune de începere a unei politici independente a Serbiei. Răgazul pe care l-a primit după înfrângerea turcilor din anul 1402, i-au oferit stabilirea unei legături de durată cu Imperiul Bizantin în lupta împotriva aceluiaşi duşman.

Simbolic vorbind, despotul Stefan, primind din mâna împăratului bizantin titlul de despot, recunoştea supremația Imperiului Bizantin față de celelalte curți regale şi imperiale din imediata apropiere a Serbiei. Această formă de colaborare specific medievală era singura care se putea întreprinde, având în vedere pozițiile politice ale celor două state amenințate de turci.

Bizanțul a încheiat un acord de pace cu turcii, oferind în acest fel răgazul necesar revenirii pe scena politică, consolidând şi legăturile confesionale ale bizantinilor cu despotatul sârb, care au rămas neschimbate. Chiar dacă Bizanțul a dorit să întrețină relații bune cu sultanul Soliman, a deschis totuşi porțile Constantinopolului pentru a-l primi pe despotul Stefan după bătălia de la Cosmidionu. Acestuia i-au fost reconfirmate titlurile de despot şi din nou oferite însemnele despotatului. Această atitudine a împăratului Manuel al II-lea Paleologul confirmă încă o dată poziția şi însemnătatea despotului Stefan şi implicit a despotatului la curtea de la Constantinopol. Relațiile dintre despotatul sârb şi Bizanț au încetat să mai existe după destrămarea Imperiului Bizantin, prin ocuparea Constantinopolului din anul 1453.

[25] Bogdanovici, 1982, p. 516; Ostrogorski, 1969, p. 473

https://biblioteca-digitala.ro

II.2. Serbia între Imperiul Otoman și Regatul Ungar

Sfârşitul secolului al XIV-lea este marcat în istoria sârbilor de două evenimente tragice: bătălia de la râul Marița din anul 1371 şi respectiv bătălia de la Kosovo Polje din anul 1389. Sfârşitul a fost atât de tragic datorită pierderilor în luptă suferite de elita feudală sârbească, dar și datorită urmărilor pe plan politic şi istoric ce vor rezulta din aceste întâmplări. Cneazul Lazar a încercat să adune în jurul său toate familiile nobiliare în lupta împotriva turcilor. Tot acest răstimp, între bătălia de la Kosovo Polje şi ocuparea ultimului bastion al statului medieval sârb, despotatul a fost sub semnul reînnoirii tradițiilor din vechea Raşca şi din timpul dinastiei Nemanjicilor, precum şi al dorinței sârbilor de a-şi reînființa vechiul stat medieval. Ulterior acestor evenimente, relațiile sârbilor cu turcii, în mare parte, au fost marcate de întâmplările de la Kosovo Polje din anul 1389, când puterea militară, economică şi chiar socială a cunoscut un declin vertiginos, fiind sub semnul vasalității recunoscute de provizoratul cnezatului în frunte cu Milița, soția cneazului Lazar. Supremația otomană afirmată şi la bătălia de la Nicopole din anul 1396, când armata creştină a fost zdrobită de turci, a contribuit şi mai mult la acceptarea necondiționată a tuturor condițiilor impuse de sultanul Baiazid I. Acesta a oferit o autonomie considerabilă cnezatului sârb.

Serbia însă avea nevoie ca şi la granițele nordice cu Regatul Ungar să-şi asigure pacea. Tratativele de pace duse de sârbi şi reprezentanții Regatului Ungar, chiar şi în condițiile autonomiei oferite de sultan, nu au fost percepute într-o lumină favorabilă la Poarta Otomană. În acest sens, pentru a preîntâmpina răzbunarea sultanului, Milița a călătorit în solie la sultan în aprilie 1398, pentru a media situația politică în care s-a ajuns. Tragedia de la Nicopole din anul 1396 a dus la ocuparea teritoriilor de la sud de Dunăre, teritorii care se vor numi despotat.

La începutul secolului al XV-lea, Serbia avea un deceniu de istorie sub semnul vasalității turceşti. Stefan Lazarevici, noul despot al sârbilor (1402–1427), fiul cneazului Lazar, a întreținut relațiile de vasalitate cu otomanii. Sultanul Baiazid I Fulgerul (1389–1402) a cerut statului sârb danii anuale fixe precum şi participarea la războaiele Semilunei pe diferite câmpuri de luptă, iar noul despot Stefan a trebuit să participe personal, în fruntea armatei sârbe, în aceste expediții. Astfel, vasalitatea îndeplinită era singura garanție a existenței statului sârb precum şi garantarea integrității teritoriale a despotatului[26]. În aceste condiții impuse, despotul Stefan a participat cu trupele sale la bătălia de la Ankara din anul 1402 împotriva mongolilor conduşi de Timur Lenk, care s-a sfârşit tragic pentru sultanul Baiazid, dar şi pentru oastea otomană. În martie 1403 a murit sultanul Baiazid I Yildirim (Fulgerul), în temnițele mongole. Fiii acestuia, Soliman, Isa, Musa şi Mahomed, au început o dispută aprigă pentru accederea la tron. Primul care a pierdut această luptă a fost Isa. Mahomed va

[26] Bogdanovici, 1982, p. 176

https://biblioteca-digitala.ro

continua lupta cu fratele său Soliman, care a căutat să-şi consolideze poziţia în Peninsula Balcanică. Astfel, în anul 1403, la Gallipoli, Soliman a semnat un tratat de pace cu Republica Veneţiană, Genoa, voievodul de Naxos, reprezentanţii Rhodosului şi ai Bizanţului. Despotul Stefan nu a fost prezent la semnarea acestor tratate, dar *fiul lui Lazar* a primit înapoi pământurile tatălui său, iar relaţiile despotatului cu turcii aveau să fie aceleaşi ca pe vremea sultanului Baiazid I, adică Serbia să recunoască vasalitatea faţă de turci, să trimită trupe la cererea sultanului şi să plătească anual un tribut stabilit de sultan. Despotul Stefan însă nu a fost de acord cu aceste condiţii şi de aceea se va orienta spre Regatul Ungar.

Giuragi Brancovici, nepotul despotului Stefan, întemniţat după bătălia de la Ankara, a reuşit în scurt timp să se elibereze din robie cu ajutorul unui prieten pe nume Rodop, şi a poposit la Constantinopol în perioada când a fost prezent la palatul împăratului bizantin şi proaspătul despot Stefan. Mavro Orbin este de părere că atunci s-a produs ruptura între Stefan Lazarevici, care s-a hotărât să adopte o poziţie antiotomană, şi Giuragi Branocivici, despre care se credea că a dorit o alianţă cu Soliman. Disputele au culminat în vara anului 1402, când Stefan a poruncit din nou întemniţarea lui Giuragi. Miliţa Lazarevici şi Mara Brancovici au căutat momente prielnice ca împreună şi cu ajutorul nobililor din Ragusa să încerce o mediere a conflictului dintre cei doi[27]. Intervenţiile din partea nobililor din Ragusa, rugăminţile Miliţei şi ale Marei, precum şi relaţiile de familie nu au fost îndeajuns să aplaneze conflictul dintre cei doi.

În septembrie 1402, Giuragi Brancovici a trecut de partea sultanului Soliman, cu ajutorul căruia a început să-şi revendice drepturile în Serbia. Doleanţele lui Giuragi Brancovici au fost luate în considerare de turci, deoarece orice instabilitate în despotatul lui Stefan, precum şi neînţelegerile între familiile nobiliare însemnate din Serbia, puteau să ofere turcilor şanse reale de a-şi consolida puterea pe pământ european. Susţinerea familiei Brancovici de către Soliman a fost mult mai periculoasă decât cucerirea întregii Serbii, deoarece a alimentat dispute sângeroase între familiile nobiliare însemnate ale Serbiei[28].

Alianţa lui Giuragi Brancovici cu Soliman a adus foarte mult rău Serbiei. O parte din oastea despotului Stefan, întorcându-se din Constantinopol, a fost trecută prin sabie aproape de Adrianopol, iar Giuragi, împreună cu trupe turceşti, a încercat să împiedice întoarcerea despotului Stefan în Serbia, deoarece drumul de la Marea Adriatică spre Belgrad trecea prin Kosovo, teritoriu deţinut de familia Brancovici. Sosirea despotului a fost aşteptată mai întâi la Ragusa, dar despotul Stefan împreună cu fratele său Vuk Lazarevici şi o armată de 260 de ostaşi, a debarcat la Ulţinj, unde a fost aşteptat de Giuragi Stratimirovici Balşici[29].

---

[27] Bogdanovici, 1982, p. 196
[28] Bogdanovici, 1982, p. 176
[29] Bogdanovici, 1982, p. 198

https://biblioteca-digitala.ro

De aici a pornit în anevoiosul drum către cetatea Belgradului, evitând trupele turceşti din jurul Mănăstirii Jicia. Confruntarea turcilor cu despotul Stefan s-a produs la 21 noiembrie 1402, la Tripolje, în Kosovo, aproape de Mănăstirea Gracianița. Trupele lui Giuragi Brancovici au fost atacate de Vuk Lazarevici, iar trupele turceşti au fost întâmpinate de însuşi despotul Stefan. Intervenția fermă a despotului a fost hotărâtoare în privința rezultatului bătăliei. Turcii, după înfrângere, s-au retras, iar despotul Stefan a poposit la Novo Brdo. Însă aici se va produce şi ruptura între frații Stefan şi Vuk. Acestuia din urmă i-a fost reproşată ineficiența în conducerea armatei şi probleme politice pe care nu le putea rezolva. Dezbinarea fraților era ireversibilă, astfel că şi Vuk a trecut în tabăra sultanului Soliman, cerându-i ajutor. Bătălia de la Tripolje a arătat clar supremația de moment a despotului Stefan, dar nu a reuşit să reducă tensiunile politice dintre despotul Stefan, pe de o parte, şi Vuk Lazarevici şi Giuragi Brancovici, pe de altă parte.

În aceste condiții, despotul Stefan Lazarevici s-a orientat mai mult spre o apropiere politică de Regatul Ungar. Tratatul cu regele Sigismund, din anii 1403–1404, i-a oferit despotului Stefan pacea şi un aliat puternic în părțile dunărene, iar împăcarea cu fratele Vuk din anul 1404 i-a adus timpul necesar pentru a-şi revizui politica față de Soliman şi familia Brancovici. Ultima legătură care ținea în frâu firile rebele ale despotului Stefan şi ale fratelui său Vuk, mama lor, Milița, a murit la 11 noiembrie 1405. Serbia nu era încă destul de puternică pentru a se apăra singură şi nici pentru a purta lupta cu turcii. Astfel, despotul a trebuit ca în numele turcilor să medieze conflictul cu Karaljuc care, împreună cu mai multe cete de haiduci, făcea incursiuni în teritoriile stăpânite de turci. De asemenea, despotul a fost nevoit să permită trecerea armatelor otomane prin Toplița şi Ovcie Polje. Toate aceste concesii, făcute în numele vasalității, despotul Stefan le-a folosit în anii 1403–1405 pentru a-şi consolida pozițiile în fruntea statului sârb[30].

La sfârşitul anului 1408, relațiile celor doi frați vor cunoaşte noi tensiuni, alimentate de politica de dezbinare a otomanilor. După cum era de aşteptat, urmările politicii otomane de a se amesteca în treburile interne ale statului sârb nu au întârziat să apară. Turcii ofereau în schimbul colaborării importante sume de bani, bunuri şi chiar domenii. Noul conflict între frații Stefan şi Vuk l-au călăuzit din nou pe Vuk la sultanul Soliman. Incursiunile armatei otomane din anii 1408–1409 au presupus operații militare în zona Priştina şi a Kosovo. Pare-se că nici Vuk nu a fost străin de amabilitatea otomanilor, deoarece el începe să părăsească ideile politice filo-ungare ale fratelui său. Trecerea lui Musa, pretendentul la tronul sultanatului din Anatolia, în Serbia va oferi despotului Stefan ocazia de a folosi dezbinarea celor doi frați pentru a-şi apăra despotatul. Musa a început să adune oastea din Anatolia şi țările învecinate pentru confruntarea finală cu Soliman. În scurt timp, şi Vuk Lazarevici a părăsit tabăra

[30] Bogdanovici, 1982, p 133

https://biblioteca-digitala.ro

lui Soliman şi s-a alăturat lui Musa. Confruntarea finală dintre cei doi fraţi s-a dat lângă Constantinopol, la cetata Cosmidionu, în 15 iunie 1410. Musa a fost înfrânt, iar despotul Stefan a părăsit câmpul de luptă şi s-a refugiat la Constantinopol.

Punctul culminant al acestui conflict a avut loc în anul 1409 şi a durat chiar mai mult decât luptele dinastice dintre Soliman şi Musa. Trativele duse de despot cu Musa au impus încetarea luptelor în Serbia. În conflictul Lazarevicilor, Vuk şi cu Lazar Brancovici au avut un sfârşit tragic. Ei au fost acuzaţi de trădare în lupta de la Cosmidionu şi au fost decapitaţi din porunca sultanului Soliman.

Duşmănia familiilor Lazarevici şi Brancovici s-a încheiat în anul 1412. Giuragi Brancovici a căutat de mai multe ori prin sora sa, Mara Brancovici, o apropiere de unchiul lor, despotul Stefan. Împăcarea dintre cele două dinastii sârbeşti, precum şi dintre unchi şi nepot a fost mult timp mediată de Mara Brancovici. Acest demers a fost facilitat şi de faptul că despotul Stefan nu avea urmaşi care să-i moştenească conducerea despotatului. Întoarcerea lui Giuragi Brancovici, precum şi prietenia cu familiile regale din Bosnia au oferit Serbiei oportunităţile unor acţiuni favorabile politicii de eliberare de sub suzeranitatea turcească[31].

Prinţul Musa, care a fost înfrânt pentru a doua oară de fratele său Soliman, a cerut despotului Stefan să-l adăpostească de furia fratelui doritor de răzbunare. Cei doi au început pregătirile pentru lupta finală împotriva lui Soliman. Prinţul Musa a promis despotului Stefan autonomie însemntă şi retrocedarea tuturor bunurilor, chiar şi în detrimentul familiei Brancovici.[32] Musa a preluat iniţiativa luptei şi datorită poziţiei nefavorabile în care s-a aflat Soliman, a reuşit să-şi învingă fratele, care a fost omorât în februarie 1411 de un colaborator apropiat. Noul sultan Musa şi-a căştigat astfel dreptul asupra conducerii sultanatului în Europa, iar părţile asiatice urmau de abia acuma să fie cucerite. Noul sultan însă a uitat foarte repede de promisiunile făcute despotului Stefan şi a căutat modalităţi pentru a subordona întreg despotatul sârb. Despotul Stefan, văzând că nu se poate trăi în pace „împreună cu sultanul Musa doar în război", a încercat să dea dimensiuni mult mai mari luptei cu sultanul Musa. A căutat ajutor în Regatul Ungar, iar prin regele Sigismund în întreaga Italie şi Austria.

Semnând un tratat de vasalitate cu Regatul Ungar, despotul Stefan a putut să-şi orienteze politica antiotomană cu toate forţele necesare pentru confruntarea cu sultanul Musa. Văzând că poziţia sultanului nu este una sigură în sultanat, despotul a recurs la tratative cu fiul lui Soliman, Orhan bei, care se lupta cu unchiul său, Musa, pentru supremaţie. În lupta care a urmat aproape de oraşul Selimvria, despotul a reuşit să se refugieze la timp în cetatea oraşului, scăpându-şi armata de la măcelul pregătit de Musa. Politicii despotului Stefan foarte repede i s-au alăturat şi mai multe căpetenii otomane, şi oraşele Skoplje şi Giustendil, care dezaprobau politica sultanului Musa. Lupta împotriva

[31] Bogdanovici, 1982, p. 176

[32] Bogdanovici, 1982, p. 184

https://biblioteca-digitala.ro

sultanului Musa a început-o şi fratele acestuia, Mahomed, care s-a aflat pe teritoriul Asiei Mici. În data de 5 iulie 1413, armatele celor doi s-au întâlnit la Ciamorlu, lângă muntele Vitoş, iar bătălia s-a soldat cu moartea lui Musa. Noul sultan, Mahomed I, a căutat imediat să întreţină relaţii bune cu despotul Stefan, ceea ce a dus la o normalitate în viaţa politică, publică şi socială în despotatul sârb.

Tragedia de la Kosovo Polje din anul 1389 a avut repercusiuni şi la graniţele nordice stăpânite de cneazul Lazar. Regele Sigismund de Luxemburg[33] a întreprins personal o campanie împotriva cnezatului lui Lazar, la doar câteva luni după moartea cneazului la Kosovo. Trupele ungare au ocupat regiunea Gruja (Şumadija), precum şi teritoriile de lângă Borcia. Stefan, fiul cel mare al cneazului Lazar, care avea atunci doar 15 ani, împreună cu văduva cneazului Lazar, Miliţa, s-a văzut obligat să încheie pacea cu noul sultan Baiazid I. Serbia se află într-o poziţie foarte grea, fiind asediată de vecinii nordici, ungurii, şi cei estici, turcii. Vasalitatea faţă de turci însă nu a oferit Serbiei şi garanţia păcii la graniţele nordice. Trupele ungare, în frunte cu însuşi regele Sigismund, au purtat mai multe lupte în anii 1390–1392 pe teritoriul Serbiei, pe malurile râului Sava, în Şumadija, Branicevo şi în zona Moravei[34].

Primele încercări de rezolvare a problemelor pe cale paşnică între Serbia şi Regatul Ungar s-au consemnat în ultimul deceniu al secolului al XIV-lea, mai precis, după bătălia de la Nicopole din anul 1396, când armata creştină a fost înfrântă de trupele otomane. Aceste tratative au eşuat şi s-au încheiat fără vreun rezultat favorabil pentru niciuna din părţi. Nereuşita acestor tratate a fost pusă şi pe seama dezinteresului regelui Sigismund pentru o alianţă puternică cu Serbia. Însă la începutul secolului al XV-lea, regele Sigismund a fost implicat în criza de putere în propriul regat. Mai mulţi nobili maghiari, contând pe ajutorul papei Bonifaciu al IX-lea, au continuat disputa cu casa angevinilor, dar mai ales cu Ladislau de Neapole, fapt care a contribuit foarte mult ca regele să fie chiar alungat între anii 1401–1403. Revenind la tronul ungar, regele Sigismund a avut nevoie de mai mulţi aliaţi pentru a-şi consolida poziţia în regat. În astfel de condiţii, Stefan Lazarevici a putut fi un aliat de nădejde, mai ales că urmărea ieşirea de sub vasalitatea otomană.

Ca atare, Stefan Lazarevici a fost de acord să încheie un tratat de pace cu regele Sigismund. Acest moment istoric coincide cu orientarea politicii Serbiei spre zona de la nord de Sava şi Dunăre. Cel mai probabil, iniţiativa a venit de la regele Sigismund, dar nici Stefan Lazarevici nu a fost străin de primirea

[33] Sigismund de Luxemburg s-a născut la 14 februarie 1368, la Nürnberg şi a murit la 9 decembrie 1437, la Znaim şi a fost înmormântat la Oradea. A ocupat mai multe funcţii administrative. A fost Elector de Brandenburg din 1378 până în 1388 şi din 1411 până în 1415, Rege al Ungariei şi Croaţiei din 1387, Rege al Boemiei din 1419, Rege al Germaniei din 1411 şi Împărat romano-german din 1433 până la moartea sa în 1437. A fost ultimul împărat din Casa de Luxemburg şi unul dintre cei mai longevivi regi ai Ungariei, domnind peste 50 de ani.

[34] Bogdanovici, 198, p. 173–194

https://biblioteca-digitala.ro

călduroasă a solului regal Filipo de Scolaris (Pipo Spano), care a fost numit în poemele sârbe *Filip Ungurul*.

Relațiile de vasalitate oferite de regele Sigismund au fost primite de Stefan Lazarevici la sfârşitul anului 1403 sau începutul anului 1404, în orice caz, după bătălia de la Ankara din anul 1402, când s-a produs schimbarea de viziune politică a despotului Stefan. Noul despot a primit cetatea Belgradului şi regiunea Maciva, cândva prilej de dispute, deoarece a fost socotită de sârbi *pământul regelui Stefan Dragutin*. Pe de altă parte, concesiile făcute de regele Sigismund pentru alianța cu despotul Stefan, au contribuit foarte mult le stabilirea granițelor despotatului pe râurile Sava şi Dunăre, deziderat de care sârbii erau direct interesați. În scurt timp, regele a oferit despotului Stefan mai multe domenii în Banat şi Srem, precum şi titlul de comite de Zarand. În altă ordine de idei, cetatea Belgradului a devenit pentru sârbi de acum un puternic punct de apărare împotriva turcilor, de care erau direct interesați şi regii Ungariei. Râurile Sava şi Dunărea, cetatea Belgradului şi Golubaț au devenit astfel bastioane de apărare împotriva turcilor pentru întreaga Europă, iar regele Sigismund şi-a asigurat un aliat puternic în politica balcanică, împletind tendințele expansioniste cu măsuri antiotomane de moment[35].

În anul 1408, regele Sigismund a înființat *Ordinul Dragonului* unde au fost invitați să ia parte mai mulți cavaleri ai armelor, precum şi viteazul despot Stefan. Acestuia i s-a oferit locul secund după regele Sigismund, ceea ce-i conferea despotului un înalt grad de importanță, despotul devenind o figură marcantă a Regatului Ungar. Relațiile de prietenie care se înfiripau tot mai mult între cei doi, precum şi importanța luptei împotriva otomanilor l-au determinat pe regele Sigismund să întreprindă personal expediții militare în Serbia, pentru a-l ajuta pe despotul Stefan în anul 1409, când Vuk Lazarevici a dorit înlăturarea fratelui său de la scaunul despotatului. Noile conflicte izbucnite între despot şi noul sultan Musa aduc Serbia în postura de bastion de apărare împotriva sultanului. Despotul Stefan a cerut ajutorul regelui Ungariei. Însă regele Sigismund, încolțit din mai multe părți[36], nu a putut oferi un ajutor substanțial despotului în lupta cu otomanii. Solia despotatului condusă de însuşi Stefan va merge în vara anului 1411 la Buda, unde s-a încheiat un tratat favorabil Serbiei pentru lupta cu turcii. Despotul a primit de la regele Sigismund mai multe domenii în comitatele Szatmar, Torontal, Bihor, precum şi mai multe mine de aur din Bosnia[37]. În anul 1426, despotul Stefan a semnat cu regele Sigismund, la Tata, un tratat prin care domeniile deținute de despot treceau la moartea sa, în proprietatea regelui. Cetățile Belgrad şi Golubaț trebuiau cedate Regatului Ungar, iar regele şi nobilimea regatului s-au obligat ca Giuragi Brancovici să fie recunoscut noul despot al sârbilor.

---

[35] Bogdanovici, 1982, p. 66

[36] Republica venețiană a fost în relații tensionate cu Ungaria datorită teritoriilor din Dalmația. Mai apoi, în mai 1411, Mircea cel Bătrân, domnitorul Țării Româneşti, a încheiat un tratat cu Polonia pentru lupta împotriva regatului ungar.

[37] Bogdanovici, 1982, p. 68

https://biblioteca-digitala.ro

Despotul Stefan a murit în anul 1427 şi, conform înţelegerii de la Tata, Giuragi Brancovici a fost recunoscut de rege şi întreaga clasă nobiliară a regatului drept noul despot al sârbilor. Giuragi Brancovici a reuşit să adune în jurul său mai multe familii nobiliare din Banat, precum a realizat şi o apropiere de însuşi regele Ladislau Jagello. Această alianţă, împreună cu trupele lui Iancu de Hunedoara, a pornit să elibereze Serbia de sub turci. Expediţia s-a sfârşit în anul 1444 cu succese remarcabile, iar despotul Giuragi a reuşit să reînnoiască statul sârb după prima cădere a cetăţii Smederevo în anul 1437. Regele Ladislau a pornit în anul 1444 o nouă expediţie împotriva turcilor, dar în bătălia de la Varna a fost înfrânt, pierzându-şi viaţa[38]. Despotul Giuragi nu a participat la bătălia de la Varna, deoarece în campaniile anterioare a reuşit reînfiinţarea despotatului şi a semnat un tratat de pace cu turcii. Perioada care a urmat a angrenat în luptele dinastice şi pe bătrânul despot Giuragi Brancovici[39].

Relaţiile despotatului sârb cu Regatul Ungar şi Poarta Otomană au ajuns la noi tensiuni prilejuite de neînţelegerile dintre despotul Giuragi şi Iancu de Hunedoara. Cel din urmă a dorit să repare pierderea militară suferită de Regatul Ungar în campania de la Varna. El a demarat o nouă campanie cu sprijinul bisericii romano-catolice în toamna anului 1448, împotriva otomanilor. Iancu de Hunedoara s-a întâlnit cu oastea otomană condusă de Murad al II-lea, la Kosovo Polje, unde a suferit o înfrângere gravă. Brancovici nu a participat la aceste campanii ale lui Iancu de Hunedoara, mai mult, l-a întemniţat la Smederevo[40], pe când acesta se întorcea din campania balcanică. Despotului sârb i-au fost aduse acuzaţii de trădare faţă de Coroana Ungară, iar Iancu de Hunedoara a decis confiscarea tuturor bunurilor acestuia din Regatul Ungar. În anul 1451, nobilimea regatului a reuşit să medieze conflictul dintre cei doi, despotului i-au fost restituite bunurile, iar pentru fiul său, Matia, Ioan de Hunedoara a reuşit să obţină logodna cu nepoata lui Giuragi, Ielisaveta, fiica lui Ulrich de Cilli şi a Katarinei[41].

În anul 1451, Mahomed al II-lea a devenit sultan. Politica sa expansionistă s-a concretizat prin cucerirea Constantinopolului în anul 1453, unde şi-a mutat imediat reşedinţa de la Adrianopol. În anul 1454 a expirat pacea de la Oradea, semnată cu Regatul Ungar. Sultanul a atacat din nou Serbia, asediind Smederevo. În anul următor a asediat din nou cetatea despotului sârb, ocupând tot despotatul, cu excepţia cetăţii Smederevo. Ţinta sultanului a fost de

[38] Samargici, 1993, p. 126

[39] Pal, 2011, p. 306; această luptă a angrenat partizanii lui „Ladislau de Boemia" (Ladislau V 1440–1457) şi ai lui „Ladislau de Polonia" (Vladislav I, 1440–1444). Regele Vladislav I s-a bucurat de susţinerea majorităţii baronilor şi a nobililor, în timp ce Ladislau V a fost susţinut de cei mai înstăriţi seniori ai regatului, printre care Ladislau Garai, familia Cilli, despotul Brancovici, arhiepiscopul Dionisie Szecsi şi fraţii săi şi marele vistier Ioan Perenyi.

[40] Cetatea se află la vârsarea râului Morava în Dunăre, la o depărtare de aproximativ 50 km de Belgrad. Denumirea cetăţii a cunoscut mai multe forme: Smederevo/Смедерево (lat., srb.), Semendria (rom., ger.), Σφάιντερομ (gr.), Szendrő (mag.), Semendire (tur.).

[41] Pal, 2011, p. 315

https://biblioteca-digitala.ro

fapt cucerirea cetății Belgradului, pe care a asediat-o în anul 1456, dar care s-a menținut cu ajutorul lui Ioan de Hunedoara[42]. În anul 1456 a murit despotul Giuragi.

Urmaşii lui Giuragi Brancovici au continuat politica dusă de bătrânul despot. Lazar Brancovici, noul despot al sârbilor, s-a pus în slujba regelui Ladislau al V-lea. În aprilie 1457, el s-a aflat în fruntea trupelor sârbe, iar cu ajutorul nobililor unguri, cetatea Covin şi alte localități din sudul Banatului i-au fost cedate de bună voie. Armata despotului a înaintat spre centrul Banatului, dar a fost înfrântă pe râul Timiş[43]. Aceasta este prima atestare de trasare a noilor granițe în detrimentul teritoriilor Regatului Ungar, când despotatul sârb îşi va lărgi granița la nord de Dunăre.

În anul 1459, cetatea Smederevo a deschis porțile otomanilor, ceea ce a însemnat destrămarea ultimei rămăşițe a statului medieval sârb. Destrămarea statului sârb a deschis porțile nobilimii sârbe spre Regatul Ungar. Cele mai importante familii nobiliare sârbeşti au intrat în slujba regilor unguri, primind de la aceştia numeroase danii în domenii şi bani, recompensă pentru serviciile militare aduse. Cel mai elocvent exemplu în acest caz este cel al fraților Iacşici. Relațiile sârbilor cu otomanii în teritoriile de graniță au cunoscut foarte multe tensiuni. După căderea cetății Smederevo, turcii au început să întreprindă o serie de atacuri asupra graniței sudice a Regatului Ungar. Populația sârbă, amenințată de sabia otomană, a început să treacă granița sudică a regatului, stabilindu-se în părțile Banatului. Trecerea imigranților sârbi a fost înlesnită de faptul că cetatea Belgradului şi Maciva au rămas în stăpânirea Regatului Ungar[44].

Ultima decadă a secolului al XV-lea, care corespunde cu domnia regelui Matia Corvin, a găsit de asemenea Banatul în postura unui bastion de apărare a Regatului Ungar împotriva otomanilor. Numărul sârbilor care intrau în slujba regelui ungar era din ce în ce mai mare. Regele Matia, prin numeroase danii, a făcut Banatul atractiv şi pentru cele mai însemnate familii nobiliare sârbeşti, care vor intra în slujba regilor ungari. În această perioadă, familiile Iacşici, Belmujevici şi Bachici au primit pe domeniile lor mai mulți imigranți sârbi, culminând cu cei aproximativ 50.000 de sârbi care au fost colonizați în 150 de sate din jurul cetății Timişoarei, de către Paul Chinezu şi Stefan I Iacşici[45]. Politica timpului a dictat ca noii imigranți sârbi, în frunte cu nobilimea sârbă, să ofere securitatea granițelor sudice ale Regatului Ungar. În acest sens chiar Dieta a legiferat în anul 1481, ca sârbii să fie excluşi de la plata zeciuielii datorate bisericii romane[46]; în acelaşi an şi regele Matia a oferit privilegii sârbilor pentru a putea ridica biserici, garantând libertatea credinței. De acum,

[42] Pal, 2011, p. 319
[43] Bogdanovici, 1982, p. 304
[44] Samargici, 1993, p. 127
[45] Pein, 2003, p. 41
[46] Radonici, 1911, p. 28–29

https://biblioteca-digitala.ro

sârbii şi ortodocşii din Regatul Ungar au intrat sub jurisdicţia mitropolitului de Belgrad, ale cărui îndatoriri se întindeau inclusiv peste toţi ortodocşii din Banat, până în Maramureş[47].

Regele Matia a reuşit să securizeze graniţele sudice ale regatului, cu toate că se înregistrau sporadic atacuri ale armatelor otomane conduse de comandanţii cetăţii Smederevo. El a oferit nobilimii sârbe din Banat ca, împreună cu ceilalţi comandanţi de oşti ai regatului, să participe în expediţii militare în Serbia ocupată de turci, cum a fost de pildă expediţia din anul 1502, când armatele conduse de fraţii Iacşici au ajuns până la Nicopole[48]. Fiecare expediţie era urmată la întoarcere de numeroşi emigranţi sârbi, care, prin venirea lor în Banat, au început să contureze o nouă hartă demografică a Banatului de câmpie.[49] Perioada domniei lui Matia Corvin corespunde perioadei de afirmare a nobililor din familiile Iacşici şi Belmujeveici, a căror activitate militară s-a concretizat în teatrele de operaţiuni din Moravia, împotriva polonezilor şi cehilor[50]. După aceste campanii militare, regele Matia şi trupele celor doi nobili au asediat şi cucerit cetatea Şabaţ, act prin care regele Matia dorea mai mult asigurarea liniştii pe domeniile deţinute în Srem, decât dovedirea supremaţiei de moment în luptele cu turcii. Noul despot al sârbilor, Vuk Brankovici, a trecut prin sabie toate trupele otomane care i-au ieşit în cale, încercând chiar, fără sorţi de izbândă, recucerirea cetăţii Smederevo[51]. Politica antiotomană a regelui Matia s-a derulat prin atacuri fulgerătoare, care au dezorganizat puterea otomană, regele asigurându-şi liniştea în Câmpia Panonică.

Ungaria, la sfârşitul Evului Mediu, cuprinzând domniile regilor Matia Corvin (1458–1490), Vladislav al II-lea (1490–1516) şi Ludovic al II-lea (1516–1526), poate fi caracterizată din punct de vedere economic ca parcurgând o perioadă de avânt general, când s-au ameliorat condiţiile de trai ale populaţiei, iar nivelul de civilizaţie s-a apropiat cel mai mult cel din ţările occidentale. În plan social, s-a constatat o divizare clară a două clase sociale distincte: nobilimea şi iobagii[52]. Cele două direcţii din societatea Ungariei medievale au avut repercusiuni şi în mediul feudal sârbesc, dar şi printre populaţia sârbă din Banat, care a fost convinsă din ce în ce mai mult că reîntoarcerea pe vechile teritorii este aproape imposibilă.

Răscoala lui Gheorghe Doja din anul 1514 a prevestit începutul marilor schimbări în funcţionarea statului ungar. Scindarea bisericii romano-catolice în urma impactului reformelor nu a produs doar o dezbinare ierarhică şi administrativă cu valenţe dogmatice, ci a angrenat şi biserica în încercarea de a-şi conserva influenţa asupra supuşilor. În anul 1521 a căzut cetatea Belgradului

[47] Suciu, 1972, p. 69
[48] Pein, 2003, p. 43
[49] Ivici, 1929, p. 52–53
[50] Samargici, 1993, p. 128
[51] Rokai, 2002, p. 162
[52] Pal, 2011, p. 343

https://biblioteca-digitala.ro

în mâinile otomanilor, ceea ce va oferi acestora poarta deschisă spre cetatea Budei, deoarece nu era nicio cetate în calea otomanilor până la Buda. Luptele au culminat cu bătălia de la Mohacs, din anul 1526, când însuşi regele Ludovic al II-lea a murit împreună cu marea majoritate a armatei sale. În aceste condiţii, populaţia sârbă s-a văzut nevoită să se retragă în părţile centrale ale Banatului, cu precădere în jurul cetăţii Timişoara şi pe domeniile fraţilor Iacşici din nordul Banatului. Anii care au urmat după fatidicul eveniment de la Mohacs au fost marcaţi de un consistent demers politic al Casei de Habsburg, care viza *moştenirea ungară* de după Mohacs, iar confruntarea cu otomanii şi securizarea graniţelor sudice vor fi plasate pe planul secund al politicii externe a exponentului principal al Habsburgilor, Ferdinand I. Nobilimea sârbă, la intrarea în slujba regilor maghiari, a trebuit să-şi câştige dreptul de accedere în clasa nobiliară a regatului. Cum recunoaşterea meritelor şi a statului de nobil era o chestiune care privea întreaga clasă nobiliară şi pe monarh, nobilimea sârbă a avut de parcurs o cale lungă şi anevoioasă pentru a-şi păstra identitatea nobiliară. Oferirea de domenii pentru merite deosebite în campanii militare era o consecinţă a rolului jucat de nobilime în apărarea regatului.

Prin acceptarea ca nobil al Regatului Ungar, nobilul sârb intra într-o strânsă legătură cu ţara care l-a adoptat şi într-o legătură vasalică cu regele. Angajamentul nobilului faţă de monarh nu deriva numai din cauza domeniilor deţinute, ci şi din cauza *nobleţii* ca *podoabă şi marcă* distinctivă a personalităţii sale[53]. Luptele dinastice şi operaţiunile militare împotriva otomanilor, care vor marca prima jumătate a secolului al XVI-lea, reprezintă lupta pentru stabilirea autorităţii supreme asupra Europei Centrale, dar şi lupta dintre politica expansionistă a sultanatului otoman şi încercările de conservare a Regatului Ungar[54]. Dacă în timpul despoţilor sârbi păstrarea identităţii naţionale şi confesionale în acest *conglomerat* bănăţean a fost o prioritatae, prima jumătate a secolului al XVI-lea este marcată de încercările de conservare a statutului de nobil al coroanei, sau înalt funcţionar subordonat otomanilor, chiar în detrimentul intereselor dinastiei Brancovici. În acest moment, identitatea naţională şi religioasă va fi trecută în planul secund, locul acesteia luându-l grija pentru păstrarea titlului nobiliar, chiar dacă s-au înregistrat cazuri în care nobilii sârbi au rămas consecvenţi în a păstra identitatea naţională şi confesională[55]. Casa de Habsburg a rămas fidelă credinţei romano-catolice, în timp ce principatul transilvănean, reprezentat de familia Zapolya şi exponentul principal în Banat, Petar Petrovici, a fost deschis pentru a primi noile idei reformatoare. Acest *novum* pe care ideile reformatoare îl ofereau a scindat nu numai structurile ecleziale romano-catolice, ci şi structura social-politică a Regatului Ungar, rămas nepregătit în faţa

[53] Rady, 2000, p. 741

[54] Magina, 2012, p. 322

[55] Nobilul Miloş Belmujevici a redactat primul testament sârb din Regatul Ungar, scris cu litere chirilice, în prezenţa călugărului Timotei de la Muntele Athos, în faţă căruia s-a spovedit înainte de a muri.

https://biblioteca-digitala.ro

pericolului otoman. Care a fost ponderea elementului spiritual în detrimentul celui politic este greu de apreciat, dar, având în vedere că elementul politic dicta desfăşurarea evenimentelor, putem spune că elementul ecleziastic a fost pus pe planul secund.

Anii care au urmat reformei începute de Martin Luther, numiți generic în Biserica catolică *contrareforma,* au reprezentat piatra de temelie a unei simbioze între Biserica Catolică, dinastia de Habsburg şi nobilimea regatului Romano-German[56]. În această ordine de idei, apariția pe scena politică a Banatului a comitelui Petar Petrovici, a cărui aderență la Reformă, alimentată de convingerile politice şi afilierea la partida familiei Zapolya, vorbeşte de la sine despre o emancipare de sub influența bisericii catolice, reprezentată de cardinalul Martinuzzi, şi implicit a familiei Habsburg, care era reprezentată de regele Ferdinand I. Este poate un răspuns la nou promovata idee în cadrul bisericii romano-catolice a unui nou *commonwealth aristocratic clerical.* Aceasta a fost şi percepția politică a regelui Ferdinand I care, imediat după ce a pus stăpânire pe Principatul transilvănean şi Banat, s-a dedicat rezolvării problemelor politice prin retrocedarea mai multor bunuri bisericii catolice pentru succesul în contrareformă, dând tot mai puțină importanță politicii externe, mai ales în problema otomană[57]. Nobilimea sârbă, angajată în propagarea *noilor idei,* în frunte cu Petar Petrovici şi membrii familiei Iacşici, a început, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, să contureze un profil colectiv al nobilimii protestante în Banat, sau, mai bine spus, o *cernere* între *loialişti* şi *rebeli*, proveniți din eşecul Habsburgilor în centralizarea politică, pe de o parte, şi de a consolida unitatea între elitele sociale şi biserica catolică, pe de altă parte. Acest lucru l-a realizat însă curentul protestant, care a oferit controlul asupra bisericii şi a proprietăților sale[58]. Este o formă de manifestare a vechii maxime *„cuius regio, eius religio"*. Ruptura dintre elitele catolice şi protestante a fost şi mai evidentă după Conciliul de la Trento, care a întărit şi mai mult confesionalizarea bisericii catolice, iar pe plan politic şi social, a culminat cu formarea unei uniuni regionale defensive a bisericii romane. Nobilimea sârbă, care făcea parte din sistemul elitelor Regatului Ungar, nu a putut rămâne pasivă la întâmplările politice, de a căror desfăşurare era strâns legată chiar existența sa şi prezența sa în cercurile elitiste. De aceea, gândirea politică, hotărârile de moment, dar şi sentimentele de filiațiune cu vechea nobilime de la curtea dinastiei Nemanjici au împărțit societatea nobiliară sârbă în două tabere.

Apartenența, sau mai bine spus, sentimentul național sau confesional al nobilimii sârbe în cadrul Regatului Ungar, a cunoscut mai multe faze. Nobilimea ca parte a societății, cu o viață distinctă, se deosebea de clasa iobagilor sau a oamenilor liberi. O astfel de clasă trebuie să aibă mai întâi un statut juridic aparte, *care confirmă şi face eficace superioritatea pe care o pretinde*, iar mai apoi

[56] Mac Hardy, 2003, p. 21
[57] Magina, 2012, p. 323
[58] Mac Hardy, 2003, p. 86

https://biblioteca-digitala.ro

acest statut trebuia să fie ereditar.[59] De aceea şi statutul juridic al nobilimii sârbe venite în Regatul Ungar a trebuit să fie corelat cu cerinţele societăţii nobiliare din cadrul regatului.

Pe de altă parte, ortodoxia bănăţeană este aproape necunoscută pentru istoricii medievişti, până în secolul al XV-lea. În anul 1366, în Banat sunt amintiţi preoţi *rascieni,* care trebuiau arestaţi şi predaţi banului Benedict Himfy, element ce sugerează prezenţa ortodoxiei în Banat, dar şi o eventuală încadrare jurisdicţională a bisericii ortodoxe din Banat[60]. Afirmaţia este întărită de desfăşurarea evenimentelor istorice care au succedat căderii Smederevo în anul 1439, când majoritatea comunităţilor ortodoxe bănăţene au fost ataşate ierarhiei sârbe, mai ales în perioada de maximă influenţă la curtea regală a despotului Giuragi Brancovici[61]. Noul val de imigranţi sârbi din Serbia ocupată de turci a angrenat şi sporirea ponderii nobilimii, care la început a cochetat cu biserica Romei pentru a-şi conserva statutul, iar mai apoi, mânată de politica momentului, s-a lăsat angrenată în disputele ecleziastice din cadrul bisericii romano-catolice. Acest moment coincide şi cu prima scindare pe plan politic a nobilimii sârbe, care a format două tabere în jurul regelui Ferdinand de Habsburg şi în jurul lui Ioan Zapolya. Această împărţire a avut doar valenţe ideologice, neconsemnându-se conflicte armate între sârbii bănăţeni.

Apariţia reformei i-a găsit pe nobilii sârbi din Banat receptivi la noile idei, într-o lume nouă pentru ei. Chiar dacă erau înconjuraţi de conaţionali supuşi, pietatea familială sau tradiţia dinastiei Nemanjici încă vie în această epocă post Kosovară, o parte din nobilimea sârbă a fost deschisă noilor cunoaşteri. Spaţiul european oferea perspectiva cunoaşterii Lumii Noi, angrenarea în dezvoltarea unei economii mondiale şi contactul cu o altă lume, mult diferită de ceea ce oferea spaţiul ortodox aplecat spre misticism, sau cel catolic, îngrădit de rigorile dogmei şi instituţionalizare. Acestea sunt şi caracteristicile celor mai importante familii nobiliare sârbe ale Banatului în prima jumătate a secolului al XVI-lea, Iacşici şi Petrovici.

În confruntarea otomanilor cu Europa, situaţia Serbiei era foarte grea. Pierderea ultimului bastion politic şi administrativ statal al sârbilor, reprezentat de Smederevo, în anul 1459, a contribuit ca centrul în care interesele sârbilor să fie promovate să fie mutat la nord, în Regatul Ungar. De aceea, apariţia ţarului Iovan Nenad era salutată de populaţia sârbă, dar neagreată de marea nobilime, care era deja bine ancorată în sistemul feudal ungar. Sultanul Soliman al II-lea a găsit resursele necesare pentru a organiza un imperiu cu teritorii vaste, iar drumul spre cucerirea Regatului Ungar era deschis odată cu căderea cetăţii Belgrad, în anul 1521. Fatidicul an 1526, cucerirea Slavoniei în anul 1537, ocuparea Budei în anul 1541 şi transformarea ulterioară în paşalâc au prefigurat doar evenimentele ce se vor petrece în Banat.

[59] Zmora, 2011, p. 23
[60] Magina 2011, p. 45
[61] *Ibidem*, p.46

https://biblioteca-digitala.ro

Anii care au urmat după evenimentul de la Mohacs au fost marcaţi de un consistent demers politic al casei de Habsburg, care viza *moştenirea ungară* de după Mohacs, iar confruntarea cu otomanii şi securizarea graniţelor sudice au fost plasate pe planul secund al politicii externe a exponentului principal al Habsburgilor, Ferdinand I. Banatul medieval, în timpul luptelor dintre otomani şi Ferdinand I, a fost sub conducerea lui Petar Petrovici, fidel al casei Zapolya şi un vehement susţinător al alianţei dintre principatul autonom al Transilvaniei şi Poarta Otomană. În jurul anului 1540, Timişoara a devenit principalul centru al reformei prin misiunea lui Szegedi Kis Istvan, care a prezentat ideile noii mişcări religioase în Banat cu ajutorul comitelui Petrovici[62]. La părăsirea comitatului de către Petrovici, protestantismul a pierdut un aliat, iar venirea lui Losonczy la comanda comitatului Timiş a reprezentat revenirea prozelitismului catolic în Banat. Credincioşii ortodocşi, reprezentaţi în mare parte de sârbi şi români, nu au fost afectaţi direct de prozelitismul catolic, care, în conformitate cu prevederile contrareformei, era îndreptat împotriva protestanţilor. Chiar mai mult, ortodocşii aveau un episcop sârb la Lipova care, cel mai probabil, avea în subordinea sa cea mai mare parte a ortodocşilor din Banat[63]. În acest caz, represaliile catolice ţineau cont de ajutorul oferit de populaţia sârbă ortodoxă din Banat şi de clasa nobiliară sârbă în lupta împotriva turcilor. Politica religioasă a lui Ferdinand I includea numeroase privilegii oferite nobilimii sârbe şi populaţiei sârbe („*universa nobilitas et gentes Rascianorum, cuiusvis ordinis ac status, iuxta arcem nostram Themesiensis et partis illas commorantium*"), prevăzute printr-o diplomă datată 19 iulie 1551[64]. Aceste prevederi au fost reconfirmate o lună mai târziu, Ferdinand I recunoscând toate drepturile sârbilor de a-şi păstra credinţa ortodoxă şi toate drepturile date de Ioan Zapolya. Însă conflictul nu a întârziat să apară. Trupele lui Losonczy, care au persecutat populaţia protestantă, au perturbat şi viaţa sârbilor ortodocşi din Timişoara, ceea ce va conduce la afilierea la partida lui Petrovici, care acum era în Silezia, şi continuarea luptei împotriva persecutorilor cu ajutorul turcilor.

Stăpânirea asupra Banatului şi a Principatului transilvănean a familiei de Habsburg va provoca o reacţie militară din partea otomanilor, care au văzut în Banat o zonă strategică excepţională şi care nu putea fi stăpânită de duşmani. Transilvania a fost mult timp teritoriu al Coroanei Ungare. În anul 1541 s-a format Principatul Autonom al Transilvaniei, care avea o relaţie de vasalitate faţă de Poarta Otomană. Deoarece principele de numai doi ani nu putea conduce principatul, a fost numită o regenţă din care făceau parte regina Izabella, cardinalul Martinuzzi şi Petar Petrovici[65]. La fel şi Banatul, prin numirea lui Petar Petrovici în funcţia de comite de Timiş în acelaşi an 1541, a devenit teritoriu

[62] Magina, 2012, p. 328
[63] Diaconescu, 2004, p. 29–30
[64] Magina, 2012, p. 330
[65] Rokai, 2002, p. 210–212

https://biblioteca-digitala.ro

vasal Imperiului Otoman[66]. Însăşi competiţia pentru tronul ungar dintre familia Zapolya şi Ferdinand I a atras statutul de arbitru al Porţii Otomane, care şi-a văzut uzurpate interesele în Banat prin acţiunile regelui Ferdinand I şi ale cardinalului Martinuzzi.

De aceea, campaniile militare din anii 1551 şi 1552, a căror finalitate a fost cucerirea cetăţii Timişoarei, au fost în opinia otomanilor nu numai o acţiune de reintroducere în drepturi a lui Ioan Sigismund Zapolya, ci şi o apărare a intereselor strategice şi politice în drumul spre Europa. În anul 1552 două treimi din Banat au fost cucerite de turci şi transformate în provincii otomane denumite paşalâc, eyalet sau vilayet. În plan administrativ, nou cuceritul teritoriu bănăţean a fost organizat în paşalâc cu sediul la Timişoara, care cuprindea opt sangeacuri: Cenad, Lipova, Becicherec, Ciacova, Timişoara, Panciova, Moldova Veche şi Orşova[67]. Mai târziu, în anul 1597, paşalâcului de Timişoara îi vor fi alăturate, prin cucerire, sangeacul de Gyula şi Ineu, iar Banatul de Lugoj şi Caransebeş a fost alăturat temporar Principatului transilvănean până în anul 1658, când a fost alăturat paşalâcului de Timişoara[68]. La începutul dominaţiei otomane în Banat, districtul de Lugoj şi Caransebeş a plătit doar un tribut anual de bani[69]. În calitatea de ban al Lugojului şi Caransebeşului vor fi şi doi sârbi, Petar Petrovici şi Nikola Ţrepovici. Marea parte a nobilimii sârbe, urmând exodul întregii nobilimi a Regatului Ungar, s-a refugiat în părţile necucerite de otomani. De aceea, în timpul stăpânirii otomane asupra Banatului, nu putem vorbi despre viaţa şi activitatea familiilor nobiliare sârbeşti, cu excepţia părţilor necucerite de turci, respectiv în Banatul de Lugoj şi Caransebeş.

O mare parte din populaţia sârbă a rămas să trăiască alături de celelalte grupuri etnice în Banat. Poziţia *ghiaurilor* era foarte grea în perioada de început a stăpânirii otomane, ea cristalizându-se cu trecerea timpului. Chiar dacă la început sistemul administrativ otoman nu permitea creştinilor accederea la funcţii militare sau dregătoreşti, cu timpul creştinilor le-a fost permis să ia parte la viaţa administrativă a paşalâcului de Timişoara. O parte din populaţia sârbă se ocupa cu negoţul şi manufactura, iar ceilalţi intrau în slujba militară a paşalâcului. Izvoarele istorice amintesc mai mulţi sârbi martologi în slujba armatei paşalâcului timişorean. Astfel, în garnizoana Timişoarei sunt amintiţi martologii Petar Iovan, Nicola Iovan, care avea funcţia de stegar, Nedelko Radici, Stoian Dimitrije, Giura Palcici, Nicola Radovici[70]. Astfel de companii de martologi unde activau sârbi erau la Arad, Bocşa, Világos, Denta, Lipova, Timişoara, Ciacova şi Cenad[71]. În localităţile de proveniență sau unde activau, martologii au ridicat în secolul al XVI-lea peste şaizeci de biserici, conturându-se astfel

[66] Muntean, 1990, p. 108
[67] Ţerovici, 1997, p. 81; Muntean 1990, p. 112; Haţegan, 2005, p. 45
[68] Ţerovici, 1997, p. 81
[69] Muntean, 1990, p. 109
[70] Haţegan, 2005, p. 87–88
[71] Ţerovici, 1997, p. 82

https://biblioteca-digitala.ro

premisele unei dezvoltări ecleziastice printre ortodocşii bănăţeni[72]. Sârbii bănăţeni care trăiau în sate au fost conduşi de cneji numiţi prin berat de sultan. Astfel, îl avem amintit în anul 1566 pe cneazul Pavle, care a fost numit, prin berat al sultanului Soliman, conducătorul unor sate din jurul cetăţii Timişoara, a cărui sarcină era să aducă în satele pe care le conducea cât mai multă populaţie sârbă pentru a spori agricultura locului[73].

Un moment foarte important din istoria sârbilor s-a consumat în anul 1557. Marele vizir Mehmed paşa Sokolovici[74] a intervenit pe lângă sultan, care a aprobat reînfiinţarea Patriarhiei de la Ypek, iar noul patriarh al sârbilor a fost numit Macarie Sokolovici, fratele marelui vizir Mehmed. Mult timp teritoriile sufragane ale patriarhiei au fost subordonate arhiepiscopiei de Ohrida, dar în prima jumătate a secolului al XVI-lea tot mai mulţi episcopi sârbi au dorit ieşirea de sub tutela arhiepiscopiei de Ohrida. În acest sens, edificatoare este activitatea mitropolitului Pavle de Smederevo, care dorea să conducă biserica sârbă. De aceea, reînfiinţarea Patriarhiei de la Ypek avea menirea de a stinge neînţelegerile dintre ierarhia sârbă şi cea de Ohrida, precum şi de a oferi Imperiului Otoman pacea între supuşi şi loialitatea necondiţionată a sârbilor în perspectiva luptelor cu Regatul Ungar. Nou înfiinţata patriarhie cuprindea, pe lângă teritoriile deţinute odinioară de împăratul Duşan, şi alte teritorii cucerite de turci, printre care Bacica, Banatul, Barania, Srem, Slavonia, Bosnia, Dalmaţia, cuprinzând în jur de patruzeci de episcopii sufragane[75].

Patriarhul Macarie a primit, printr-un berat special al sultanului, dreptul de a vizita credincioşii, iar pentru clerul sufragan dreptul de a percepe taxe bisericeşti, dreptul de a administra bunurile bisericii, dreptul de a moşteni averea celor ce mureau fără urmaşi, precum şi unele drepturi de judecată ecleziastică şi civilă[76]. Acest lucru a determinat ca influenţa bisericii sârbe şi a clerului sârb să se extindă şi asupra Banatului, cu precădere asupra credincioşilor ortodocşi. Viziunea politică a marelui vizir, care a condus la reînfiinţarea patriarhiei, a coincis cu politica Imperiului Otoman de a-şi extinde graniţele spre centrul Europei. Reînfiinţarea Patriarhiei de Ypek în anul 1557 a cunoscut valenţe dintre cele mai complexe: de la motivele politice ale Înaltei Porţi, până la nevoia

[72] *Ibidem*, p. 82

[73] *Ibidem*, p. 83

[74] De naţionalitate sârb, a fost original din Herţegovina, născut în satul Sokolovici, în apropierea oraşului Rudo. Tatăl lui s-a numit Dimitrie, iar numele vehiculat al mamei ar fi Dobrina, Angelia sau Maria. Copilăria şi-a petrecut-o în apropierea Mănăstirii Mileşeva, unde a învăţat scrisul, iar la vârsta de 15 ani a fost dus la Istanbul şi înrolat în armata otomană drept ienicer. A participat la bătălia de la Mohacs din anul 1526 şi la asedierea Vienei din anul 1529. Între anii 1533–1535 va participa la expediţiile militare împotriva Persiei şi la asediul Bagdadului, iar în anul 1545 este numit comandantul flotilei otomane. În anul 1551 este numit beylerbegul Rumeliei, calitate în care va asedia Timişoara în anii 1551 şi 1552. În data de 28 iunie 1565 a fost numit mare vizir, iar în anul 1566 va porni împreună cu sultanul Soliman în expediţia militară de cucerire a regatului ungar. Mehmed Sokolovici a murit într-un atentat la Istanbul, în data de 11 octombrie 1579.

[75] Samargici, 1975, p. 47–62; Hadrovics, 1947, p. 52

[76] Anuichi, 1962, p. 431

https://biblioteca-digitala.ro

de conservare a ortodoxiei în Balcani. Procesul de islamizare a populației sârbe din Serbia, care a rămas să trăiască sub ocupație otomană, a fost stăvilit odată cu reînființarea patriarhiei. Concomitent, apare activitatea bisericii catolice de a stagna avântul reformei religioase început de Martin Luther. De aceea, lumea ortodoxă, aflată succesiv atât sub ofensiva reformei religioase cât și a Bisericii catolice, a susținut ideea reînființării patriarhiei de la Ypek, care, prin transmiterea autorității spirituale asupra tuturor ortodocşilor din Imperiul Otoman, mai cu seamă în teritoriile ocupate ale Regatului Ungar, să folosească drept scut împotriva prozelitismului catolic şi a influenței bisericii catolice în politica timpului. În Banat, această luptă dintre otomani, ajutați de populația protestantă şi o parte ortodoxă, şi Habsburgi şi biserica catolică, este cel mai elocvent exemplificată prin persoana comitelui Petrovici şi a cardinalului Martinuzzi, sau a familiilor Zapolya şi Habsburg[77].

Prin instalarea ocupației otomane în Banat, populația sârbă a trăit după regulile administrative ale Imperiului Otoman. În părțile Lugojului şi Caransebeşului, populația sârbă minoritară a trăit pe domeniile nobilimii sârbe care în această perioadă realizează un vertiginos declin prin asimilare şi stingere treptată a celor mai importante familii nobiliare[78]. În partea de câmpie a Banatului, sârbii s-au răsculat în anul 1594, în frunte cu episcopul Teodor al Vârşeţului, împotriva stăpânirii otomane, dar această răscoală va fi înăbuşită având un final tragic pentru conducătorii răscoalei, iar Poarta Otomană a decis ca moaştele Sfântului Sava să fie arse la Belgrad, în semn de pedeapsă şi de inducere a fricii în populația sârbă în eventualitatea unor noi încercări de organizare a răscoalelor[79].

[77] Samargici, 1993, p. 118–119; Hadrovics, 1947, p. 49
[78] Bulboacă, 2008, p. 298, 300–301
[79] Zeremski, 1907, p. 53 şi urm.; Feneşan, 2004; Radonitch, 1919; Radonitch 1919/I

https://biblioteca-digitala.ro

III. PREMISELE DEZVOLTĂRII NOBILIMII SÂRBE ÎN BANAT

III.1. Nobilimea medievală sârbă din Banat, în secolele al XV-lea și al XVI-lea – geneză, dezvoltare, integrare

Formarea elitelor sociale a depins în mare măsură de condițiile istorice în arealul geografic de apariție, dar în marea majoritate a cazurilor, apariția elitei este strâns legată de factorul economic şi militar. Epoca Evului Mediu în Europa, caracterizată prin concentrarea de putere materială în mâinile anumitor oameni sau grupuri, a fost în strânsă legătură cu condițiile politice şi sociale ale timpului. Tranziția de la lumea antică la cea medievală, luptele popoarelor barbare pentru supremație şi afirmare, vor da naştere unei noi elite și unei noi structuri sociale. Războiul a fost cel mai adesea instrumentul în care sporea puterea economică, dar şi cea politică şi socială, de aceea era și modul cel mai bun de afirmare şi menținere a individului în societatea nou creată. Apariția altor elite, reprezentate de clerici, negustori sau învățați îşi are geneza într-un context istoric care nu face obiectul cercetării noastre.

Existența ei se manifestă prin posesiuni funciare, putere economică şi militară. Spre deosebire de Europa, pe de o parte, şi Bizanț, pe de altă parte, accederea în elita nobiliară la sârbi s-a făcut exclusiv pe aceste căi, în detrimentul unei nobilimi provenite din clasa negustorilor, dregătorilor sau ierarhilor bisericeşti[80]. Această din urmă clasă s-a evidențiat în timpul dinastiei Nemanjici. În toate țările Europei medievale unde au trăit sârbii, sau în care urmau să trăiască, cum era cazul Ungariei medievale, a existat o societate în care se distingeau două forme: cea elitistă, nobiliară şi cea neelitistă, reprezentată în mare măsură de iobagi şi mici funcționari publici. În timpul dinastiei Nemanjici, în secolul al XIV-lea, apare o primă clasă nobiliară, de origine cnezială. Aceasta a fost urmată de apariția unei clase nobiliare însemnate în rândul societății medievale a sârbilor, reprezentând temelia pe care viitoarea nobilime sârbă s-a dezvoltat şi a atins apogeul în timpul țarului Duşan Silni la mijlocul secolului al XIV-lea.

Politica expansionistă a dinastiei Nemanjici, dusă de Duşan Silni, s-a petrecut în momentele cele mai favorabile din punct de vedere politic pentru familia

[80] Lemajici, 2012, p 202

https://biblioteca-digitala.ro

Nemanjici. Familiile nobiliare care s-au afirmat în acest proces au avut o poziție socială superioară, dar şi o relație de rudenie cu familia domnitoare. Astfel, în societatea sârbă s-a creat o pătură nobiliară privilegiată, cu o tendință de afirmare foarte accentuată. Această stare a fost rezultatul dezvoltării feudale prin relații foarte strânse cu biserica, relații care vor da acestei societăți un rafinament întreținut prin dezvoltarea unei conştiințe naționale, ce a facilitat ca elita nobiliară să se detaşeze nu numai prin starea materială superioară, ci şi prin modul de folosire a bogăției[81]. După moartea lui Duşan Silni, se pot observa tendințe de emancipare de sub tutela regală a anumitor familii nobiliare. Astfel, familiile nobiliare acționează în nume propriu, iar societatea nobiliară se emancipează şi mai evident în detrimentul păturii de jos. Acesta a fost punctul de pornire a delimitării dintre nobilime şi clasa conducătoare. În această ordine de idei, o parte a nobililor, care odinioară erau legați de rege, au preluat funcțiile de conducere pe domeniile deținute, limitând chiar puterea suveranului pe domeniile respective. În aceste condiții apar marile familii nobiliare, denumite sugestiv *gospodari teritoriali*, deoarece îşi exercitau puterea asupra unor teritorii întregi. Astfel putem spune că moştenirea medievală este punctul de pornire în definiția sociologică a nobilimii sârbe prezente în Banat în secolele XV–XVI.

Una dintre cele mai recente lucrări din istoriografia bănățeană, care vizează nobilimea românească din Banat, are ca scop prezentarea, în lumina dovezilor istorice, stadiilor de dezvoltare a nobilimii române pornind de la premisa că nobilimea română, autohtonă prin excelență, îşi are rădăcinile în instituția cnezială a Banatului, cea din urmă fiind predecesoarea nobilimii de mai târziu[82]. Aceleaşi sunt concluziile la care a ajuns majoritatea cercetătorilor români privind elita societății române bănățene a perioadei medievale. Aceste afirmații sunt susținute pe baza documentelor vremii, dar şi cu un bogat material bibliografic.

Mult timp istoricii nu au fost interesați de istoria sârbilor din Banatul medieval, dovadă faptul că istoria medievală a Banatul încă nu are o abordare în literatura istorică sârbească. Prin urmare, nici această problematică a elitei sociale sârbe din Banat nu a fost cercetată. La o privire simplă asupra materialului bibliografic disponibil, se poate observa absența unui corpus al izvoarelor şi, prin urmare, imposibilitatea formării unei opinii în această privință. Truda istoricilor din ultimii ani din istoriografia sârbă a început să dea roade în privința genezei nobilimii sârbe din Banat. Dacă mult timp s-a considerat că nobilimea sârbă din Banat începe să se dezvolte abia după venirea familiei Brancovici, care într-adevăr a contribuit substanțial la sporirea numărului sârbilor din acest spațiu, implicit a numărului nobililor bănățeni, datele istorice care ne sunt oferite de izvoarele latine ale Regatului Ungar vorbesc despre prezența unor cneji sătești sârbi în părțile Banatului.

[81] Lemajici, 2012, p. 202
[82] Boldea, 2002, p. 9 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

În istoria Banatului medieval găsim informaţii lacunare, necercetate îndeajuns, care pomenesc de existenţa cnejilor săteşti, al căror nume, cu pronunţat caracter slav, aduce anumite indicii despre existenţa unor elemente elitiste sârbe în Banat anterior marii migraţii a nobilimii sârbe începută de despotul Stefan Lazarevici. Astfel, este pomenit exemplul fiului nobilului cneaz sătesc din satul Kiralymezeje, din districtul Mehadiei, cu numele Radislav Stefan. Acesta a fost prezent la întrunirea nobililor districtului la Mehadia, în anul 1428, cu regele Sigismund de Luxemburg. Tot atunci sunt amintiţi şi nobilii Rai(k)o şi Dobra din aceeaşi localitate. Din disputa care a urmat în faţa regelui reiese că aceştia stăpâneau satul încă din anul 1402[83]. Primul despot sârb, Stefan Lazarevici, s-a aliat cu Sigismund de Luxemburg în anul 1404[84], când a şi primit domeniile de Becicherec şi Becei, dată anterioară disputei mai sus menţionate. Având în vedere că disputa antemenţionată sugerează existenţa unei cnezimi sârbe bănăţene, având toate atributele necesare statutului juridic şi social corespunzător, precum şi stăpânirea ereditară asupra acestor domenii sunt dovezi pentru existenţa unei elite sociale în rândul sârbilor bănăţeni. Din documente reiese că acea elită nobiliară sârbă avea o viaţă activă în rândul societăţii nobiliare locale din Regatul Ungar medieval.

În ceea ce priveşte geneza cnezimii sârbe, rădăcinile ei trebuie căutate în Serbia medievală ea reprezentând una dintre cele mai importante instituţii ale sârbilor în graniţele Regatului Ungar şi Imperiului Otoman. Nobilimea sârbă din Banat o putem împărţi în trei mari categorii: ***cea mai veche***, cea care provine din rândul elitei societăţii sârbe care trăia într-un teritoriu restrâns, ***a doua categorie,*** care provine din marile familii de despoţi, din rândurile voievozilor şi dregătorilor, şi cea din urmă categorie, ***nobilimea măruntă***, cea pe care o putem considera, fără a o confunda însă, continuatoarea nobilimii cneziale, reprezentată de nobilimea sătească prezentă în Banat până în anul 1552. Familia despoţilor Brancovici a deţinut în Banat numeroase domenii, iar activitatea principală şi-a desfăşurat-o apărând ultimul bastion politic, social şi religios al sârbilor, despotatul, nu departe de Banat, la Smederevo. Această nobilime a preluat reperele fundamentale ale ortodoxismului Sfântului Sava, un curent spiritual păstrat cu grijă în tradiţia populară şi cu multe aspecte în viaţa de zi cu zi[85].

Cealaltă parte a nobilimii sârbe a trăit pe pământul Banatului, deţinând domenii şi contribuind din plin la viaţa politică, socială şi religioasă a bănăţenilor. După ce voievodul Ieremia a predat cetatea Golubaţ în mâinile turcilor, în primăvara anului 1428, iar Regatul Ungar s-a aflat astfel în imediata vecinătate cu otomanii, s-au consemnat primele migraţii masive de populaţie sârbă în Banat, ceea ce a contribuit la modificarea semnificativă a *peisajului etnic al regiunii* care

[83] Pesty, 1878/I, p. 270

[84] Ivici, 1929, p. 7–8; Thalloczy, 1907, p. 54; în acelaşi an şi fiul regelui Vukaşin, Dmitar, a devenit castelanul cetăţii Világosvar şi comite în Zarand (Thalloczy, 1907, p. 45, 46, 48);

[85] Samargici, 1993, p. 70

https://biblioteca-digitala.ro

s-a schimbat cu totul până la sfârşitul Evului Mediu[86]. Odată cu această masă de populaţie sârbă, în Banat au imigrat şi foarte multe familii nobiliare, care au intrat fie în slujba regilor maghiari, fie ca dregători şi funcţionari pe domeniile despoţilor sârbi, integrându-se în sistemul nobiliar ungar şi structurile spirituale romano-catolice. Istoriografia sârbă[87], vorbind despre elita societăţii sârbe din Evul Mediu, distinge clasa nobilimii înalte, denumite *velmoje,* şi nobilimea denumită *vlastela.*

În cadrul administraţiei otomane, cnejii săteşti deţinători de domenii funciare au fost o realitate a Evului Mediu în Serbia ocupată de turci, deoarece politica expansionistă a otomanilor a fost dusă conform principiului de colaborare între imperiu şi nobilul mărunt, care avea anumite obligaţii militare faţă de imperiu. Însă domeniile sale au fost limitate la satul de baştină. Acest lucru a făcut ca înalta nobilime *velmoje* şi *vlastela* să se simtă încorsetate şi limitate în deţinerea de domenii, fapt ce va duce la îndreptarea atenţiei către Regatul Ungar, unde posibilitatea de a deţine domenii funciare era nelimitată. Astfel, Regatul Ungar a devenit un mediu propice ca acest segment din elita societăţii sârbe să se dezvolte, chiar să-şi depăşească condiţia anterioară intrării în slujba regelui ungar. Acestui motiv social i s-a alăturat şi cel politic, potrivit căruia interesul de a menţine vie ideea luptei antiotomane pentru păstrarea sau recucerirea teritoriilor vechi, a rămas o constantă în rândul elitei sârbe.

Paradoxul privind dezvoltarea foarte accentuată a nobilimii sârbe în cadrul Regatului Ungar, faţă de viaţa nobilimii sârbe rămase sub jugul otoman, se explică prin faptul că administraţia otomană în politica expansionistă, bine organizată pe principii islamice, nu permitea accederea nici măcar temporară a creştinilor la funcţii importante, ci *se mulţumea* cu serviciile militare oferite de nobilimea sârbă fidelă cauzei otomane. Mentalitatea diferită, epoca reformelor sociale şi religioase, dar şi nevoile tot mai mari la graniţa sudică a Regatului Ungar, unde se organiza un bastion de apărare antiotoman, a determinat exodul nobilimii, care a trecut în slujba regilor ungari, să adopte o viaţă de cetate concentrată pe apărarea hotarelor proprii şi ale regatului.

La începutul domniei regelui Sigismund de Luxemburg, nobilimea sârbă care dorea să intre în slujba regelui nu avea acces în societatea nobiliară maghiară, deoarece regele Sigismund, ajuns la tron nu prin drept ereditar, ci prin voinţa baronilor regatului, a fost obligat să accepte *bunele obiceiuri ale nobilimii maghiare*, ca sfetnicii lui să fie prelaţii bisericii catolice şi baroni unguri, iar străinilor nu le-a dat donaţii şi nici demnităţi în cadrul regatului[88]. Condiţia nobiliară, încă din timpul regelui Ludovic I, a fost apartenenţa la biserica catolică, principiu menţinut şi în timpul migrării nobililor sârbi şi accederii lor în sistemul nobiliar ungar. Primul dintre conducătorii sârbilor care şi-a confirmat fidelitatea faţă de Sigismund, a fost cneazul Lazar Hrebeljanovici, la începutul

[86] Engel, 2011, p. 264
[87] Lemajici, 2006, p. 29–31
[88] Engel, 2011, p. 228

https://biblioteca-digitala.ro

anului 1389. Eliberându-se de presiunile ligii care l-a adus la tronul Ungariei, dar şi de intimidările partidei Angevinilor, regele Sigismund şi-a reconsiderat poziția față de naționalitățile conlocuitoare din regat. După ce armata cneazului Lazar Hrebeljanovici a fost înfrântă la Kosovo Polje iar pericolul otoman a devenit evident şi pentru Regatul Ungar, regele Sigismund de Luxemburg i-a chemat pe membrii familiilor de vază ale nobilimii sârbe să intre în serviciul regelui ungar, consolidând astfel poziția la granițele sudice ale regatului. În primii ani de domnie, Sigismund nu a uitat de nobilii care l-au ajutat să-şi păstreze tronul.

Astfel, după victoria asupra Boemiei, regele a format cu nobilii regatului *Ordinul Dragonilor (Societas draconica),* prin care urmărea să-i evidențieze pe cei cu merite deosebite în cadrul regatului, dar şi pentru a-i promova în rândul elitei regatului. Printre semnatarii şi ocupanții locurilor fruntaşe în acest ordin, îl întâlnim pe despotul Stefan Lazarevici[89]. Noul despot Stefan Lazarevici, iar mai apoi Giuragi Brancovici aveau în posesia lor domenii întinse în Timiş şi Torontal, fapt ce nu contravine afirmației că ei au întâlnit aici deja o elită a societății sârbe, ce-i drept mult inferioară lor. Mergând pe firul logic al desfăşurării evenimentelor, concluzionăm că regele Sigismund nu a oferit despoților Stefan şi Giuragi la întâmplare domenii în Banat, acesta mizând pe autoritatea despoților asupra cnejilor sârbi din ținut, în ideea continuării luptei antiotomane.

După lupta pierdută la Nicopole, pentru regatul lui Sigismund de Luxemburg a fost spulberată şi ultima speranță că stăpânirea otomanilor în Europa va putea fi lichidată, de aceea regele a adoptat, în problema otomană, strategia creării unei granițe militare, formată din statele tampon, precum despotatul lui Stefan Lazarevici. Predecesorul lui Sigismund, Ludovic I (1342–1382), încerca să-şi impună suzeranitatea prin orice mijloc, fie şi prin forță, fără a da nimic în schimb, însă fără rezultate. O cu totul altă politică a adoptat Sigismund, care se străduia să-i facă interesați pe sârbi în recunoaşterea puterii maghiare. Statul despotului Stefan Lazarevici a devenit modelul statului tampon între otomani şi Regatul Ungar, iar despotul, ca exponent principal al politicii sârbe, a primit domenii în provincia Srem, Bacicka, din sud-vestul Ungariei, iar în Banat, domeniile de la Becej, Vârşeț şi Becicherecul Mare (Zrenjanin), precum şi titlul de comite al comitatului Torontal[90]. Statutul despotului, până la destrămarea despotatului în anul 1459, era de conducător politic suprem al populației sârbe care trăia pe teritoriul despotatului. Această autoritate politică şi militară avea şi suportul Bisericii Ortodoxe Sârbe, conferind deținătorului puterea supremă chiar şi în unele probleme ecleziastice. Familia despoților Brancovici şi-a menținut nealterată credința ortodoxă, dar la intrarea în slujba regilor ungari, mai ales după anul 1459, când practic a încetat să mai existe statul sârb, nu mai avea acelaşi statut de conducător politic al sârbilor. Despoților le-a revenit statutul

[89] *Ibidem*, p. 238

[90] *Ibidem*, p. 258–259

https://biblioteca-digitala.ro

de conducători spirituali şi morali ai sârbilor aflaţi în slujba regelui ungar şi, totodată, unii dintre cei mai influenţi nobili la curtea Regatului Ungar. După destrămarea despotatului sârb în anul 1459, demnitatea titulară de despot al sârbilor a fost reînnoită în funcţie de cerinţele politice pentru populaţia sârbă din regat, de către regii Regatului Ungar.

Epoca lui Iancu de Hunedoara este marcată de luptele împotriva turcilor. Campaniile militare cereau costuri mari pentru întreţinerea şi înzestrarea armatei, precum şi plata soldelor pentru a menţine spiritul combativ al soldaţilor. Sunt cunoscute, de altfel, dezertări din rândurile armatelor beligerante, care au avut ca motiv neplata soldelor. Pentru a ieşi în întâmpinarea marelui luptător antiotoman, dieta ungară a votat, în anul 1446, noi impozite pentru iobagii şi nobilii sârbi şi români. Astfel, nobilii care aveau pe domeniile lor iobagi datorau câte un florin la cinci porţi de iobagi, iar în cazul în care nobilul nu deţinea pe un anume domeniu iobagi, atunci datoria lui faţă de trezoreria regală se ridica la un florin în aur pentru domeniul respectiv[91].

În anul 1481, prin decretul regelui Matia, la articolul 3 şi 4, sârbii schismatici sunt scutiţi de plata zeciuielii.[92] Totodată se prevedea chiar ca în cazul în care un rascian şi un romano-catolic lucrează împreună pământul, rascianul să fie scutit de zeciuială. Regele Vladislav a reconfirmat hotărârea regelui Matia, în anul 1495, prin decretul 45, care îi viza pe sârbii, românii şi rutenii schismatici, prin care aceştia erau scutiţi de orice zeciuială datorată curiei papale[93].

În anul 1496, despotul Iovan Brancovici a intrat în conflict cu însuşi regele ungar. Dacă până acum iobagii aflaţi pe domeniile nobililor sârbi nu plăteau zeciuială bisericii catolice, arhiepiscopul de Kalocsa, Petru Varady, a început să emită pretenţii ca orice iobag de pe domeniul nobililor sârbi să plătească pe viitor zeciuiala cuvenită, susţinându-şi cererea prin lipsa fondurilor necesare întreţinerii trupelor. Despotul s-a adresat şi arhiepiscopului pentru a reveni la obligaţiile iniţiale, dar răspunsul a fost ferm, deoarece el apăra interesele

[91] Hurmuzaki, I/2, 1890, p. 728–729

[92] Articulus 3. Rasciani ad decimas solvendas non teneantur: nec propter eos ecclesiasticum interdictum christianis imponatur. Item, quod Rasciani, et caeteri huiusmondi schismatici, ad solutionem decimae non adstringantur, et neque per comites parochiales, instar aliorum, ad huiusmondi decimarum solutionem compellanturl. Quode ad christianos (in quorum medio tales schismatici morantur, aut e contra) ratione ipsorum schismaticorum, et non solutionem decimarum interdictum ecclesiasticum non imponatur. Articulus 4. Christiani societatem cum rascianis contrahentes, ex portione tantum sua decimam solvent. Item quod si qui christiani, cum praefatis talibus Rascianis, et schismaticis societatem sive contractum habuerint, et araturas, sive alias agriculturas pari auxilio fecerint; de parte fructum christianis cedenda; decimae solvantur; de reliqua vero parte, talibus scilicet schismaticis cedenda; tales decimae non exigantur"(Corpus, 1899, p. 388)

[93] Articulus Rasciani, Rutheni et Valachi decimas non solvant. Sunt plurima loca in confiniis regni sita in quibus rasciani, Rutheni Valachi et alii schismatici in terris christianorum habitant, et de eisdem terris hactenus, juxta eorum ritum viventes, nullas penitus decimas solvere consueverunt, quos tamen ipsi domini praelati ad decimas solvendas cogere niterentur."(Corpus, 1899, p. 588)

https://biblioteca-digitala.ro

bisericii catolice[94]. Acesta susținea că *Dumnezeu a creat Ungaria creştină şi nu schismatică, iar despotul nu are puterea de a o transforma în stat sârb. Într-un stat creştin cu un rege creştin, trebuie să se trăiască după reguli creştine.* În această chestiune a intervenit şi regele, care a abrogat decretele adunărilor dietei din anii 1481 şi 1495 şi va ordona ca toți iobagii şi dregătorii de pe domeniile nobililor sârbi, care erau până acum scutiți de plata zeciuielii, să plătească decima episcopului de Kalocsa[95].

La adunarea nobililor din regat din anul 1498, la articolul 22 al hotărârii, sunt amintite toate îndatoririle nobililor sârbi din regat. Astfel, la alineatul 3 este amintit despotul sârb care trebuia să contribuie militar în caz de război cu 1.000 de călăreți[96]; la aliniatul 37, Stefan I Iacşici de Nădlac datora ajutor regatului cu armată de călăreți, iar prin aliniatul 43 al aceluiaşi articol, nobilul Miloş Belmujevici trebuia să participe cu husarii săi în orice acțiune militară a regatului[97]. Tot de numele lui Miloş se leagă şi primul testament în limba sârbă scris în părțile Regatului Ungar, testament care a fost acceptat de regele Vladislav. Dorința nobilului Miloş a fost respectată de regele Vladislav; chiar mai mult, acesta s-a autonumit protectorul familiei Belmujevici rămase fără parte bărbătească[98].

Înainte de catastrofa de la Mohacs, nobilimea ungară a dorit să-şi consolideze pozițiile în fața nobililor de altă naționalitate. Pe de altă parte, şi biserica catolică, prin reprezentanții locali, dorea stoparea reformei religioase a lui Martin Luther. Astfel s-a ajuns ca la dieta din anul 1525, nobilimea maghiară să-şi consolideze funcția în conducerea statului prin eliminarea oricăror funcționari nobili de altă confesiune decât cea catolică. Totuşi, tuturor nobililor regatului le erau recunoscute drepturile de proprietate pe domeniile deținute, iar drepturile primite de la regii maghiari erau reconfirmate[99]. Însă după bătălia de la Mohacs, unde a murit în luptă împreună cu regele şi elita care înconjura casa regală, iar Ioan Zapolya s-a proclamat rege, nevoile țării creşteau exponențial cu pericolul otoman. Pentru înzestrarea armatei se cheltuiau sume enorme, iar pericolul otoman a început să trezească în elita Regatului Ungar conştiința luptei antiotomane. La una dintre primele întâlniri ale lui Zapolya cu nobilii săi se va hotărî că fiecare nobil va da a zecea parte din avere în vederea continuării luptei antiotomane[100].

La Oradea s-au întâlnit, în anul 1542, nobilii din comitatele Timişoarei, Zărandului, Aradului, printre care şi nobilii sârbi care l-au recunoscut pe Ferdinand I rege al Ungariei şi au arătat supunere şi fidelitate prin trimisul lor

[94] Ivici, 1929, p. 39–40
[95] Fraknoi, 1883, p. 830
[96] Corpus, 1899, p. 606: „*Despotus autem, equites mille dare tenebitur*"
[97] *Ibidem*, p. 608
[98] Thaloczy, 1907, p. 298–299
[99] Hurmuzaki, 1892, II/3, p. 507–509
[100] *Ibidem*, p. 612

https://biblioteca-digitala.ro

Mihaly Somlyay[101]. La fel au procedat şi în ianuarie 1543, trimiţându-l pe nobilul Mihaly de Wesen[102]. Starea anarhică care domnea în Regatul Ungar a dus la convocarea unei diete în anul 1543, la Baia Bistriţei, prin care regele era dispus să restituie nobililor toate domeniile ocupate prin violenţă în ultimiii ani, castelele nou construite să fie demolate, iar iobagii care au fost răpiţi trebuiau cedaţi stăpânilor de drept[103].

Ocuparea Banatului de către turci şi transformarea lui în paşalâc au dus la pierderea domeniilor familiilor nobiliare sârbeşti. Chiar dacă unele familii vor încerca să reintre în posesia domeniilor, nu vor reuşi. O parte neînsemnată a nobilimii sârbe a continuat să trăiască în partea de Lugoj şi Caransebeş a Banatului, stingându-se treptat de pe scena istorică medievală a zonei. Tradiţiile familiilor nobiliare, păstrate latent, au alimentat puternic istoria naţiunii sârbeşti.

III.2. Statutul social-juridic al nobilimii sârbe din Banat, în secolele al XV-lea şi al XVI-lea

III.2.1. Implicarea în viaţa politică a Regatului Ungar, în secolele XV şi XVI

Moştenitorii despotului Giuragi Brancovici au fost nevoiţi să-şi adapteze din mers orientarea politică şi să o schimbe în funcţie de cererile momentului. Dacă despotul Giuragi milita pentru a obţine cât mai multe domenii, pentru a obţine privilegii pentru emigranţii sârbi, urmaşii acestuia au fost nevoiţi să lupte pentru păstrarea domeniilor, a dregătoriei de despot, iar pe domeniile lor să fie cât mai mulţi supuşi. În activitatea lor, ei au putut ca, pe domeniile deţinute în Banat, prin dreptul de stăpânire şi în virtutea privilegiilor oferite de regii maghiari, să-şi pună amprenta asupra dezvoltării elementului sârb în Banat. Prin prisma faptului că elita provenită din familia Brancovici inspira nu numai respect, ci şi devotament faţă de autoritatea pe care o avea despotul în rândul sârbilor, membrii ei influenţau şi celelalte familii nobiliare care aveau stăpâniri în Banat să adopte aceeaşi politică faţă de regat şi propriul popor. De aceea, caracteristic pentru secolul al XV-lea, politica nobilimii sârbeşti s-a derulat după modelul familiei despoţilor Brancovici, pe care îi putem considera formatori de atitudine, dar şi promotorii politicii faţă de Regatul Ungar şi puterea otomană.

Titlul de despot al sârbilor, precum şi rolul pe care acesta l-a avut în politica statului ungar, au avut urmări favorabile pentru poporul sârb în Banat, dar au fost şi o punte de legătură, sau mai bine spus, au însemnat introducerea nobilimii sârbe în rândul marilor magnaţi ai Regatului Ungar. Chiar şi în situaţia când noul despot nu a fost numit din rândul sârbilor (Ivaniş Berislavici),

[101] Hurmuzaki, 1894, II/4, p. 322
[102] *Ibidem*, p. 337
[103] *Ibidem*, p. 354

https://biblioteca-digitala.ro

regele Vladislav II Jagello a dorit să evidenţieze rolul important jucat de despot în relaţiile regatului cu sârbii. Printre îndatoririle pe care le avea despotul sârb au fost şi acelea de mediator. Este lesne de înţeles acest aspect important din funcţia pe care o avea despotatul sârb, în acele vremuri de stat tampon între Regatul Ungar şi otomani, căci nici unii, nici alţii nu garantau existenţa şi funcţionarea vreunui stat sârbesc în acele teritorii. De aceea, elitei nobiliare sârbe pe care o reprezenta familia Brancovici i-a revenit calitatea de mediator în primii ani ai domniei lui Giuragi Brancovici ca despot al sârbilor. Breşa care s-a format prin predarea cetăţii Golubaţ otomanilor, ceea ce însemna vecinătatea iminentă a regatului cu otomanii în primăvara anului 1428, a pus sub semnul întrebării loialitatea despotului faţă de coroana ungară. Politica momentului, numărul mare al populaţiei sârbe care trebuia ascunsă din faţa otomanilor, dar şi politica nesigură de care a dat dovadă Regatul Ungar în problema menţinerii despotatului l-au făcut pe despot să adopte o poziţie neutră.

Migraţiile poporului sârb în teritoriile de la nord de Dunăre şi Sava organizate pe timp de pace, ale căror rezultate au contribuit la întărirea elementului sârb şi în Banat, au continuat şi după căderea despotatului sârb în anul 1459. Cu toate acestea, otomanii controlau deja ambele maluri ale Dunării, cu excepţia împrejurimii Belgradului, deoarece era foarte greu să se apropie de această cetate încă foarte bine apărată. Regele Matia încuraja politica de colonizare a Banatului cu emigranţi sârbi, mai ales în campaniile militare din anii 1480–1481, când Paul Chinezul, despotul Vuk Grgurevici şi nobilul Iovan Iakşici au adus cu ei în jur de 50.000 de sârbi în Banat colonizându-i în jurul cetăţii Timişoarei[104]. Cel mai adesea, colonizările s-au făcut pe domeniile deţinute de nobilii sârbi, care au devenit centrul vieţii, al evenimentelor şi adunării sârbilor în Regatul Ungar. Ca şi celorlalţi nobili, şi nobililor sârbi le era necesară forţa de muncă, dar şi mâna care va mânui sabia. Astfel, nobilimea sârbă a intrat în rândul magnaţilor regatului, care au avut datoria ca împreună cu armatele lor (denumite *„banderie"*) să participe la acţiunile militare ale regatului, unde erau solicitaţi. Decretele regale şi concluziile dietelor stabileau numărul oştenilor pe care fiecare nobil trebuia să-l deţină. Astfel, la sfârşitul secolului al XV-lea, îi găsim pe despotul sârb Stefan I Iacşici şi pe Miloş Belmujevici în fruntea *banderiilor* proprii. Una dintre cele mai marcante figuri politice ale Ungariei medievale de la mijlocul secolului al XV-lea a fost despotul Giuragi Brancovici. Fără să supradimensionăm rolul lui politic la curtea ungară, îl întâlnim pe despot ocupând funcţiile cele mai importante în regat. La 17 septembrie 1439, la un an după prima cădere a cetăţii Smederevo, regele Albert şi regina Elisabeta au pornit lupta împotriva turcilor care ameninţau graniţele sudice ale regatului. Dorind să-l câştige pe despot de partea lor în lupta antiotomană, regele i-a înştinţat pe toţi nobilii şi iobagii ţării să pregătească o armată care va fi capabilă să se lupte cu turcii. În decretul regelui, despotul Giuragi este amintit al treilea,

[104] Bogdanovici, 1982, p. 434

https://biblioteca-digitala.ro

imediat după rege şi regină, înainte de toţi banii, vicebanii şi dregătorii curţii regale[105].

Am văzut anterior că principalii factori care au determinat migraţia elitei sârbe în Banat, dar şi întoarcerea către coroana maghiară au fost cel politic şi cel economic. Nobilii sârbi au primit domenii şi privilegii feudale care le asigurau statutul nobiliar fără de care aceştia nu reprezentau nimic pentru Regatul Ungar. Regatul Ungar dorea încă din timpul regelui Sigismund de Luxemburg să securizeze graniţa sudică a regatului, iar la nord, în timpul regelui Matia Corvinul, să se opună cât mai mult presiunilor regilor germani. După bătălia de la Mohacs din anul 1526, când Regatul Ungar a rămas nu numai într-o criză profundă ci şi fără rege, apare pe scena politică lupta dintre Ferdinand I de Habsburg şi Ioan Zapolya, amândoi dorind coroana Sfântului Ştefan. Nobilimea sârbă a văzut în Regatul Ungar un aliat puternic pentru păstrarea identităţii naţionale şi apărarea intereselor proprii. Tragedia de la Mohacs era cu atât mai mare pentru elita sârbă, cu cât înainte de acest eveniment, factorul sârbesc a fost extrem de prezent în viaţa regatului prin numărul mare de populaţie sârbească, dar şi prin abilităţile politice ale conducătorilor ei, care acum, în loc să se concentreze asupra luptei împotriva otomanilor şi a dezrobirii statului de sub ocupaţia otomană, principala ocupaţie a elitei sârbeşti în Banat a devenit participarea la diferitele lupte dinastice din cadrul regatului. Pentru prima oară se va consemna o dezbinare ideologică a nobilimii sârbe. La început, nobilii sârbi nu au luat parte nici în tabăra lui Ferdinand I, nici în cea a lui Zapolya, însă desfăşurarea evenimentelor a angrenat şi nobilimea sârbă în această dispută dinastică.

Pe scena politică a apărut apoi „ţarul" Iovan Nenad, care s-a concentrat asupra luptelor cu turcii, iar familiile Bojici şi Bachici s-au ocupat mai ales cu adăpostirea sârbilor în nord-vestul regatului. Primii care au trecut în tabăra lui Zapolya au fost cei din familia Iacşici. Marco Iacşici, Petar Pertrovici şi Pavle Bachici se regăsesc la Tokay, în anul 1526, cu ocazia adunării nobililor, simpatizanţi ai lui Ioan Zapolya, care au hotărât aducerea la tronul Ungariei pe principele transilvănean[106]. Autoproclamatul „ţar" al sârbilor, Iovan Nenad, a trimis în semn de respect la înscăunarea lui Zapolya, la Sekesfehervar, mai mulţi căpitani de oşti ai săi, iar apoi, la chemarea lui Zapolya, acesta s-a întâlnit personal cu el la Tokay. Prin aceste schimburi de semne de prietenie şi amiciţie, exponenţii politicii maghiare, mai cu seamă adepţii lui Zapolya, urmăreau să adune în jurul lor cât mai mulţi nobili care să servească intereselor lor în disputa ce se anunţa cu familia Habsburg. Nobilimea sârbă, reprezentată în plan politic cel mai bine de Petrovici şi Iovan Nenad, urmărea pe de o parte lupta antiotomană, care nu se număra printre priorităţile lui Zapolya şi, pe de altă parte, consolidarea elementului sârb cât mai bine în structurile statale ale Ungariei medievale.

[105] DL 39290
[106] Ivici, 1929, p. 68

https://biblioteca-digitala.ro

Avântul şi entuziasmul de care s-a bucurat activitatea „ţarului" Iovan Nenad în Banat şi Bacica au început a-i şterbi autoritatea în rândurile nobililor sârbi adepţi ai partidei lui Zapolya. Noul despot al sârbilor, Stefan Berislavici, Marko Iacşici, Petar Petrovici, fraţii Bachici sau Radici Bojici au început să răcească relaţiile pe care le-au avut cu Iovan Nenad. Marco Iacşici chiar l-a găzduit la Nădlac pe Petru Perenyi, duşmanul lui Iovan Nenad, când acesta era urmărit de ostaşii ţarului[107].

La începutul anului 1527, familia lui Ferdinand I a început să adune în jurul său adepţi pentru o eventuală confruntare cu Zapolya. Chiar dacă Ferdinand I părea că este dispus să cedeze în faţa lui Zapolya, regina Maria a desfăşurat, la începutul lui ianuarie 1527, o adevărată campanie pentru a-şi asigura prietenia cât mai multor nobili. Primul curtat a fost despotul sârb Stefan Berislavici, iar mai apoi la „ţarul" Iovan Nenad a fost trimis Francisc Revai, care a oferit mai multe daruri ţarului, cu rugămintea să se alieze regelui Ferdinand I. În tabăra lui Zapolya se aflau mai mulţi duşmani ai lui Iovan Nenad, precum Petru Perenyi, ceea ce a fost de ajuns ca acesta să-şi îndrepte politica înspre casa de Habsburg. Zapolya a încercat, prin nobilul Radici Bojici, să-l readucă în tabăra sa pe Iovan Nenad, oferind chiar ajutor împotriva otomanilor, dar acesta va rămâne de neclintit în politica dusă[108]. Sora lui Ferdinand I a încercat să-i câştige de partea sa şi pe nobilii Marco Iacşici, Radici Bojici şi Pavle Bachici, dar aceştia, împreună cu Petar Petrovici, au rămas fideli lui Zapolya. Persoana lui Radici Bojici era importantă şi apropiată lui Ferdinand I, deoarece acesta era comandantul trupelor de şaikaşi (flotilă pe Dunăre), care puteau asigura paza pe râurile Tisa şi Dunăre.

În anii care au urmat, ambele tabere au continuat să-şi strângă cât mai mulţi adepţi. Ferdinand I l-a trimis pentru a doua oară pe Hoberdanecz cu daruri la Iovan Nenad, de la care a primit promisiunea că va lupta alături de el, iar în cazul morţii sale, toţi conducătorii armatei lui Nenad au jurat credinţă nestrămutată lui Ferdinand I şi au promis că vor lupta alături de acesta împotriva lui Zapolya. Chiar mai mult, unul dintre nobilii din tabăra lui Iovan Nenad, Radoslav Celnic, a promis emisarului Hoberdanecz că-i va ţine uniţi pe sârbii din Banat în lupta împotriva lui Zapolya, interzicând acestora să plătească taxele lui Zapolya[109]. Era evident că în cazul unui conflict armat între Zapolya şi Ferdinand I, câştig de cauză va avea acela de partea căruia era Iovan Nenad. Nenad chiar a trimis scrisori mai multor nobili sârbi şi maghiari, chemându-i la luptă împotriva lui Zapolya[110]. În zilele care au urmat bătăliei de la Frumuşeni,

[107] *Ibidem*, p. 71

[108] *Ibidem*, p. 74

[109] „Petit item litteras specialis ad Radozaw Chelnyk personalem ac capitaneum generalem Ioannis Czaar, ut se per fidelitatem Maiestati regiae iniungat, attend quod est potior praefectus Rascianorum. Petit etiam bona per Franciscum de Rewa nunciata ipsi Radazaw ordinary, quoniam bene promereri poterit"(Szentklaray, 1885, p. 510)

[110] Ivici, 1929, p. 77

https://biblioteca-digitala.ro

unde Iovan Nenad a pierdut o mare parte din armată, emisarii caselor regale din Europa şi-au intensificat acţiunile, mai ales după ce în regat au pătruns informaţiile conform cărora o armată a lui Ferdinand I este gata să intre din Austria pentru a-l alunga pe Zapolya. Emisarul francez Rincon se interesa de soarta lui Iovan Nenad, dorind să-l câştige de partea lui Zapolya. La fel şi banul croat Krsto Francopan s-a declarat disponibil să se întâlnească cu Iovan Nenad pentru a-l împăca cu regele Zapolya. Ţarul Iovan a murit la 26 iulie 1527, iar moartea acestuia a fost prilej de bucurie în tabăra lui Zapolya. La Cracovia, emisarul francez Rincon a organizat o festivitate pentru a marca marele câştig pentru tabăra lui Zapolya.

Aceste întâmplări au subliniat din nou pe scena politică a Regatului Ungar importanţa elitei sârbe din Banat. Iovan Nenad, exponentul principal în desfăşurarea de forţe dintre cele două tabere, a arătat, prin personalitatea şi importanţa demersurilor sale, că elementul sârb poate fi definitoriu în jocurile de putere la cele mai înalte niveluri statale. Regii Ungariei au avut nevoie până acum de elita sârbă în lupta antiotomană, iar ajutorul acordat a fost binevenit, iar de acum, dacă e să dăm crezare surselor istorice maghiare, elementul sârb condus de Iovan Nenad era în stare să hotărască viitorul rege al Ungariei[111]. Chiar şi după moartea lui Nenad, fidelii lui Zapolya şi Ferdinand I au încercat să câştige de partea lor cât mai mulţi comandanţi din armata „ţarului". Aici s-a produs o scindare a elitei sârbe din Banat, care s-a împărţit între cele două tabere, iar o parte se va refugia în provincia Srem. Prin importanţa apariţiei mişcării lui Iovan Nenad, istoricii sârbi consideră că acesta ar fi cel care a pus, istoric, temelia Voivodinei de astăzi[112].

Regele Zapolya a pierdut din rândurile adepţilor săi şi pe despotul Stefan Berislavici, de aceea politica momentului cerea imperativ ca sârbii fideli lui Zapolya să fie conduşi de un despot, de aceea Zapolya a oferit titlul de despot lui Radici Bojici. Numirea lui Radici în funcţia de despot al sârbilor din sudul Ungariei, s-a făcut în detrimentul vechiului despot, Stefan Berislavici. Însă dorinţa lui Zapolya nu avea să se îndeplinească, deoarece noul despot nu a avut autoritatea necesară pentru a se impune ca un conducător politic. Zapolya a pierdut Buda, la 12 august 1527, şi s-a retras din faţa marchizului Kazimir de Brandemburg, fidel lui Ferdinand I, iar până la începutul toamnei, Ferdinand I a cucerit aproape toată Ungaria. La 5 noiembrie 1527, Ferdinand I a fost încoronat rege al Ungariei, iar singurul dintre nobilii sârbi prezenţi la aceste ceremonii a fost despotul Stefan Berislavici. Odată cu trecerea lui Ştefan în tabăra lui Ferdinand I, a trecut şi Pavle Bachici.

După căderea cetăţii Belgradului, apoi după bătălia de la Mohacs din anul 1526 şi cucerirea pentru scurt timp a Budei, pretenţiile expansioniste ale sultanatului au fost din ce în ce mai evidente. Am amintit anterior că în disputele dinastice sârbii s-au aflat pentru prima dată în tabere adverse, dar venirea turcilor

[111] Szentklaray, 1885, p. 510
[112] Ivici, 1929, p. 82

https://biblioteca-digitala.ro

în părţile Banatului a generat o nouă scindare a concepţiei politice a nobililor sârbi. În conflictul gigant al Europei creştine cu puterea islamică, ce, cu întreruperi a ţinut aproape şase secole, poporul sârb şi implicit nobilimea sârbă a luptat pentru libertatea lor, alegând aproape întotdeauna calea armelor. Mai întâi prin intervenţia despotului Stefan Lazarevici şi a despoţilor din familia Brancovici, dar şi a celorlalte familii nobiliare, sârbii au primit din catolicul Regat Ungar promisiunea libertăţilor confesionale, urmată de multe derogări de la legile impuse de biserica catolică (zeciuiala), iar Banatul a devenit pentru sârbi centrul spiritualităţii lor, ortodoxă prin excelenţă. Pentru acest beneficiu, ei apărau cu armele graniţele sudice ale imperiului. O concluzie radicală emisă de istoricii sârbi afirmă că lipsa elementului sârb în despotat şi Bosnia, care a imigrat în părţile Banatului, a favorizat ocuparea lor de turci[113].

III.2.2. Stăpânirile funciare

În Ungaria medievală nobilul, *nemes*, era reprezentantul unei clase sociale, care era în relaţie directă cu regele. În caz de infidelitate (*infidelitatis nota*) sau al lipsei de urmaşi (*defectis seminis*), stăpânirea funciară ca efect a statutului de nobil revenea regelui, deoarece acesta a fost sursa şi iniţiatorul înnobilării unei persoane sau a unei familii. Astfel, în concepţia medievală, regalitatea şi nobilimea au coexistat dependent una de alta[114]. Însă statutul de nobil al regatului, în cazul nobililor sârbi nu depindea doar de conferirea de domenii şi recunoaştere prin diplomă de monarh a calităţii de nobil al regatului. Conferirea unui domeniu oferea dreptul exclusiv (*liberam potestatem*) asupra acelui domeniu şi asupra tuturor produselor şi beneficiilor care rezultau din exploatarea lui, ce erau exceptate de la plata taxelor[115].

Stăpânirea unui domeniu garanta accederea sau menţinerea în clasa nobiliară a regatului. Caracteristica principală a fost deţinerea de domenii funciare, care s-a dezvoltat diferit în rândul nobilimii sârbe aflate sub ocupaţia otomană, faţă de cea existentă în Regatul Ungar.

Ungaria feudală a cunoscut în secolul al XV-lea *proprietatea funciară autentică,* în detrimentul celei feudale (*seigneurie*). Atunci, *a fi nobil însemna a avea un drept perpetuu şi practic inalienabil asupra unei parcele bine definite din teritoriul ţării*[116]. Începând cu secolul al XV-lea, *moşia* sau *posesiunea* se asocia cu stăpânirea asupra unui sat, iar tot ce decurgea din folosinţa acelui sat, reprezentat de păduri, lacuri, mlaştini, sau orice bun funciar era exclusiv proprietatea nobilului, precum şi toate pământurile care erau lucrate de iobagi. Toate acestea erau considerate *accesorii* sau *pertinentiae. Puterea economică ca efect al activităţii militare depuse pe câmpurile de luptă, fie în apărarea graniţelor împotriva otomanilor, fie*

[113] Samargici, 1993, p. 124
[114] Rady, 2000, p. 741
[115] *Ibidem*, p. 741
[116] Pal, 2011, p. 345

https://biblioteca-digitala.ro

în luptele dinastice, a devenit pentru nobilimea sârbă metoda cea mai folosită pentru lărgirea domeniilor funciare, dar şi pentru consolidarea ei în sistemul nobiliar ungar.

Una dintre condiţiile de bază pentru conferirea titlului nobiliar era stăpânirea asupra unor domenii funciare. Marea majoritate a nobilimii sârbe, venind în Banat în calitate de emigrant, nu deţinea la venire domenii funciare. Astfel, primele domenii ale nobililor sârbi în Banat au fost donate de regii maghiari drept răsplată pentru anumite servicii militare sau politice aduse regatului sau regelui însuşi, dar erau şi garantul fidelităţii nobililor sârbi faţă de rege. În această perioadă, doar familiile nobiliare sârbe care se aflau în părţile Banatului au primit cele mai multe domenii, deoarece regii ungari au fost generoşi cu cei care trebuiau să fie prima linie de apărare spre capitala Ungariei, Buda.

Nobilimea sătească, pe care o întâlnim printre primele în rândul sârbilor bănăţeni, o găsim cu stăpâniri funciare ereditare, sau din vechime. Radislav Stefan, fiul nobilului cneaz sătesc din Kiralymezeje, din districtul Mehadiei, a fost prezent la întrunirea nobililor districtului la Mehadia, în anul 1428, cu regele Sigismund de Luxemburg. Tot atunci sunt amintiţi şi nobilii Rai(k)o şi Dobra din aceeaşi localitate. Din disputa care a urmat în faţa regelui reiese că aceştia stăpâneau satul înainte de anul 1402[117]. De asemenea, la venirea familiilor Iacşici şi Belmujevici în Banat, sunt amintiţi cnejii Vuk Kolacovici, Damian Velmojovici şi alţii[118].

Dreptul de a deţine o proprietate era oferit în mod solemn, prin acte de donaţii. Emiterea unui astfel de document era precedată de afirmarea unei persoane pe plan politic sau militar, iar drept răsplată, dar şi ca semn de garantare a viitoarelor servicii şi fidelitatea pentru coroană, regele emitea o diplomă prin care se recunoştea dreptul asupra anumitor proprietăţi şi statutul de nobil al regatului. O altă modalitate de a obţine dreptul de a stăpâni unul sau mai multe domenii a fost cumpărarea sau zălogirea. Urmărind diplomele emise de regii Ungariei, dar şi istoria unor domenii funciare, putem vedea că domeniile oferite familiilor nobiliare sârbe au fost în proprietatea diverselor familii nobiliare maghiare, iar din cauza trădării sau lipsei de urmaşi, respectivele domenii au trecut în proprietatea Coroanei Ungare, care de acum dispunea trecerea lor în proprietatea altor familii nobiliare. Actul de donaţie a unei astfel de diplome avea ca efect imediat dreptul de proprietate exclusivă „... spre a le păstra veşnic conform dreptului, spre a le poseda şi în egală măsură a le avea conform dreptului prin vigoarea şi mărturia înscrisurilor noastre..."[119].

De obicei, prin dreptul de proprietate asupra unui domeniu se înţelegea chivernisirea după bunul plac al nobilului a întregului teritoriu (sat, oraş, cetate, pustă), precum şi a tuturor bunurilor aparţinătoare, mobile şi imobile. În donaţia regelui Matia către Stefan I şi Dmitar I Iacşici sunt amintite drepturile de proprietate asupra unor localităţi „...împreună cu toate folosinţele şi cele ce ţin de ele, adică pământuri arabile, cultivate şi necultivate, pajişti, păşuni, fâneţe,

[117] Pesty, 1878/I, p. 270
[118] Dinici, 1975, p. 29
[119] Thalloczy, 1907, p. 258–259

https://biblioteca-digitala.ro

câmpii, păduri, dumbrăvi, munţi, văi, vii, promontorii ale aşezărilor militare, ape, râuri, heleştee, pescuitul, cursurile apelor, morile şi locurile lor, în general tot ceea ce ţine de întregimea utilităţilor şi celor aparţinătoare, având acele denumiri, aşezate între bornele hotărâtoare din vechime..."[120].

În donaţiile regelui Matia către fraţii Iacşici putem observa că transferul de stăpânire asupra unor bunuri imobile se făcea pentru întregul sat sau oraş, cum era exemplul cetăţii Nădlacului, sau regele dona doar o parte dintr-un domeniu, cum era cazul domeniului de la Basarag, unde fraţii Iacşici deţineau „câteva porţi de iobagi"[121]. Astfel putem distinge două moduri de stăpânire funciară: *in integrum* şi *in portionem*. Prima modalitate de stăpânire funciară presupunea stăpânirea întregului hotar al satului şi dreptul de stăpânire asupra tuturor iobagilor din sat. În celălalt caz, conferirea dreptului de proprietate se făcea doar pentru o parte a unui domeniu.

Primul nobil sârb care a primit din partea regelui ungar Sigismund de Luxemburg domenii în Banat a fost despotul Stefan Lazarevici. În Banat, despotul a primit domeniile de la Becei şi Becicherecu Mare, în anul 1404[122]. Pe lângă aceste domenii, regele Sigismund i-a mai dăruit domeniul de la Szatmar şi 15 sate aparţinătoare, *oppidum*-ul de la Beszermeny şi 34 de sate aparţinătoare, precum şi importante centre miniere: Sătmarul, *Rivulus Dominarum* şi *Medius Mons*. Prin aceste donaţii s-a urmărea legarea despotului de coroana ungară, iar prezenţa despotului în diferite zone ale regatului prin domeniile deţinute urmărea punerea în practică a celor mai vaste cunoştinţe şi relaţii ale despotului. Astfel, în domeniile din Banat se urmărea ca despotul să fie acea forţă care va conduce populaţia sârbă, iar oferind despotului importantele centre miniere, regatul se aştepta la o înflorire a mineritului după principiile zonelor miniere din Srebrenița, dat fiind faptul că despotul a fost protagonistul primei legi miniere din Serbia, din data de 29 ianuarie 1412. Istoricul sârb Iovan Pein, preluând date din istoriografia pozitivistă, afirmă chiar că în anul 1414 despotul deţinea şi funcţia de comite al comitatului Torontal[123]. Drepturile lui pe aceste domenii erau suverane, iar administraţia domeniilor a fost încredinţată nobililor sârbi, creându-se astfel premisele unui conflict între despot şi nobilimea maghiară, deoarece donaţiile făcute de regele Sigismund s-au făcut în detrimentul nobililor unguri, iar puterea lor era din ce în ce mai diminuată. Astfel, cu lărgirea sferei de influenţă şi stăpânire a despotului şi în rândul sârbilor din Banat, această provincie a devenit foarte atrăgătoare pentru imigranţii sârbi. Au fost de asemenea cazuri când regele a confiscat domenii, ca de pildă domeniul voievodului Mihailo Racz, căruia regele Vladislav i-a confiscat domeniile din comitatul Timiş, la 31 iulie 1440[124].

---

[120] Thalloczy, 1907, p. 258–260
[121] Borovszky, 1897, p. 29–30
[122] Stanoievici, 1989, p. 121
[123] Pein, 2003, p. 37
[124] DL 39125

https://biblioteca-digitala.ro

În cele mai multe cazuri, stăpânirea funciară asupra unui domeniu sau a mai multor domenii era dată de rege drept răsplată pentru serviciile militare aduse. Domeniile care făceau obiectul împroprietăririi fie erau deținute la momentul acela de rege, fie au fost deposedate pentru infidelitate față de Coroana Ungară, trecute în proprietatea regelui, care mai apoi dispunea cui le va încredința. Împotrivirea celor deposedați nu întârzia să apară și de cele mai multe ori se iscau conflicte între familia deposedată și cea împroprietărită. În acest sens, edificator este exemplul împroprietăririi domeniului de la Farnas, odinioară deținut de Benedek Farnosi Veres, care, participând la o insurecție împotriva regelui Matia, a pierdut acest domeniu[125]. În anul 1463 avem chiar un caz inedit, în care Erzsebet Silagy protesta în fața capitlului din Arad împotriva deciziei regelui Matia de a dona domeniile de la Demeng și Nagyfalu fraților Iacșici[126].

Defectis seminis a fost invocat de asemenea de cele mai multe ori ca un argument plauzibil pentru transferul de proprietate către alte familii nobiliare. În cazul domeniului de la Felnac, acesta a fost preluat de Stefan I Iacșici de la Kis Balasz, datorită morții acestuia fără a lăsa urmași legali[127].

Documentele au consemnat cazuri în care nobilii sârbi au fost în imposibilitatea de a-și ocupa domeniile oferite de regii unguri. Edificator în acest sens este exemplul lui Nikola și Vladislav Radici, probabil descendenți ai lui Radici Postupovici, și familia Vukcevici, care au primit domeniul de la Recaș de la regele Ioan Zapolya, care, prin acest gest a sancționat infidelitatea lui Benedict Kosar. Însă cei trei nu au putut intra în posesia domeniilor, deoarece nobilul maghiar a intentat un proces împotriva deciziei lui Zapolya. În scurt timp, cei trei au trecut în slujba lui Ferdinand I, iar decizia regelui Zapolya, paradoxal, de data aceasta va fi pusă în practică[128].

Un alt mod de intrare în posesie a unor proprietăți a fost și transferul de proprietate ca dar de nuntă. Căsătorindu-se cu Petar Iacșici, Katarina Csaki a cedat soțului domeniul de la Bozzas, la începutul secolului al XVI-lea[129]. Cel de-al doilea exemplu s-a consumat cu ocazia căsătoriei lui Stefan II Iacșici cu Milița Belmujevici. Familia Belmujevici a deținut mai mulți ani domeniul de la Munar, iar cu ocazia căsătoriei, domeniul a trecut în proprietatea familiei Iacșici[130].

Stăpânirea asupra unui domeniu era garantată deținătorului prin diploma emisă de însuși regele, sau confirmată de autoritățile competente. De obicei proprietarul funciar era numit capul familiei, iar conferirea dreptului de proprietate se făcea pentru meritele personale și familiale în slujba regatului. În

[125] Ferencz, 1961, p. 63
[126] Borovszky, 1897, p. 134–135, 406
[127] *Ibidem*, p. 177
[128] Lemajici, 2006, p. 159
[129] Borovszky, 1897, p. 65–66
[130] Szentklaray, 1908, p. 31–33

https://biblioteca-digitala.ro

cazul familiei Iacşici, domeniile au fost donate de regele Matia fraților Dmitar I şi Stefan I. Majoritatea domeniilor au fost deținute de cei doi frați, însă în anul 1478, Stefan I Iacşici a preluat singur o parte din domenii, ceea ce întăreşte convingerea că şi în cazul acestora se poate vorbi de o împărțire, cel puțin în sânul familiei, a domeniilor deținute[131].

Administrarea domeniilor deținute de nobilii sârbi era încredințată fie unor cunoscuți sau apropiați, fie unor administratori unguri. Domeniile despotului Brancovici erau administrate de protovestiari, denumiți şi *comes palatinus*, în grija cărora era lăsată chivernisirea cât mai bună a domeniului şi strângerea taxelor. Astfel, în anul 1429, pe domeniul despotului de la Cuvin era menționat *baronul* Vladislav, la Becei protovestiarii Bogdan şi Radici, iar în anul 1437 era numit administrator al domeniilor despotului *fidelis noster Ladislau filius Michaelis de Gezth*[132].

Deținătorul unui domeniu era îndreptățit la colectarea taxelor provenite din negoț, păşunat, pescuit şi din agricultură. În marile târguri sau locuri de vămuire a mărfii, de asemenea nobilii aveau posibilitatea de a-şi exercita dreptul de a vămui negustorii. Despotul Giuragi Brancovici avea dreptul de a vămui la Aradaț, Arculith, Churog, până în anul 1441, când domeniul a fost cedat lui Birini Pal, iar descendenții familiei Iacşici aveau dreptul de vamă pe râul Mureş[133]. În cazul în care negustorii unui oraş erau scutiți de plata oricăror taxe printr-un ordin al regelui, drepturile de vămuire sau de percepere a taxelor era socotit ilegitim. De aceea, nu de puține ori nobililor nu le rămânea decât să reconfirme scutirea de taxe.

III.2.3. Stăpânirea asupra supuşilor

Stăpânirea funciară a nobilimii în cadrul Regatului Ungar a avut efecte şi asupra supuşilor care lucrau pe acele domenii. Puterea unui nobil, în concepția secolului al XV-lea, nu se limita doar la proprietatea funciară asupra unui domeniu, ci însemna şi o autoritate juridică asupra supuşilor săi[134]. Prin natura funcției şi poziției sociale pe care o avea, nobilul era judecătorul firesc al celor care trăiau şi lucrau pe domeniul său. Pe de altă parte, supusul, adică iobagul, se bucura de libertate personală, putea folosi parcelele date în mod regulat, le putea lăsa moştenitorilor testamentari, iar în anumite condiții putea fi scutit de anumite dări față de nobilul proprietar. În general unui iobag îi revenea jumătate de sesie (10–15 pogoane de pământ arabil), putea deține animale, sau se putea ocupa cu alte îndeletniciri, dar de pe urma cărora plătea nobilului sumenele cuvenite. Sumele oscilau între jumătate şi trei florini, dar câteodată dările se plăteau şi în natură, reprezentând produse agricole sau animale.

[131] Borovszky, 1897, p. 177
[132] Jirecek, 1952, p. 328, 342
[133] Pesty, 1877, p. 21
[134] Pal, 2011, p. 345

https://biblioteca-digitala.ro

Scrisoarea regelui Sigismund de Luxemburg către despotul Giuragi Brancovici, din data de 4 iunie 1433, încunoştiinţa pe despot, dar şi pe funcţionarii şi iobagii din Becicherec că iobagii din satele *Banhalma*, *Heges* şi *Hollos* de pe râul Bega, care au fost strămutaţi contrar voinţei lor pe domeniul despotului la Becicherec, trebuie strămutaţi la locul lor de odinioară. Din scrisoarea regelui aflăm că strămutarea lor, chiar şi fără voinţa lor, era posibilă dacă se plăteau statului toate taxele şi impozitele datorate de aceştia[135]. Iobagii despotului Giuragi au fost protagoniştii unei dispute dintre fiii lui Laszlo Beken şi despot. Conform petiţiei, câţiva iobagi ai despotului, care aparţineau de domeniul Pugh, al familiei Beken, au anexat pădurea domeniului pe care trăiau, de pe râul Tisa, domeniului Ded care era în proprietatea despotului Giuragi, iar iobagii au trecut pe domeniul despotului fără încuviinţarea moşierilor. Regele Sigismund a ordonat, la 22 februarie 1437, canonicului de la Lelesz să se prezinte la faţa locului şi, potrivit obiceiului judecătoresc, să medieze situaţia apărută[136].

Într-un document databil între anii 1519–1525, privitor la o dare de seamă a conventului mănăstirii de la Cluj, nobilii Stefan II Iacşici şi Petar Iacşici sunt amintiţi ca stăpânii iobagilor Kos Imre, Halaz Mihaly şi Zel Peter, neprecizându-se pe ce domeniu se aflau aceştia[137]. Stăpânirea asupra iobagilor este amintită şi în cazul domeniului de la Basarag, unde la introducerea în domeniu a fraţilor Iacşici este amintit faptul că ei deţineau mai multe *porţi de iobagi*[138]. Stăpânirea asupra iobagilor deseori primea conotaţii militare. Conflictele funciare între familiile nobiliare deseori angrenau în luptă şi iobagii care trăiau pe domeniile intrate în conflict. Iobagii nu aveau putere absolută de a hotărî în privinţa acţiunilor de apărare şi conservare a domeniului, nobilului revenindu-i obligaţia de a hotărî căile ce aveau să fie urmate în acest sens. În cazul domeniului de la Csomorkany, iobagii fraţilor Iacşici au acţionat la îndemnul acestora împotriva banului de Maciva, invadând teritoriile deţinute de acesta, iar fraţii Iacşici au fost amendaţi cu suma de 100 de florini[139]. Un alt exemplu îi care este amintită intervenţia iobagilor în conflictele dintre familii nobiliare este şi cel al iobagilor de pe domeniul Dombegyhasz, aparţinător familiei Iacşici. În jurul anului 1480, conflictul dintre familiile Iacşici şi Doczi a culminat cu acţiunea a 12 iobagi de pe domeniul familiei Iacşici, Dombegyhasz, a iobagului lui Stefan I Iacşici, Lazar, de pe domeniul din Fenlac, a iobagilor de pe domeniul Nagyfalu, în frunte cu Stefan I Iacşici, asupra domeniilor lui Imre Doczi de la Zadorlak[140].

Stăpânirea asupra iobagilor este amintită şi cu ocazia conscripţiei domeniilor deţinute de fiicele lui Marco Iacşici, din anul 1558. Astfel, este amintit că ele

[135] DL 30433
[136] DL 56971
[137] DL 36856
[138] Borovszky, 1897, p. 29–30
[139] *Ibidem*, p. 117
[140] *Ibidem*, p. 140–142

https://biblioteca-digitala.ro

deţineau la Csomorkany 26 de porţi de iobagi, dintre care Sholastica deţinea 57 de familii de iobagi şi 3 administratori, iar Margareta, 35 de familii de iobagi[141].

Stăpânirea asupra supuşilor, mai cu seamă a iobagilor, nu avea doar caracter persuasiv şi imperativ, familiilor nobiliare revenindu-le sarcina de a proteja şi a oferi condiţii cât mai bune de trai. În cazul familiilor nobiliare sârbe, plecate din calea contropirii otomane, sarcina principală a fost de a obţine cât mai multe privilegii pentru iobagii lor, pentru ca domeniile deţinute să fie atractive pentru noii refugiaţi care veneau din Serbia ocupată de turci. În acest sens, Stefan I Iacşici a solicitat ca iobagii săi de pe domeniul de la Felnac să fie scutiţi de plata oricăror taxe timp de patru ani de la stabilirea pe acest domeniu[142].

III.2.4. Moştenirea şi transferul de proprietate către urmaşi

Una dintre principalele modalităţi prin care averea familiilor nobiliare era transmisă generaţiilor tinere a fost moştenirea. Regulile şi dogmele sociale potrivit cărora se făcea transmiterea averii familiare către moştenitori au avut în Evul Mediu un statut bine conturat. Pentru a-şi păstra averea nealterată în sânul familiei, elita socială medievală admitea ca moştenirea pe linie de filiaţie masculină să fie aproape unica modalitate de a moşteni dreptul asupra unor domenii funciare sau bunuri mobile. Dreptul de moştenire potrivit acestei cutume, generalizate şi în spaţiul Regatului Ungar, prevedea ca după moartea unei persoane doar urmaşii pe linie masculină sau rudele colaterale până la gradul al patrulea să poată emite pretenţii la masa succesorală[143].

Diplomele regale care reglementau felul în care o familie nobiliară primea sau i se reconfirma dreptul de proprietate asupra unui domeniu erau urmate de precizări privind modalitatea de transmitere a dreptului de proprietate către urmaşi. În diploma regelui Matia către nobilii Stefan I şi Dmitar I Iacşici, prin care acestora le se ofereau domeniile de la Fenlac, Şerfeşt şi Farkastelek, se arăta că domeniile „...să fie ale amintiţilor Stefan şi Dmitar Iacşici şi ale moştenitorilor lor şi tuturor urmaşilor..."[144]. În cazul nobilului Miloş Belmujevici, regele Matia dona domeniile de la Moişa şi Poznad „...astfel încât el cu aparţinătorii săi şi cu cei ce ţin de el să ne slujească împotriva turcilor..."[145].

Cu toate acestea, dreptul fetelor de a moşteni anumite bunuri de pe urma părinţilor sau consorţilor, denumit în perioada Evului Mediu *quarta puellis,* nu a fost îngrădit, cu tot caracterul restrictiv al dreptului de moştenire pe linie de filiaţie masculină[146]. Potrivit acelei reguli, fetele puteau să moştenească ¼ din moştenirea rămasă de pe urma părintelui. Pe lângă aceste reguli restrictive şi foarte bine păzite, prin zălogiri se lăsau fetelor sau soţiilor toate domeniile

[141] Ibidem, p. 119
[142] Borovszky, 1897, p. 117
[143] Boldea, 2002, p. 74
[144] Thalloczy, 1907, p. 258–260
[145] *Ibidem*, p. 276–277
[146] Boldea, 2002, p. 75

https://biblioteca-digitala.ro

deţinute, iar imposibilitatea ipotetică de a plăti suma zălogită ducea automat la intrarea în posesie şi confirmarea dreptului de proprietate a bunurilor zălogite.

Averea familiei Iacşici, care era estimată la mai mult de 15.000 de forinţi, a fost moştenită de fiii acesteia. Dintre cei şase copii ai lui Stefan I, doar Marco şi Irina[147] au emis pretenţii de a moşteni averea tatălui, iar Dmitar I a fost moştenit de Petar, unicul fiu rămas în viaţă după anul 1500[148]. Mult timp Irina nu a emis pretenţii asupra vreunui domeniu al familiei, dar, după ce soţul acesteia a pierdut domeniile din Bosnia în faţa turcilor şi a venit să trăiască pe domeniul soţiei, Irina a emis pretenţii la dreptul de moştenire abia în anul 1539, după moartea fratelui, motivând cererea prin dreptul denumit generic *quarta puellaris*. Marco Iacşici a zălogit pentru suma de 4.000 de forinţi, în anul 1535, averea soţiei, Polixena, şi a celor şapte fiice[149]. Prin acest *artificiu,* fiicele lui Marco au reuşit să moştenească averea tatălui. Moştenind domeniile tatălui, surorile Iacşici şi-au împărţit şi ele, la rândul lor, domeniile. Astfel, protagonistele celei de a doua scindări a domeniilor familiei Iacşici au devenit Elisabeta, văduva lui Nicolae Dsoczi, Ana, văduva lui Gaspar Banfi şi Margareta, văduva lui Boldiszar Patocsi. Iovan II Iacşici a murit fără moştenitori, în ianuarie 1543. Mult timp domeniile lui nu vor fi ocupate, iar în anul 1559–1560 mai multe domenii vor fi înscrise ca domenii ale lui Iovan II Iacşici. Verişoarele lui au încercat să-şi apere dreptul de moştenire asupra unor domenii, bazându-se pe dreptul de proprietate. Garantarea dreptului de moştenire a fetelor putea fi oferit şi de rege.

Transferul de proprietate către rude era de asemenea prezent în tranzacţiile funciare. Astfel, în prima jumătate a secolului al XV-lea, s-a înregistrat un caz aparte, pe care istoriografia încă nu l-a deslusit pe deplin. În jurul anului 1440, la curtea despotului Giuragi a apărut Birini Pal, care a dovedit rudenia cu familia Brancovici şi a cerut partea de domenii ce i se cuvenea. Despotul s-a văzut nevoit să cedeze în anul 1441 o parte din domeniile deţinute în Banat.

Un alt caz aparte în ceea ce priveşte transmiterea dreptului de proprietate s-a înregistrat în cazul familiei Belmujevici. Nobilul Miloş Belmujevici a scris pe patul de moarte primul testament cunoscut în istoria sârbilor din Banat. În testament a fost precizat că anterior scrierii acestuia regele a fost încunoştinţat despre dorinţa nobilului. După ce regele a fost de acord cu ultimele dorinţe ale lui Miloş, acesta, prin dispoziţie testamentară, a lăsat fidelilor săi şi familiei sale averea mobilă şi imobilă. Acest caz dovedeşte, în particularitatea lui, că

[147] Dmitar II a murit de tânăr, Stefan II a fost căsătorit cu Miliţa Belmujevici, fiica unuia dintre cei mai bogaţi nobili sârbi din Banat, Ana I s-a căsătorit la curtea celui mai bogat nobil rus la Moscova, iar Ielena s-a căsătorit cu Jovan Brancovici, iar mai apoi cu Ivanis Berislavici, amândoi despoţi ai sârbilor. Se înţelege că poziţiile acestora precum şi averea care le era la îndemână au fost un argument suficient pentru a ceda dreptul de moştenire fratelui Marco.

[148] Petar, căsătorit cu Catarina Csaki, a fost singurul dintre fiii lui Dmitar I, care a trăit în anul 1510 când a fost împărţită averea familiei.

[149] Borovszky, 1897, p. 421. Obiectul acestor zălogiri au fost domeniile de la Basarag, părţi din Csomorkany

https://biblioteca-digitala.ro

transferul de proprietate se putea obţine şi prin dorinţa expresă a unui nobil, confirmată şi aprobată de rege[150].

III.2.5. Tranzacţiile funciare şi zălogirile

Puterea economică a familiilor nobiliare sârbeşti din Banat a crescut imediat după ce au intrat în slujba regilor ungari. Dacă se are în vedere că la venirea lor în Banat au adus toate bogăţiile familiale acumulate de predecesorii lor, mai puţin domeniile funciare pierdute pe seama otomanilor, putem spune că încă la venirea lor au devenit unii dintre cei mai însemnaţi magnaţi ai sistemului nobiliar din Banat.

Prezenţa despotului Giuragi Brancovici în Regatul Ungar s-a făcut simţită încă din primii ani petrecuţi în slujba regilor ungari. Puterea economică de care dispunea despotul era o constantă preocupare a palatinilor şi baronilor apropiaţi casei regale. De aceea, acesta a fost curtat de mai multe ori pentru a împrumuta regelui importante sume de bani pentru campaniile militare împotriva turcilor. În semn de garanţie, cel împrumutat oferea domenii care puteau fi folosite ca orice alt domeniu deţinut. Domeniul zălogit oferea celui care l-a primit drepturi de folosinţă egale cu cele ale unui proprietar. Domeniul nu se putea înstrăina sau zălogi la rândul lui. În cazul în care se întârzia cu plata sumei datorate, sau în caz de neplată, domeniul zălogit trecea automat în proprietatea celui care l-a primit drept garanţie. Primele menţiuni ale unei astfel de tranzacţii s-a înregistrat între despotul Giuragi Brancovici şi regele Sigismund de Luxemburg. Despotul a primit în zălog, pentru suma de 5.000 de galbeni, domeniile de la Bereg şi Hevizveld şi cetăţile Regecz, Talj şi Tokaj. Plata sumei datorate a întârziat, iar în anul 1437 a murit regele Sigismund. Noul rege, Albert, a înstrăinat domeniul de la Hevizveld şi l-a donat lui Stefan Rozgony, ceea ce va aduce dezaprobarea despotului. În primăvara anului 1439, despotului i-a fost înapoiată doar jumătate din suma datorată; în anul 1440, despotul a renunţat la pretenţiile băneşti la intervenţia înalţilor prelaţi unguri[151].

După numai câţiva ani de la venirea în Banat, fraţii Stefan I şi Dmitar I Iacşici au zălogit familiei Danfy de Doboz, pentru suma de 1.200 florini în aur, domeniile deţinute în comitatul Timiş: Recaş, în afară de cele trei mori, *Thykfalwa*[152], *Iwanfalwa*[153], *Merew*[154], *Mihalfawa*[155], *Hedemer*[156], *Valkanfalwa*[157], *Sebesfog*[158],

[150] Ivici, 1913, p. 93–95
[151] Thaloczy, 1907, p. 131; Frigyes, 1877, p. 12
[152] Domeniu aflat în hotarul Timişoarei (Suciu, 1967/II, p. 413)
[153] Domeniu aflat lângă Ianova, judeţul Timiş (Suciu, 1967/II, p. 343)
[154] Domeniu aflat în hotarul Recaşului, judeţul Timiş (Suciu, 1967/II, p. 369)
[155] Domeniu aflat în hotarul Timişoarei (Suciu, 1967/II, p. 373)
[156] Domeniu aflat la nord de Recaş, judeţul Timiş (Suciu, 1967/II, p. 338)
[157] Domeniu identificat cu localitatea Vălcani, judeţul Timiş (Suciu, 1967/II, p. 235)
[158] Domeniu aflat în apropierea Recaşului, judeţul Timiş (Suciu, 1967 /II, p. 400)

https://biblioteca-digitala.ro

Demeterfalwa[159], *Melczfalwa*[160], *Kathol*[161], *Solymos*[162], *Nywgolmad*[163], *Zenthelelek*[164] şi *Prwsinfalwa*[165].[166] Pentru o sumă nespecificată de bani, fraţii Iacşici au primit în zălog şi domeniul *Inarch* din comitatul Pest. După ce proprietarul acestui domeniu, Farkas Ianos, a înapoiat suma zălogită, domeniul a trecut din nou în administrarea lui, fapt confirmat şi de fraţii Iacşici printr-o scrisoare din 13 octombrie 1478[167].

Unul dintre cele mai mari conflicte în rândul nobilimii sârbe privind dreptul de moştenire în sânul familiei Iacşici a pornit de la zălogirea anumitor domenii de către Marco Iacşici către soţia şi fiicele sale. Marco Iacşici şi soţia lui Polixena au avut un fiu, Stefan III, şi şapte fiice: Giovana, Ielisaveta, Maria, Miliţa, Margarita, Sholastica şi Ana. Stefan III a murit înaintea tatălui său[168], în familia lui Marco Iacşici dispărând astfel potenţialii moştenitori pe linie masculină. Pentru a asigura domeniile în proprietatea soţiei şi a fiicelor sale, Marco a zălogit întreaga proprietate funciară pe care a stăpânit-o alături de fiii verişorului său Petar Iacşici. Marco a cerut nepoţilor Dmitar IV, Nikola şi Iovan I acceptul să zălogească aceste domenii. La 7 septembrie 1530, Marco s-a adresat şi regelui Ioan Zapolya printr-o scrisoare în care cerea încuviinţarea regelui pentru a putea zălogi domeniile soţiei şi celor şapte fiice. În scrisoarea lui Marco către rege se menţionează faptul că domeniile se zălogesc pentru suma de 4.000 forinţi, pe care acesta i-ar fi împrumutat de la soţia Polixena, pentru a-şi plăti libertatea. Ioan Zapolya a poruncit capitlului de Cenad, în 21 decembrie 1535, ratificarea şi înregistrarea actul de zălogire a lui Marco Iacşici[169]. Marco Iacşici a cerut încă o dată regelui reconfirmarea celor din anul 1535, la 14 iunie 1537. Regele a reconfirmat cele cerute de Marco, dar în actul de reconfirmare din 27 iunie 1537 este deja amintită Polixena ca văduva defunctului Marco Iacşici.

În anul 1539, sora cea mai mică a lui Marco, Irina, a cerut, la 24 mai, o parte din domeniul fratelui său, bazându-şi cererea pe dreptul de moştenire asupra unor domenii moştenite de Marco de la tatăl lor, Stefan I. Nu după mult timp, la 4 iulie a aceluiaşi an, şi nepoţii lui Marco au uitat de promisiunea făcută unchiului şi au cerut o parte din domenii, bazându-se pe dreptul de proprietate asupra unei părţi din acestea, drept ce ar decurge de pe urma tatălui, Petar Iacşici, care a împărţit averea familiei cu Marco. Dmitar IV şi Nikola au murit în cursul aceluiaşi an, iar procesul anevoios dintre Polixena şi Iovan II s-a stins şi el treptat,

[159] Domeniu aflat la sud de Recaş, judeţul Timiş (Suciu, 1967/II, p. 316)
[160] Domeniu aflat în jurul localităţii Recaş, judeţul Timiş (Suciu, 1967/II, p. 368)
[161] Domeniu identificat în hotarul localităţii Ianova, judeţul Timiş (Suciu, 1967/II, p. 349)
[162] Domeniu aflat în hotarul localităţii Salonta, judeţul Arad (Suciu, 1967/II, p. 402)
[163] Domeniu localizat în jurul localităţii Recaş (Suciu, 1967/II, p. 378)
[164] Domeniu aflat în hotarul Timişoarei (Suciu, 1967/II, p. 432)
[165] Domeniu aflat în hotarul Timişoarei (Suciu, 1967/II, p. 388)
[166] DL 59734
[167] DL 105852
[168] Moartea lui Stefan III se poate data între anii 1530–1536
[169] Borovszky, 1896, p. 387

https://biblioteca-digitala.ro

când acesta a plecat la studii prin Europa, iar definitiv, odată cu moartea acestuia în anul 1543. Conflictul cu Irina s-a stins şi el deoarece, în schimbul unor sume importante de bani oferite de Polixena, Irina a renunţat la pretenţiile sale.

Operaţiunile militare care au precedat ocuparea cetăţii Timişoara au fost un bun prilej pentru o parte din nobilime să-şi lărgească domeniile, fie prin cumpărare, fie zălogind, în schimbul unor sume consistente de bani, diferite domenii de la diferite familii nobiliare. S-au consemnat şi zălogiri cu însuşi regele Ferdinand I, care a zălogit în luna iulie 1533, pentru suma de 1.000 de forinţi, lui Nikola Ţrepovici domeniile de la Brănişca şi satele aparţinătoare[170]. Nikola Ţrepovici a zălogit în anul următor, de la episcopul de Cenad, pentru importante sume de bani, domeniile de la Cenad, Monyora, Holdwylag şi Sorozthel în comitatul Feher. În anul 1554, aceste domenii au făcut obiectul altei zălogiri, tot între regele Ferdinand I şi Ţrepovici. Actul de zălogire prevedea ca Ţrepovici, în schimbul folosirii acestor domenii, să ofere 3.000 de florini, să jure credinţă regelui, iar emisarul regelui, Ladislau Wasch, să preia jurământul lui Ţrepovici precum şi banii şi să-i aducă în faţa regelui[171]. Aceste domenii au trecut în proprietatea familiei Ţrepovici, deoarece în anul 1572 văduva lui Nicola, Margareta şi fiica lor, Ielena au fost reconfirmate pe aceste domenii[172].

III.2.6. Conflictele patrimoniale

Cel mai des întâlnite conflicte între familiile nobiliare erau cele legate de stăpânire asupra unor domenii. Conflictele, cel mai adesea, erau provocate de încălcări ale proprietăţii, ocupări abuzive de proprietate sau refuzul de a preda o proprietate, chiar la porunca regelui. În acest sens, Milan Blagoievici afirma că *pe atunci graniţele domeniilor săteşti şi integritatea domeniilor funciare erau obiectul unei griji aparte chiar mai mare decât este în zilele noastre*[173].

Conflictele de stăpânire provocate de înstrăinări abuzive şi împroprietăriri ilegale în detrimentul petenţilor au marcat o bună parte din viaţa familiilor nobiliare sârbe din Banat. Unul dintre primele cazuri de înstrăinare abuzivă a avut loc în timpul lui Iancu de Hunedoara, care a deposedat-o pe Ielena Brancovici, soţia despotului Giuragi, de domeniul de la Hadnaz, fapt ce a dus în pragul unui conflict militar. La insistenţele nobiliare, donaţia făcută către Szokoly Miklos de Iancu de Hunedoara a fost retrasă, iar domeniul a reintrat în posesia proprietarului de drept[174].

La conventul de la Lelesz din 14 februarie 1472, castelanul de Muncacs, Janos Varjassy, i-a deposedat pe fraţii Iacşici de domeniul de la Bagd[175], Fecskes,

[170] Ţerovici, 1997, p. 43; Lemajici, 2006, p. 353
[171] Ivici, 1929, p. 177
[172] Lemajici, 2006, p. 345
[173] Blagoievici, 2005, p. 7
[174] Pesty, 1877, p. 16
[175] Domeniu identificat cu pusta Hajdu-Bagdi lângă râul Coleşer, în apropiere de Salonta, judeţul Arad (Suciu, 1967/II, p. 292, 306)

https://biblioteca-digitala.ro

Feldvar[176], din comitatul Cenad[177]. La 25 ianuarie 1487, Stefan Iacşici s-a înfăţişat în faţa judecătorului Imre Zapolya, împreună cu Ferencz de Thelegd, Ferencz de Bodoflava şi Menyhert de Basth, cu privire la disputa pentru dreptul de proprietate asupra mai multor domenii din comitatul Timiş. După o lungă dispută, Stefan I Iacşici a căzut de acord ca, în schimbul mai multor domenii din comitatul Timiş, să-i fie cedate domeniile celor trei din comitatul Cenadului, fără însă a se preciza despre ce domenii este vorba[178].

Conflictul familiei Iacşici cu familia Doczi s-a prelungit şi după moartea lui Dmitar I Iacşici. Soţia acestuia, Ielena, s-a înfăţişat la data de 5 ianuarie 1493 în faţa judecătorilor, cu văduva lui Imre Doczi, în privinţa domeniului de la Vizes[179] şi Dombegyhasz[180]. După o dezbatere în faţa judecătorilor, s-a decis ca cele două să se înfăţişeze la faţa locului pe domeniul Vizes în faţa magistrului Francisc de Bodolfalva şi Nicoas de Fyghed, moment în care se va încheia acest proces[181]. Văduvele familiei Iacşici şi Doczi au fost şi protagonistele procesului în privinţa domeniului de la Iratoş. Conform unui document databil între anii 1493 şi 1500, cele două s-au prezentat pe domeniul Iratoş unde au fost ascultate de trimişii comitelui. După ce au prezentat documentele privind drepturile de proprietate, bazate pe diplomele emise de Paul Chinezul şi Mihaly Silagyi, judecătorii au hotărât că o decizie finală nu se poate lua în această privinţă din cauza elementelor contradictorii din diplomele prezentate. Ele au fost îndrumate a se prezenta forurilor înalte, prezentare cu care acest proces se va termina[182].

Unul dintre cele mai disputate domenii a fost şi cel de la Zombathely[183], care aparţinea familei Iacşici. Stefan II Iacşici, în numele propriu şi al fratelui său mai mic, Marco Iacşici, a fost prezent în faţa comitelui Iosa de Som, pentru a prezenta argumentele lui în procesul intentat de canonicii bisericii din Arad, Michael de Somlyo şi Michael de Zekwdwar. Fraţii Iacşici au fost acuzaţi de înstrăinare ilegală a unor părţi din domeniul de la Zombathely. În acest proces mai întâi s-au depus două mărturii în faţa capitlului de la Cenad. Totodată, cele două părţi s-au obligat să se înfăţişeze la termenele stabilite pentru continuarea procesului, iar neprezentarea la termenul stabilit aducând după sine pierderea procesului şi plata a 40 de forinţi aur, părţii vătămate. Astfel, la 16 octombrie

[176] Domeniu identificat cu pustă la nord de localitatea Horia, judeţul Arad (Suciu, 1967/II, p. 326)
[177] Thalloczy, 1907, p. 258–260
[178] DL 88726
[179] Domeniu identificat cu toponimul Vodnic din hotarul oraşului Reşiţa, judeţul Caraş-Severin (Suciu, 1967/II, p. 253, 255)
[180] Domeniu identificat cu localitatea dispărută Dumbrava, lângă Gurahonţ, în hotarul satelor Crocna şi Satu Rău, judeţul Arad (Suciu, 1967/II, p. 317)
[181] DL 30930
[182] DL 30930
[183] Domeniu identificat drept localitatea Sâmbăteni, în apropiere de Lipova, judeţul Arad (Suciu, 1967/II, p. 124)

https://biblioteca-digitala.ro

1507, ambele părţi s-au prezentat în faţa judecătorilor argumentându-şi poziţia cu documente şi diplome. Comitele şi judecătorii au decis ca în ianuarie 1507 să se deplaseze la faţa locului, unde au fost invitaţi şi vecinii de stăpâniri funciare, care au depus mărturiire în ceea ce priveşte hotarele proprietăţilor. După ce martorii vor depune mărturii, domeniul de la Zombathely va fi rehotărnicit, iar familia Iacşici îşi va păstra nealterată această proprietate[184].

Expediţia otomană din anul 1551 şi primele încercări de cucerire a cetăţii Timişoarei şi a împrejurimilor aveau menirea, în opinia turcilor, de a restabili familia Zapolya pe tronul ungar. În astfel de împrejurări, şi nobilimea loială lui Ferdinand I a avut de suferit. Nicola Ţrepovici şi alţi nobili sârbi ale căror domenii se aflau în jurul cetăţii Timişoara au fost obiectul deposedărilor abuzive şi al încălcării de proprietate. La sfârşitul anului 1551, când o mare parte din nobilimea sârbă loială lui Ferdinand s-a retras în părţile Ineului, pentru a petrece iarna, domeniile acestora din jurul Recaşului au fost ocupate ilegal de nobilul ungur Benedic Kossar. Nicola Ţrepovici, împreună cu mai mulţi nobili sârbi nedreptăţiţi de Kossar şi Stefan Losonczy, au scris lui Bernard Aldana din Ineu, în mai 1552, cerând ca acesta să intervină pentru soluţionarea acestui conflict[185]. Conflictul s-a stins odată cu ocuparea întregului Banat de către turci, când familia Ţrepovici a primit mai multe domenii în Ţara Haţegului, iar celelalte familii au rămas sub ocupaţia otomană. Aceste cazuri de abuzuri ale comitelui Losonczy şi ale unei părţi din nobilimea magiară nu au fost singurele care au făcut obiectul disputelor pentru deţinerea de domenii.

În cazul familiei Iacşici, operaţiunile militare otomane au dus la pierderea mai multor domenii. Astfel, în anul 1555, familia Magocsi din Gyula s-a autoproclamat proprietara domeniului de la Csomorkany, reclamând faptul că familia Iacşici a rămas datoare cetăţii Gyula, cu importante sume de bani datând dinainte de anul 1552. Conflictul s-a stins doar prin intervenţia regelui Ferdinand I, care a poruncit printr-o scrisoare din anul 1556 ca acest domeniu să fie redat familiei Iacşici[186].

III.2.7. Domeniile deţinute de nobilii sârbi din Banat

Nobilimea sârbă din Banat a deţinut domenii nu numai în graniţele Banatului. La intrarea în slujba Regatului Ungar, nobilii sârbi nu au fost legaţi exclusiv de Banat. Politica momentului de a transforma partea Banatului în zonă tampon în faţa pericolului otoman a favorizat ca poziţionarea domeniilor nobililor sârbi să fie în acest spaţiu. Prin aceasta se urmărea ca interesul de a-şi apăra domeniile să fie mult mai prezent, iar legarea de coroana ungară să fie mult mai pregnantă. De aceea marea majoritate a domeniilor deţinute de nobilimea sârbă din Banat se regăseşte pe cuprinsul Banatului sau în zonele

[184] DL 29922
[185] Ivici, 1929, p. 416
[186] Borovszky, 1897, p. 112

https://biblioteca-digitala.ro

limitrofe, dar sunt şi cazuri în care domeniile deţinute de nobilii sârbi din Banat sunt îndepărtate geografic de spaţiul bănăţean.

Pentru a ne putea face o impresie generală asupra întinderii sferei de influenţă a nobilimii sârbe din Banat, vom aminti cu localizările probabile toate domeniile deţinute de aceştia.

Aracas, domeniu la sud de Nădlac, a intrat în proprietatea lui Marco Iacşici la începutul secolului al XVI-lea[187].

Aracs, localitatea identificată cu Aracia (Арача) Serbia, în comitatul Torontal. A fost domeniul lui Giuragi Brancovici din anul 1427. În anul 1551, comanda cetăţii Aracs a fost preluată de sârbi[188].

Aradi, localitate identificată cu aşezarea Aradaţ, în apropiere de Zrenjanin, Serbia. Până în anul 1441 a fost domeniul despotului Giuragi Brancovici[189].

Arculith, localitate dispărută, în hotarul localităţii Ada pe malul stâng al râului Tisa, în Serbia. A fost în proprietatea despotului Giuragi Brancovici până în anul 1441[190].

Asszonyfalva, domeniu care se găsea odinioară în hotarul localităţilor Felnac şi Secusigiu. Domeniul a fost donat de regele Matia fraţilor Stefan I şi Dmitar I Iacşici în anul 1464[191].

Bagd, azi pusta Hajdu-Bagdi, lângă râul Coleşer, în apropiere de Salonta, judeţul Bihor, [192] care a fost donat familiei Iacşici de regele Matia în anul 1464[193].

Batanya (Батања), Ungaria – *possesio*, în posesia lui Dimitrie Ovciarevici[194].

Bârsău, Hunedoara, România – nu se ştie cu exactitate când a trecut acest domeniu în proprietatea lui Ţrepovici, cel mai probabil după numirea lui ca ban al Severinului. Aici s-a retras familia Ţrepovici şi a ctitorit o biserică în care este înmormântată cea mai mare parte a acestei familii nobiliare sârbeşti[195].

Becei (Becse, Бечеј), Serbia – odinioară în comitatul Torontal, a fost ocupat în anul 1531 de Stefan Balentici, care a fost confirmat pe acest domeniu în acelaşi an[196]. Din anul 1552, cetatea Becei a fost donată de otomani lui Petar Petrovici în a cărui stăpânire a rămas până la moarte[197].

Belibuk, localitate dispărută lângă Hodoş, comuna Darova, judeţul Timiş[198]. Satul a fost donat de regele Ludovic II cnezilor săteşti Lazar, Martin, Mihailo şi George[199].

[187] Borovszky, 1897, p. 20
[188] Lemajici, 2006, p. 351
[189] Pesty, 1877, p. 21
[190] Ada, 2008, p. 34
[191] Borovszky, 1897, p. 20–21
[192] Suciu, 1967/II, p. 306
[193] Thalloczy, 1907, p. 258–260
[194] Lemajici, 2006, p. 345
[195] Iorga, 1930, p. 154
[196] Lemajici, 2006, p. 351
[197] Ţerovici, 1997, p. 41–42
[198] Suciu, 1967/II, p. 296
[199] Pesty, 1878, p. 468

https://biblioteca-digitala.ro

Bika, Serbia – odinioară în comitatul Torontal, domeniul a fost deținut de Dimitrie Ovciarevici[200].

Borlova (Turnu Rueni), județul Caraş-Severin; domeniul a aparținut cneazului sătesc Kosta Iovan, la începutul secolului al XVI-lea[201].

Brancsika, identificat cu localitatea Brănişca, județul Hunedoara[202], a fost primit de Nikola Ţrepovici ca zălog din partea regelui Ferdinand I, în anul 1553[203].

Boar, Serbia – odinioară în comitatul Torontal, domeniul a fost deținut de Dimitrie Ovciarevici[204].

Bozzas, părerile sunt împărțite în ceea ce priveşte localizarea acestui domeniu[205]. Domeniul a fost donat de regele Matia familiei Iacşici în anul 1464.

Bozyabokor, pustă în comitatul Bacs, donată de regele Matia voievodului Miloş Belmujevici la o dată neprecizată[206]. În anul 1519, Milița Belmujevici, în calitate de moştenitoare a tatălui său, a emis pretenții pentru acest domeniu[207].

Cadăr, identificat prin localitatea Cadăr, județul Timiş[208]; a fost obiectul înțelegerii de vânzare-cumpărare a şapte predii din localitate între Miloş Belmujevici şi Francisc şi Gaspar de Fanchakalaka, în anul 1498, când acestea vor trece în proprietatea nobilului sârb[209].

Cenad (Csanad, Чанад), județul Timiş, România – *possesio*, din anul 1554 Nikola Ţrepovici l-a zălogit pentru doi ani de la episcopul de Cenad. Domeniul apare ca proprietatea familiei Ţrepovici în anul 1572, când soția lui Nikola, Margarita şi fiica, Ielena au fost confirmate pe acest domeniu[210].

Cherfalwa – în prezent cătunul Ciureni, lângă Ceaca, la poalele dealului Cliț, lângă Dej, județul Cluj[211] – *possesio* a lui Petar Petrovici din anul 1548 până în anul 1550[212].

Ciala, județul Arad, România – cetatea Ciala a fost în posesia lui Petar Petrovici prin actul de confirmare a reginei Izabella, din anul 1548. Domeniul a rămas în proprietatea lui Petrovici până în anul 1550[213].

---

200 Lemajici, 2006, p. 351
201 Pesty, 1878, p. 31
202 Suciu, 1967/I, p. 103
203 Lemajici, 2006, p. 353
204 Lemajici, 2006, p. 351
205 Istoriografia maghiară localizează domeniul la nord de Nădlac (Borovszky, 1897, p. 65–66), în timp ce istoriografia română face localizarea fie lângă Berzovia şi Jena, fie în apropiere de Prilipeți şi Bozovici (Suciu, 1967/II, p. 303). Dat fiind faptul că familia Iacşici a deținut mai multe domenii în jurul reşedinței cetății Nădlac, suntem de părere că localizarea istoricul Borovszky este mai credibilă.
206 Magina, 2010, p. 137
207 Petrovici, 2005, p. 68
208 Engel, 1996, p. 72, Suciu 1967/I, p. 119
209 Magina, 2010, p. 137
210 Lemajici, 2006, p. 345; Ivici, 1929, p. 177
211 Suciu, 1967/ II, p. 421
212 Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427
213 *Ibidem*, p. 425–427

https://biblioteca-digitala.ro

Csomorkany, Ungaria, domeniul a fost în proprietatea fraților Iacşici din anul 1464[214].

Delegyhasz, Ungaria, domeniul a fost în proprietatea lui Dimitrie Ovciarevici din anul 1556[215].

Deg, localitate dispărută, care se afla în hotarul localității Ghiroda, județul Timiş[216], a fost în proprietatea lui Miloş Belmujevici. Modul în care a intrat acest domeniu în proprietatea acestuia precum şi data nu sunt cunoscute istoriografiei. Cert este că acest domeniu a fost donat prin voință testamentară lui Stepan Pribenovici în anul 1500[217].

Demeng, județul Arad, România – pustă în apropiere de Nădlac deținută de familia Iacşici din anul 1464[218].

Dombegyhasz, localitate dispărută, cel mai probabil satul Dumbrava lângă Gurahonț în Crişana, județul Arad[219] – domeniul a aparținut familiei Iacşici din anul 1464. Mai târziu, la mijlocul secolului al XVI-lea, a trecut în posesia lui Petar Petrovici[220].

Densuş, localitate în județul Hunedoara, a fost în proprietatea Miliței Belmujevici şi a mamei sale. Cele două au fost citate în anul 1521 într-un proces privind acest domeniu[221].

Dezk, localitate dispărută, la nord-est de Arad[222], a fost în proprietatea lui Petar Petrovici din anul 1548 până în anul 1550[223].

Farnas, identificat cu localitatea Sfâraş, județul Arad, România[224] – a fost în proprietatea familiei Iacşici din anul 1467[225].

Fecskes, lângă Csongrad, Ungaria – pustă aparținătoare de cetatea Nădlacului, a fost în posesia familiei Iacşici din anul 1464[226].

Feheregyhaz a fost donat de regele Matia voievodului Miloş Belmujevici la o dată neprecizată.[227] Localizarea domeniului este foarte dificilă, menționându-se locații precum: Bela Ţrkva, în Banatul Sârbesc, apoi o localitate dispărută între hotarele localităților Bulgăruş, Sâmpetru Mare şi Pesac, județul Timiş[228], ori o parte din municipiul Arad[229]. Având în vedere că nobilul Miloş Belmujevici a

[214] Borovszky, 1897, p. 112; Thalloczy, 1907, p. 258–260
[215] Lemajici, 2006, p. 345
[216] Engel, 1996, p. 45; Suciu, 1967/II, p. 316
[217] Magina, 2010, p. 141
[218] Borovszky, 1897, p. 134–135
[219] Suciu, 1967/II, p. 317
[220] Borovszky, 1897, p. 428; DL 30930
[221] Magina, 2014, p. 38
[222] Suciu, 1967/II, p. 316
[223] Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427
[224] Suciu, 1967/II, p. 118
[225] Borovszky, 1897, p. 429
[226] *Ibidem*, 430
[227] Magina, 2010, p. 137
[228] Engel, 1996, p. 53
[229] Suciu, 1967/II, p. 326

https://biblioteca-digitala.ro

deținut domenii în jurul localității Munar, tindem să credem că localizarea se poate face în hotarul celor trei localități amintite mai sus (Bulgăruş, Sâmpetru Mare, Pesac).

Feketegyhasz, domeniu cu localizare neidentificată, a fost donat de regele Matia voievodului Miloş Belmujevici la o dată neprecizată[230].

Feketici, localitatea în provincia Bacika, Serbia, a fost în proprietatea voievodului Miloş Belmujevici. În anul 1519, fiica acestuia, Milița, în calitate de moştenitoare, a emis pretenții pentru dreptul de proprietate asupra acestui domeniu[231].

Fenlac, județul Arad, România – regele Matia a donat în anul 1478 acest domeniu fraților Iacşici, mai apoi domeniul a fost deținut un timp şi de Dimitrie Ovciarevici[232].

Feyeregyhasz, localitate dispărută, în hotarul localităților Munar şi Satu Mare, județul Arad[233], a fost obiectul pretențiilor emise de Milița Belmujevici în anul 1519 pentru dreptul de proprietate în calitate de moştenitoare a voievodului Miloş Belmujevici[234].

Figed, județul Cluj, România – domeniul aparținea de cetatea Nădlacului, aflat în proprietatea familiei Iacşici din anul 1464[235].

Földvar, astăzi pustă la vest de Şiria, județul Arad[236] a fost donat mai întâi familiei Iacşici în anul 1464, iar apoi a fost în posesia lui Dimitrie Ovciarevici şi Istvan Földvarai din anul 1566[237].

Gedesz, pustă în hotarul localității Munar[238] sau în jurul localității Pecica, în pădurea Cedős[239], județul Arad, donată în anul 1487 de regele Matia voievodului Miloş Belmujevici.

Gyarak, Slovacia – *possesio* a lui Petar Petrovici din anul 1548 până în anul 1550[240].

Gyarmath, identificată drept localitatea Giarmata, județul Timiş[241], a fost în proprietatea nobilului Raia Lazarevici în anul 1523[242].

Gyula, Ungaria – cetatea a fost donată de regele Ferdinand lui Dimitrie Ovciarevici, care a stăpânit-o până în anul 1566[243].

---

230 Magina, 2010, p. 137
231 Petrovici, 2005, p. 68
232 Lemajici, 2006, p. 353; Borovszky, 1897, p. 176–180
233 Suciu, 1967/II, p. 328
234 Petrovici, 2005, p. 68
235 Borovszky, 1897, p. 185
236 Suciu, 1967/II, p. 328, 329
237 Lemajici, 2006, p. 345; Thalloczy, 1907, p. 258–260
238 Engel, 1996, p. 55;
239 Suciu, 1967 /II, p. 329, 331
240 Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427
241 Suciu, 1967/I, p. 261
242 Ivici, 1929, p. 356
243 Ţerovici, 1997, p. 37

https://biblioteca-digitala.ro

Hőldvilag (Ungaria) – *possesio*, din anul 1554, Nikola Ţrepovici l-a zălogit pentru doi ani de la episcopul de Cenad. Domeniul apare ca proprietatea familiei Ţrepovici în anul 1572, când soţia lui Nikola, Margarita şi fiica, Ielena au fost confirmate pe acest domeniu[244].

Hricso (Rycho), Ungaria – domeniu deţinut în anul 1531 de Radici Postupovici[245].

Kerekegyhasz, odinioară în comitatul Cenad[246], *possesio* a lui Dimitrie Ovciarevici şi familia Doczi[247].

Kerestwr, Austria – *possesio* a lui Petar Petrovici din anul 1548 până în anul 1550[248].

Ketegyhasz, Ungaria – domeniul a fost deţinut de Dimitrie Ovciarevici din anul 1556[249].

Kewy, cu localizare necunoscută, a fost în proprietatea lui Petar Petrovici din anul 1548 până în anul 1550[250].

Kokot, identificat prin comuna Orţişoara, judeţul Timiş[251], a fost donat de regele Matia în anul 1487 voievodului Miloş Belmujevici[252].

Kowazy, cu localizare necunoscută, a fost în proprietatea lui Petar Petrovici din anul 1548 până în anul 1550[253].

Kruşedol (Krussedol, Крушедол) Serbia – *possesio*, donat de regele Ferdinand I lui Radici Postupovici în anul 1526. Donaţia a fost formală, deoarece era ocupat de turci, dar probabil domeniul a fost deţinut cu acordul otoman[254].

Lipova (Lipovo), judeţul Arad; după anul 1528 a intrat în posesia lui Radici Bojici. După moartea lui Bojici în acelaşi an, până în anul 1535 a fost în proprietatea lui Stefan Balentici[255]. După ce l-a trădat pe regele Zapolya, Balentici a fost deposedat de acest domeniu care a trecut în proprietatea lui Petar Petrovici, iar acesta a deţinut domeniul până la plecarea în Silezia, în anul 1551[256].

Lucareţ, judeţul Timiş; domeniul a fost donat de despotul Giuragi Brancovici lui Radici Postupovici[257].

Marjan, judeţul Arad, s-a aflat în posesia lui Dimitrie Ovciarevici din anul 1566[258].

---

244 Lemajici, 2006, p. 345; Ivici, 1929, p. 177
245 Lemajici, 2006, p. 351
246 Pribeagul, 1936, p. 13
247 Lemajici, 2006, p. 350
248 Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427
249 Lemajici, 2006, p. 352
250 Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427
251 Engel, 1996, p. 55; Suciu, 1967/I, p. 21
252 Crstici, 2013, p. 182
253 Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427
254 Lemajici, 2006, p. 350
255 *Ibidem*, p. 344; Ţerovici, 1997, p. 37
256 Pray, 1806, p. 298
257 Ţerovici, 1997, p. 37
258 Lemajici, 2006, p. 344

https://biblioteca-digitala.ro

Martfe, Ungaria, s-a aflat în posesia lui Dimitrie Ovciarevici şi Istvan Földvarai din anul 1566[259].

Mărcuşeşti, judeţul Hunedoara; satul a fost donat de regele Ludovic II cnejilor Lazar, Martin, Mihailo şi George[260].

Mezőkatancs, Ungaria, a fost în proprietatea lui Dimitrie Ovciarevici din anul 1566[261].

Moisa, domeniu identificat în jurul localităţii Gătaia[262], a fost donat de regele Matia voievodului Miloş Belmujevici în anul 1483.

Monyora (Monor) Ungaria – *possesio*, din anul 1554 Nikola Ţrepovici l-a zălogit pentru doi ani de la episcopul de Cenad. Domeniul apare ca proprietatea familiei Ţrepovici în anul 1572, când soţia lui Nikola, Margarita, şi fiica, Ielena au fost confirmate pe acest domeniu[263].

Munar, judeţul Arad, a fost mai întâi domeniul şi reşedinţa familiei Belmujevici, care a primit acest domeniu drept donaţie din partea regelui Matia, în anul 1487, iar după căsătoria Miliţei Belmujevici cu Stefan II Iacşici, va trece în posesia familiei Iacşici[264].

Nagyfalu, identificat cu localitatea Satu Mare, judeţul Arad.[265] A fost în proprietatea familiei Iacşici din anul 1464[266]. Din anul 1556 a fost în proprietatea lui Dimitri Ovciarevici şi a capitlului de la Nagyvarad[267].

Nagylak, identificat cu localitatea Nădlac, judeţul Arad[268], domeniul, cetatea şi reşedinţa familiei Iacşici au fost donate de regele Matia lui Stefan I şi Dmitar I Iacşici, în anul 1464[269].

Nagy Szecseny, domeniu identificat cu localitatea Seceani lângă Orţişoara, judeţul Arad[270], a fost în proprietatea familiei Iacşici din anul 1464[271].

Nagy Tőmpős, domeniu aflat în comitatul Cenadului[272], a fost deţinut de familia Iacşici şi familia Theleg între secolele XV–XVI[273].

Nadrag, identificat cu localitatea Nădrag, judeţul Timiş,[274] a fost domeniul lui Petar Petrovici, confirmat printr-o diplomă a reginei Izabella, din anul 1548[275].

---

[259] *Ibidem*, p. 345
[260] Pesty, 1878. P. 629
[261] Lemajici, 2006, p. 345
[262] Engel, 1996, p. 91
[263] Lemajici, 2006, p. 345; Ivici, 1929, p. 177
[264] Szentklaray, 1907, p. 31–33; Ţerovici, 1997, p. 40
[265] Suciu, 1967/I, p. 417
[266] Borovszky, 1897, p. 405
[267] Lemajici, 2006, p. 350; Borovszky, 1897, p. 405
[268] Suciu, 1967/I, p. 418
[269] Borovszky, 1897, p. 405
[270] Suciu, 1967/II, p. 418
[271] Borovszky, 1897, p. 435
[272] Pribeagul, 1936, p. 14
[273] Borovszky, 1897, p. 705
[274] Suciu, 1967/I, p. 421
[275] Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427

https://biblioteca-digitala.ro

Neboiz, Ungaria; domeniul a fost în proprietatea lui Radici Postupovici în anul 1531[276].

Nempre, odinioară în comitatul Timiş, dar cu localizare necunoscută, a fost în proprietatea lui Petar Petrovici. Confirmarea domeniilor lui Petrovici s-a făcut printr-o diplomă a reginei Izabella din anul 1548[277].

Obradovoselo, localitate dispărută, între Lucareț şi Chizătău, județul Timiş[278]; domeniul aflat în apropiere de Recaş a fost donat de despotul Giuragi Brancovici lui Radici Postupovici[279].

Panad, identificat cu localitatea Pănatu Nou sau Horia, comuna Vladimirescu, lângă Arad, județul Arad[280] – *possesio* a lui Petar Petrovici din anul 1548 până în anul 1550[281].

Pell, localitate dispărută, identificată cu pusta Bela, lângă Artera Seacă, între Arad şi Turnu, județul Arad[282] – *possesio* a lui Petar Petrovici din anul 1548 până în anul 1550[283].

Peterfalva, identificat ca localitatea dispărută în hotarul localităților Dragşina şi Sârbova, județul Timiş[284], a fost cumpărat de nobilul voievod Miloş Belmujevici în anul 1498 de la Francisc şi Gaspar de Fanchakalaka.[285]

Peterlaka, identificat cu localitatea Icloda, lângă Sacoşu Turcesc, județul Timiş[286], a fost cumpărat de voievodul Miloş Belmujevici, în anul 1498, de la Francisc şi Gaspar de Fanchakalaka.

Plugowycza, localitate dispărută, în apropierea localităților Plugova şi Orşova, județul Mehedinți[287]; satul a fost donat de regele Ludovic II cnejilor Lazar, Martin, Mihailo şi George[288].

Poznad, localitate dispărută, în hotarul localităților Becicherecu Mic şi Satchinez, județul Timiş[289], a fost donată în anul 1483 voievodului Miloş Belmujevici de către regele Matia.

Rakos, localitate dispărută, în hotarul localității Partoş[290], a fost deținut de Marco Iacşici şi zălogit soției acestuia, Polixena în anul 1536[291].

---

276 Lemajici, 2006, p. 351
277 Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427
278 Suciu, 1967/II, p. 379
279 Ţerovici, 1997, p. 37
280 Suciu, 1967/II, p 25.
281 Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427
282 Suciu, 1967/II, p. 384
283 Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427
284 Engel, 1996, p. 106; Suciu, 1967/II, p. 385
285 Magina, 2010, p. 137
286 Engel, 1996, p. 106
287 Suciu, 1967/II, p. 387
288 Pesty, 1878, p. 468
289 Lendvai, 1896/1, p. 24; Engel, 1996, p. 109
290 Suciu, 1967/II, p. 392
291 Borovszky, 1897, p. 503

https://biblioteca-digitala.ro

Rekas, identificat drept localitatea Recaş, judeţul Timiş[292]; Ioan Zapolya l-a confiscat de la Benedict Kosar şi l-a donat nobililor Nikola Ţrepovici, Nikola Radici, Vladislav Radici şi Vukcevici, care l-au stăpânit până în anul 1551[293].

Retkert, domeniu în apropiere de Nădlac[294], a fost donat familiei Iacşici în anul 1464 de către regele Matia Corvin[295].

Salank, localitate dispărută, între Şeitin şi Semlac, a fost în proprietatea familiei Iacşici la începutul secolului al XVI-lea; familia Iacşici a intrat în proprietatea acestui domeniu prin cumpărare[296].

Sanad (Санад), Serbia – odinioară în comitatul Torontal, domeniul a fost deţinut de Dimitrie Ovciarevici[297].

Samson, localitate identificată drept comuna Şincai, în apropiere de Luduş, judeţul Mureş[298], a fost donată de regele Matia familiei Iacşici în anul 1464[299].

Sarmizegetuza, judeţul Hunedoara, a fost în proprietatea Miliţei Belmujevici. În anul 1524, împreună cu mama ei, a fost citată într-un proces privind dreptul de proprietate asupra acestui domeniu[300].

Sarud, pustă, identificată în hotarul localităţilor Pădureni şi Liebling, judeţul Timiş[301]. După alţi cercetători, poate fi localizată între Livezile şi Partoş, judeţul Timiş, sau lângă localitatea Kanak din Banatul Sârbesc[302]. A fost donat de despotul Giuragi Brancovici lui Radici Postupovici la o dată neprecizată[303].

Sasvar, cetate dispărută, în hotarul localităţilor Remetea Mare şi Ianova, judeţul Timiş[304] a fost donată de regele Matia, între anii 1487 şi 1490 voievodului Miloş Belmujevici[305].

Serfesd, localitate dispărută, la sud de Felnac, judeţul Arad[306], a fost în proprietatea familiei Iacşici din anul 1478, fiind donată de regele Matia împreună cu domeniul de la Fenlnac.

Sydowar, localitate dispărută, lângă Jdioara, judeţul Timiş[307], a fost în proprietatea lui Petar Petrovici, confirmat printr-o diplomă a reginei Izabella din anul 1548[308].

---

[292] Suciu, 1967/II, p. 74
[293] Lemajici, 2006, p. 350
[294] Suciu, 1967 /II, p. 394
[295] Borovszky, 1897, p. 509
[296] *Ibidem*, p. 524
[297] Lemajici, 2006, p. 351
[298] Suciu, 1967 /I, p. 94, 173
[299] Borovszky, 1897, p. 526
[300] Magina, 2014, p. 38
[301] Engel, 1996, p. 118
[302] Suciu, 1967/II, p. 399, 403
[303] Ţerovici, 1997, p. 37
[304] Suciu, 1967/ II, p. 399; Ivici, 1929, p. 18; Engel, 1996, p. 118; Ivănoiu, 2007, p. 32
[305] Crstici, 2013, p. 183
[306] Suciu, 1967 /II, p. 401
[307] *Ibidem*, p. 405
[308] Hurmuzaki, 1894, II/4, p. 524–526

https://biblioteca-digitala.ro

Sipszo, localitate dispărută, în hotarul localităților Ianova şi Giarmata, județul Timiş[309], a fost mai întâi în proprietatea familiei Ljubici[310], iar mai târziu a voievodului Miloş Belmujevici. Modalitatea şi data la care a intrat în posesia nobilului sârb nu sunt cunoscute istoriografiei, doar informația potrivit căreia domeniul a fost lăsat prin testament unui oarecare Iova, apropiat al nobilului, întăreşte afirmația despre această proprietate a familiei Belmujevici[311].

Szenthpeter, localitate identificată cu Sânpetru Mare (Велики Семпетар), județul Timiş[312] – o parte din acest domeniu a fost deținut de Dimitrie Ovciarevici[313].

Szihond, localitate dispărută, în hotarul localităților Turnu şi Peregu Mic, județul Arad[314], a fost donată de regele Matia familiei Iacşici în anul 1464[315].

S(Z)orozthel (Ungaria) – *possesio*, din anul 1554, Nikola Ţrepovici l-a zălogit pentru doi ani de la episcopul de Cenad. Domeniul apare ca proprietatea familiei Ţrepovici în anul 1572, când soția lui Nikola, Margarita şi fiica, Ielena au fost confirmate pe acest domeniu[316].

Sasvar, cetate dispărută, între Remetea Mare şi Ianova, județul Timiş[317] – odinioară în comitatul Timiş, a fost domeniul lui Miloş Belmujevici, care a primit apelativul „de Sasvar"[318].

Solymos, identificat drept Şoimuş (Шољмош), înglobat în oraşul Lipova, județul Arad[319] – cetatea a fost donată de Ioan Zapolya lui Petar Ovciarevici[320], iar mai apoi, în anul 1528, a intrat în posesia lui Radici Bojici; după moartea acestuia din același an, a trecut în proprietatea lui Stefan Balentici[321]. După ce l-a trădat pe regele Zapolya, Balentici a fost deposedat de acest domeniu. O parte a domeniului a trecut în proprietatea lui Petar Petrovici, care l-a deținut până la plecarea în Silezia în anul 1551[322], iar cealaltă parte Ioan Zapolya a donat-o familiei Belmujevici în anul 1530[323].

Tamashaza, domeniu identificat drept localitatea Tămăşasa, în apropiere de Orăştie, județul Hunedoara[324], a fost donat de regele Matia familiei Iacşici în anul 1464[325].

---

309 Engel, 1996, p. 119
310 Ivici, 1929, p. 353
311 Magina, 2010, p. 141
312 Suciu, 1967/II, p. 132
313 Lemajici, 2006, p. 350
314 Suciu, 1967 /II, p. 290, 407
315 Borovszky, 1897, p. 579
316 Lemajici, 2006, p. 345; Ivici, 1929, p. 177
317 Suciu, 1967/II, p. 399
318 Lemajici, 2006, p. 350
319 Suciu, 1967/II, p. 175
320 Ţerovici, 1997, p. 44
321 Lemajici, 2006, p. 344
322 Pray, 1806, p. 298
323 Hurmuzaki, 1894, II/4, p. 524–526
324 Suciu, 1967 /II, p. 180–182
325 Borovszky, 1897, p. 587

https://biblioteca-digitala.ro

Temesjeno, domeniu identificat prin localitatea Ianova, judeţul Timiş[326], a aparţinut în anul 1523 nobililor Toma şi George Bogacevici şi George Lazarevici[327].

Thelek, localitate dispărută, în apropierea localităţii Sânnicolau Român, judeţul Bihor[328]. Pusta aparţinătoare de domeniul de la Nădlac s-a aflat în posesia fraţilor Iacşici din anul 1464[329].

Theregowystya, localitate dispărută, în hotarul localităţii Bozovici, judeţul Caraş-Severin[330], a fost în proprietatea lui Petar Petrovici. Confirmarea domeniilor lui Petrovici s-a făcut printr-o diplomă a reginei Izabella, din anul 1548.

Tisitovo, judeţul Timiş, România – domeniu în apropiere de Recaş, a fost donat de despotul Giuragi Brancovici lui Radici Postupovici[331].

Turuszd, localitate dispărută, între Cenad şi Beşenova Veche, judeţul Timiş[332], a fost domeniul lui Dimitrie Ovciarevici din anul 1556[333].

Torony, identificată drept localitatea Turnu (Торња), judeţul Arad[334], a fost în posesia lui Dimitrie Ovciarevici din anul 1556[335].

(Tot) Kutas, localitate dispărută, astăzi pusta Cutaş la vest de Macea, judeţul Arad[336], a fost în proprietatea familiei Iacşici din anul 1464, donată fiind de regele Matia[337].

(Tot) Mező-Palota, identificată drept localitatea Palota, judeţul Bihor, a fost donată de regele Matia familiei Iacşici în anul 1464[338].

Tőviskőz, localitate dispărută, astăzi toponim (Toviskes) la sud-est de Nădlac, judeţul Arad[339], a fost în proprietatea familiei Iacşici din anul 1464, donat fiind de regele Matia[340].

Varias, identificat drept comuna Variaş, judeţul Timiş[341]; o parte din acest domeniu a fost deţinut de Dimitrie Ovciarevici, din anul 1556[342].

Vizes, cunoscut sub denumirea actual Vodnic, în apropierea oraşului Reşiţa, judeţul Caraş-Severin[343], a fost în proprietatea familiei Iacşici. După moartea

---

326 Suciu, 1967/II, p. 187
327 Ivici, 1929, p. 356
328 Suciu, 1967/II, p. 410
329 Thalloczy, 1907, p. 258–260
330 Suciu, 1967/II, p. 411
331 Ţerovici, 1997, p. 37
332 Suciu, 1967 /II, p. 415
333 Lemajici, 2006, p. 351
334 Suciu, 1967/II, p. 208
335 Lemajici, 2006, p. 345
336 Suciu, 1967 /II, p. 358
337 Borovszky, 1897, p. 603
338 *Ibidem*, p. 605
339 Suciu, 1967 /II, p. 416
340 Borovszky, 1897, p. 610
341 Suciu, 1967/II, p. 237
342 Lemajici, 2006, p. 350
343 Suciu, 1967/II, p. 255

https://biblioteca-digitala.ro

lui Dmitar I Iacşici, în anul 1493 văduva acestuia a fost obligată să se înfăţişeze în faţa judecătorilor pentru procesul intentat de familia Doczi, care revendica dreptul de proprietatea asupra acestui domeniu[344].

Zarchahaza, localitatea dispărută, situată odinioară la nord de Bodrogu Vechi, judeţul Arad[345], *possesio* a lui Petar Petrovici din anul 1548 până în anul 1550[346].

Zawasenthdemeter (Sremska Mitroviţa, Сремска Митровица), Serbia – donat de regele Ferdinand I lui Radici Postupovici, în anul 1526. Donaţia a fost formală, deoarece era ocupat de turci, dar probabil domeniul a fost deţinut cu acordul otoman[347].

Zombathel, domeniu identificat prin comuna Sâmbăteni, lângă Lipova, judeţul Arad[348]. Nu se ştie cu exactitate când a trecut acest domeniu în proprietatea familiei Iacşici. Domeniul este amintit ca proprietatea lui Stefan II şi Marco Iacşici. Aceştia şi-au dovedit dreptul de proprietate asupra lui în anul 1507, în faţa comitelui Iosa de Som[349].

Zydimir, localitate dispărută, în hotarul localităţilor Margina şi Făget[350], sau lângă Jdioara[351], judeţul Timiş, a fost în proprietatea lui Petar Petrovici, confirmat printr-o diplomă a reginei Izabella, din anul 1548[352].

III.2.8. Obligaţiile militare ale familiilor nobiliare

Pentru a răspunde cerinţelor militare, nobilii sârbi dispuneau în permanenţă de o armată care era condusă, în lipsa stăpânilor, de delegaţi, care în timpul despotatului aveau funcţii şi atribuţii de voievod. Astfel, sunt amintiţi voievozii *Ieremia* la Golubaţ, *Vukosav* la Smederevo, *Alexius Petri Span* la Novo Brdo, *Mazarak* la Bar şi *Mihailo* la Becei[353]. Acestor voievozi le-a fost încredinţată conducerea armatei şi apărarea cetăţii în care se aflau.

La venirea în Regatul Ungar, majoritatea familiilor nobiliare sârbe şi-a oferit serviciile militare, fie în calitate de comandanţi de trupe ale regatului, fie în fruntea propriilor trupe. Sistemul feudal din care făcea parte nobilimea sârbă venită în Regatul Ungar cerea ca şi condiţie de bază pentru menţinerea în societatea nobiliară deţinerea de domenii funciare. În Regatul Ungar, ameninţat de puterea otomană, în acele momente singura modalitate pentru obţinerea de domenii funciare era afirmarea pe câmpul de luptă. Astfel, această societate

---

344 DL 30930
345 Suciu, 1967/II, p. 429
346 Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427
347 Lemajici, 2006, p. 350
348 Suciu, 1967/II, p. 281
349 DL 29922
350 Engel, 1996, p. 152
351 Suciu, 1967/II, p. 402
352 Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427
353 Jirecek, 1952, p. 325, 327–328

https://biblioteca-digitala.ro

nobiliară sârbă şi-a construit şi dezvoltat puterea economică, totodată consolidându-şi poziția socială în rândul marilor magnați ai regatului, datorită calităților militare excepționale. Primul nobil sârb care a intrat în slujba regelui ungar, despotul Stefan Lazarevici, a fost numit în anul 1408 membru în Ordinul Dragonilor, înființat de regele Sigismund de Luxemburg[354]. Acest titlu al cavalerului Regatului Ungar, odată cu însemnătatea şi distincția pe care le conferea purtătorului, aducea şi obligativitatea de a fi pus în practică în operațiuni militare.

Serviciul militar a fost prestat cel mai adesea prin funcția de castelan sau comandant de trupe. De obicei slujba de castelan a fost o slujbă care preceda deținerea de domenii funciare şi practic accederea în societatea nobiliară. Dar în anii în care operațiile militare au fost intense, slujba de castelan era mult mai importantă decât titlul de nobil al regatului, deoarece de funcția de castelan era strâns legată securitatea granițelor sau a domeniilor. Astfel, este cunoscut cazul castelanului de Lipova şi Şoimuş, Radici Bojici, care a deținut mai întâi funcția de castelan al celor două cetăți, iar apoi, în anul 1528, regele Ioan Zapolya i-a oferit aceste cetăți în proprietate[355]. Puterea reală a funcției de castelan a oferit posibilitatea castelanilor să-şi sporească puterea financiară şi domeniile ajungând să concureze cu magnați ai Regatului Ungar.

Cel mai bun exemplu l-a oferit Stefan Balentici, care a preluat domeniile lui Radici Bojici după moartea acestuia, în anul 1528. Stefan Balentici însă nu a primit confirmarea pe domeniile de la Lipova şi Şoimuş. El s-a întors împotriva lui Ioan Zapolya, sperând că Ferdinand I îi va oferi dreptul de proprietate asupra acestor domenii. Ioan Zapolya l-a prins pe Stefan Balentici în anul 1535 şi după un timp a poruncit să fie omorât[356].

Etica militară şi vitejia personală care au caracterizat toată nobilimea sârbă din această perioadă au fost rezultatul vieții pe care erau obligate familiile lor să o ducă. Această stare era în concordanță cu tradiția Ungariei medievale. Chiar dacă obligația militară cerea în primul rând abilități în a conduce trupe în operațiuni militare, nu au întârziat să apară exemplele de vitejie. Astfel, este cunoscut exemplul lui Dmitar I Iacşici care s-a afirmat în duelul de la Kosice, în anul 1490. Apoi este consemnat şi duelul viteazului Radovan sub zidurile cetății Timişoarei, cu Gheorghe Doja, din anul 1514[357]. Primele informații despre un număr mai însemnat de călăreți sârbi sub comanda despotului Vuk Brankovici, Miloş Belmujevici şi frații Iacşici, le avem din timpul regelui Matia. În anul 1498, cu ocazia adunării nobililor din Regatul Ungar, la articolul 22, alineatul 3, erau prevăzute obligațiile militare ale nobililor sârbi. Despotul sârb trebuia să participe în campaniile militare cu 1.000 de călăreți. Totodată sunt amintiți şi frații Iacşici, care aveau obligația să participe la operațiuni militare în fruntea

[354] Fejér, 1841, p. 317
[355] Ţerovici, 1997, p. 41; Lemajici, 2006, p. 157
[356] Ţerovici, 1997, p. 41; Lemajici, 2006, p. 158
[357] Lemajici, 2006, p. 182

https://biblioteca-digitala.ro

călăreților sârbi, iar nobilul Miloş Belmujevici avea obligația să participe în fruntea *husarilor* săi[358].

III.2.9. Identități confesionale ale elitelor sârbeşti din Banat, în secolele al XV-lea şi al XVI-lea

Una dintre caracteristicile elitei nobiliare din a doua jumătate a secolului al XVI-lea a fost asimilarea treptată şi dispariția de pe scena istorică a Banatului a celor mai importante familii nobiliare sârbe. În procesul de asimilare au fost cuprinse deopotrivă marile familii nobiliare Brancovici şi Iacşici, precum şi familiile care au intrat în societatea elitistă a Regatului Ungar şi aici s-au integrat ajungând unele dintre cele mai însemnate şi influente familii din Regatul Ungar, cum este cazul familiilor Ţrepovici, Balentici sau Ovciarevici.

În procesul de asimilare şi stingere a acestor familii, un rol important l-a avut gradul de influență şi puterea financiară, iar mai apoi anturajul confesional, etnic şi lingvistic de care erau încorsetați şi îngrădiți. În sprijinul celor afirmate mai sus, edificator este exemplul familiei Rajkovici, o familie nobiliară de rang inferior, care a trăit într-un mediu geografic, etnic şi religios ce nu avea nicio legătură cu tradițiile Serbiei medievale. Dar cu toate acestea, a reuşit să-şi păstreze identitate națională şi confesională în Regatul Ungar aproape 150 de ani[359]. Această familie nu a avut oportunitatea familiilor Iacşici, Ţrepovici sau Bachici pentru a se afirma foarte repede pe scena politică a regatului, fapt ce a dus la marginalizarea ei, dar şi la conservarea valorilor național-religioase în sânul acestei familii.

Pe de altă parte, cazul despotului Radici Bojici, unul dintre cei mai influenți oameni din tabăra lui Zapolya, cel în proprietatea căruia se aflau două dintre cele mai importante cetăți, Lipova şi Şoimuş, arată avantajul poziției sociale în opoziție cu păstrarea identității confesionale. Într-o scrisoare a episcopului Szalahaszy adresată regelui Ferdinand I, din 26 septembrie 1528, acesta l-a înştiințat despre convertirea la catolicism a lui Radici[360].

Cazul familiei Iacşici este cel mai reprezentativ în acest sens. În timpul vieții fraților Stefan I şi Dmitar I Iacşici, s-au păstrat vii amintirile tradițiilor Serbiei medievale. Este consemnat faptul că Milița, văduva lui Stefan I Iacşici, printr-o danie către Mănăstirea Hilandar, din 26 mai 1506, se obliga ca în fiecare an să doneze acestei mănăstiri 130 de ducați. Alături de ea, această danie a fost confirmată şi semnată de fiii ei, Stefan II şi Marco. Chiar şi organizarea şi administrația domeniilor funciare se ghida după regulile stipulate în decretele date de țarul Duşan. De asemenea, identitatea confesională şi etnică era păstrată, dar, pare-se, insuficient înrădăcinată în mentalitatea urmaşilor, deoarece după moartea celor doi, unii dintre urmaşii acestora au trecut fie la catolicism, fie

[358] Corpus 1899, p. 608
[359] Lemajici, 2006, p. 183
[360] Ivici, 1929, p. 369; Lemajici, 2006, p. 183

https://biblioteca-digitala.ro

prin alianţe matrimoniale s-au asimilat în rândul nobilimii maghiare a regatului. Prin aceste concesii făcute, în numele păstrării statutului nobiliar, familia Iacşici nu numai că s-a asimilat în Banatul multietnic şi multiconfesional, dar după un secol de existenţă în hotarele acestuia s-a stins treptat, la mijlocul secolului al XVI-lea.

Cel mai edificator exemplu în acest sens a fost Marco Iacşici, fiul lui Stefan I Iacşici, care s-a căsătorit cu Polixena, iar dintre cele şapte fiice, doar una s-a căsătorit cu un nobil sârb din familia Bachici, celelalte fiice fiind căsătorite la cele mai importante case nobiliare ale Regatului Ungar (Doczi, Artandi, Zelemeri, Banfi). De asemenea, este cunoscut faptul că Marco s-a convertit la catolicism cu ocazia mariajului eşuat cu o fată din rândurile patricienilor veneţieni[361]. Şi unul dintre fiii lui Dmitar I Iacşici, Petar, s-a căsătorit cu Katarina Csaki, sora episcopului de Cenad, Miklos Csaki. Petar s-a convertit de asemenea la catolicism, iar unul dintre fiii acestuia, Iovan II Iacşici, a devenit cel mai înfocat susţinător al reformei religioase din prima jumătate a secolului al XVI-lea. Sunt amintite detalii potrivit cărora în biserica, odinioară ortodoxă, din Nădlac, s-au oficiat şi slujbe protestante, însăşi biserica fiind împărţită în două[362].

Spre deosebire de cei doi, ceilalţi descendenţi şi-au păstrat identitatea confesională. Ana Iacşici s-a căsătorit la curtea cnejilor ruşi, devenind străbunica ţarului Ivan Groznâi, iar Stefan II, Ielena şi Irina s-au căsătorit cu descendenţii celor mai importante familii nobiliare sârbe: Stefan II s-a căsătorit cu Miliţa Belmujevici, Ielena cu Iovan Brancovici, iar Irina cu Matia Balşici Kosacia din Bosnia. Prin aceste alianţe matrimoniale, familia Iacşici a reuşit să-şi asigure o poziţie socială importantă în rândurile nobilimii Regatului Ungar, chiar dacă acest lucru va face ca la mijlocul secolului al XVI-lea familia să dispară complet de pe scena politică a Banatului.

Protestantismul în rândul nobililor bănăţeni va cunoaşte o dezvoltare mai acentuată prin figura nobilului sârb, comitele Petar Petrovici. Chiar dacă s-a convertit la protestantism, Petrovici nu a uitat de rădăcinile sârbe. Într-o scrisoare a reginei Izabella către tatăl său, aceasta spune de Petrovici că „nu se îngrijeşte mai de nimic, ci caută doar să îngăduie sârbilor săi"[363]. Încet, dar sigur, până la mijlocul secolului al XVI-lea, a început să dispară abia formată înalta societatea nobiliară a sârbilor din Banat. Familiile nobiliare descendente ale înaltei nobilimi a Regatului Sârb s-au pierdut printre familiile nobiliare ale Regatului Ungar. Elita societăţii sârbe din Banat s-a stins încet, iar în locul ei a rămas cnezimea sătească, ce a continuat să trăiască după vechile ei reguli şi obiceiuri. Această nobilime măruntă va fi cea care va asigura şi în timpul stăpânirii otomane în Banat tranziţia către familiile nobiliare sârbe ce se vor dezvolta imediat după eliberarea Banatului de sub turci. Cea mai edificatoare dovadă

[361] Lemajici, 2006, p. 184
[362] Ivici, 1929, p. 58
[363] Ţerovici, 1996, p. 41–42

https://biblioteca-digitala.ro

în acest sens este catastiful de mile de la Ypek, în care sunt consemnaţi foarte mulţi sârbi cneji şi obercneji din satele bănăţene.

Demarcaţia dintre etnie şi confesiune în Evul Mediu bănăţean este foarte greu de precizat. De aceea, o privire de ansamblu asupra două stări nobiliare cu începuturi ortodoxe, dar etnic diferite, respectiv cea sârbească şi românească, conturează realităţile Evului Mediu în Banat. Nobilimea românească din Banat a interferat mult mai devreme cu interesele bisericii catolice exprimate şi de puterea regală. Deţinătorii schismatici ai pământurilor au devenit *iniusti possessores* şi au fost expuşi deposedărilor doar din pricina confesiunii ortodoxe. Expansiunea prozelitismului ofensiv catolic s-a făcut resimţită pentru nobilii români încă din anul 1366, când regele Ludovic I a impus ca nimeni să nu poată deţine pământ dacă nu este nobil şi catolic, obicei perpetuat şi în timpul regelui Sigismund de Luxemburg[364]. Dacă la început cazurile de trecere la catolicism a nobililor români au fost reduse ca număr, de la mijlocul secolului al XV-lea cazurile sunt mai numeroase. Chiar dacă misionarismul bisericii catolice a fost însemnat, nu a avut efectul scontat, deoarece măsurile dure ale secolului al XIV-lea nu au reuşit să schimbe harta confesională şi etnică cum a reuşit să schimbe libera opţiune, în secolul următor, configuraţia confesională şi etnică a Banatului[365]. Iancu de Hunedoara, alături de familiile Măcicaş, Gârlişte, Fiat şi Bizerea constituie un exemplu concludent în afirmarea nobilimii române sub stindard ecleziastic catolic de partea căruia vor trece. Chiar dacă ofensiva catolică, având ca finalitate catolicizarea nobilimii române, a avut succesul scontat, ajutată şi de dorinţa nobililor români de a-şi conserva statutul de nobil al regatului, totuşi nu a reuşit până în secolul al XVI-lea să şteargă distincţia şi conştiinţa de apartenenţa etnică[366].

Pe de altă parte, nobilimea sârbă a venit dintr-o Serbie ortodoxă, unde valorile etnice şi confesionale au stat la baza menţinerii statului medieval sârb. Legiferările regelui Ludovic I, dar şi politica dusă de regele Sigismund de Luxemburg în favoarea prozelitismului catolic au trebuit să aibă efect imediat asupra catolicizării nou-venitei nobilimi sârbeşti. Însă condiţiile politice ale vremii au dictat contrariul. Expansiunea otomană şi transformarea despotatului sârb în stat tampon al Regatului Ungar au înlesnit acceptarea schismaticilor sârbi în rândurile magnaţilor Regatului Ungar, fără să fie condiţionată trecerea lor la catolicism. Chiar mai mult, nobililor sârbi le-a fost dată libertatea de a construi biserici şi mănăstiri, iar ierarhiei sârbe i-au fost subordonaţi toţi ortodocşii de pe cuprinsul Regatului Ungar în timpul domniei lui Matia Corvin. Aceste drepturi confesionale s-au răsfrânt mai apoi şi asupra ortodocşilor români care trăiau în Banat alături de cei sârbi[367].

---

[364] Ţeicu, 2003, p. 74–75; Boldea, 2002, p. 140
[365] Rusu, 1997, p. 34
[366] Boldea, 2002, p. 156
[367] *Ibidem*, p. 151

https://biblioteca-digitala.ro

Însă avântului prozelist catolic nu i s-au putut opune urmaşii nobililor sârbi din Banat. Ca şi în cazul familiilor nobiliare româneşti, şi la cele sârbeşti, în condiţiile unui climat catolic, iar mai apoi şi protestant, asimilarea confesională a început să se producă la începutul secolului al XVI-lea. Oportunităţile matrimoniale de a-şi spori numărul de domenii, studiile la cele mai importante centre universitare europene, afirmarea pe scena politică, dar mai presus decât acestea, menţinerea statutului de nobil au fost şi în cazul nobilimii sârbeşti factorul principal de trecere la catolicism.

Istoria fiecărei familii nobiliare sârbeşti din Banat poartă însă pecetea păstrării unei identităţii etnice. Familia Brancovici a ales să trăiască în provincia Srem, devenind una dintre cele mai mari familii de ctitori ai acestei provincii. Voievodul Miloş Belmujevici a ales să-şi scrie testamentul în limba slavonă, iar ultima spovedanie să o consume în faţa călugărului Timotei de la Muntele Athos. Nicola Ţrepovici, fost ban de Lugoj şi Caransebeş, a ales să ctitorească o biserică ce a devenit necropola acestei familii, iar pe mormântul său să fie scris cu litere chirilice. Chiar dacă, indirect, aceste indicii vorbesc despre păstrarea identităţii etnice a acestor familii. În sprijinul celor afirmate mai sus este şi exemplul a două familii nobiliare care au intrat în slujba regelui ungar în acelaşi timp. Este vorba despre familia Rajkovici şi despre nobilul Radici Bojici. Familia Rajcovici a reuşit să-şi menţină identitatea confesională şi religioasă timp de aproape două secole, dar membrii acestei familii nu au depăşit condiţia unui moşier cu domenii neînsemnate. Pe de altă parte, Radici Bojici s-a convertit la catolicism[368], fapt ce i-a asigurat accederea la cele mai importante funcţii în rândurile nobilimii ungare.

Concluzionând, putem spune că ambele nobilimi, şi cea românească şi cea sârbească, au parcurs acelaşi drum anevoios al menţinerii în statutul de nobil al regatului, cu menţiunea că procesul de convertire la catolicism sau protestantism a nobilimii sârbe a fost întârziată cu aproape o jumătate de secol.

[368] „...Radych Paulo antequam moreretur, ritu nostro baptisatus dicitur, arces Solmos et Lippa reliquisse in manibus Michaelis Horwath..."(Spremici, 2006, p. 183)

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

IV. FAMILIILE NOBILIARE SÂRBEȘTI DIN BANAT

IV.1. O instituție medievală. Despotatul

După destrămarea țaratului sârb, teritoriile stăpânite cu mână de fier de împăratul Stefan Duşan au fost împărțite între familiile nobiliare însemnate sârbeşti. Cneazul Lazăr a încercat să strângă în jurul său majoritatea familiilor pentru campania antiotomană, dar totul s-a sfârşit tragic pentru sârbi prin catastrofa de la Kosovo Polje din anul 1389.

De atunci, exodul masiv din calea turcilor, mai ales în părțile Regatului Ungar, dar şi în Ragusa sau Veneția, a început să contureze o nouă organizare a sârbilor din aceste teritorii. Astfel, despotatul ajunge să fie funcția supremă, chiar statală, între sârbi, într-o Serbie care nu s-a mai putut menține cu o organizare de sine stătătoare, ci era obligată să primească vasalitatea vecină a Regatului Ungar, condus atunci de regele Sigismund de Luxemburg.

În concepția medievală sârbă, împăratul legitim care conferea acest titlu de despot era doar cel de la Constantinopol. Doar acesta era îndreptățit să confere titlul de despot care, prin însemnătatea sa, era imediat după cel de împărat. La începutul secolului al XV-lea, titlul de despot încă şi-a menținut importanța pe care o avea în perioada precedentă. Purtătorului acestei distincții îi reveneau toate onorurile ce reveneau împăratului. Importanța era cu atât mai mare pentru cel ce purta acest titlu cu cât, în concepția medievală, însemnătatea Bizanțului era cu mult mai mare decât puterea politică a momentului. Concepția medievală ridica Bizanțul în fruntea ierarhiei statelor medievale ca şi continuator al Imperiului Roman, dar şi prefigurarea ideii unei împărății pancreştine în lume. Primind titlul de despot, Stefan Lazarevici a recunoscut, ideologic cel puțin, ideea supremației împăratului bizantin asupra tuturor împăraților creştini[369].

Imperiul Bizantin folosea în sistemul administrativ trei tipuri de distincții sau titluri: aristocratic, militar şi administrativ. Titlul de despot aparține titlurilor aristocratice. Acesta a fost introdus în sistemul administrativ al Imperiului Bizantin de împăratul Manuil I Comnenul, în anul 1163[370]. El a fost rezervat

[369] Ostrogorski, 1975, p. 137
[370] Ferjanic, 1999, p. 292

https://biblioteca-digitala.ro

celor mai apropiate rude ale împăratului, dar cu timpul a devenit titlul conducătorului unui teritoriu. Împăratul Manuil a instituit această funcție în anul 1163, atunci când la curtea bizantină a poposit prințul Bela, fiul regelui ungar Geza II, care a trecut la ortodoxie, a primit numele Alexie şi a fost logodit cu fiica împăratului, Maria. Acesta a primit titlul de despot şi a fost proclamat moştenitorul tronului bizantin. Mai târziu, în anul 1169, când împăratului Manuil i s-a născut moştenitor, acest titlu i-a fost retras lui Bela. Împăratul Ioan VI Cantacuzinul (1347–1354) a stabilit în anul 1347 ca acest titlu să fie conferit conducătorului Moreii, celui de al doilea fiu al său şi coregentul împăratului bizantin. Despotul Moreii, Matia, nu numai că era coregentul împăratului, ci era şi a doua funcție în imperiu şi chiar moştenitorul tronului în cazul în care împăratul rămânea fără moştenitori[371]. Istoria bizantină a consemnat mai multe exemple de investiri în funcția de despot. Astfel, avem exemplul lui Isail de Buondelmonti, care, primind ca dar de nuntă Ianina, a cerut împăratului Ioan Paleologul titlul de despot. În timpul țarului Duşan Silni, titlul de despot era oferit de însuşi țarul Duşan, dar după destrămarea „țaratului" sârb, în concepția medievală sârbă, dreptul de a oferi acest titlu revenea împăratului bizantin[372]. Astfel, Stefan Lazarevici a primit titlul de despot din mâna împăratului Ioan Paleologul, în anul 1402, pe când se întorcea din bătălia de la Ankara[373]. Acest titlu a fost confirmat şi de împăratul Manuil Paleologul, în anul 1410, tot la Constantinopol, pe când despotul Stefan Lazarevici se întorcea din războiul dintre Soliman şi Musa. Modul de acordare a acestui titlu a fost întru totul respectat la curtea bizantină. Despotul a fost logodit cu sora împărătesei, provenită din familia Gatilusia, o familie foarte influentă la curtea imperială. Titlul îl obliga pe Stefan la anumite orientări în politica şi la legarea politicii noului despot de curtea împăratului bizantin[374]. Dacă vom privi cu atenție relațiile despotului Stefan cu Bizanțul, vom observa o îndepărtare de la politica Bizanțului, căci el a trebuit să țină seama de realitățile geopolitice. Expansiunea otomană va fi cea care va îndepărta geografic cele două state.

Titlul de despot în Serbia şi în cadrul Regatului Ungar va cunoaşte mai multe forme de exprimare. Despotul Stefan a fost menționat întotdeauna cu apelativul *„господин деспот Стефан"* sau *„Благоверни деспот Стефан господин всем Србљем и Подунављу"*, cum s-a semnat în dania Mănăstirii Hilandar din anul 1406, sau *„в Христа Бога благоверни и христољубиви господин Србљем деспот Стефан"*, *„милостију Божијеју господин вцој српској и поморју и подунавским странам деспот Стефан"*, în hrisovul dat negustorilor din Dubronic din anul 1405, sau *„милостију Божијеју господин Србљем* деспот Стефан", în dania Lavrei Sfântului Atanasie din 20 ianuarie 1427[375]. Acest titlu personal şi al curții

[371] Ostrogorski, 1975, p. 286; Obolenski, 1996, p. 193
[372] Ferjanic, 1999, p. 292
[373] Jirecek, 1952, p. 312
[374] Kalic, 2006, p. 32
[375] *Ibidem*, p. 37

https://biblioteca-digitala.ro

imperiale a devenit şi în Serbia precum în Bizanţ titlul conducătorului statal. În momentul în care despotul Stefan s-a aliat cu regele Sigismund, titlul i-a fost recunoscut şi introdus în sistemul administrativ al Regatului Ungar pentru conducătorii sârbilor din regat. În adresările despotului către Regatul Ungar, acesta se va semna: „*Stephanus dei gracia despotus Rasscie*" sau „*Stephanus dei gracia Rascie despotus*"[376]. Prin aceasta, despotul Stefan leagă acest titlu de statul sârb şi nu de persoana care o poartă, Serbia devenind astfel despotat.

Moştenitorul de drept al despotului Stefan, Giuragi Brancovici, a moştenit nu numai domeniile despotatului, ci şi titlul de despot al sârbilor. Acest fapt a fost confirmat şi de împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul, cel mai probabil în anul 1429[377]. Trimisul împăratului, Georgius Filantropenus, a venit în Serbia cu însemnele despotului „παραφιμισ" şi l-a încoronat pe Giuragi drept despot al sârbilor „δεσπότις Σερυίασ»[378].

Giuragi Brancovici a primit confirmarea drepturilor sale despoteşti de la regele Sigismund de Luxemburg, mai înainte de a fi numit de Constantinopol drept despot al sârbilor. Astfel, într-o diplomă ce se poate data între septembrie 1427 şi februarie 1428, acesta este numit „...illustri principi Georgio Rascie totius regni et Albanie duci et despoto fideli...". Totodată, acestuia i s-a recunoscut dreptul de despot al sârbilor cu toate onorurile datorate unui despot: „... Georgium prefatum hdie sedentes in kathedra et soleo, corona et aliis regalibus ceremoniis insigniti circumseptique pomo, sceptro et gladio prout solempnitas huiusmondi actus exposcit, venientem cum banderiis et vexillis ac genuflectem juramentumque fidelitatis et subiectionis debite facientem, prout moris est ...per palium, mitrm et gladium et alia ad hec pertinentia illustravimus et illustramus et in eorum principem, ducem et despotum totius regni Rascie et Albanie erximus et creavimus, erigimus, creamus et de regie potestatis plenitudine gratiosius sublimamus..."[379].

Istoriografia sârbă aminteşte că despotul Giuragi a primit recunoaşterea acestui titlu în iunie 1429[380] din partea regelui Sigismund care, în opinia aceluiaşi istoric sârb, crede că este vorba doar despre o confirmare a titlului de despot. În cazul în care datarea istoricilor maghiari este corectă, putem vedea că opinia istoriografiei sârbe este întârziată cu un an. Întrevedem aici că titlul de despot, chiar dacă nu a fost cunoscut Apusului, a fost acceptat din dorinţa de a lega şi mai strâns poporul sârb, prin cârmuitorii săi, de Regatul Ungar, dar mai ales de dezideratul comun al luptei împotriva turcilor.

---

[376] Thalloczy, 1907, p. 61–63; 71

[377] Până în anul 1429, Giuragi Brancovici semna pe diplomele acordate oraşului Ragusa, din 31 decembrie 1428 „gospodarul sârbilor" – „Господар сербљем" – iar într-o altă diplomă latină, din 5 mai 1429, semna „*Georgius Wlk Rasciae Albanieque dominus*". Pentru prima dată semnează „despot al sârbilor" în diploma adresata mănăstirii Esfigmen, din 11 septembrie 1429. Cel mai probabil, titlul de despot i-a fost conferit între lunile mai şi septembrie 1429. (Jirecek, 1952, p. 313)

[378] Jirecek, 1952, p. 314

[379] Thalloczy-Aldasy, 1907, p. 75–76

[380] Radonici, 1943, p. 216

https://biblioteca-digitala.ro

Republica Veneţiană precum şi Regatul Ungar nu cunoşteau titlurile de despot, care în aceste ţinuturi era echivalentul titlului de „*dux*"[381], iar în limba sârbă „херцег". Astfel, în diplomele acordate veneţienilor putem observa titlurile „*ambasiator illustris domini ducis Rasciae*", „*noster honorabilis ambasitor ad presentiam illustris et excelsi domini Stephani ducis Rasciae*", „*dictus dominus dux Rassie*" sau „*nomine illustris et excelsi principis domini Stephani dispoti, dei gratia ducis Rassie*"[382]. De asemenea, cancelaria regelui Sigismund de Luxemburg numea în anul 1427–1428 „*illustri principi Georgio, Rasciae totius regni Albaniae duci et despoto fideli*" sau „*principem, ducem et despotum totius regni Rasciae et Albaniae*". În diplomele regelui Sigismund, despotatul lui Giuragi era numit „*ducatus Rascie*", iar în diplomele regale din anul 1429 Giuragi era numit „*Georgius Wlk dux regionis Rascie*" sau „*illustris Georgii despoti seu ducis Rascie*"[383].

Însemnele bizantine ale despotului erau o coroană ţesută şi împodobită cu pietre preţioase, pe care era ţesut cu fir de aur numele celui care o purta. Îmbrăcămintea de culoare roşie, similară celei a împăratului, cu ciorapi roşii şi pantofi de culoare alternând violet şi alb. Îmbrăcămintea avea însemnele vulturului bicefal, iar în perioadele de campanie militară, cortul despotului era de culoare albă, cu mai multe reprezentări roşii ale vulturului bicefal[384].

Însă conferirea titlului de despot din partea Constantinopolului, în scurt timp, datorită condiţiilor politice reprezentate de impunerea pe scena istorică a Regatului Ungar şi a puterii otomane, devine doar o formalitate. Pentru despotatul sârb conferirea, sau mai bine spus, recunoaşterea titlului de despot era de dorit să fie din partea celor două mari puteri medievale, ungară şi otomană, între care încerca să conviețuiască despotatul sârb.

Relaţia de dependenţă a vechii Rascia a cneazului Lazăr faţă de Regatul Ungar a fost dintotdeauna un factor de stabilitate la curtea cnezatului, iar mai apoi a despotatului sârb[385]. Chiar dacă fiul acestuia, Stefan Lazarevici, a adoptat o politică de vasalitate faţă de turci la începutul domniei ca despot, după bătălia de la Ankara din anul 1402, s-a produs o schimbare majoră în gândirea politică a lui Stefan Lazarevici şi întoarcerea către Regatul Ungar, în timp ce familia Brancovici a rămas să lupte împotriva despotului Stefan Lazarevici, cu ajutorul turcilor. În semn de mulţumire şi apreciere, regele Sigismund de Luxemburg a donat despotul sârb Belgradul şi provincia Maciva (menţionată în unele izvoare ca Banatul de Maciva), cu titlul de donaţie pe viaţă, urmând ca după moartea lui aceste regiuni să revină Regatului Ungar.

---

[381] Pesty, 1876, p. 478–479

[382] Jirecek, 1952, p. 313

[383] *Ibidem*, p. 313

[384] *Ibidem*, p. 313

[385] „*Lazarus kenezius regni Rascie*" a oferit regelui Ludovic I servitudine şi plata a 10000 de arginţi drept mulţumire pentru ajutorul acordat în disputa cu jupânul Nicola Altomanovici („illa servicia et easdem dacias, quas et que vivente domino rege Lodovico socero et patre nostro eidem facere et dare astricus fuerat"); *Ibidem*, p. 313

https://biblioteca-digitala.ro

Cu timpul, despotatul a devenit o organizare statală sârbească dependentă de Ungaria, dar care totuşi a putut să-şi exercite în interiorul său funcţiile de conducere liber şi nemijlocit de regat. Însă persoana despotului nu a rămas doar un factor politic care activa doar în graniţele despotatului. La primirea titlului de despot, Giuragi a depus jurământ în faţa regelui că nu va trăda interesele Regatului Ungar căruia îi va fi ascultător şi credincios. Acelaşi jurământ a fost dat şi de toţi baronii şi nobilii sârbi din despotat[386].

Graniţele despotatului sârb la începutul secolului al XV-lea erau cuprinse între râurile Dunăre şi Sava la nord, către Regatul Ungar, la sud până la Marea Adriatică, mai precis, până la linia imaginară dintre Ulţinj, Drivast şi râul Drim, urcând spre nord către Prizren, Prilepaţ, Lescovaţ, Bovan, iar prin Branicevo, la Dunăre. Aceasta era graniţa despotatului cu turcii. Pe de altă parte, în partea vestică, graniţa cu Bosnia era definită de râul Drina şi oraşele Vişegrad, Priepolje şi oraşele de pe malurile Adriaticii, Kotor şi Budva.

Despotatul lui Giuragi a menţinut în linii mari graniţele teritoriale moştenite după Stefan Lazarevici, cu menţiunea că în perioada 1427–1439, turcii au ocupat o mare parte din Branicevo, reuşind ocuparea cetăţii Golubaţ, şi pătrunderea în dreptul localităţii Niş, spre Cruşevaţ. În rest, Giuragi a reuşit ca toate celelalte teritorii să le menţină sub conducerea sa. Altul a fost aspectul teritorial al despotatului după anul 1455, când graniţa sudică a devenit râul Morava, ceea ce înseamnă că despotul a pierdut aproape două treimi din teritorii[387].

IV.2. Despotul Stefan Lazarevici

Stefan Lazarevici (Стефан Лазаревић), cunoscut şi sub numele canonizat de Sfântul Stefan, despotul sârbilor (Стефан Високи), s-a născut la Kruşevaţ în anul 1377 şi a murit la Glaviţa, lângă Kragujevaţ, la 19 iulie 1427[388]. (Planşa 1, foto 1) A fost fiul cneazului Lazar Hrebeljanovici, cel care a fost comandantul suprem al forţelor sârbe de la Câmpia Mierlei, mort la 1389, şi al Miliţei Hrebeljanovici. În timpul său a fost unul dintre cei mai renumiţi viteji, comandanţi de arme şi unul dintre cei mai de seamă cărturari ai sârbilor din epoca medievală[389]. Despărţirea prematură de tatăl său, care a încercat să se interpună în faţa intereselor turceşti în Balcani şi a plătit cu preţul vieţii, a făcut din tânărul Stefan, ajutat până în anii majoratului (1393) în conducerea ţării de mama sa, un conducător destoinic şi lumina speranţei izgonirii turcilor din Serbia medievală, fapt ce nu s-a împlinit sub conducerea lui. Cu toate că politica antiotomană dusă de tatăl său a fost o prioritate şi pentru tânărul Stefan, acesta a trebuit să recunoască suzeranitatea otomană. Ca vasal al turcilor, a participat

[386] Jirecek, 1952, p. 314
[387] Bogdanovici, 1982, p. 258
[388] Contrar recomandărilor medicilor, a participat la o vânătoare unde, din cauza unui infarct, a căzut de pe cal şi a murit.
[389] Veselinovici, 2001, p. 37

https://biblioteca-digitala.ro

la acţiunile militare ale acestora împotriva lui Mircea cel Bătrân la Rovine, în 17 mai 1395, la Nicopole, la data de 25 septembrie 1396 împotriva coaliţiei creştine şi la Ankara, la data de 28 iulie 1402, împotriva caganului tătar Timur Lenk (Tamerlan).

Bătălia de la Rovine din 17 mai 1395 a angrenat în luptă mai multe familii de feudali sârbi legaţi de povara vasalităţii faţă de otomani. Pe lângă despotul Stefan, la batălie a participat şi Marco Mrnjavcevici, renumitul erou din cântecele populare sârbeşti, denumit simbolic *Kraljevici Marko*. Armata Ţării Româneşti, condusă de Mircea cel Bătrân, a reuşit să smulgă victoria armatei otomane conduse de sultanul Baiazid I, luptă în care însuşi Marko a murit. Acesta i-ar fi spus lui Konstantin Dragaş, alt viteaz de la Kosovo Polje: *„Vorbesc şi mă rog la Dumnezeu să fie creştinilor de ajutor, chiar de ar fi ca printre primii căzuţi să fiu eu"*.

Bătălia de la Nicopole din 25 septembrie 1396, condusă de sultanul Baiazid I împotriva alianţei creştine a cruciaţilor, a dus de asemenea la pierzania creştinilor care, din lipsă de tact militar şi strategie, au pierdut bătălia din care au rezultat mai multe victime şi executări ale prizonierilor creştini. Unul dintre cronicarii luptei de la Nicopole a descris astfel vitejia lui Stefan: „pe când toţi ienicerii turcilor au fost ucişi, regele nostru a atacat călăreţii turcilor. Văzând atacul regelui nostru, sultanul s-a speriat şi a vrut să fugă de pe câmpul de luptă, dar voievodul de Raşka Serbia, numit Despotul, văzând acestea, a venit în ajutor sultanului cu 15000 de oameni aleşi şi alţi viteji, şi Despotul a atacat blocada regelui şi a înfrânt-o"[390].

Bătălia de la Ankara din 28 iulie 1402, între Imperiul Mongol condus de caganul Timur Lenk şi cel otoman condus de sultanul Baiazid I, a dus la înfrângerea şi ducerea în robie a sultanului. Oastea mongolă, care după unii istoricii[391] număra aproape 1.000.000 de ostaşi, a încercuit armata otomană. Se întrevedea astfel măcelul întregii armate a sultanului. Însă acţiunea fulgerătoare a despotului Stefan care conducea cavaleria formată preponderent din sârbi a dus la ruperea rândurilor tătare şi la şansa de a scăpa din moarte sigură a restului armatei otomane. Această acţiune a fost îndelung dezbătută de tătari şi apreciată de însuşi Timur Lenk[392].

Vitejia lui Stefan a fost recunoscută mult mai târziu chiar de regele ungar Sigismund de Luxemburg, care, după ce a reînnoit Ordinul Cavalerilor Dragonului (*Drachenorden, Societas Draconistrarum*), la 13 decembrie 1408, i-a conferit locul secund lui Stefan, imediat după conducătorul ordinului, însuşi regele Sigismund. Din acest ordin au făcut parte: regele Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, Stefan Lazarevici, despotul Serbiei, Alfonso, regele de Aragon şi Neapole, Vitovit, prinţul de Lituania, Ernest, voievod de Austria, Cristofer III, voievod de Bavaria şi regele Danemarcei, Tomas

[390] Bogdanovici, 1982, p. 261

[391] Menzies, 1880, p. 65; acelaşi autor relatează că în această bătălie au fost angrenată şi oastea sârbă care număra în jur de 10.000 de ostaşi.

[392] Ducas, 2008, p. 11

https://biblioteca-digitala.ro

Mubrei, voievod de Northfolck (după anul 1439), Vlad Ţepeş, voievod al Ţării Româneşti (după anul 1431) şi Filip (Pipo de Ozore), nobil italian şi demnitar ungur[393]. (Planşa 2, foto 1)

Deoarece la Ankara însuşi sultanul Baiazid I a fost luat în robie, iar oastea otomană a pierdut bătălia, cneazul Stefan Lazarevici părăseşte politica de vasalitate şi suzeranitate sub turci şi devine partizanul aprig al luptei împotriva turcilor, până la moartea sa. Întorcându-se din expediţia de la Ankara, cneazul Stefan a poposit la Constantinopol, unde a primit titlul de despot. Totodată, s-au perfectat termenii logodnei sale cu Ielena (Elena), fiica nobilului genovez şi gospodar al insulei Lesbos, Francesco al II-lea Gatilusia (1384–1404), şi sora Irinei Paleolog, soţia lui Ioan al VII-lea Paleologul (coregent 1376–1379, împărat 1390, regent 1399–1403). De atunci despotul se intitula самодержавни господин српске земље и Подунавља (*unicul gospodar al pământului sârbesc şi al locurilor dunărene*). Cu această ocazie, politica dusă de Stefan s-a întors către regele ungar Sigismund, fapt confirmat de înţelegerile consfinţite între cei doi la finele anului 1403 sau începutul anului 1404[394].

Hotărât să continue lupta împotriva turcilor cu ajutorul Europei creştine, reprezentată prin Regatul Ungar, Stefan acceptă rolul de *grănicer* al acestuia deoarece rolul său avea să fie consolidarea graniţelor sudice ale regatului şi apărarea lor de pericolul otoman. Chiar dacă obligaţiile şi cerinţele lui Sigismund au fost doar de natură militară, acesta i-a donat lui Stefan domenii însemnate în Maciva, Srebrenița, cetatea Golubaţ şi Belgrad, ultima devenind din anul 1405 capitala despotului sârb.

Relaţiile bune pe care a reuşit despotul Stefan să le încheie cu vecinul nordic, adică Regatul Ungariei, dar şi perioada de slăbire a otomanilor, se părea că vor aduce zile mai bune pentru despotatul lui Stefan. Însă conflictele dintre familiile nobiliare din Serbia au luat amploare. De aceste împrejurări nu a fost străin nici Stefan, care a intrat în conflict mai întâi cu familia Brancovici, reprezentată de verişorul lui Stefan, Giuragi Brancovici, iar apoi cu însuşi fratele său mai tânăr, Vuk. Neînţelegerile şi disputele au luat sfârşit în anul 1412, prin pacea dintre familiile Brancovici şi Lazarevici.

---

[393] Conform diplomei de învestire a ordinului: „...Stephanus despoth, dominus Rasciae, item Hermannus comes Cily et Zagoriae, comes Fredericus, filius eiusdem, Nicolaus de gara, regni Hungariae palatinus, Stiborius de Stiboricz alias vaiuoda Transyluanus, Joannes filius Henrici de Thamassy et Jacobus Laczk de Zantho, vaiuodae Transyluani, Joannes de Maroth Machouiensis, Pipo de Ozora Zewreniensis, bani; Nicolaus de Zeech magister tauernicorum regalium, comes Karolus de Corbauia, supremus thesaurarius regius, Symon filius condam Konye bani de Zecheen, janitorum, comes Joannes de Corbauia, dapiferorum, Joannes filius Georgii de Alsaan pincernarum, Petrus Cheh de Lewa aganzonum regalium magistri, Nicolaus de Chak, alias vaiuoda Transyluanus, Paulus Byssenus, alter Paulus de Peth, pridem Dalmatiae, Croatiae et totius Sclauoniae regnorum bani, Michael, filius Salamonis de Nadasd comes siculorum regalium, Petrus de Peren, alias siculorum nunc vero maramorossensis comes, Emericus de eadem Pern secretarius cancellarius regius et Joannes filius condam domini Nicolai de Gara palatini" (Fejér, 1841, p. 317.)

[394] Ţerovici, 1996, p. 22–26

https://biblioteca-digitala.ro

Perioada de pace a fost folosită de despotul Stefan pentru a consolida puterea internă a despotatului. Astfel, el a promulgat la data de 29 ianuarie 1412 *Legea mineritul*, prin care a rânduit termenii de exploatare a celei mai mari mine din Balcani, pe atunci la Novo Brdo. Prin acest demers, Stefan a asigurat Serbiei consolidarea puterii economice, care pentru Serbia medievală era reprezentată de minerit. Astfel se face că la moartea sa, Serbia a fost cel mai mare exportator de argint din Europa. (Planşa 5, foto 1, 2, 3)

În plan cultural, despotul Stefan se distinge prin susţinerea şcolii de arhitectură de pe valea Moravei, începută de tatăl său Lazar, prin zidirea monumentelor bisericeşti la Mănăstirile Ravanița şi Lazarița. Despotul Stefan este de asemenea autorul lucrării *Slovo Ljubve* şi a fost întemeitorul Şcolii Resave (denumirea vine de la Mănăstirea Resava), unde au apărut unele dintre primele cărți manuscris, care erau destinate exercitării cultului şi erau transcrise după altele mai vechi. La această şcoală şi-au desfăşurat activitatea renumiții Constantin Filosoful şi Grigorie Țamblac. În perioada cuprinsă între anii 1407 şi 1418, despotul Stefan a ctitorit Mănăstirea Manasia, numită şi *Resava,* unde şi-au desfăşurat activitatea cei doi cărturari. Această mănăstire medievală, păstrătoare a stilului arhitectural al triconcului, este cea mai reprezentativă dintre ctitoriile marelui despot.

Odată cu mutarea capitalei despotatului la Belgrad, acesta avea să devină capitala Serbiei, din Evul Mediu până în zilele noastre. La data preluării cetății Belgradului de la Regatul Ungar, acesta a fost o mică cetate, cu fortificații slabe şi nu putea servi drept reşedința despotului. Drept urmare, Stefan a întreprins o serie de lucrări la consolidarea fortificațiilor care au fost înălțate, iar perimetrul Belgradului medieval lărgit considerabil, după unii cercetători chiar de zece ori. Astfel, Belgradul a devenit una dintre cele mai reprezentative capitale din sud-vestul Europei în Evul Mediu. După moartea verişorului Balşa al III-lea Balşici, Stefan a moştenit şi provincia Zeta. În Zeta, despotul Stefan a fost nevoit să ducă lupte cu Republica Venețiană pentru oraşele la mare. Conflictele s-au stins prin acordurile definitivate în anii 1423 şi 1426.

Despotul Stefan şi Jelena nu au avut copii. Ultima dată Jelena este amintită cu ocazia logodnei de la Constantinopol. De atunci numele ei nu se află lângă cel al lui Stefan, chiar mai mult, în toate ctitoriile sale Stefan apare singur. Drept urmare, despotul Stefan l-a desemnat pe verişorul său, Giuragi Brancovici, la soborul de la Srebrenița din anul 1426, drept moştenitor al său şi viitor despot al Serbiei[395].

Despotul Stefan Lazarevici a cunoscut Banatul cel mai probabil pe când mergea la regele Sigismund în Ungaria. Putem spune deci că Banatul şi condițiile de trai de aici nu îi erau străine despotului. Totodată, colonizările întreprinse de acesta pe moşiile sale din județul Torontal au început să contureze mai pregnant prezența sârbilor în Banat. Conform înțelegerii, regele Sigismund

[395] Stanoievici, 1989, p. 121

https://biblioteca-digitala.ro

de Luxemburg i-a oferit despotului mai multe bunuri funciare şi imobiliare pe teritoriul Regatului Ungar. Unele dintre ele aveau să fie în Banat. Astfel, a primit în provincia Srem oraşele Kupinovo, Zemun, Mitroviţa şi Slankamen, iar în Banat a primit domeniile de la Becej şi Becicherecul Mare (Zrenjanin). În anul 1404, despotul Stefan avea să devină comite al judeţului Torontal. De asemenea, a primit domeniile de la Debreczin, cu târgurile din Beszermeny cu 34 de sate aparţinând comitatului Bihar. A mai primit domenii în Szatmar cu circa 15 sate aparţinătoare. Despotului i-au fost încredinţate şi importante centre economice şi de minerit ca Sătmarul, Rivulus Dominarum şi Medius Mons. Având în vedere domeniile deţinute de Stefan, lui i-a fost atribuită şi conducerea comitatului sătmărean[396]. La 19 iulie 1927, Biserica Ortodoxă Sârbă l-a canonizat, introducându-l în rândul sfinţilor sârbi sub numele Sfântul Stefan, despotul sârbilor.

IV.3. Familia Brancovici

IV.3.1. Originile familiei Brancovici

Una dintre cele mai însemnate familii nobiliare sârbeşti, cu nume de rezonanţă în istoria poporului sârb, dar cu puternice conexiuni în Banatul medieval, a fost familia Brancovici. Majoritatea familiilor nobiliare, sau care au tins să acceadă la tronul regal sârb medieval, ori mai târziu la cel de despot al sârbilor, au încercat să-şi justifice apartenenţa la marea familie a Nemanjicilor, cea care a fost echivalentul înfiinţării primei dinastii sârbeşti, dar şi al emancipării ecleziastice de sub tutela bizantină.

Tradiţia istorică păstrează încă date despre cel cu care avea să înceapă accederea la funcţii importante a familiei Brancovici. Astfel, este pomenit voievodul Mladen (în unele izvoare „*Plakid*"), care a fost un timp comandantul oştilor regale ale lui Stefan Decianski (începutul secolului al XIV-lea). Numele lui este pomenit în anul 1326[397]. Acelaşi autor aminteşte că acelaşi Mladen a fost bunicul lui Vuk Brancovici. Între aceştia doi se interpune Branko, fiul lui Mladen şi tatăl lui Vuk, după care întreaga familie şi-a luat numele de Brancovici. Istoricul Ilarion Ruvarat, preluând informaţia din unele documente din secolul XVI cu privire la viaţa cneazului Lazăr, aminteşte de asemenea de sevastocratorul Branco şi tatăl său, Mladen[398]. Aici este amintită provincia Kosovo ca loc de baştină al familiei Brancovici. Preocupările istoricilor secolului al XIX-lea s-au axat, între altele, pe identificarea originii regale a familiei Brancovici, singura în stare a continua ascensiunea casei regale medievale sârbeşti. Istoriografia este unanim de acord cu faptul că fiul lui Stefan Nemanja, Vukan, a avut doi fii, pe Dmitar şi Zavida. Fiul cel mare, Dmitar a fost străbunicul Militei, soţia

[396] Bogdanovici, 1982, p. 207
[397] Miklosich, 1885, p. 85
[398] Ruvarat, 1874, p. 114

https://biblioteca-digitala.ro

cneazului Lazăr. Fiul cel mai tânăr al lui Vukan, Zavida, a avut un fiu pe nume Giurița, tatăl lui Mladen[399].

Sevastocratorul Branko se autointitula *gospodar de Ohrida* şi totodată aminteşte de doi fii ai săi, George şi Vuk, într-o diplomă a cărei datare nu se poate face cu precizie. A doua diplomă, din 11 mai 1365, aminteşte de fiii lui Branko, Roman, starețul Mănăstirii Hilandar, Grgur şi Vuk[400]. Vuk Brancovici a avut în proprietate oraşul Priştina, după cum reiese dintr-o diplomă din anul 1371[401]. Acelaşi autor aminteşte şi de o diplomă din 9 aprilie 1394, unde Vuk Brancovici este numit domnitorul de *Rasa, Slavonia şi alte ținuturi învecinate*[402].

Vuk Brancovici a murit la 6 octombrie 1398, după unii istorici la Belgrad, iar alții sunt de părere că a fost otrăvit în Macedonia şi a fost înmormântat la Cruşevaț. Vuk a fost căsătorit cu Maria Grebeljanovici, despre care sunt date din anii 1402 şi 1423[403]. Relațiile dintre familiile Brancovici şi Lazarevici, reprezentată de Giuragi Brancovici, respectiv, de fiul cneazului Lazăr, Stefan Lazarevici, au înregistrat o perioadă de frământări politice. Astfel, Constantin Filosoful, descriind în mare parte viața despotului Stefan Lazarevici, relatează despre pacea definitivă între cei doi, din anul 1412. Se pare că politica pro-otomană dusă de Stefan Lazarevici în primii ani de domnie nu a fost pe placul lui Giuragi Brancovici, care s-a distanțat de unchiul său[404]. De aceea, interesul comun, cel de unitate etnică dar mai ales implicarea bisericii, prin episcopul de Pecs, Marko, a făcut ca cei doi să ajungă la un numitor comun. Acelaşi istoric bizantin mai sus menționat ne relatează că familia Brancovici a avut mai multe domenii lângă mănăstirea Pecs. Putem deduce lesne că familiile Lazarevici şi Brancovici au fost cele mai însemnate familii pentru sârbi din acele vremuri tulburi care s-au succedat bătăliilor de la râul Mariței din anul 1371 şi de la Kosovo Polje (Câmpia Mierlei) din anul 1389.

IV.3.2. Despotul Giuragi Brancovici (1377; despot 1427–1456)

După moartea despotului Stefan Lazarevici în anul 1427, Giuragi Brancovici a fost cel care a primit de la regele ungar Sigismund titlul de despot al sârbilor. Neavând urmaşi, Stefan a lăsat moştenire întreaga avere şi privilegii lui Giuragi, care astfel a ajuns să fie gospodarul Belgradului, al regiunii Maciva şi al împrejurimilor.

Însă una dintre primele incursiuni în Serbia ale sultanului Murat al II-lea s-a soldat nu numai cu multe victime, ci şi cu un exod masiv, în frunte cu patriarhul sârbilor Nikon (1420–1435), care a găsit un loc de refugiu la curtea lui

[399] Miatovici, 1880, p. 12–13; Pico, 1883, p. 48
[400] Gregorovici, 1848, p. 33; Miklosich, 1885, p. 172
[401] Safarik, 1883, p. 130; Miklosich, 1885, p. 181
[402] Safarik, 1863, p. 288
[403] *Ibidem*, p. 288
[404] Sava, 1996, p. 364

https://biblioteca-digitala.ro

Giuragi Brancovici, în părţile dunărene[405]. Giuragi Brancovici era numit viitorul succesor al lui Stefan încă din mai 1426, când despotul Stefan Lazarevici a convenit cu regele Sigismund, la Tata (judeţul Komarno), ca în cazul în care moare fără moştenitori, titlul de despot să-i revină lui Giuragi. Regele a garantat, în schimbul jurământului întregii clase nobiliare sârbeşti din regat, că va recunoaşte dreptul de moştenire la demnitatea de despot al lui Giuragi şi-l va ocroti pe acesta şi pe urmaşii lui. Tratatul dintre cei doi prevedea ca în cazul în care şi Giuragi va muri, neavând urmaşi pe linie masculină, întreg despotatul va deveni bunul Regatului Ungar[406], iar până atunci regatul va ocroti de pericolul turcesc întreg despotatul sârb[407]. De asemenea, o serie de cetăţi care au fost deţinute de Ştefan Lazarevici şi aveau rol strategic pentru Regatul Ungar, aveau să fie predate Ungariei[408]. Textul tratatului prevedea ca în cazul morţii despotului Stefan, Giuragi Brancovici să cedeze Regatului Ungar, Belgradul, Maciva precum şi cetatea Golubaţ.

Giuragi Brancovici a deţinut încă din anul 1411 mai multe domenii în estul Ungariei, iar în 1414 a fost desemnat comite al judeţului Torontal. Tot atunci este amintit faptul că a deţinut domeniile din jurul oraşelor Becei şi Becicherecul Mare. Din cauza depărtării domeniilor unul faţă de celălalt, Giuragi a preferat să numească administratori sârbi şi unguri la cârma acestora. Acest fapt nu a fost pe plac autorităţilor maghiare[409].

Însă, după ce autoritatea noului despot Giuragi a început să fie din ce în ce mai puternic simţită în rândurile nobilimii maghiare, iar elementul sârb a început să prindă contur şi rădăcini, Banatul a devenit foarte atrăgător pentru imigranţii sârbi care fugeau din calea turcilor. Putem spune chiar că activităţile militare turceşti, dar şi ajutorul despotului Giuragi au contribuit serios la aspectul hărţii demografice a Banatului în prima jumătate a secolului al XV-lea. Acest exod masiv de element sârbesc şi stabilirea lui în Banat deseori nu a fost pe placul administraţiei ungare, fapt ce a culminat cu decretul regelui Albert din anul 1439, prin care interzicea deţinerea domeniilor de către străini. Însă intervenţia despotului la curtea regală a fost promptă, iar interdicţia nu a avut efectul scontat[410]. După moartea despotului Stefan, Giuragi a continuat politica de vasalitate faţă de regii unguri, Sigismund, Albert şi Vladislav.

Pericolul iminent al turcilor şi obligaţiile tratatului de la Tata l-au determinat pe Giuragi să cedeze cetatea Belgradului şi a Macivei, pentru a primi în compensare mai multe localităţi pe întreg cuprinsul regatului. Istoriografia

[405] Sava, 1996, p. 378

[406] „...in casu quo et ipsum Georgium filium Vuk, sine haeredibus masculinis decedere contingat, extunc omnia praetacta per Nostram Majestatem eidem data et collata iterum ad Majestatem Nostram coronam qe et regnum Nostra praedicta integraliter redundent et devolvatur." Pico, 1883, p. 34

[407] Ivici, 1929, p. 8–9

[408] Pesty, 1877, p. 4

[409] Pein, 2003, p. 37

[410] *Ibidem*, p. 39

https://biblioteca-digitala.ro

maghiară însă vorbeşte despre tratatul de la Tata din anul 1426, ca despre un act de impunere a dreptului de proprietate asupra cetăților deținute de despotul sârb şi nicidecum ca despre un act de schimb de proprietăți sau compensare funciară între regele ungar şi despotul sârb[411]. Această afirmație are la bază, în opinia istoricului maghiar Pesty Frigyes, faptul că în tratatul mai sus menționat nu se face referire la o eventuală compensare funciară în cazul predării cetăților deținute de despot. Mai mult, tratatul prevedea că în cazul decesului despotului Stefan Lazarevici, regele Sigismund de Luxemburg să-i predea lui Giuragi Brancovici toate proprietățile defunctului despot cu drept de moştenire. De aici rezultă faptul că aceste domenii erau în proprietatea regelui Sigismund de Luxemburg, iar transferarea dreptului de proprietate asupra lui Giuragi Brancovici era doar o chestiune de obligație asumată prin semnarea tratatului[412].

Cetățile care urmau a trece în proprietatea regelui ungar erau: cetatea Thyznicza din regiunea Ozaz, cetatea Szakol din regiunea Polanch[413], cetatea Macso, cetatea Belazena, regiunile Bythwai, Felső-Abna, Also-Abna, Padio, Neprichowi, Ligh, Rabas, Golubara, Ub, Thamnava. Pe lângă aceste domenii, cele mai importante însă au fost cetățile Nandorfehervar (Belgrad) şi Galambacz (Golubaț)[414]. Practic, transferul de putere către despotul Giuragi s-a petrecut la marea adunare a sârbilor din Srebrenița, lângă Stragare, în anul 1426, unde acesta a fost proclamat, cu ajutorul nobilimii sârbe, urmaşul de drept al lui Stefan şi despot al sârbilor[415].

Pretențiile regelui Sigismund de a intra în posesia proprietăților menționate nu au întârziat să apară imediat după semnarea tratatului. Această mişcare strategică avea să confere noului despot libertatea şi îndepărtarea pericolului turcesc din Serbia. Motivul a fost intervenția lui Marothy Janos în Țara Românească, unde l-a înlocuit pe voievodul Radu, protejatul turcilor, cu voievodul Dan II, care a fost înscăunat la începutul anului 1427. În aceste condiții armata otomană a părăsit Serbia[416]. Acest *târg* oferit de regele ungar a fost acceptat cu greu de noul despot, Giuragi, după moartea lui Stefan Lazarevici în anul 1427. Doar intervenția armată în frunte cu însuşi regele Sigismund, care a poposit câteva luni la Belgrad, a făcut ca despotul Giuragi să cedeze comanda acestei cetăți în mâna regelui Sigismund de Luxemburg[417].

---

[411] Pesty, 1877, p. 5

[412] *Ibidem*, p. 5

[413] În această regiune avem pomenirea unui nobil sârb pe nume Dragişa, care avea domenii în apropiere de cetatea Szakol. Datorită morții acestuia fără descendenți, proprietățile sale i-au revenit regelui Ungar. (Pesty, 1877, p. 5)

[414] Pesty, 1877, p. 5–6

[415] Ivici, 1929, p. 31

[416] Frigyes, 1877, p. 6

[417] Cel mai pobabil, comanda cetății Belgradului a fost încheiată spre sfârşitul anului 1427, deoarece în august același an, regele Sigismund încă era la Orşova, unde şi-a reîntregit trupele şi de abia în luna septembrie a pornit spre Belgrad. (Pesty, 1877, p. 6)

https://biblioteca-digitala.ro

Încă de la începutul intrării pe scena politică, despotul Giuragi Brancovici a reuşit să iasă în evidenţă prin iscusinţa cu care trata toate problemele militare şi logistice. De altfel, el şi-a putut afirma abilităţile de om politic şi odată cu negocierile de pace cu ocazia încercării de ocupare a cetăţii Golubaţ în lunile mai–iunie 1428[418]. Văzându-şi ţara devastată de desele lupte între turci şi maghiari pentru cucerirea cetăţii, care întotdeauna se soldau cu incursiuni armate în împrejurimi, despotul Giuragi a fost nevoit să medieze un armistiţiu între Regatul Ungar şi turci. Armistiţiul pe trei ani cu turcii, din februarie 1429, a avut condiţii grele pentru despotul Giuragi. Acesta s-a obligat la plata a 50.000 de galbeni, iar fiica sa, Mara, trebuia să plece la Istanbul în haremul sultanului Murat II[419]. Totodată, despotul Giuragi s-a obligat în faţa sultanului să rupă toate legăturile cu Ungaria[420].

Eşecurile regelui Sigismund de Luxemburg cu privire la ocuparea armată a cetăţii Golubaţ, armistiţiul mediat de Giuragi cu turcii, dar şi transferarea mai rapidă a proprietăţilor în posesia coroanei ungare, l-au făcut pe Sigismund să facă unele concesii funciare, cu titlu de donaţie, despotului Giuragi, care promisese turcilor că va rupe orice legătură cu Regatul Ungar. Desigur regele Sigismund nu a urmărit transferul integral de proprietăţi în favoarea casei regale, deoarece acest lucru l-ar fi îndepărtat şi mai mult pe Giuragi, ci a confirmat mai multe domenii ca moştenite de Giuragi şi aflate în posesia lui Stefan Lazarevici. Despotul Giuragi Brancovici a primit de asemenea mai multe proprietăţi în „*compensare*" pentru cetăţile Belgrad şi regiunea Macivei.

Printre localităţile care au fost în posesia lui Giuragi Branocivic se numără: Zemun, Zalankelemen (Slankamen)[421], Kewlpen (Kupinik, Kulpin)[422], Sremska Mitroviţa[423] Ciurug[424], Perlek, Peser şi Petrovo Selo în provincia Bacika, Sfântul Andrei în judeţul Pesta, Debrecen în judeţul Bihar[425],

[418] Haţegan, 2007, p. 192; Cu privire la Cetatea Golubaţ, părerile istoricilor sunt împărţite. Unii, precum Griselini (Griselini, 2006, p. 40), afirmă ca cetatea a fost vândută de „necredinciosul despot" Gheorghe sultanului pentru suma de 12000 de galbeni. Istoriografia sârbă pune însă această trădare pe seama voievodului şi comandantului cetăţii, Jeremia. Teza este mult mai plauzibilă, deoarece este prea puţin probabil ca despotul să vândă turcilor un punct strategic la Dunăre, prin care otomanii puteau pătrunde nestingheriţi în despotatul lui Giuragi. Istoriografia maghiară (Pesty, 1877, p. 6) clarifică această problemă punând accent pe trecutul cetăţii Golubaţ care a fost dată în zălog de Stefan Lazarevici pentru suma de 12.000 de galbeni, voievodului Jeremia. Cum regele Sigismund de Luxemburg avea pretenţia să-i fie cedată cetatea fără achitarea despăgubirilor moştenite din timpul lui Stefan Lazarevici, pe motivul neautenticităţii documentelor, voievodul s-a adresat sultanului pentru ajutor, care nu a întârziat să apară.

[419] Haţegan, 2007, p. 195

[420] Pesty, 1877, p. 7

[421] Localitate pe malul drept al Dunării în provincia Srem (Serbia)

[422] Localitate situată în sudul provinciei Bacika (Serbia)

[423] Localitate situată în provincia Srem (Serbia), vechiul Sirmium

[424] Localitate în provincia Bacica (Serbia)

[425] În anul 1424 oraşul era încă în proprietatea regelui ungar care l-a numit „*Civitas nostra*", ca apoi în anul 1429 „*Despota RasciaeAlbaniaeque dominus*". Giuragi Brancovici a reconfirmat drepturile negustorilor de aici care le-au fost garantate de Stefan Lazarevici. De aici rezultă că şi acest

https://biblioteca-digitala.ro

Szatmar[426], Szerdahelj, Tokaj şi Talj[427], Muncacs, Hajdu Beszermen, Tur Kevi, Szolnok, Tisza Varsanj, , iar pe cuprinsul Banatului Aradaţ, Arako, Aranjag, Arkulit, Asonifalva, Becicherecu Mare (Zrenjanin)[428], Becse (Becej)[429], Bereg, Benje, Boborma, Başaid, Comonja, Dada, Der, Citetekhel, Ciuci, Kerestur, Garafalva, Langelfalva, Olczar, Peczir, Orliava, Somlo, Temes, Talj, Vamosujfalva, Tevciak, Selţe, Torbagy, Tur. În această diplomă regală, Giuragi este numit *Despotus regni Rasciae, atque Dominus Albaniae.* [430] Istoricul Emile Picot enumeră între aceste domenii şi domeniul de la Sentandreia, la nord de Budapesta, care va deveni în secolul al XVII-lea un important centru cultural şi bisericesc al sârbilor din Ungaria[431].

În aceste localităţi, mai ales în Banat, despotul a organizat primirea refugiaţilor sârbi din Serbia cotropită tot mai mult de trupele otomane. Mai sunt amintite moşiile şi castelele din districtul Timişoarei ca aprţinând despotului Giuragi: Uifalu, localitate dispărută, localizată în hotarul dintre localităţile Folia şi Sipet, sau Checea şi Lenauheim, Szent-Kiral, localitate dispărută, în hotarul comunei Peciu Nou, Bodogaszszonyfalva, localitate dispărută în sud-vestul Cenadului. Pentru serviciile aduse regatului, despotul a primit confirmarea, mai târziu, în anul 1439, pentru dreptul de proprietate asupra domeniului de la Világosvar (Şiria), cu 110 sate aparţinătoare, din partea regelui Albert de Habsburg[432].

Soţia despotului Giuragi Brancovici, Ielena, cunoscută sub numele *Ierina* (*mag. Ilona*), a avut la rândul ei proprietăţi în Regatul Ungar, care sunt localizate pe teritoriul Ungariei de astăzi. Printre acestea se numără Hadnaz, Teglas, Samson, Macso, Hegyes şi Szaboszlo. Aceste domenii au făcut obiectul disputei între Ierina şi guvernatorul Transilvaniei care, în 1447, dona aceste prorpietăţi fără drept lui Szokoly Miklos[433]. Disputa dintre cei doi s-a terminat favorabil pentru Ierina, deoarece guvernatorul şi-a retras donaţia şi pretenţiile asupra acestor proprietăţi.

---

domeniu a fost dobândit prin moştenire de Giuragi Brancovici. (Pesty, 1877, p. 13). În anul 1431 despotul este amintit în continuare ca proprietar al oraşului

[426] Oraşul Szatmar a fost mult timp proprietatea despotului Stefan Lazarevici, iar apoi confirmat de regele Sigismund de Luxemburg ca proprietate moştenită a lui Giuragi Brancovici.

[427] Localitatea a ajuns de asemenea în proprietatea lui Giuragi ca moştenire. Cel mai probabil dreptul de moştenire asupra acestui domeniu a fost cerut de Giuragi după tratatul de la Tata, deoarece domeniul a fost donat de regele Sigismund în anul 1422 lui Garay Janos, care la rândul său l-a ipotecat pentru suma de 12000 de forinţi în aur. Emil Pico sugerează faptul că domeniile din Tokaj, Muncacs, Talj, Regecz, Szatmar şi Debreczen au fost donate despotului Giuragi în anul 1431 sau 1432. (Pico, 1883, p. 35; Pesty, 1877, p. 13, 19)

[428] Localitate în Banatul sârbesc, dobândită de Giuragi Brancovici ca moştenire (Frigyes, 1877, p. 13)

[429] Localitate pe malul stâng al râului Tisa, în Banatul sârbesc, dobândită ca moştenire de pe urma despotului Stefan Lazarevici (Pesty, 1877, p. 13)

[430] Pesty, 1877, p. 12–13; Griselini, 2006, p. 39–40; Ivici, 1929, p. 9, Drăgan, 2000, p. 211

[431] Pico, 1883, p. 35

[432] *Ibidem*, p. 35

[433] Pesty, 1877, p. 16

https://biblioteca-digitala.ro

Giuragi Brancovici era conştient că nu se poate opune pericolului otoman, pentru că puterea otomană creştea din ce în ce mai mult. Astfel, s-a văzut nevoit să o trimită pe fiica, Mara, în haremul sultanului Murat II. Pierzând controlul asupra capitalei despotatului, Belgrad, Giuragi a mutat reşedinţa despotatului la Smederevo, unde va ridica o fortificaţie impresionantă, ale cărei urme se pot vedea şi în zilele noastre. De aici Giuragi a administrat toate bunurile deţinute pe întreg cuprinsul teritoriului Regatului Ungar. Unele izvoare istorice adăugă numelui despotului Giuragi apelativul *Smederevaţ*.

În anul 1435, despotul Giuragi a semnat la Smederevo un tratat cu Republica Veneţiană privind administrarea bunurilor personale pe care acesta le-a depus spre păstare la negustorii din Dubrovnic. Chiar dacă sultana Mara, prin poziţia de soţie a sultanului Murat II, ar fi trebuit să fie un factor de stabilitate între Imperiul Otoman şi despotatul sârb, nici grija soţiei, nici negocierile duse nu l-au înduplecat pe Murat II să nu treacă în Serbia. Anul 1439 a însemnat pentru istoria poporului sârb în despotatul lui Giuragi prima cădere a cetăţii Smederevo, simbol al statului medieval sârb şi al rezistenţei faţă de turci.

Giuragi a fost nevoit astfel, la începutul anului 1439, să treacă Dunărea şi să înceapă pregătirile de război. Mai întâi a cerut ajutorul Regatului Ungar, care era obligat prin tratatul semnat cu Stefan Lazarevici, să apere despotatul de turci. Cu toate acestea, la 18 august 1439, după un asediu de aproape trei luni, Semderia a fost nevoită să deschidă porţile turcilor. Odată cu retragerea lui Giuragi, a început un nou exod al poporului sârb în părţile ungare ale Banatului, chiar şi la nord de Mureş, mai cu seamă în oraşele Világosvar (Şiria) şi Borosz. O însemnată parte dintre sârbi a migrat şi s-a stabilit în jurul oraşului Becicherecu Mare (Zrenjanin). Istoricul Bonfini descrie astfel acest moment: *„Dum haec ita geruntur, auditio Sigismundi obitu magnam hinc Turcae audaciam sane coneperant; videbant enim in Rascia (quam superiorem Mysiam veteras apellabant) suum imperium facile propagari posse. Despotes Georgius provincie Regulus, quum ferae gentis viribus obstare non posset,* ***trajecto Savo Danubioque in Ungariam emigravit.*** *Eum caeteri nobiles sacerdotesque sequuti, unus dutaxat filius in Mysia relictus est, qui Synderoviam in ripa Danubii sitam, et a Turcis obsessam, propugnaret"* (Pe când se petreceau acestea, la auzul morţii lui Sigismund, turcii au prins mare îndrăzneală; căci vedeau că puterea lor se putea cu uşurinţă întinde în Rascia (pe care cei vechi o numeau Mysia de sus). Despotul Gheorghe, prinţul provinciei, deoarece nu le putea sta împotrivă puterilor sălbaticului neam, trecând Sava şi Dunărea, s-a retras în Ungaria; l-au urmat ceilalţi nobili şi preoţi, dar totuşi un fiu a rămas în Mysia ca să apere Synderovia aşezată la malul Dunării şi asediată de turci)[434].

Odată cu venirea despotului, în anul 1439, în teritoriile ungare, sfera sa de influenţă asupra Banatului şi mai ales asupra sârbilor din Banat a început să fie mult mai grăitoare şi este încununată de multe succese pe plan politic. În

[434] Bonfini, 1744, p. 413

https://biblioteca-digitala.ro

acelaşi an, despotului i s-au confirmat privilegiile date de Sigismund prin articolul XXV al decretului regal, care consemna: „*Despotus Rasciae et Comes Cilliae, caeterique magnates dominia vel possessiones, castra, fortalitia, civitates, oppida et alia bona in hoc regno Ungarie habentes et tenentes, hujusmodi castra, fortalitia, etc. Non advenis et forensibus sed Ungaris hominibus pro honore dare debeant*" (Despotul Rasciei şi comitele Ciliei, şi celelalte mărimi care au domenii sau posesiuni, castre, întăriturí, cetăţi, oraşe întărite şi alte bunuri în acest regat al Ungariei şi pe care le conduc, nu trebuie să fie socotiţi vinituri din afară şi străini, ci unguri de onoare)[435]. (Planşa 6, foto 1, 2, 3, 4, 5, 6; planşa 7 foto 1, 2)

Noul rege, Albert, i-a donat domeniile din jurul cetăţii Világos, cu cele o sută de sate aparţinătoare. Tot atunci a primit şi reconfirmarea dreptului de proprietate pentru localităţile Becej şi Vârşeţ[436]. Primind aceste domenii, despotul a oferit familiilor sârbeşti, care au dorit să vină în părţile neocupate de turci, prilejul organizării unei noi vieţi alături de biserică şi administraţie proprie. Astfel, pe lângă cărturari şi clerici, despotul le-a oferit slujbă şi celor care i-au fost alături sau care deja au fost în slujba lui. În acest sens sunt amintiţi Radici Postupovici, care a primit domenii în jurul cetăţii Sarad şi altele în comitatul Timiş; la 1417, la Aracia din Banat, este amintit funcţionarul Braian, iar la Apatin, tot în Banat, Nicola Peretici, apoi este amintit protovestiarul Bogdan, care a primit de la despot, în anul 1440, domenii în jurul Kovinului în Banat, şi castelanul oraşului Világosvar, voievodul Stefan. Iug şi Giurge Dezenit, au primit în anul 1450, domenii întinse în judeţul Torontal. Vicecomitele comitatului Torontal este numit prin stăruinţa despotului în anul 1451, iar Vratko este numit, în anul 1452, castelan la Világosvar, iar vicecastelan este numit Bra(n) islav[437].

După prima cădere a cetăţii Smederevo din anul 1439, care a însemnat în fapt destrămărea statului medieval sârb[438], despotul Giuragi a fost angrenat, fără voia lui, în disputele apărute pentru ocuparea tronului Ungariei. Astfel, după moartea regelui Albert de Habsburg în anul 1439, Lazar Brancovici, fiul cel mic al despotului, a cerut mâna văduvei Elisabeta, însă aceasta a refuzat din cauza problemelor confesionale care apăreau între cei doi. Iancu de Hunedoara, împreună cu majoritatea nobililor maghiari, susţinea urcarea la tronul ungar a lui Ladislau al III-lea Jagello, regele Poloniei. Între timp, regina văduvă Elisabeta l-a născut, la data de 22 februarie 1440, pe Ladislau al V-lea numit Postumul, cu care a plecat la Viena, unde s-a refugiat din cauza pretendenţilor la tron în frunte cu Iancu de Hunedoara.

Pentru despotul sârb, starea de instabilitate şi pericolul unui război civil în interiorul regatului erau de nedorit, mai ales din cauza pericolului venit din partea turcilor. Astfel, despotul Giuragi se hotărăşte ca împreună cu ginerele

[435] Pico, 1883, p. 36
[436] Ţerovici, 1997, p. 26
[437] Ţerovici, 1997, p. 26; Ivici, 1929, p. 10
[438] Drăgan, 2000, p. 74

https://biblioteca-digitala.ro

său, baronul Ulrich von Cilli, să apere interesele reginei Elisabeta. Probabil oferta de încheiere a unui mariaj cu conotaţii politice a venit din partea lui Lazar Brancovici[439]. Vladislav al III Jagello a reuşit să urce totuşi pe tronul ungar cu ajutorul lui Iancu de Hunedoara şi a majorităţii nobilimii maghiare, fapt ce îl va costa scump pe despot care s-a văzut pus în faţa deposedărilor forţate de domenii şi privilegii, din cauza momentului neprielnic şi persoanei nepotrivite în care şi-a pus nădejdea pentru a-şi salva despotatul.

În data de 27 iulie 1440, Vladislav III Jagello l-a deposedat pe despot de domeniile din Debreczen şi Berszarmen pe seama nobilului maghiar Lovra Hedervari şi a soţiei acestuia, Margareta. La 13 iulie acelaşi an, domeniul despotului de la Muncacs a fost dat spre folosinţă lui Vladislau Palocsi, iar la 28 octombrie, reşedinţa despotului din Buda a fost dată spre folosinţă nunţiului de Eger, Simon Rozgony şi fraţilor acestuia, Istvan şi George. În anul 1441, cetatea Világosvar a fost înstrăinată şi oferită în semn de mulţumire pentru ajutorul acordat pentru urcarea la tron lui Ladislau Marothi[440]. Este de menţionat faptul că la data acestor deposedări, domeniile din Banat au rămas în proprietatea despotului sârb, iar sfera sa de influenţă între sârbii din Banat s-a menţinut, dar mult mai diminuată.

Apariţia pe scena politică a lui Birini Pal a adus noi frământări pentru despotul Giuragi. Până atunci, anonimul Birini Pal a reuşit se pare să câştige simpatia feudalilor sârbi care doreau înstrăinarea lui Giuragi şi să-şi ceară drepturile de proprietate în Serbia, pe care predecesorii săi au părăsit-o. „*Paulus Brini de Verona, filius quondam Michaelis Ducis de Verona, filii Michaelis Ducis eadem, Marchio Boenensis de cognatione Stephani, Regnorum Rasciae, Bulgariae, Bosnae atque Albaniae Imperatoris*" avea pretenţia asupra unor bunuri ca moştenire în Serbia. Situaţia nefavorilă şi climatul politic neprielnic în despotatul sârb au făcut ca despotul Giuragi să-i cedeze acestuia mai multe domenii, printre care se remarcă: cetatea Szolnik şi oppidum Szolnok[441], cu dreptul de vămuire şi minele de aur şi argint, cetatea Theochak cu oppidum Szerdahely şi Csűtőrtökhely cu drepturi de vămuire, toate satele aparţinătoare de cetatea Ossor în Bosnia, cetatea Világosvar cu oppidum-ul Syri şi dreptul de vămuire la Galşa, Mesth şi Aranyag în comitatul Zarand, cetatea Zalankemen (Slankamen, în provincia Srem), cu dreptul de vămuire în port pe Dunăre şi cetatea Becse (Becei în Banat), pe râul Tisa, cu dreptul de vămuire în oraş şi portul pe Tisa.[442]

---

[439] Ivici, 1929, p. 10

[440] *Ibidem*, p. 10; Ladislau Marothi este amintit şi ban de Maciva în anul 1445. Amintirea acestuia ca ban de Maciva nu s-a făcut în detrimentul despotului Giuragi cândva proprietar al regiunii Maciva, deoarece după moartea lui Stefan Lazarevici în anul 1427, Belgradul şi Maciva au fost cedate regatului Ungar. (Lazăr, 2007, p. 27)

[441] Transcrierile incorecte trimit la localitatea Szolnok dar, pare-se, este vorba despre Szolnik = Zwoynnik = Zvornik pe malul râului Drina, în Bosnia

[442] Von Engel, 1801, p. 380; Pesty, 1877, p. 17;

https://biblioteca-digitala.ro

Odată cu cedarea cetății din Becei, au mai fost predate mai multe localități în Banat şi Ungaria[443]. Printre acestea se numără: în comitatul Torontal, Ujfalu, Szentkiraly, Boldogasszonyfalva, Szentendred, Vegenye (în jurul oraşului Vârşeț), Ecsehida (oraşul Kikinda), Aracsa, Baralhida (Başaid lângă Kikinda), Becskerek (Zrenjanin), Irmes, Nyilas, Chingrad, Aradi (Aradaț), în comitatul Bacika, Chereg (Ciurug), Peterreve, Szent-Peter, Arkulith, Perlek, Asszonyfalva, Peszer (între Senta şi Mol). Despre aşezările din Debreczen, Boszormeny Tur, Talya, Tokay, Regecz şi Muncacs este cunoscut faptul că au aparținut despotului Giuragi, dintr-o scrisoare a regelui Sigismund de Luxemburg din anul 1433[444].

Climatul politic neprielnic în Regatul Ungar, suspiciunile curții regale privind organizarea unui pseudoregat sârb în interiorul deja existentului Regat Ungar, dar şi amenințările tot mai serioase din partea sultanului Murat al II-lea au făcut ca Giuragi să plece la Ragusa (Dubrovnic), unde era depusă cea mai mare parte a averii familiei sale, iar apărarea cetății Smederevo a fost încredințată fiului acestuia, Grgur (*Gergely*)[445]. Giuragi Brancovici a cerut ajutor şi regelui Albert pentru a apăra Smederevo. Deoarece ajutorul a întârziat să apară, Giuragi va căuta ajutor şi la nobilii din Ragusa. Astfel, în luna iulie, împreună cu Grigorie I, mitropolitul de Belgrad, a plecat la Ragusa. Despotul Giuragi şi cu mitropolitul Grigorie I au lăsat pentru păstrare la George Gucetici, nobilul din Dubrovnik, averea familiei Brancovici, precum şi mai multe odoare prețioase ale catedralei mitropolitane din Belgrad. Cum mitropolitul Grigorie I a murit în scurt timp, toată averea acestuia a ajuns în posesia lui Giuragi Brancovici[446].

Împreună cu cei doi au plecat şi mitropolitul de Smederevo, Atanasie Fraşak (1439–1456) şi Nikodim, mitropolitul de Raşka. Mitropolitul Atanasie a călătorit în anul 1440 împreună cu despotul Giuragi în provincia Zeta, iar în anul 1441 a fost desemnat de acelaşi despot pentru a reîntregi şi aduce la Dubrovnik averea familiei Brancovici. Delegat din partea despotului Giuragi a fost Paskoje Sarkovici[447]. Cel mai probabil, cu ocazia expediției din Zeta din anul 1440, cu Giuragi a venit la Dubrovnik şi Ieftimije, mitropolitul de Zeta, care a rămas la Dubronik doar un an. O delegație a despotului Giuragi, condusă de mitropolitul Atanasie, a fost la Adrianopol pentru a duce tratative de pace cu sultanul Murat al II-lea[448]. Tratativele nu au avut rezultatul scontat şi astfel cetatea Smederevo a fost cucerită de sultan în august 1439[449].

---

[443] Pesty, 1877, p. 20–21

[444] *Ibidem*, p. 21; Scrisoarea este adresată mănăstirii din Lelesz, iar cetățile amintite au fost sub comanda lui Geszti Laszlo, fiul lui Mihaly.

[445] Pesty, 1877, p. 22

[446] Sava, 1996, p. 139

[447] Bogdanovici, 1982, p. 238

[448] Sava, 1996, p. 139

[449] *Ibidem*, p. 139

https://biblioteca-digitala.ro

Sultanul Murat al II-lea, aflând despre stabilirea temporară a lui Giuragi la Dubrovnik, a propus un târg oficialilor oraşului, şi anume să-l predea pe Giuragi, iar la momentul predării, aceştia puteau împărţi întreaga avere a familiei Brancovici. Senatul oraşului a primit cu indignare cererile otomane şi a respins categoric predarea despotului sârb. Pentru mai multă siguranţă, Giuragi, împreună cu soţia Irina, sora împăratului Ioan al VIII-lea Paleologul cunoscută în tradiţia populară sârbă sub numele de Ierina, revine în Ungaria.

Cel mai probabil la reîntoarcarea în Ungaria, despotul Giuragi a primit cetatea Világos. În actul de donaţie, regele confirmă poziţia socială a despotului, fapt din care reiese că regele era convins de loialitatea despotului Giuragi[450]. Despotul Giuragi însă nu se va bucura mult de domeniul său din Világos sau de apropierea de Casa Regală ungară. Astfel, în 1442, regina Elisabeta, văduva lui Albert, motivând că despotul nu deţine acte regale de donaţie, a cerut adunării naţionale să-i fie cedată cetatea Világos. Într-un final, despotul a cedat presiunilor şi la adunarea naţională de la Gyor din 1442 a cedat domeniul de la Világos în favoarea reginei Elisabeta[451]. Despotul Giuragi a văzut că familia Habsburgilor, din care făcea partea regina Elisabeta, nu putea oferi sprijin despotatului, ca urmare, politica despotului s-a întors spre Iancu de Hunedoara şi regele ungar Ladislav al III-lea Jagello.

Revenind în Regatul Ungar, se va stabili în Banat la Becicherecu Mare unde va începe, împreună cu trimişii regelui Ungariei, pregătirile pentru lupta antiotomană. Despotul a adunat cât mai mulţi ostaşi din rândurile sârbilor refugiaţi din faţa pericolului otoman, i-a pus sub comanda lui Iancu de Hunedoara şi împreună cu ei a pornit în „*propria cruciadă*" împotriva turcilor. Victoriile răsunătoare ale lui Iancu de Hunedoara asupra turcilor, dar mai ales după înfrângerea acestora la Niş, din data de 20 noiembrie 1443, au contribuit şi mai mult la stabilitatea politică şi siguranţa în faţa turcilor, atât de mult dorită de despot. Acesta din urmă era convins că împreună cu Iancu de Hunedoara poate salva despotatul din jugul apăsător al turcilor.

Pacea cu turcii, încheiată la 15 august 1444, a determinat ca despotul Giuragi să-şi redobândească teritoriile ocupate de turci, implicit şi cetatea Smederevo. Mai mult, în semn de mulţumire pentru ajutorul acordat poporului sârb, despotul Giuragi îi va dărui vechea sa proprietate, domeniul de la Şiria, lui Iancu de Hunedoara[452]. Actul care consemnează predarea cetăţii precum şi a altor sate aparţinătoare vorbeşte despre „dreptul de patronat asupra bisericilor parohiale din Şiria, Galşa, Mâşca, Baia de Criş şi Băiţa şi al tuturor celorlalte biserici şi capele aflate oriunde în pertinenţele zisei cetăţi"[453] care a fost preluat de Iancu

[450] Pesty, 1877, p. 22

[451] *Ibidem*, p. 22

[452] Haţegan, 1994, p. 217, Cetatea fost cedată ca o compensţie în natură pentru suma de 32000 de galbeni pe care Iancu ar fi cheltuit-o în expediţia din Serbia. După câţiva ani, cetatea a fost cedată din nou despotului Giuragi (Stepanov, 1994, p. 22)

[453] Pesty, 1877, p. 29; Drăgan, 2000, p. 186

https://biblioteca-digitala.ro

de Hunedoara şi care era până atunci dreptul exclusiv al despotului Giuragi Brancovici[454]. Actul de donaţie menţionează că aceste domenii au fost cedate pentru compensarea sumei de 32.000 de galbeni pe care Iancu de Hunedoara i-a cheltuit în campania împotriva turcilor[455].

Lui Iancu de Hunedoara, despotul Giuragi i-a donat cu un an înainte, la cererea acestuia, cu drept de moştenire, satele Pachen (Pacir în Banat), iar oamenilor săi fideli, Denes din Kistarkainy şi Arpadi Janos, satul Karacha[456]. Despotul Giuragi chiar a oferit sprijinul necesar pentru 25.000 de oşteni pentru expediţiile lui Iancu de Hunedoara. Chiar mai mult, despotul a oferit mai apoi suma de 100.000 de galbeni pentru a-i fi eliberate toate teritoriile despotatului. Turcii au oferit în schimb înapoierea întregii Serbii până la hotarele Albaniei şi 70.000 de galbeni pentru răscumpărarea paşei de Anatolia, iar Regatului Ungar îi recunoşteau dreptul de cârmuire asupra Valahiei. Despotul Giuragi a văzut în aceste oferte o reală şansă pentru a-şi reîntregi teritoriile. De aceea a recomandat adunării naţionale acceptarea ofertei din partea turcilor. Trimisul papei, cardinalul Julian, a sugerat continuarea luptelor cu turcii. Hotărâtoare a fost părerea lui Brancovici şi astfel a fost semnat un tratat de pace cu trimişii sultanului, pe zece ani.[457] Pacea însă nu a oferit despotului timpul necesar pentru a-şi întări poziţiile în Smederevo şi a reorganiza sistemul de fortificaţii la Becicherec, deoarece, la iniţiativa papei Nicolae al V-lea, Regatul Ungar în frunte cu regele Ladislau III va începe o nouă cruciadă împotriva turcilor din Europa.

Despotul nu a putut răspunde favorabil nici cererilor cruciaţilor, dar nu putea nici să treacă de partea otomanilor, el optând pentru poziţia de neutralitate faţă de cele două tabere. Chiar mai mult, în disputele dintre unguri şi turci, Brancovici a rămas fidel ideilor sale de a accepta condiţiile oferite de turci şi a continuat cu ajutorul acordat acestora. El l-a împiedicat pe Skanderbeg să-şi unească trupele cu cele maghiare. În opinia lui Pesty Frygies[458], a oferit informaţii trupelor otomane despre dotarea armatei maghiare şi structura acesteia, precum şi despre tacticile de luptă adoptate. Istoricii maghiari deduc această acuzaţie de spionaj militar a lui Brancovici din conţinutul scrisorii comandantului Belgradului, Frank Talloczy, care scria despre informaţiile oferite de Brancovici lui Sinan beg privind posibilităţile de înaintare a trupelor turceşti în sudul Ungariei. Cruciada a suferit o înfrângere zdrobitoare la Varna, în anul 1444, unde a murit însuşi regele Vladislav al III-lea Jagello[459].

---

[454] De menţionat faptul că istoriografia românească este consecventă în a-l numi pe despotul Giuragi drept „Gheorghe", fapt ce ar putea conduce la confuzie cu viitorul despot George Brancovici, mai apoi mitropolitul Maxim Brancovici al Ungrovlahiei.

[455] DL 13785

[456] DL 13785

[457] Pesty, 1877, p. 31

[458] *Ibidem*, p. 31

[459] *Ibidem*, p. 31

https://biblioteca-digitala.ro

Iancu de Hunedoara însă nu a abandonat ideea de luptă împotriva turcilor. Astfel îl găsim pregătindu-se de luptă în lunile iulie-august ale anului 1448. Chiar a cerut ajutorul despotului Giuragi, care se afla atunci la Becicherec, însă acesta a refuzat. Refuzul categoric al despotului a fost perceput de Iancu de Hunedoara ca o împotrivire la adresa Regatului Ungar, şi a pornit o expediţie militară pentru a-l pedepsi pe infidelul şi rebelul despot sârb, atunci în vârstă de 82 de ani. Istoriografia sârbă nu se pronunţă asupra infidelităţii despotului faţă de Regatul Ungar, cum de altfel o face istoriografia maghiară, dar acţiunile despotului le putem pune pe seama dorinţei reîntregirii despotatului fără obligaţii de vasalitate faţă de turci şi fără protectorat străin, garantat de oferta sultanului Murad al II-lea, ofertă pe care despotul niciodată nu ar fi putut-o primi din partea Regatului Ungar.

Acest lucru era evident şi mai mult din acţiunile lui Iancu de Hunedoara, care, în numele Regatului Ungar, a intrat în Serbia ca într-o ţară inamică, cu teritorii ce aparţin de drept regelui Ungariei. Chiar mai mult, el a confiscat toate bunurile şi domeniile lui Giuragi Brancovici din Ungaria şi Banat[460]. Luptele duse până la epuizare au ajuns până la Kosovo Polje. Nobilii maghiari, retrăgându-se de pe câmpul de luptă, au fost pândiţi de despot şi ucişi. Însuşi Iancu de Hunedoara avea să sufere o mare ruşine în faţa despotului[461]. În luna octombrie 1448, Iancu de Hunedoara, poposind la Smederevo cu ocazia întoarcerii de pe câmpul de luptă de la Kosovo Polje, a fost reţinut din porunca despotului Giuragi, întemniţat şi ulterior eliberat doar în urma tratativelor duse de cei doi. Condiţiile impuse de Giuragi sunt cunoscute dintr-o scrisoare a papei Nicolae al V-lea, din data de 1 aprilie 1450[462], unde sunt amintite următoarele: Iancu de Hunedoara nu va întreprinde niciun fel de acţiuni împotriva lui Giuragi sau a familiei Brancovici, mai mult, le va oferi protecţie în caz de pericol, va retroceda toate bunurile despotului în Banat şi Ungaria precum şi toate moşiile deţinute de acesta, iar guvernatorul Ungariei va plăti suma de 1.000 de galbeni pentru prejudiciile aduse despotatului de către armata ungară. Totodată, fiul acestuia Vladislav (Laszlo) va fi lăsat zălog la Smederevo pentru garantarea tuturor celor promise, iar cel de-al doilea fiul, Matia, avea să se logodească cu Erzsebet, fiica lui Ulrich de Cilli şi a Katarinei Brancovici, şi nepoata despotului Giuragi. În schimb, despotul Giuragi s-a obligat ca în caz de război între Regatul Ungar şi turci să asigure trecerea armatelor maghiare prin despotat[463].

Eliberarea lui Iancu de Hunedoara însă nu a fost pe placul sultanului. Despotul Giuragi s-a văzut încolţit şi din partea sultanului dar şi din partea lui Iancu de Hunedoara, care nu putea uita tratamentul din Smederevo şi condiţiile

[460] *Ibidem*, p. 33

[461] Eşecul lui Iancu de Hunedoara la Kosovo a intrat în tradiţia populară sârbă prin cuvintele „a păţit ca Iancu la Kosovo"

[462] Scrisoarea papei este de fapt o eliberare de promisiuni ale lui Iancu de Hunedoara făcute lui Giuragi Brancovici.

[463] Pico, 1883, p. 37.

https://biblioteca-digitala.ro

eliberării[464]. Încă o dată abilitățile de negociator ale despotului Giuragi fac ca acesta să intermedieze pacea dintre Regatul Ungar şi otomani, în primăvara anului 1449[465]. Scrisorile de eliberare de promisiuni ale papei, dar şi orgoliul rănit al lui Iancu de Hunedoara au făcut ca acesta din start să afirme că nu se vede obligat la respectarea condițiilor promise. Bătrânul despot afirma, chiar în anul 1450 în fața lui Lokos Kallay, că era pregătit pentru lupta cu Huniade, iar dacă acesta năvălea în bunurile sale ar *„tăia capete ale ostaşilor săi chiar şi pentru fiecare găină ucisă"*[466]. Iancu de Hunedoara a pornit o expediție militară pentru a-l pedepsi pe despot. Mai întâi au fost confiscate toate bunurile familiei Brancovici, iar însuşi despotul a trebuit să semneze un armistițiu în condiții foarte aspre. Toate moşiile şi oraşele deținute de despot au trecut în proprietatea lui Iancu de Hunedoara.

Îngrozit de avântul lui Iancu de Hunedoara, despotul a cerut un armistițiu. Pacea dintre despotul Giuragi şi familia Huniade, din 7 august 1451, a fost parafată de sigiliul mitropolitului de Smederevo, Atanasie Fraşak, iar Regatul Ungar a emis o medalie jubiliară cu reprezentarea despotului şezând pe tron, pe cap cu coroana Sfântului Sava, în mâna stângă un măr cu o cruce dublă, iar în mâna dreaptă o sabie. Reversul medaliei prezenta blazonul familiei Huniade cu înscrisurile: +JOHANNES H.GU.R UNGARI[467]. Prin această pace, despotului i-au fost retrocedate din nou toate bunurile familiare şi toată averea funciară, Matia Huniade avea să se căsătorească cu nepoata despotului, fiica lui Ulrich de Cilli şi a Katarinei Brancovici, Erzsebet. În cazul în care despotul se răzgândea în privința căsătoriei, mai multe cetăți şi oraşe îi reveneau lui Iancu de Hunedoara[468], iar despotului i-au fost restituite mai multe domenii în Srem, Ungaria şi Banat[469]. Chiar dacă despotului i-au fost retrocedate mai multe bunuri moştenite sau dobândite pentru servicii acordate regatului, totuşi, ca o măsură de precauție, despotului i-a fost impusă măsura de a numi funcționari publici şi comandanți din rândurile nobilimii maghiare, care vor preda cetățile amintite în condițiile prevăzute de tratat fără ezitare.

Prin decesul regelui Vladislav al III-lea în anul 1444, s-au creat premisele unui nou conflict pentru accederea la tronul regatului, conflict de care nu putea fi străin nici despotul Giuragi, având în vedere implicațiile anterioare ale

[464] Unii istorici, precum Emile Picot, sunt de părere că aversiunea lui Giuragi față de Iancu de Hunedoara este rezultatul numirii celui din urmă în anul 1446 ca guvernator şi regent în detrimentul despotului Giuragi.

[465] Hațegan, 2007, p. 222

[466] Pesty, 1877, p. 35

[467] Sava, 1996, p. 38; după istoriografia maghiară (Pesty, 1877, p. 37) pacea a fost intermediată de nobilii maghiari Garai Laszlo, voievodul Ujlaki Miklos, Paloczy Laszlo, episcopul de Varad, Viter Janos, Orbovai Laszlo şi Bak Janos.

[468] Este vorba despre Muncacs, Nemethi, Szatmar, Aszonypataka, Debrecen, Boszormeny, Kolpen, Szava Szent Demeter (Sremska Mitrovița), Zalankemen, Zimony, Becse, Becskerek, Erd-Somlyo (Pesty, 1877, p. 37)

[469] Este vorba despre Kolpeny, Szava-Sent Demeter, Zalankemen, Zimony, Becse, Becskerek, Erd – Somlyo şi Világosvar (Pesty, 1877, p. 37)

https://biblioteca-digitala.ro

acestuia în problema succesiunii la tronul ungar. În anul 1446, nobilimea maghiară l-a proclamat pe Iancu de Hunedoara guvernator al regatului în locul minorului Ladislav al V-lea Postumul. Baronul Ulich de Cilli, ginerele despotului Giuragi, încă o dată şi-a afirmat susţinerea faţă de casa de Habsburg. În aceste jocuri politice, a fost angrenat încă o dată despotul Giuragi, care a rămas consecvent în a-i susţine pe Ulrich de Cilli şi Nikola Gorjanski, ambii membri prin alianţe matrimoniale ai familiei Brancovici[470].

Conflictul dintre cele două partide dispuse să meargă până la înlăturarea fizică a oponenţilor a cunoscut apogeul mai ales după moartea lui Iancu de Hunedoara în 11 august 1456, când baronul Ulrich de Cilli va fi decapitat în cetatea Belgradului la data de 9 noiembrie 1456, de partizanii huniazilor. Într-un acces de furie, tânărul Ladislav al V-lea Postumul a poruncit decapitarea lui Ladislau, fiul lui Iancu de Hunedoara, la Buda[471]. În vârstă de 17, ani regele Vladislav al V-lea Postumul a murit la Praga, la data de 23 noiembrie 1457. Nobilimea maghiară a ales, la 24 ianuarie 1458, un nou rege în persoana lui Matia, fiul cel mic al lui Iancu de Hunedoara.

Victoria răsunătoare a semilunei împotriva ultimului bastion bizantin de la Constantinopol din 1453, a alimentat şi mai mult temerile creştinilor în privinţa cotropirii iminente a Balcanilor de către turci. Măcinat de războaie interne epuizabile, Regatul Ungar nu a putut ajuta Constantinopolul. Pe de altă parte, despotatul lui Giuragi era neînsemnat în faţa sultanului Soliman. Văzându-se în calea cotropirii turceşti, Giuragi a plecat în anul 1456 din Smederevo şi s-a stabilit din nou în Banat, la Becicherecul Mare. De aici a scris unui legat papal o scrisoare prin care îl înştiinţează pe papă de pericolul iminent din partea turcilor, despre mutarea sa la Becicherec, dar şi despre pregătirile lui Iancu de Hunedoara pentru lupta cu turcii. Printre altele, citim în scrisoarea despotului: *„Appresso notificamo ad essa Vostra Signoria chel Signor Johana de Hulbinad Capitanio generale de Hungaria, con tutto suo sforzo et potentia e appresso el Danubio"*. Data acestei scrisori este probabil 30 iunie 1456[472].

Din cauza pericolului otoman, despotul Giuragi a pregătit emigrarea populaţiei sârbe din zonele Serbiei în Banat şi în cetăţile deţinute de despot. Sultanul însuşi a încercat cucerirea cetăţii Smederevo în anul 1454, dar nu a reuşit. Se pare că în sfârşit despotul a înţeles că pacea pe care o ofereau turcii sub sultanul Murat al II-lea nu mai prezenta o garanţie în faţa ambiţiosului sultan Soliman. Despotul Giuragi a participat, împreună cu Iancu de Hunedoara, la pregătirile pentru lupta împotriva turcilor. Demonstraţia de forţă a armatelor maghiaro-sârbo-române, precum şi marşul forţat din Semderia până la Cruşevaţ i-au obligat pe otomani la retragere. În cursul acestor demonstraţii de forţă, istovit de luptele politice şi de bătrâneţe despotul Giuragi a murit la 24 decembrie 1456.

---

[470] Ivici, 1929, p. 12

[471] *Ibidem*, p. 12

[472] Macuşev, 1883, p. 192; Pico, 188, p. 38

https://biblioteca-digitala.ro

IV.3.2.1. Domeniile despotului Giuragi Brancovici

Activitatea despotului Giuragi în Banat este oarecum diminuată de ideea de reîntregire a despotatului condusă din cetatea Smederevo. Climatul politic a fost hotărâtor pentru lupta împotriva otomanilor din ultimul bastion al sârbilor, care era Smederevo, identificată de multe ori cu însuşi despotatul sârb. Activitatea despotului în Banat, pe lângă vizitele efectuate la domeniile despotatului, s-a desfăşurat între Smederevo şi Budapesta, Banatului revenindu-i locul de refugiu, mai ales după prima cădere a Semderiei. Dovezile istorice privind domeniile deţinute de acesta în Banat confirmă indirect sfera de influenţă a despotului în regiune, mai ales printre elementele sârbe tot mai mult prezente datorită activităţii lui Brancovici. Este lesne de înţeles faptul că despotul a oferit condiţii de trai decente refugiaţilor sârbi în Banat, înainte de a-i primi pe domeniile sale, conturând în jurul său organizarea vieţii ecleziastice şi sociale a sârbilor din Regatul Ungar.

După cum s-a arătat anterior, despotul Giuragi Brancovici a moştenit mai multe bunuri şi domenii pe teritoriul Regatului Ungar de pe urma despotului Stefan Lazarevici. Însă domeniile care vor face de-a lungul vieţii lui Giuragi obiectul mai multor dispute vor fi mai cu seamă cele pe care despotul Giuragi le-a primit de la regii maghiari drept recompensă pentru expediţiile militare sau fidelitatea cu care a servit coroana maghiară. Nu de puţine ori domeniile vor fi date de regii maghiari ca zălog pentru diferite sume de bani oferite ca împrumut de despotul Giuragi. Astfel, vom întâmpina probleme în a delimita şi numi cu corectitudine proprietarul funciar al unor domenii, deoarece în Ungaria medievală era obiceiul ca unele domenii să fie cedate pentru un anumit timp, până la stingerea creanţei. Vom observa că anumite proprietăţi vor trece, fără a lăsa urme scrise, din proprietatea despotului în proprietatea Regatului Ungar.

De asemenea, nu trebuie să pierdem din vedere nici faptul că despotul şi-a lărgit proprietatea funciară prin diferite tranzacţii funciare pe tot cuprinsul Regatului Ungar. Odată cu creşterea posesiunilor, despotului *îi* reveneau mai multe obligaţii de organizare a vieţii în domeniile însuşite. Frământările politice în spaţiul balcanic, precum şi desele conflicte dintre dinastii pentru ocuparea tronului ungar, mai ales după moartea regelui Sigismund de Luxemburg, au avut repercusiuni câteodată grave asupra integrităţii domeniilor funciare ale despotului. Acesta, de multe ori fără voia lui, a fost angrenat în disputele dinastice, deoarece statutul unuia dintre cei mai însemnaţi nobili ai Regatului Ungar cerea imperativ o poziţie care nu întotdeauna a fost în concordanţă cu dorinţele înaintate de taberele beligerante.

În vremurile de pace oferite de stabilitate pe tronul ungar, problemele despotului erau la graniţele domeniilor deţinute, unde s-a constatat că vecinii deseori încălcau hotarele proprietăţii. S-a constatat chiar prezenţa

https://biblioteca-digitala.ro

incursiunilor armate pentru a potoli pe unii vecini rebeli. În aceste condiţii, supuşii, de multe ori, cereau intervenţia despotului pentru rezolvarea divergenţelor. Actele din cancelaria despotului, emise mai ales din Becse sau Şiria, constituie astăzi puncte de reper în demersul de a reîntregi harta domeniilor deţinute de acesta. Problemele despotului se vor acutiza şi mai mult după moartea regelui Albert în octombrie 1439. Soţia acestuia, Elisabeta, a născut, la 22 februarie 1440, pe Ladislau numit Postumul, pentru care Elisabeta dorea tronul Ungariei. Astfel, împreună cu mai mulţi nobili maghiari, dar şi cu ajutorul despotului Giuragi şi al baronului Ulrich von Cilli, va începe o luptă istovitoare împotriva lui Ladislau Jagello, care va fi numit rege în aprilie 1440.

Despotul a ajuns în dizgraţiile reginei Elisabeta după încercările sale eşuate de a-l căsători pe fiul său, Lazar, cu regina Elisabeta, încercând astfel o urcare la tron a unui Brancovici. Elisabeta a refuzat categoric, neputându-se căsători cu un „schismatic" cum era Lazar[473]. Noul rege Ladislau Jagello l-a suspectat chiar de spionaj în favoarea turcilor pe despot, ceea ce a dus la deposedarea de majoritatea domeniilor deţinute. În aceste condiţii istorice şi politice s-a desfăşurat exercitarea dreptului de proprietate asupra domeniilor despotului Giuragi. Desigur, despotul a încercat să îmbine mentalitatea apusului, în ceea ce priveşte organizarea unui domeniu, cu realităţile vremii, dar şi cu cerinţele şi exigenţelor curţii regale sârbe din Evul Mediu.

Comandantul oştilor despotatului avea rangul de voievod, care era cea mai mare funcţie militară la curtea despotului. Astfel, sunt amintiţi următorii: voievodul Vukosav la Smederevo (1452–1453), controversatul voievod Ieremia la Golubaţ (1427), Alexius Petri Span la Novo Brdo (1454), renumitul voievod Mazarak, Altoman şi Komnen la Bar, iar Bogdan la Srebrenița (1415–1433)[474]. În această perioadă, legat de administrarea militară, sunt amintiţi în comitatul Cuvin *„baronul"* sârb Vladislav (1429), iar în Banat sunt amintiţi oamenii de încredere ai lui Giuragi, voievodul Mihailo la Becsei şi protovestiarii Bogdan şi Radici.[475] În concepţia medievală maghiară, funcţia de protovestiar se traducea prin apelativul de *palatin*. Aceştia sunt amintiţi în documentele ungare din 1453 *„comes palatinus"*[476].

În slujba despotului la domeniile din Ungaria şi-au desfăşurat activitatea mai mulţi nobili unguri ca *familiares* sau *fideles*. În acest sens îl avem amintit pe *„fidelis noster Ladislaus filius Michaelis de Gezth"*, castelanul cetăţii Talj, mai apoi la Debreczin şi Tokaj, în anul 1437[477].

[473] Jirecek, 1952 p. 326–327
[474] *Ibidem*, p 327–328
[475] Bogdanovici, 1982, p. 325
[476] Jirecek, 1952, p. 328
[477] *Ibidem*, p. 342

https://biblioteca-digitala.ro

Aracs

Aracia de astăzi, lângă Novo Miloşevo şi Becei în Banat, a fost proprietatea lui Stefan Lazarevici din anul 1417. Mai apoi a fost moştenită de Giuragi Brancovici care, în jurul anului 1441, a cedat-o lui Birini Pal[478].

Aradi

Localitatea Aradi sau Aradaţ, situată în centrul Banatului sârbesc, în apropiere de Zrenjanin, cu cele două domenii denumite *Alsoradi* şi *Felsőradi,* a fost până în anul 1441 proprietatea despotului Giuragi Brancovici, care a cedat dreptul de proprietate în acelaşi an lui Birini Pal[479]. În acest sat, despotul avea drept de vămuire.

Arculith

Arculith este identificat cu o pustă din jurul oraşului Ada, lângă Tisa, în provincia Bacika (Serbia)[480]. În epoca medievală, despotul Giuragi deţinea acest domeniu cu drept de vămuire, iar în anul 1441 a fost cedat lui Birini Pal[481].

Asszonyfalva

Ca şi în cazul domeniului Arculith, şi domeniul de la Asszonyfalva localizat în hotarul oraşului Ada, era în posesia despotului Giuragi. În 1441 a trecut în posesia lui Birini Pal[482].

Baralhida

Baralhida este identificată cu localitatea Başaid de astăzi, situată pe drumul ce leagă oraşele Kikinda şi Zrenjanin în Banatul sârbesc. Domeniul şi pusta Szent-Kiraly au fost în proprietatea lui Giuragi Brancovici până în jurul anului 1441 când au fost cedate familiei lui Birini Pal[483].

Becse

Istoricul maghiar Pesty Frigyes, preluând informaţiile lui Turoczy, este de părere că cetatea ar fi intrat în posesia despotului în anul 1425. În oraşul Becei de pe malul râului Tisa, în Banat, domeniul a intrat în posesia despotului Giuragi prin moştenire; deseori despotul poposea aici mai ales în perioada primei căderi a despotatului din anul 1439[484]. În anul 1441, după ce Birini Pal a dovedit legătura de sânge cu familia Brancovici, proprietatea a fost cedată familiei Birini[485]. Cel mai probabil, domeniul a fost retrocedat familiei Brancovici mai

[478] Pesty, 1877, p. 21; Ţeicu, 2007, p. 65, 138–139; Borovszky, 1914, p. 351
[479] Pesty, 1877, p. 21; Ţeicu, 2007, p. 139; Borovszky, 1914, p. 351
[480] Ada, 2008, p. 34
[481] Pesty, 1877, p. 21
[482] Ada, 2008, p. 34; Pesty, 1877, p. 21
[483] Pesty, 1877, p. 21; Milleker, 1915, p. 7; Borovszky, 1911, p. 351
[484] Bogdanovici, 1982, p. 322; Pesty, 1877, p. 12
[485] Pesty, 1877, p. 20

https://biblioteca-digitala.ro

târziu. Cert este că după moartea despotului Giuragi, domeniul a fost în posesia familiei, deoarece în anul 1458 regele Matia Corvin interzice comandanților din cetățile despotului de a percepe taxe vamale cetățenilor oraşului Szeged, deci era clar o recunoaştere a proprietății[486].

Becskerek

Identificat cu oraşul Zrenjanin din Banatul sârbesc, domeniul a fost moştenit de la despotul Stefan Lazarevici. Domeniu a trecut, în jurul anului 1441, în posesia lui Birini Pal, după ce acesta a dovedit legătura de sânge cu familia Brancovici[487].

Bereg

Domeniul de la Bereg, din nord-estul Ungariei, a fost oferit despotului ca zălog din partea regelui Sigismund de Luxemburg, cel mai probabil în anul 1440[488].

Boldogssonyfalva

Domeniul cu locație necunoscută a fost în proprietatea lui Giuragi Brancovici până în jurul anului 1441 când a fost cedat familiei lui Birini Pal[489].

Bösörmény

Oraşul este amintit ca domeniu al despotului Stefan Lazarevici din anul 1425[490]. Cel mai probabil, domeniul a fost moştenit de Giuragi Brancovici care este amintit într-o scrisoare a regelui Sigismund de Luxemburg adresată mănăstirii Lelesz, din anul 1433, ca fiind proprietarul acestui domeniu[491].

Buda

În oraşul Buda, despotul Giuragi a avut un palat şi un domeniu, care pentru prima dată sunt amintite în anul 1425[492].

Chereg sau Churog

Localitate situată în provincia Bacika (Serbia), identificată drept localitatea Ciurug (Чурyг). Până în 1441 domeniul era în posesia despotului Giuragi, unde acesta avea drept de vămuire. Din acel an a trecut în posesia lui Birini Pal[493].

---

[486] *Ibidem*, p. 44
[487] *Ibidem*, p. 21; Borovszky, 1914, p. 351
[488] Bogdanovici, 1982, p. 326
[489] Pesty, 1877, p. 21; Borovszky, 1914, p. 351
[490] *Ibidem*, p. 12
[491] *Ibidem*, p. 22
[492] *Ibidem*, p. 12
[493] *Ibidem*, p. 21

https://biblioteca-digitala.ro

Chingard sau Chingrad

Localitate în comitatul Torontal, a fost populată cu un număr mare de sârbi. Domeniul a fost în proprietatea lui Giuragi Brancovici până în anul 1441, când a fost cedat familiei Birini[494].

Debreczen

Oraşul din Ungaria este amintit ca domeniu al despotului Stefan Lazarevici din anul 1425[495]. În anul 1424 încă era domeniu regal, amintit de regele Sigismud drept *civitas nostra*, care oferea privilegii negustorilor din acest oraş. În 1429, despotul Giuragi întăreşte privilegiile oferite de Sigismund, fapt ce denotă că era deja în proprietatea lui. Cel mai probabil, acest domeniu a trecut în proprietatea lui Giuragi ca moştenire. În anul 1431, despotul era amintit ca proprietar al domeniului, ca de altfel şi în anul 1433, într-o scrisoare a regelui Sigismund de Luxemburg adresată mănăstirii Lelesz[496].

Cetatea Erd-Somlyo

Cetatea a fost identificată cu fortificaţia de la Vârşeţ, aflată în comitatul Caraş; dreptul asupra acestui domeniu a fost pentru mult timp disputat. Documentele medievale nu oferă informaţii cu certitudine când a intrat în posesia despotului Giuragi, dar un lucru este clar, anume că această cetate a fost în proprietatea despotului Giuragi până în anul 1451, când prin tratatul semnat între Giuragi Brancovic şi Iancu de Hunedoara, aceasta i-a fost cedată celui din urmă[497]. De menţionat faptul că în acest document se face pomenire pentru prima dată de domeniile despotului din Sremska Mitroviţa (Szava-Sent-Demeter) şi Zemun (Zimony), care, de asemenea, au fost cedate lui Iancu de Hunedoara[498].

Ecsehida

Localitate în Banat, identificată cu localitatea Ecika de astăzi, situată la sud-est de localitatea Zrenjanin. Istoricii maghiari (Bel Matyas) au fost tentaţi să situeze această localitate în jurul oraşului Kikinda. În jurul anului 1441, domeniul a fost cedat familiei lui Birini Pal, după ce acesta a dovedit apartenenţa la familia Brancovici[499].

Hadnaz

Domeniul a fost cel mai probabil în proprietatea Ielenei Brancovici (mag. Ilona, sârbă ***Јерина***), deoarece în anul 1447, guvernatorul Iancu de Hunedoara, donând această proprietate lui Szokoly Miklos, atrage dezacordul Ielenei, care

[494] *Ibidem*, p. 21; Borovszky, 1914, p. 351
[495] Pesty, 1877, p. 12
[496] *Ibidem*, p. 22
[497] *Ibidem*, p. 38; Bogdanovici, 1982, p. 328
[498] Pesty, 1877, p. 32
[499] *Ibidem*, p. 21

https://biblioteca-digitala.ro

se considera proprietara de drept asupra domeniului de la Hadnaz. După protestele acesteia guvernatorul şi-a retras donaţia, fapt ce întăreşte convingerea asupra numelui proprietarului acestui domeniu[500].

Hegyes

La fel ca şi în cazul domeniului Hadnaz, şi acest domeniu a fost proprietatea Ielenei Brancovici în 1447[501].

Hevizveld

Domeniul de la Hevizveld din imediata apropiere de oraşul Buda, cu zece sate aparţinătoare, a fost dat despotului ca zălog din partea regelui Sigismund de Luxemburg[502]. Regele a oferit despotului acest domeniu pentru împrumutul sumei de 5.000 de galbeni. În primăvara anului 1438, noul rege Albert şi Elisabeta au trecut acest domeniu în posesia lui Stefan Rozgony, fapt care nu a fost pe placul despotului sârb, acesta refuzând categoric cedarea domeniului. Din diplomele şi actele cancelariei regale din anii 1439 şi 1440 se poate vedea că nemulţumirea despotului era fondată, deoarece suma împrumutată regatului nu i-a fost returnată de Rozgony conform înţelegerii. Suma i-a fost returnată doar pe jumătate în primăvara anului 1439, iar în ianuarie 1440, la intervenţia prelaţilor şi baronilor din Ungaria, despotul nu a mai pretins plata sumei restante de 2.500 de galbeni[503].

Irmes

Localitate dispărută, în comitatul Torontal, a cărei localizare nu se cunoaşte, a fost proprietatea despotului Giuragi până în anul 1441, când a fost cedată familiei Birini[504].

Karacha

A fost proprietatea despotului Giuragi până în anul 1443, când a fost cedată la rugămintea lui Iancu de Hunedoara[505].

Kewlpen

Domeniu identificat cu localitatea Culpin, în Srem. Moşia a fost din anul 1425 în proprietatea despotului Giuragi[506]. Se pare că acest domeniu a rămas mai mult timp în posesia familiei Brancovici, deoarece moştenitorul despotului Giuragi, Iovan Brancovici, şi-a mutat reşedinţa din Kewlpen la Bersakovo[507].

[500] *Ibidem*, p. 16
[501] *Ibidem*, p. 16
[502] Bogdanovici, 1982, p. 325
[503] Pesty, 1877, p. 326; Thalloczy, 1907, p. 131;
[504] Pesty, 1877, p. 21; Borovszky, 1914, p. 351
[505] Pesty, 1877, p. 30
[506] *Ibidem* p. 12
[507] *Ibidem*, p. 43–44

https://biblioteca-digitala.ro

Macso
În 1447, acest domeniu era în stăpânirea Ielenei Brancovici[508].

Muncacs
Domeniul de la Muncacs este situat în sud-vestul Ucrainei de astăzi. Istoricul maghiar Frigyes este de părere că domeniul a fost în posesia despotului încă din 1425[509]. Acest fapt este confirmat, se pare, de o scrisoare a regelui Sigismund de Luxemburg către Mănăstirea Lelesz, din anul 1433, unde Giuragi este amintit ca proprietar al domeniului de la Muncacs[510]. În anul 1440, domeniul de la Muncacs a fost confiscat din cauza infidelității pe care a arătat-o despotul față de Ladislau al III-lea Jagello, cel care a reuşit să acceadă la tronul ungar în urma unor dispute cu Elisabeta, mama lui Ladislau numit Postumul[511]. Tot atunci cetatea va fi cedată pe viață lui Paloczy Laszlo.

Nyilas
Localitate dispărută, a cărei situare nu se cunoaşte, a fost proprietatea despotului Giuragi până în anul 1441, când a fost cedată familiei Birini[512].

Pachen sau Paczin
Localitatea identificată drept Pacir, în nordul provinciei Bacika (Serbia), a fost mai mult timp în posesia despotului Giuragi. În anul 1443, la rugămintea lui Iancu de Hunedoara, acest domeniu va fi cedat lui Denes din Kistarkany, fiul lui Miklos, şi fraților acestuia precum şi lui Arpadi Janos, fiul lui Balint, care l-au slujit cu încredere pe hunedorean[513].

Perleg
Localizarea acestui domeniu este în hotarul oraşului Ada[514]. În anul 1440 va fi confiscat domeniul din cauza infidelității pe care a arătat-o despotul față de Ladislau al III-lea Jagello, cel care a reuşit să acceadă la tronul ungar în urma unor dispute cu Elisabeta, mama lui Ladislau numit Postumul[515]. Se pare că această deposedare a durat foarte puțin, deoarece în jurul anului 1441 este amintită cedarea domeniului de către Giuragi Brancovici lui Birini Pal.

---

[508] *Ibidem*, p. 16
[509] *Ibidem*, p. 12
[510] *Ibidem*, p. 22
[511] Bogdanovici, 1982, p. 54, 326; Frigyes, 1877, p. 23
[512] Pesty, 1877, p. 21
[513] *Ibidem*, p. 30
[514] Ada, 2008, p. 34
[515] Bogdanovici, 1982, p. 251

https://biblioteca-digitala.ro

Peterreve

Domeniul despotului Giuragi Brancovic se poate identifica cu Petrovoselo din provincia Bacika (Serbia). În anul 1441 a trecut în posesia lui Birini Pal[516].

Peszer

Localizat în hotarul oraşului Ada, în provincia Bacika (Serbia), între Senta şi Mol, a fost până în anul 1441 domeniul despotului Giuragi. Atunci a trecut în posesia lui Birini Pal[517].

Cetatea Regecz

Domeniul a fost în proprietatea despotului Stefan Lazarevici din anul 1425. Domeniul de la Regecz a fost dat despotului ca zălog din partea regelui Sigismund de Luxemburg, cel mai probabil în anul 1440[518]. Istoricii maghiari afirmă pe baza unei scrisori a regelui Sigismund de Luxemburg adresată Mănăstirii Lelesz, că despotul Giuragi a fost proprietar al acestui domeniu în anul 1433[519].

Samson

Domeniul a fost în proprietatea Ielenei Brancovici în anul 1447[520].

Szatmar

Conform actului de confirmare a domeniilor familiei Brancovici, oraşul Szatmar este amintit de regele Sigismund ca domeniu moştenit, în anul 1425[521].

Szentendred

Domeniu cu locație necunoscută, posibil Sentedre, lângă Buda, a fost mult timp în proprietatea despotului Giuragi Brancovici, ca apoi în jurului anului 1441, să fie cedat familiei lui Birini Pal[522].

Szentpeter

Domeniu amintit în anul 1441 cu ocazia cedării proprietăților lui Birini Pal[523].

Cetatea Talj

Domeniul de la Talj a fost în posesia despotului mai întâi în anul 1425, iar mai apoi a fost dat despotului ca zălog din partea regelui Sigismund de

[516] Pesty, 1877, p. 21
[517] Ada, 2008, p. 34
[518] Pesty, 1877, p. 12; Bogdanovici, 1982, p. 325
[519] Pesty, 1877, p. 22
[520] *Ibidem*, p. 16
[521] *Ibidem*, p. 12
[522] *Ibidem*, p. 21
[523] *Ibidem*, p. 21

https://biblioteca-digitala.ro

Luxemburg, cel mai probabil în anul 1440[524]. În 1433, regele Sigismund de Luxemburg confirma dreptul de proprietate a domeniului lui Giuragi, printr-o scrisoare adresată Mănănstirii Lelesz[525].

Teglas

Domeniul a fost în proprietatea Ielenei Brancovici în anul 1447[526].

Cetatea Theocsak

Cetatea şi oppidumul, precum şi domeniile din Szerdahely şi Csütörtökhely, şi toate satele aparţinătoare de cetatea Ossor, în Bosnia, au fost domenii în proprietatea despotului în jurul anului 1441, când acesta le va ceda lui Birini Pal[527].

Tisza – Varsany

Localitatea din comitatul Szolnok a fost proprietatea despotului Giuragi până în anul 1441, când a fost cedată lui Birini Pal. Aici despotul avea drept de vămuire[528].

Cetatea Tokaj

Istoriografia maghiară[529] este de părere că despotul Stefan Lazarevici a intrat în posesia domeniului de la Tokaj încă din anul 1425, iar mai apoi acesta a fost moştenit de despotul Giuragi. Domeniul de la Tokaj, localizat în Ungaria, judeţul Borsod-Abaúj-Zemplén, pe râul Tisa, a fost dat despotului ca zălog din partea regelui Sigismund de Luxemburg, cel mai probabil în anul 1440[530]. Istoriografia maghiară aminteşte însă că despotul a fost proprietar al acestui domeniu încă din anul 1433, fapt ce rezultă dintr-o scrisoare a regelui Sigismund de Luxemburg, adresată Mănăstirii Lelesz. De aici se poate concluziona că dreptul de proprietate a fost întrerupt un timp[531].

Tur

Domeniu al despotului Giuragi, situat în Ungaria, la est de Buda, este amintit pentru prima dată ca proprietate a despotului Stefan Lazarevici, în anul 1425[532]. Cel mai probabil, domeniul a fost moştenit de Giuragi Brancovici, iar în anul 1441 a fost cedat lui Birini Pal[533]. În anul 1433, despotul era amintit ca proprietar

[524] Bogdanovici, 1982, p. 325
[525] Pesty, 1877, p. 22
[526] *Ibidem*, p. 16
[527] *Ibidem*, p. 20
[528] *Ibidem*, p. 21
[529] *Ibidem*, p. 12
[530] Bogdanovici, 1982, p. 325
[531] Pesty, 1877, p. 22
[532] *Ibidem*, p. 12
[533] *Ibidem*, p. 21

https://biblioteca-digitala.ro

al acestui domeniu, într-o scrisoare a regelui Sigismund de Luxemburg adresată Mănăstirii Lelesz[534].

Ujfalu

În opinia lui Griselini[535], localizarea acestui domeniu ar fi în Banat, în jurul localităţilor Folia şi Şipet, sau Checea şi Lenauheim. Acest domeniu a devenit proprietatea lui Giuragi Brancovici imediat după moartea despotului Stefan Lazarevici, în anul 1427. În jurul anului 1441, a fost cedat împreună cu mai multe proprietăţi lui Birini Pal, după ce acesta a dovedit legătura de sânge cu familia Brancovici[536].

Varsany

Identificat cu localitatea Vârşand, judeţul Arad[537], oraşul este amintit ca domeniu al despotului pentru prima dată în anul 1425[538].

Vegenye

Istoriografia maghiară[539] nu cunoaşte localizarea exactă a acestui domeniu. Însă Griselini[540], precum şi istoriografia sârbă[541], îl localizează în Banat, în jurul oraşului Vârşeţ. Acest domeniu a fost mai întâi domeniul regal al lui Sigismund de Luxemburg, care a ridicat o cetate pe vârful unui deal, pentru a asigura apărarea sudică a regatului. După ce despotul Giuragi a ridicat şi modernizat apărarea din Semderia, i-a fost cedat domeniul din cetatea Vârşeţului, cu ajutorul căreia despotul a asigurat o linie de apărare Vârşeţ – Semderia. La Vârşeţ, despotul Giuragi a organizat exodul unei însemnate populaţii de sârbi, în anul 1425, populaţie care a fost adăpostită la poalele cetăţii, actuala localitate Vârşeţ, cu denumirea medievală *Podvrşaţ*. Din timpul despotului Giuragi, această zonă este renumită pentru podgoriile sale, recunoscute chiar şi la curtea regală a lui Sigismund[542].

Világos, sau cetatea Şiria, astăzi în judeţul Arad[543], a fost mult timp în perioada medievală domeniul unor însemnate familii nobiliare sârbeşti. Astfel, în anul 1399, Dmitar Mrnjavcevici era amintit drept castelan al cetăţii Világos şi comite al Zarandului, între anii 1404–1407[544]. Turoczy presupune că în anul 1425 despotul Stefan Lazarevici a fost deja proprietar al domeniului de la

[534] *Ibidem*, p. 22
[535] Griselini, 2006, p. 39–40
[536] Pesty, 1877, p. 21; Borovszky, 1914, p. 351
[537] Suciu, 1967/II, p. 242
[538] Pesty, 1877, p. 12
[539] *Ibidem*, p. 21
[540] Griselini, 2006, p. 39–40; Velcia, 1997, p. 23; Popovici, 1990, p. 68
[541] Jirecek, 1952, p. 251; Pesty, 1877, p. 12; Jirecek, 1952, p. 246; Bogdanovici, 1982, p. 326
[542] Bogdanovici, 1982, p. 326
[543] Suciu, 1967/II, p. 174
[544] Jirecek, 1952, p. 251

https://biblioteca-digitala.ro

Világos[545]. Poposind la Buda în anul 1439, regele Sigismund de Luxemurg a oferit nobililor maghiari mai multe domenii. Printre daniile făcute familiilor nobiliare, şi despotul Giuragi a primit cetatea Világos cu cele 110 sate aparţinătoare. În opinia istoriografiei sârbe, data acestei donaţii este 1 august 1439[546]. La această cetate, castelan a fost Dmitar Mrnjavcevici, de obârşie sârbă, care a primt la rândul său mai multe domenii din jurul cetăţii.[547] În desele dispute dintre despotul Giuragi şi regele Ladislau al III-lea Jagello pentru accederea la tron a Elisabetei şi a fiului acesteia, Ladislau Postumul, despotul avea să piardă nu numai din influenţa politică pe care o avea în regat, ci şi din domenii, astfel cetatea Világos, împreună cu alte bunuri, i-au fost confiscate în anul 1440. Acest lucru a fost posibil pe baza bănuielilor regelui privind infidelitatea despotului (*„propter notam infidelitatis"*).[548] Cetatea va fi cedată mai apoi pe viaţă lui Marothy Laszlo. În scurt timp însă, cetatea este din nou în proprietatea despotului, deoarece, împreună cu oppidumul Syri (Şiria), Galsa, Mesth şi dreptul de vamă în Aranyaga, i-a fost cedată, în jurul anului 1441, lui Birini Pal, după ce acesta a dovedit rudenia cu familia Brancovici. De aici putem deduce că despotul a fost deposedat de această proprietate pentru puţin timp[549]. În jurul anului 1442, disputele pentru proprietatea cetăţii Világos au fost de mare actualitate. De data aceasta regina Elisabeta, văduva regelui Albert, a emis pretenţii pentru a-i fi cedată proprietatea asupra cetăţii, deoarece, după cum afirma regina, despotul nu avea niciun drept de posesie asupra cetăţii care să fi fost emis de defunctul rege Albert. La întâlnirea de la Györ despotul a răspuns favorabil pretenţiilor reginei şi i-a cedat domeniul.[550] După cum putem vedea, proprietarii cetăţii Világos s-au schimbat din an în an. Cel mai probabil, transferul de proprietate asupra familiei Brini a fost numai pentru un an, ca mai apoi proprietatea să fie cedată din nou despotului, care l-a rândul său a cedat-o reginei Elisabeta. Însă nu a trecut mult timp şi cetatea este din nou proprietatea despotului Giuragi, deoarece în anul 1444, despotul Giuragi a oferit-o lui Iancu de Hunedoara.[551] Împreună cu această donaţie vor fi cedate oppidum-urile Syri, Galsa, Meszth, Körösbanya sau Cybebanya, Kis Banya sau Medvepatak, precum şi regiunile Kladova, Aranyag, Kapolna, Csucs, Fejer Körös, Halmagy şi Ribicze.[552]

Szent-Kiraly

În opinia lui Griselini[553], domeniul se poate localiza în Banat, în jurul localităţii Peciu Nou. Pesty Frigyes însă localizează aceast domeniu tot în Banat,

[545] Pesty, 1877, p. 12
[546] Jirecek, 1952, p. 246
[547] Bogdanovici, 1982, p. 326
[548] Jirecek, 1952, p. 251; Pesty, 1877, p. 23
[549] Pesty, 1877, p. 20
[550] Pesty, 1877, p. 23
[551] Bogdanovici, 1982, p. 257
[552] Pesty, 1877, p. 29
[553] Griselini, 2006, p. 39–40

https://biblioteca-digitala.ro

dar în jurul localităţii Aracs[554]. Acest domeniu a fost în proprietatea lui Giuragi Brancovici, care l-a moştenit de la Stefan Lazarevici. În jurul anului 1441, proprietatea a fost cedată lui Birini Pal[555].

Cetatea Szolnok şi oppidum-ul Szolnok

Cetăţile Szolnok, Charanza, Baborna în Bosnia au fost în proprietatea lui Giuragi Brancovici, deoarece în jurul anului 1441, acesta va ceda bunurile lui Birini Pal, care a fost recunoscut de despot drept rudă.[556]

Cetatea Zalankelemen

Domeniu din comitatul Srem, a fost în proprietatea despotului Stefan Lazarevici din anul 1425[557]. Cel mai probabil după moartea acestuia, domeniul a fost moştenit de Giuragi Brancovici. În jurul anului 1441, a fost cedat lui Birini Pal după ce acesta a dovedit legătura de rudenie cu familia Brancovici[558]. După moartea despotului Giuragi în anul 1456, cetatea a intrat în posesia familiei Huniade[559].

Ce s-a întâmplat cu domeniile deţinute de Giuragi este foarte greu de urmărit. Cel mai probabil, acestea au fost moştenite de fiii lui. O informaţie lacunară vorbeşte că după moartea despotului, Anghelina Brancovici a scris în anul 1508 că regele a confiscat toate bunurile deţinute de familia Brancovici în Banat încă la 5 ianuarie 1503[560].

IV.3.2.2. Activitatea social-religioasă a despotului Giuragi Brancovici şi a familiei sale în Banat

În epoca medievală, activitatea de ctitorire cunoaşte un mare avânt. Cneazul Lazar a ctitorit Mănăstirea Ravaniţa, iar soţia acestuia, Mănăstirea Ljubostinja. Despotul Stefan, fiul acestora, a ctitorit Mănăstirea Resava, numită Manasia, lângă Despotovaţ. Având în vedere exemplele luminate ale predecesorilor săi, şi noul despot Giuragi a cerut administraţiei ungare aprobarea pentru înfiinţarea şi ctitoria a nouă mănăstiri pe cuprinsul teritoriului Ungariei. Acest fapt se lasă înţeles dintr-o scrisoare a lui Ioannes Capistranus (Giovanni da Capestrano, 24 iunie 1386 – 23 octombrie 1456), din anul 1455, prin care acesta informează că despotul ar fi avut intenţia ca în aceste mănăstiri să aducă călugări greci. Este vorba despre călugări de confesiune *greacă*, adică ortodoxă (*„manutenere vult calugeros grecos"*)[561]. Ca dovadă a simţămintelor profund ortodoxe, unii dintre membrii familiei Brancovici

[554] Pesty, 1877, p. 21
[555] *Ibidem*, p. 21.
[556] *Ibidem*, p. 20
[557] *Ibidem*, p. 12
[558] *Ibidem*, p. 20
[559] *Ibidem*, p. 43
[560] Makuşev, 1870, p. 258, 320
[561] Jirececek, 1952, p. 363; Ţeicu, 2007 p. 37

https://biblioteca-digitala.ro

se vor călugări şi vor trăi la mănăstire, cum a procedat bunăoară Grgur, fiul despotului Giuragi, care s-a călugărit primind numele Gherman[562].

În această ordine de idei, putem presupune că o parte din mănăstirile ortodoxe ridicate în jurul Vârşeţului, văii Caraşului precum şi pe tot cuprinsul sudului Banatului, ridicate în secolul al XV-lea s-ar fi putut naşte prin activitatea de ctitor a despotului Giuragi Brancovici. De altfel, retribuţiile clerului, mai ales ale episcopilor erau obţinute din fundaţiile despotului[563]. Nu putem spune cu exactitate care au fost mănăstirile ctitorite de despotul Giuragi sau dacă el a mai apucat să ctitorească vreo mănăstire, având în vedere că cererea a fost înaintată în anul 1455, adică cu un an înainte de moarte. Acest lucru sugerează concluzia că aprobarea oferită despotului Giuragi se va răsfrânge asupra descendenţilor acestuia. Astfel, putem corela ctitoririle mai multor mănăstiri din sudul Banatului cu persoana despotului Giuragi Brancovici (implicit şi a întregii familii Brancovici) şi intenţiile acestuia din anul 1455. În această ordine de idei, putem vorbi despre următoarele mănăstiri ctitorite de familia Brancovici în Banat.

Mănăstirea „Sfântu Gheorghe" – Sângeorge

Mănăstirea cu hramul Sfântului Gheorghe se află la sud de localitatea Birda, judeţul Timiş, flancată la rându-i de trei sate: Berecuţa, Mănăstire şi Sângeorge. În epoca medievală, satul aparţinea de comitatul Keve, iar satul Sângeorge a fost atestat documentar în anul 1313, când era amintită *„Villa Sancti Georgii"*. Satul a trecut în posesia mai multor familii maghiare (Jakob, în anul 1399, Pirich Miklos, în anul 1432), iar mai apoi, începând cu mijlocul secolului al XV-lea, coloniştii sârbi au luat locul populaţiei maghiare. Acest lucru era posibil doar dacă acest teritoriu a fost domeniul familiei Brancovici, care de altfel a organizat aceste migraţii pe domeniile deţinute de ei.

Tradiţia populară, dar şi unele dovezi arheologice dispărute astăzi, dar descrise şi confirmate de autorii maghiari şi sârbi, vorbesc despre *Mănăstirea Sângeorge* drept ctitorie a despotului Iovan Brancovici.[564] Această afirmaţie a istoricului maghiar este întărită de descoperirea, în anul 1764, a unei plăci de cupru unde se putea citi că această mănăstire a fost ridicată în timpul domniei regelui Matia Corvin. Teza acceptată unanim de istoriografia sârbă[565] se bazează şi pe faptul că în anul 1487 despotul Iovan Brancovici a primit mai multe domenii din partea regelui Matia Corvin, în imediata apropiere a mănăstirii[566].

Mănăstirea Cusici

Este situată pe malul drept al râului Nera, judeţul Caraş-Severin, la trei kilometri de graniţa cu Serbia. *Villa Kusac* a fost prima dată atestată documentar în anul

[562] Ţeicu, 2007, p. 37
[563] Szentklaray, 1908, p. 13
[564] Szentklaray 1908 p. 39; Ziroievici, 1984, p. 182–185; Iovanovici, 1997, p. 110–113
[565] Ţerovici, 1997, p. 75
[566] Ţerovici, 1997, p. 75; Ţeicu, 2007 p. 121; Zeremski, 1907, p. 132

https://biblioteca-digitala.ro

1349, nemenționându-se existența vreunei mănăstiri sau biserici. Istoriografia sârbă atribuie despotului Iovan Brancovici ctitoria acestei mănăstiri în secolul al XV-lea. Informația este preluată după o relatare a lui Vichentie Liuştina din secolul al XVIII-lea, preluată ulterior de mai mulți istorici sârbi şi maghiari[567].

Mănăstirea „Sfândului Dimitrie" Cuvin

Toponimul *Manastirişte,* aflat la circa 4 km de Cuvin (Banat-Serbia), aminteşte de existența *Mănănstirii Sfântului Dimitrie* din Cuvin. Ctitoria acestei mănăstiri este pusă pe seama despotului Lazar Brancovici, deci între anii 1446 şi 1458. Cercetările istorice încă nu au scos la iveală momentul exact al zidirii mănăstirii, deoarece domeniul a fost primit de Lazar în 1458, ceea ce duce la concluzia că despotul a reuşit încă din timpul vieții să înceapă zidirea mănăstirii, dar nu se poate afirma cu siguranță că a văzut finalizarea lucrărilor, având în vedere că a murit la 20 ianuarie 1458[568].

Mănăstirea Mesici

Mănăstirea Mesici se află la est de Vârşeţ, în partea sârbă a Banatului, „într-o vale frumoasă cu vie, pe lanțul muntos al Vârşeţului, lângă râul cu acelaşi nume Mesics"[569] După unii istorici maghiari, începutul mănăstirii ar fi în epoca arpadiană, mai exact prin anul 1225, în timpul regelui Andrei al II-lea. Cel care, din perspectiva maghiară, ar fi înființat mănăstirea ar fi călugărul sau episcopul Arsenie Bogdanovici de la *Mănăstirea Hilandar* din Muntele Athos.[570] Cercetările mai noi, precum şi istoriografia sârbă, atribuie ctitoria acestei mănăstiri despotului Iovan Brancovici (1493–1502), deci la finele veacului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea[571]. Ipoteza este cu atât mai credibilă cu cât se ştie că aici a fost mai mult timp reşedința episcopilor de Vârşeţ în epoca medievală. Totodată, apropierea de Ersomlyo, cândva domeniu al despotului Giuragi Brancovici, îndreptățeşte atribuirea ctitoriei renumitei familii nobiliare sârbeşti din această perioadă.

Mănăstirea Partoş

Mănăstirea Partoş, locul unde s-a nevoit Sfântul Iosif mitropolit de Timişoara, care este respectat în lumea ortodoxă sârbă şi română, este situată la câțiva kilometri de *Mănăstirea Sângeorge*, căreia i-a şi fost subordonată în secolul al XVIII-lea. În anul 1333, satul era amintit ca plătitor al dijmelor papale, iar în secolul al XV-lea este amintit, la 1401, când Simony Miklos este menționat ca moşier pe o parte din domeniile din Partoş. Şi aici a fost o puternică parohie

[567] Szentklaray, 1908, p. 57; Liuştina, 1798, p. 10; Radosavljevici, 1993, p. 11; Țeicu, 2007, p. 85
[568] Țeicu, 2007, p. 102
[569] Szentklaray, 1908, p. 46
[570] *Ibidem*, p. 46
[571] Ziroievici, 1984, p. 132; Țerovici, 1997, p. 23; Țeicu, 2007, p. 105; Jovanovici, 2000, p. 14; Szentklaray, 1908 p. 40

https://biblioteca-digitala.ro

romano-catolică. Cu venirea unei populaţii însemnate de origine sârbă, sub conducerea despoţilor Giuragi şi mai apoi, Lazar şi Iovan, s-au creat premisele organizării unei vieţi religioase active în rândul sârbilor pe aceste meleaguri. În acest context, despotul Iovan Brancovici a ctitorit această mănăstire[572]. Istoriografia maghiară aminteşte de un document din anul 1771, găsit în arhiva Mitropoliei din Karlowitz, care confirmă numele despotului Iovan drept ctitor al mănăstirii[573]. Istoriografia română[574] aminteşte şi de actul de danie din anul 1458 asupra localităţii Sarud din vecinătatea *Mănăstirii Partoş*, ce ar fi intrat în proprietatea despotului Grgur Brancovici, care s-a adăpostit aici fugind din calea turcilor. S-a vehiculat ideea că aici ar fi existat o mănăstire ctitorită chiar înainte de Iovan Brancovici, posibil chiar de primul despot din dinastia Brancovicilor, respectiv Giuragi. Această afirmaţie însă nu a fost verificată.

Mănăstirea „Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril", Srediştea Mică

Mănăstirea de la Srediştea Mică (Szerdahely – Zerdahel) din comitatul Caraş, astăzi este dispărută. Conducând valurile de emigranţi sârbi, mai ales pe domeniile deţinute de ei, despoţii sârbi din familia Brancovici s-au văzut nevoiţi ca pe lângă asigurarea unui trai decent şi lipsit de pericol, să le ofere şi asistenţa religioasă necesară, care, în noile teritorii din Ungaria catolică, lipsea cu desăvârşire sau nu era organizată. În acest context trebuie văzută apariţia primelor mănăstiri de origine sârbească în Banat. Acesta este şi cazul mănăstirii de la Srediştea Mică, din Banatul sârbesc, a cărei ctitorie este atribuită despotului sârb Iovan Brancovici[575]. Ca şi în cazul mai multor mănăstiri din Banat, Nicolae Tincu Velea a susţinut, pe baza tradiţiei populare, obârşia românească a tuturor mănăstirilor din Banat, fără a putea lega meritul de ctitor, chiar şi prin tradiţia populară, de numele vreunei personalităţi din mediul nobiliar sau ecleziastic român. Pe de altă parte, istoriografia sârbă leagă ridicarea acestei mănăstiri de persoana lui Lazar Brancovici. Mănăstirea a fost desfiinţată în anul 1777 de împărăteasa Maria Tereza[576].

Mănăstirea „Intrarea în hram a Maicii Domnului" de la Şemlacul Mic, lângă Mező Somlya

Analizând trecutul acestei mănăstiri, profesorul Iovanovici concluzionează că aspectul zidurilor exterioare ale bisericii, precum şi simplitatea şi sobrietatea construcţiei denotă faptul că biserica a făcut parte dintr-o cetate, amintind parcă de împrejmuirea Mănăstirii Manasia[577]. Aici a luat naştere, drept ctitorie a familiei Brancovici, mănăstirea cu hramul *Intrării în hram a Maicii Domnului*.

[572] Iovanovici, 1997, p. 111
[573] Szentklaray, 1908, p. 59; Ţeicu, 2007, p. 114–115
[574] Dragomir, 1944, p. 20
[575] Ţeicu, 2007, p. 123; Szentklaray, 1908, p. 56; Radonitch, 1919, p. 45
[576] Szentklaray, 1908, p. 56
[577] Iovanovici, 1997, p. 104

https://biblioteca-digitala.ro

Istoriografia nu a putut spune exact anul construirii acestei mănăstiri, dar momentul apariţiei ei trebuie căutat la sfârşitul secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea[578]. Istoriografia română[579], citând un act din anul 1775 privind conscripţia mănăstirii, relata faptul că această mănăstire ar fi fost ridicată în anul 1623, ceea ce corespunde perioadei ocupaţiei otomane a Banatului.

Mănăstirea Zlatiţa şi Mănăstirea Baziaş

Tradiţiile populare consemnate de învăţătorul locului Nastasie Cimpoieru, din secolul trecut, atribuiau ridicarea celor două mănăstiri Sfântului Sava[580]. Însă istoriografia maghiară, precum şi cea sârbă şi română, atribuie, pe baza documentelor istorice, ctitoria despotului Iovan Brancovici[581]. Istoricii se bazează pe o lucrare a ieromonahului Vichentie Ljuştina care, într-o cronică din secolului al XVIII-lea atribuia despotului Iovan calitatea de ctitor al acestor mănăstiri. Concluzia la care se ajunge este cea a istoricului Olga Ziroievici, care spune: „Tradiţia le atribuie Sfântului Sava, iar despoţii sârbi le-au reînnoit în secolul al XV-lea"[582].

Pe lângă activităţile administrative şi expediţiile militare întrepinse, despotul Giuragi a fost şi un om al cărţii. Astfel este amintită intervenţia lui în vederea tipăririi compendiului de morală creştină *Scara*, al Sfântului Ioan Scărarul. Despotul împreună cu mitropolitul de Branicevo, Savatie, a revizuit şi corectat lucrarea şi s-a îngrijit de tipărirea acesteia în anul 1434. Textul compendiului precum şi însemnările despotului se păstrau în biblioteca Mănăstirii Cruşedol până la izbucnirea operaţiunilor militare din Al Doilea Război Mondial, care au dus la devastarea bibliotecii şi patrimoniului acestei mănăstiri[583].

Despotul Giuragi, după cum am putut vedea, a stăruit ca reprezentanţii bisericii, mai ales clerul înalt, să fie protejaţi, având astfel ajutorul lui în timpul de restrişte şi prin ei putea beneficia de ascultarea sârbilor care se vedeau organizaţi doar de biserică şi despotat. Astfel, mitropolitul Ghenadie de Conciul, într-o însemnare, se autonumeşte *zduşnik* al despotului Giuragi, adică om de încredere sau cel care îl slujeşte cu încredere[584].

Numele despotului Giuragi este legat şi de posesiunile din jurul localităţii Kruşevaţ, Bovna şi Toplita. Aceste bunuri erau date despotului şi fiicei acestuia, Mara, soţia sultanului Murat al II-lea. Deoarece acesta nu şi-a ţinut promisiunile militare faţă de sultan, moşia a fost retrocedată mitropolitului de Toplita, Siloan, în anul 1453[585].

---

[578] *Ibidem*, p 104
[579] Suciu, 1980, p 344
[580] Iovanovici, 1997, p. 99
[581] Szentklaray, 1908, p. 51–53; Lupulovici, 1998, p. 17–19; Ţeicu, 2007, p. 66–67, 132–133
[582] Ziroievici, 1983, p. 47
[583] Sava, 1996, p. 435
[584] *Ibidem*, p. 110
[585] *Ibidem*, p. 446

https://biblioteca-digitala.ro

La 1 iunie 1455 turcii au ocupat o mare parte din părţile de la Graciania şi Novo Brdo. Mitropolitul acestor regiuni, Venedict (Benedict), văzând starea generală de haos în urma invaziei turceşti, a cerut despotului Giuragi loc în despotat, cel mai probabil în Ungaria, unde va putea aştepta recucerirea teritoriilor ocupate de turci. Deoarece întâmplările nu au permis acţiuni militare de amploare, care să refacă starea de dinainte de cucerirea otomană a Graciaţiei şi Novo Brdo, despotul Giuragi şi fiul lui, Lazar, au oferit printr-o danie, domeniile cu Mănăstirea „Sfântului Gheorghe", lângă râul Vracievşniţa, mitropolitului Venedict. Acest lucru confirmă că familia Brancovici a avut proprietăţi şi în părţile dimprejurul Mănănstirii Vracevşniţa, ctitoria marelui voievod Radici Postupovici, cu care această familie avea să se reîntâlnească în Banat nu peste mulţi ani. De asemenea, precizează actul de danie, Brancovicii aveau mai multe proprietăţi în zona Rudnicului.

Prin actul de danie, mitropolitul avea posibilitatea să se întreţină din administrarea tuturor proprietăţilor, care erau trecute în proprietatea lui personală pentru tot restul vieţii, iar cei care trăiau pe aceste moşii erau scutiţi de toate taxele şi zilele de muncă pentru despoţi, dacă contribuiau la bunăstarea şi întreţinerea mitropolitului. De asemenea, şi călugării Mănăstirii Vracevşniţa erau obligaţi să-l slujească cu credinţă pe mitropolit în toate zilele vieţii lui[586]. Mitropolitul Venedict însă nu a putut să rămână pe aceste moşii foarte multă vreme, deoarece turcii au cucerit toată Serbia la 20 iunie 1459. Venedict s-a retras la Mănăstirea Sfântului Pavel din Muntele Athos, păstrând cu el toate actele de danie conferite de Giuragi Brancovici, aflate astăzi la muzeul acestei mănăstiri[587]. (Planşa 10, foto 1)

Una dintre marile probleme cu care despotul Giuragi s-a confruntat a fost misiunea de catolicizare forţată întreprinsă de Ioan de Capistrano. Întâlnirea dintre cei doi avea să se consume în preajma pregătirilor pentru unirea celor două confesiuni creştine, în vedere acţiunilor de ajutorare a Constantinopolului. Capistrano i-ar fi oferit despotului Giuragi privilegii mai însemnate în cazul în care acesta primea confesiunea romano-catolică. Bătrân şi călit în multe lupte ale vieţii, despotul i-a răspuns: „Iată am trăit 90 de primăveri, ca şi bătrânii mei. Ei mi-au sădit credinţa în suflet din fragedă copilărie. Chiar dacă sunt acum nefericit, în credinţă voi rămâne de neclintit. Tu doreşti ca eu cu exemplul meu să conving pe alţii că am înnebunit la bătrâneţi şi am devenit copil. Mai bine să-mi pierd viaţa sau ţara, dar nu-mi voi pierde credinţa şi să devin astfel necredincios"[588].

Acelaşi Capistrano nu a întârziat să-l îndemne pe despot la trecerea la catolicism şi cu ocazia reuniunii conduse de regele Vladislav, în anul 1455. Atunci, chiar dacă turcii se pregăteau să cucerească Belgradul, iar zilele despotatului condus de Giuragi erau numărate, acesta a mulţumit încă o dată trimisului papal pentru grija pe care o poartă biserica Romei pentru sufletele rătăcite ale

[586] *Ibidem*, p. 63–64
[587] *Ibidem*, p. 64
[588] Ţerovici, 1997, p. 28

https://biblioteca-digitala.ro

ortodocşilor, dar totodată a mulţumit papei Nicolae al V-lea că i-a permis ca pe întreg teritoriul Regatului Ungar să ridice un număr de nouă mănăstiri ortodoxe[589]. În aceste condiţii Capistrano a încercat prin constrângeri să-l oblige pe despot la acceptarea bisericii Romei. Castelani şi vicecastelani din Novi Becej au fost sfătuiţi ca să respecte dreptul de vamă al despotului în toate locurile de pe ambele maluri ale Tisei, chiar dacă religia lui nu este una cu a reprezentanţilor regatului ungar[590].

Rivalităţile din cadrul Regatului Ungar şi alegerea lui Matia Corvin ca rege nu au putut fi văzute de Giuragi, care s-a stins din viaţă la data de 24 decembrie 1456. Tot în acest an a murit şi Iancu de Hunedoara, de multe ori aliatul, dar şi oponentul bătrânului despot Giuragi Brancovici. Despotul Giuragi a murit în vârstă de 90 de ani[591]. Despotul a avut patru fii: Todor, Grgur, Stefan şi Lazar şi două fete, Mara şi Katarina. Cu ocazia primei cuceriri a cetăţii Smederevo, în anul 1439, turcii i-au orbit pe Grgur şi Stefan, care au condus apărarea cetăţii[592]. Katarina s-a măritat cu baronul Ulrich de Cilli, iar Mara a fost trimisă în haremul sultanului Murat al II-lea. (Planşa 12)

IV.3.3. Familia Brancovici după moartea despotului Giuragi Brancovici

După cum am precizat anterior, Giuragi Brancovici nu a văzut cu ochi buni schimbarea la tronul Ungariei şi accederea lui Matia Corvin. Luptele istovitoare dintre cele două tabere şi diferenţele de opinii şi viziuni, dar şi diferitele interese politice au condus la îndepărtarea despotului de ideile tronului ungar, ba mai mult, cu accederea lui Matia la tronul ungar, pentru despot se anunţau vremuri tulburi.

Despotul Giuragi însă nu a apucat să vadă accederea acestuia la tron deoarece a murit în anul 1456. Cu moartea despotului Giuragi, putem spune că a dispărut de pe scena politică una dintre cele mai de seamă personalităţi ale sârbilor, dar şi ale creştinilor din Balcani. Urmaşii acestuia, respectiv fiii, Grgur, Stefan şi Lazar precum şi fiicele, Mara şi Katarina, au fost martorii deposedărilor forţate în Banat, conduse de regele Matia, care a început să confişte averile familiei Brancovici şi să le doneze familiilor nobiliare maghiare.

Astfel, la 20 august 1458, Matia l-a împuternicit pe Mihai Silagy ca domeniile Becej în Torontal şi Somljo în Caraş să intre în posesia lui, în cazul în care fiii

---

[589] Jirecek, 1952, p. 366

[590] Haţegan, 2007, p. 238

[591] Pesty, 1877, p. 42

[592] Cântecele populare sârbeşti, izvorâte desigur din tradiţiile populare aparţinând epocii de după bătălia de la Kosovo, vorbesc despre intervenţia Marei Brancovici (cu numele Mara Hatun) la sultanul Murat al II-lea pentru fraţii Grgur şi Stefan. La rugămintea soţiei, sultanul a trimis vorbă pentru întârzierea pedepsei, dar curierul a ajuns prea târziu deoarece pedeapsa cu orbirea a fost deja executată. Pentru a o îmbuna pe Mara, sultanul a poruncit să fie ucis călăul care a executat pedeapsa mai devreme decât a fost stabilit.

https://biblioteca-digitala.ro

despotului Giuragi vor arăta necredință față de coroana ungară sau nu vor avea moştenitori de parte bărbătească, sau dacă vor preda turcilor cetatea Golubaț[593]. Dacă acest act a fost doar o acțiune menită a-i şantaja pe urmaşii despotului Giuragi, la 22 octombrie 1458, regele va confisca pur şi simplu domeniul de la Torbagy şi-l va împroprietări pe Gutta Orszag, iar mai apoi, domeniile de la Világosvar, Tur şi Vărşand le-a donat diferitelor familii nobiliare maghiare, la 17 aprilie 1464[594]. Ca să legitimeze confiscările deja începute ale domeniilor Brancovicilor, dieta reunită la Szeged din decembrie 1458, a legiferat trecerea posesiilor Brancovicilor în proprietatea diferiților nobili maghiari.

De menționat faptul că dregătorii şi funcționarii sârbi, care au trăit pe aceste domenii, precum şi mare parte din populația sârbă care a trăit aici au rămas mai departe să trăiască acum sub altă administrație, iar întoarcerea la vechile domenii sau meleaguri nu mai era posibilă, deoarece şi ultimul bastion liber sârb a fost spulberat odată cu căderea Semderiei. Chiar mai mult, o mare parte din populația sârbă ce trăia în teritoriile cotropite de turci a preferat să urmeze calea exilului în regatul lui Matia care, prin puterea şi mâna sigură cu care conducea regatul, reprezenta garanția continuării luptei împotriva turcilor[595].

IV.3.3.1. Despotul Lazar Brancovici (1421; despot 1456–1458)

Fiul despotului Giuragi Brancovici s-a născut în anul 1421. Din anul 1446 a devenit regent. Titlul de despot l-a primit încă din anul 1446, când s-a căsătorit cu Elena, fiica despotului Toma de Morea şi a prințesei de Santa Mauri, Katarina[596]. După moartea tatălui său, Lazar Brancovici, fiind singurul dintre fiii despotului care nu a fost orbit de turci, va prelua conducerea despotatului pe care l-a condus până la moarte în anul 1458.

Politica de vasalitate față de puterea otomană pe care a recunoscut-o oficial în ianuarie 1457 a adus neexperimentatului despot pacea din partea turcilor. Deoarece Novo Brdo nu mai era în stăpânirea familiei Brancovici, birul anual de 20.000 de galbeni datorat turcilor nu mai era atât de mare ca pe vremea lui Giuragi[597]. Prin înțelegerea din 15 ianuarie 1457, Lazar şi-a asigurat şi baza materială pentru întreținere, deoarece Mohamed al II-lea Cuceritorul s-a obligat să-i cedeze toate bunurile moştenite de la tatăl său[598]. La granița de nord a despotatului, cu precădere în părțile Banatului, despotul Lazar de asemenea şi-a asigurat pacea prin continuarea politicii de vasalitate față de Regatul Ungar, reprezentat în acea perioadă de Ladislau Postumul (1453–1457). Profitând de haosul instaurat în Regatul Ungar, noul despot a întreprins o serie de acțiuni armate în Banat pentru a cuceri mai multe cetăți pe malul Dunării. Astfel, a

[593] Ivici, 1929, p. 18
[594] *Ibidem*, p. 18
[595] *Ibidem*, p. 15
[596] Bogdanovici, 1982, p. 303
[597] Pico, 1883, p. 39
[598] Rokai, 2008, p. 19

https://biblioteca-digitala.ro

reuşit cucerirea cetății Cuvin (Kevevara) pe malul drept al Dunării, în anul 1457, precum şi a *„altor oraşe din dealuri"* (ине градове побрешке), între acestea socotindu-se Laszlovar, Pojejena, Hram (Banatska Palanka) şi Dubova[599].

Probabil cuceririle nu s-ar fi oprit dacă armata condusă de Mihály Szilágyi[600] nu l-ar fi obligat la retragere în părțile către râul Timiş, după o confruntare care a avut loc la 25 mai 1457[601]. În aceste părți, despotul Lazar şi-a stabilit pentru mai mult timp tabără, mai ales după ce cetatea din Becei a fost ocupată de Mihály Szilágyi. Castelanul *şi* familia sa vor fi executați, iar populația majoritar sârbească va fi alungată[602]. Armata despotului a pătruns şi mai mult înspre centrul Banatului, până aproape de Timişoara, care era controlată de Mihály Szilágyi. Astfel, frontierele despotatului, pentru prima dată, vor trece granița nordică peste Dunăre, ajungând până aproape de râul Timiş[603].

La 3 mai 1457 moare mama despotului Lazar, Irina Cantacuzen. De-a lungul timpului, aceasta a avut forța necesară pentru a-şi împăca copiii. Însă după moartea mamei, Mara şi Grgur s-au adăpostit la sultanul Mohamed al II-lea, iar despotul Lazar a continuat, alături de fratele său, Stefan, să apere interesele despotatului din Smederevo. Putem spune că despărțirea fraților a avut loc mai mult din motive politice, deoarece Mara şi Grgur erau de părere că politica despotatului trebuia să țină cont de voința sultanului, pe când despotul Lazar şi fratele său, Stefan, erau de părere că numai vasalitatea față de Regatul Ungar poate salva despotatul sârb şi prezenta garanția continuării luptei antiotomane[604]. Situația în despotat s-a complicat şi mai mult deoarece sultanul Mahomed II nu a mai avut rezerve în a ataca despotatul sârb. În decembrie 1457, armata otomană era foarte aproape de Smederevo. Despotul Lazar s-a adresat regelui Ladislau pentru ajutor. Însă la 20 ianuarie 1458, în vârstă de mai puțin de patruzeci de ani, a decedat în cetatea Smederevo[605].

Pentru despotatul lui Lazar acum s-a ivit o nouă problemă, şi anume moştenirea demnității de despot, deoarece acesta a avut trei fiice, pe Maria, Irina şi Milița. În aceste condiții a fost constituit un provizorat, care a condus despotatul timp de câteva luni în care cei mai de seamă nobili au fost frații Angelovici[606].

---

[599] Crstici, 2010, p. 82

[600] Apropierea despotului Lazar de Ladislau Postumul își avea rădăcini încă din vremea despotului Giuragi, care dorea chiar o alianță matrimonială între regina Elisabeta, mama regelui Ladislau Postumul şi fiul său, Lazar. Conflictele violente s-au întețit când regele Ladislau Postumul i-a întemnițat pe fiii lui Iancu de Hunedoara pentru a răzbuna decapitarea lui Ulrich de Cilli (ginerele despotului Giuragi) soldându-se chiar cu decapitarea lui Ladislau Huniade în martie 1457. Mihály Szilágyi, fratele soției lui Iancu de Hunedoara, a început o campanie de a-şi răzbuna nepoții. Despotul Lazar, găsindu-se firesc în tabăra regelui Ladislau Postumul a intrat în conflict direct cu comandantul cetății Belgradului, Mihály Szilágyi. (Bogdanovici, 1982, p 304)

[601] Bogdanovici, 1982, p. 304; Crstici, 2010, p. 82

[602] Crstici, 2010, p. 82

[603] Bogdanovici, 1982, p. 304

[604] *Ibidem*, p. 304

[605] *Ibidem*, p. 304

[606] Familia Angelovici a fost una dintre ultimele familii creştine din Tesalia, din familia nobilului

https://biblioteca-digitala.ro

Despotul Lazar a moştenit mai multe domenii ale tatălui său, unele dintre ele devenind obiectul confiscărilor în timpul regelui Matia Corvin. Istoriografia a consemnat câteva proprietăți ale despotului Lazar în zona Banatului central, printre care se numără domeniul de la Torbagi[607]. De asemenea, de numele despotului Lazar se leagă ctitoria Mănăstirii „Sfântului Dmitrie" din Cuvin[608].

IV.3.3.2. Despotul Stefan Brancovici (1421–1476; despot 1458–1459)

Stefan Brancovici s-a născut în anul 1421. Tatăl său, adoptând o politică de vasalitate față de turci, l-a trimis pe Stefan la curtea sultanului drept garanție pentru acordurile semnate de despot şi sultan. Pacea care trebuia să ofere Serbiei timpul necesar pentru a se reorganiza şi a începe pregătirile pentru luptele cu turcii însă nu a fost de lungă durată. Turcii au ocupat Smederevo în anul 1439, iar Stefan şi Grgur, au fost orbiți din porunca sultanului în anul 1441.

Mihailo Angelovici, precum şi interimatul asigurat după moartea despotului Lazar de Elena Paleolog şi fratele defunctului despot, Stefan, au fost de părere că este mai bună menținerea unui conducător sârb la Smederevo, chiar şi cu recunoaşterea vasalității față de otomani. Activitățile politice din luna februarie 1458 au făcut ca Mihailo Angelovici să fie proclamat de locuitorii din Smederevo drept noul despot al sârbilor[609]. Desfăşurarea noilor evenimente însă nu a fost pe placul Elenei şi al lui Stefan Brancovici. Aceste neînțelegeri au fost folosite de turci, care în mai puțin de un an au reuşit să ocupe întreaga Serbie, iar Smederevo, Belgradul şi împrejurimile au rămas un ultim bastion de cucerit. Parcă se reedita povestea cuceririi Constantinopolului din anul 1453. Cu ocuparea cetății Golubaț în august 1458, turcii, practic, au terminat operațiunile militare în Serbia, reuşind să-şi asigure trecerea peste Dunăre în Regatul Ungar[610].

Noile desfăşurări politice vor duce la numirea noului despot în persoana regelui bosniac Stefan Tomaşevici. În acelaşi an, la 8 aprilie, legitimul despot Stefan s-a retras din Smederevo la Buda, iar de aici în Croația, adăpostindu-se pe domeniul surorii sale, Katarina de Cilli[611]. De aici a trecut în Albania unde s-a căsătorit cu Anghelina, fiica lui Arianit Comnenul. În cea mai mare parte a exodului Stefan va trăi la Veneția şi la Udine, devenind unul dintre cei mai importanți patricieni venețieni. Până la moarte, Stefan a trăit în sărăcie. A scris

---

Filantropen. Tatăl lor, ca de altfel mai multe familii din Grecia, s-a stabilit la Novo Brdo şi s-a căsătorit cu o sârboaică. Aceasta a fost luată în robie cu unul dintre fii. Fiul a primit o învățătură aleasă la palatul sultanului, primind numele de Mahmud şi devenind un important om al curții otomane. Celălalt frate, Mihajlo, rămas în Serbia, şi-a început cariera politică la curtea despotului Giuragi. Întâlnirea celor doi frați se va produce prin noul despot Lazar, care va fi în relații de vasalitate cu puterea otomană. (Bogdanovici, 1982, p. 303–304)

607 Ivici, 1929, p. 18

608 Țeicu 2007, p. 102

609 Bogdanovici, 1982, p. 306

610 *Ibidem*, p. 304

611 Ivici, 1929, p. 30

https://biblioteca-digitala.ro

mai multor nobili italieni pentru ajutor, care nu a întârziat să apară deseori şi din partea papei, a Republicii Veneţiene sau din Ragusa. A murit la 9 octombrie 1476.

La vestea că regentul bosniac Stefan Tomaşevici este noul despot al sârbilor, Mohamed II a pornit o campanie împotriva cetăţii Smederevo. Astfel, la 20 iunie 1459, turcii au intrat fără luptă în cetate, iar despotului Tomaşevici i-a fost permis să iasă cu familia, care a luat cu ea toată averea mobilă. Momentul căderii Semderiei a fost echivalentul destrămării ultimului bastion statal al poporului sârb, de unde este şi cunoscut, în istoriografia sârbă, drept *căderea despotatului*[612].

IV.3.3.3. Mara Brancovici (1412–1487)

Mara Brancovici s-a născut în jurul anului 1412, ca fiica despotului Giuragi Brancovici şi a murit la 14 septembrie 1487. Odată cu venirea pe tronul despotatului a lui Giuragi Brancovici, acesta acceptând suzeranitatea turcească, a fost nevoit ca în semn de bună credinţă să o trimită sultanului Murat al II-lea, despre care se spune că ar fi avut un harem cu peste 300 de femei. La Istanbul a rămas până la moartea sultanului, în anul 1451. Întorcându-se în Serbia, noul sultan Mahomed al II-lea i-a încredinţat domeniile din Dubocița şi Lescovaţ, pentru întreţinere. După decesul despotului Giuragi, în anul 1456, Mara devine cel mai mare factor politic din Serbia. La urcarea pe tronul despotatului a lui Lazar, Mara se reîntoarce la Constantinopol, desfăşurând şi acolo o importantă activitate de susţinere a poporului sârb.

În cele din urmă, sultanul i-a donat domeniul din Iejevo, în apropiere de Ser, care a devenit reşedinţa ei permanentă. Deoarece domeniile Marei Brancovici se aflau la confluenţa dintre mai multe drumuri ce făceau legătura dintre Serbia şi Muntele Athos, domeniul acesteia a devenit în curând un important centru de primire a hagiilor sau a călugărilor şi cărturarilor bisericeşti. Acest lucru era posibil datorită domeniului cumpărat lângă Tesalonic, unde a fost o mănăstire ortodoxă şi mai multe spaţii de şedere pentru cei care vizitau Muntele Athos. Sfera de influenţă a Marei Brancovici s-a extins şi în Ţările Române; astfel, la intervenţia ei, voievodul muntean Vlad al IV-lea a donat Mănăstirii Hilandar mai multe domenii şi a ajutat material această mănăstire. La fel a procedat şi fiul acestuia, Vlad al V-lea Vlăduţ, care a confirmat daniile tatălui său şi a continuat cu ajutorarea mănăstirilor din Athos[613]. În acest fel, Mara încă creştină, a încercat să ajute atât de încercata ortodoxie din Balcani în acele vremuri. Sfera ei de influenţă a fost atât de mare încât s-a extins şi asupra domeniului eclezi-astic, cel mai edificator exemplu fiind numirea a câţiva patriarhi ecumenici la dorinţa expresă a Marei Brancovici[614].

---

[612] Bogdanovici, 1982, p. 311
[613] Ţerovici, 1997, p. 29
[614] Latkovici, 2007, p. 180–193

https://biblioteca-digitala.ro

IV.3.3.4. Katarina Brancovici (1418–1492)

Katarina Brancovici, după unii autori Cantacuzina Brancovici, fiica cea mai mică a despotului Giuragi Brancovici şi a Ierinei (Irina), a fost căsătorită cu baronul Ulrich de Cilli (*Улрих Цељски*). Katarina s-a născut cel mai probabil în jurul anului 1418. S-a căsătorit la data de 20 aprilie 1434 cu baronul Ulrich de Cilli, născut în anul 1406, fiul lui Fridrich al II şi al Elisabetei Francopan. După moartea soţului, Katarina s-a retras din viaţa politică a despotatului, dar va întreţine relaţii cu familia ei din Serbia. În anul 1465 va cumpăra domeniul de la Furlan, de la baronul Leonardo, unde s-a stabilit şi fratele ei Stefan, împreună cu soţia acestuia, Anghelina şi copiii, George, Mara şi Iovan[615].

IV.3.3.5. Grgur Brancovici (aproximativ 1416–1459)

Grgur Brancovici a fost cel mai mare dintre fiii despotului Giuragi Brancovici. S-a născut în jurul anului 1416. Deoarece fratele său mai mare, Todor, a murit în fragedă tinereţe, Grgur a fost considerat moştenitorul despotatului. După accederea la tronul despotatului sârb, Giuragi Brancovici a promis turcilor, pe lângă plata daniilor, şi ajutorul militar în campaniile întreprinse de aceştia. Grgur a fost desemnat de tatăl său să conducă armatele sârbe în războaiele purtate de turci.

Politica adoptată de despotul Giuragi, de bune relaţii cu turcii s-a transformat însă foarte repede în ostilităţi, care au culminat cu prima ocupare a cetăţii Semderiei din anul 1439. Grgur Brancovici a fost lăsat singur să apere cetatea despotatului, în timp ce tatăl său călătorea prin Europa cerând ajutor regilor şi nobililor europeni pentru a putea apăra despotatul. După căderea cetăţii Smederevo în mâinile turcilor, aceştia îl vor duce pe Grgur în tabăra sultanului, la Adrianopol, unde el şi fratele său Stefan vor fi orbiţi din porunca sultanului, în anul 1441. Cei doi au fost trimişi în Serbia în anul 1444[616].

După moartea tatălui Giuragi, fraţii Brancovici nu au putut ajunge la un numitor comun în ceea ce priveşte continuarea politicii. Noul despot Lazar va accede la tron şi-l va obliga pe Grgur ca împreună cu sora Mara să plece la sultanul Mohamed II, cu ajutorul căruia să încerce accederea la tronul despotatului sârb. În anul 1458 va muri despotul Lazar, iar Grgur, împreună cu fiul acestuia, Vuk, a asediat cetatea Semderiei, spijiniţi de un important contingent otoman. Noul despot proclamat şi susţinut de Regatul Ungar, Stefan Tomaşevici, nu a fost de acord cu pretenţiile despotului, iar puterea otomană,

---

[615] Ivici, 1929, p. 30

[616] Bogdanovici, 1982, p. 311; Pico, 1883, p. 41. Cronicarii vremii au relatat sosirea fraţilor Grgur şi Stefan la curtea tatălui mult afectat de soarta nemiloasă a celor doi fii. Ei spun că turcii i-au trimis pe cei doi fraţi despotului în ajunul Crăciunului din anul 1444, iar tatăl, când şi-a văzut fiii orbiţi le-a spus: *„fiii mei chiar dacă sunteţi orbi voi îmi sunteţi frumoşi"*(Синови моји и ако сте слепи ви сте мени лепи), cuvinte pe care le putea rosti doar o inimă sfâşiată a unui părinte îndurerat.

https://biblioteca-digitala.ro

folosindu-se de neînţelegerile dintre familiile Tomaşevici şi Brancovici, a cucerit în final Semderia.

După unii istorici, Grgur a fost căsătorit cu Ielisaveta, care în tradiţia populară a rămas consemnată ca Angelia, cu care a avut un fiu, pe viitorul despot Vuk[617]. Grgur Brancovici se va refugia la Ragusa, unde va primi partea sa de moştenire lăsată de Giuragi Brancovici şi va pleca la Muntele Athos, unde s-a călugărit sub numele Gherman. A murit la data de 16 octombrie 1459 şi este înmormântat la Mănăstirea Hilandar[618]. (Planşa 11, foto 1)

IV.3.3.6. Despotul Vuk Grgurevici (1438; despot 1471–1485)

Despotul Vuk Grgurevici[619] sau Zmai Ognjeni Vuk Brancovici, a fost fiul lui Grgur Brancovici, şi s-a născut în anul 1438. La fel ca şi tatăl său, Grgur, acesta s-a remarcat prin vitejie în luptele duse, fapt care va fi recunoscut de regii Ungariei, care îi vor conferi titlul de cavaler în *Ordinul Dragonului*, iar tradiţia populară sârbă aminteşte de el cu numele *Vuk, zmeul de foc*[620]. (Planşa 8, foto 1, 2, 3)

În primăvara anului 1463, Mohamed al II-lea a atacat Bosnia şi a poruncit ca regele Stefan Tomaşevici să fie decapitat. Regele Matia Corvin de asemenea s-a pregătit pentru luptă cu sultanul. Însă văzând terenul nefavorabil desfăşurării forţelor, sultanul s-a retras şi în scurt timp va cere tratative de pace cu regele ungar. Solii au ajuns la Belgrad în primele zile ale anului 1465. Solii sultanului, printre care se afla şi Vuk Grgurevici, s-au prezentat în faţa regelui Matia, care a uitat de vechile neînţelegeri cu familia Brancovici, primindu-l cu foarte mare fast pe Vuk Brancovici. Chiar mai mult, i-a propus lui Vuk o colaborare cu Regatul Ungar[621]. Vuk a acceptat propunerea regelui Matia, el devenind conducătorul sârbilor din Srem. Totodată, regele i-a cedat domeniile de la Zlankamen, Irig, Kupinik, pentru a putea întreţine armata ce trebuia să fie în ajutorul Regatului Ungar. Noul despot a câştigat de partea sa foarte mulţi sârbi, care au intrat în slujba continuatorului vechii dinastii a Brancovicilor.

Vuk a avut ocazia mai întâi să-şi afirme calităţile de viteaz în luptele regelui Matia cu cehii, care au început în aprilie 1468 şi s-au stins în anul 1471. La mijlocul lunii noiembrie 1469, regele Matia s-a întors glorios din campania din Cehia şi Moravia. În semn de mulţumire, a recompensat efortul celor care l-au sprijinit în campaniile militare. Printre cei recompensaţi se număra şi Vuk, care a primit oraşul Bela Stena şi districtul Totuşevina. În anul 1471, Vuk a primit titlul de despot al sârbilor[622].

---

[617] Ivici, 1929, p. 26

[618] Pico, 1883, p. 41; Bogdanovici, 1982, p. 310–314

[619] După numele tatălui sau Grgur

[620] Acest titlu a mai fost conferit doar despotului Stefan Lazarevici, iar din familia Brancovici singurul care a purtat acest titlu a fost Vuk Grgurevici Brancovici.

[621] Ivici, 1929, p. 16

[622] *Ibidem*, p. 17

https://biblioteca-digitala.ro

Domnia regelui Matia Corvin însă nu a fost una fără griji. Mai mulți nobili unguri, dorind înlăturarea regelui, au pornit războiul împotriva regelui polonez Kazimir în a doua jumătate a anului 1473. Acesta s-a aliat cu regele Cehiei, Vladislav, formând o oaste de 80.000 de oşteni şi a pornit cu trupele împotriva Slovaciei. În luptele care au urmat, despotul Vuk şi nobilii Dmitar I Iacşici şi Miloş Belmujevici, sub a căror comandă au fost mai multe mii de oşteni sârbi, s-au evidențiat în operațiunile militare întreprinse[623]. În decembrie 1474, regele Matia a terminat operațiunile militare împotriva celor doi regi. Poposind la Buda, despotul Vuk a primit de la regele Matia, în semn de mulțumire pentru ajutorul dat în luptele anterioare, oraşul Bercasovo în provincia Srem[624]. Având pace la granița nordică a regatului, regele Matia se va concentra asupra luptelor cu turcii. Prima mare victorie a fost cucerirea cetății Şabaț, la 20 februarie 1476. În timp ce regele Matia se lupta cu turcii la Şabaț, despotul Vuk, împreună cu mai mulți voievozi sârbi şi circa 5.000 de soldați, a atacat Srebrenița în Bosnia[625]. Întorcându-se de la Srebrenița, despotul a cucerit oraşele Kucilat şi Zvornic iar apoi, cu bogate daruri, s-a întors la Şabaț.

Regele a lăsat o puternică apărare în cetatea Şabaț şi a pornit spre Banat. Despotul Vuk, Dmitar Iacşici şi Petru Doczi au trecut în Banat şi împreună cu armata din Belgrad au ieşit în întâmpinarea lui Ali-beg. Bătălia s-a dat pe malul stâng al Dunării, lângă satul Pojejena. Ali-beg Mihailoglu, socotind că trupele creştine nu vor putea face față iureşului soldaților otomani, a poruncit atacul. Trupele conduse de despotul Vuk au resimțit primele furia akingiilor otomanilor. Această luptă a avut însă un final tragic pentru oastea otomană, care a fost înfrântă, iar Ali-beg a reuşit cu greu să scape de urmăritori. Cu mai multe bunuri şi circa 300 de prizonieri turci, trupele conduse de Doczi s-au întors în tabăra lui Matia, care pe atunci se afla la Bercasovo în Srem[626].

În acest timp, despotul Vuk dorea să cucerească capitala despoților sârbi, Semderia. Îndreptându-se spre Semderia, a cucerit oraşul Cuvin pe malul stâng al Dunării, iar apoi şi-a îndreptat armata către Smederevo. Pentru prima dată în istoriografia sârbă este menționată flota despotatului, care a început să bombardeze cetatea Smederevo. Luni în şir despotul a încercat să ocupe cetatea, dar fără sorți de izbândă. Chiar mai mult, în decembrie 1476, turcilor din Semderia le-a venit în ajutor paşa din Anatolia şi Rumelia, cu 60.000 de călăreți. Armata despotului, decimată în încercările de asediere, obosită, a fost alungată peste Dunăre, în Banat[627].

---

[623] *Ibidem*, p. 17

[624] *Ibidem*, p. 17

[625] Srebrenița era un oraş mare care număra în epoca medievală în jur de 700 de case. Deoarece a fost foarte greu să pătrundă în oraş, despotul s-a folosit de viclenie, trimițând 150 de ostaşi, îmbrăcați în haine turceşti, iar la semnul lor atacă oraşul cucerindu-l. Atunci a dus în robie 500 de turci. (*Ibidem*, p. 20)

[626] Ivici, 1929, p. 20–21; Crstici, 2010, p. 83

[627] Ivici, 1929, p. 22

https://biblioteca-digitala.ro

În loc să continue lupta cu turcii, regele Matia s-a hotărât să lupte împotriva împăratului Fridrich. Un important contingent de trupe sârbeşti sub comanda despotului Vuk, Dmitar I Iacşici şi Paul Chinezul a participat la luptele dintre cele două puteri, declanşate la 12 iunie 1477. Fridrich va ajunge la o înţelegere cu regele Matia în privinţa razboiului, iar în luna iulie 1479, regele Matia a retras trupele sârbeşti, care se aflau sub comanda celor trei, din Austria[628].

În timp ce trupele ungare erau concentrate în lupta cu împăratul Friedrich, turcii şi-au consolidat poziţiile în Balcani, ceea ce le va permite ca în toamna anului 1479 să atace Ungaria. Pe Câmpul Pâinii (Kenyer Mező-Ardeal), la 13 octombrie 1479, Ali-beg şi Skanderbeg au condus trupele otomane în încercarea de a cotropi Regatul Ungar. Voievodul Ardealului, Stefan Bathory, cu ajutorul lui Paul Chinezu şi al lui Dmitar I Iacşici a câştigat bătălia. S-a opinat că pe câmpul de luptă au rămas circa 30.000 de turci[629].

În anul 1480, despotul Vuk a fost în campanii militare în Bosnia, însă mult mai însemnate au fost operaţiunile militare din Banat, din anul 1481. Despotul Vuk, Paul Chinezul şi Dmitar I Iacşici s-au pregătit pentru noi bătălii cu turcii. În aceste împrejurări s-a format aşa-numita *oaste neagră* (*fekete sőreg*), care a fost sub comanda celor trei[630]. Despotul Vuk şi Rozgony, comandantul Belgradului, au pornit în ajutor lui Paul Chinezul. Flota şi oastea celor doi a fost atacată însă de Skanderbeg, care a fost înfrânt. La fel s-a întâmplat şi cu flota otomană, care a pierdut în această bătălie 24 de vase de război[631].

Despotul Vuk, Rozgony şi Paul Chinezul au pornit mai adânc în teritoriile ocupate de turci, ajungând să cucerească Branicevo şi Cruşevaţ. Despotul şi Paul Chinezul vor organiza migraţia a 50.000 de sârbi în Banat, pe care i-au colonizat în jurul oraşului Timişoara[632]. Scriind cardinalului Veronay, la 10 decembrie 1481, regele Matia amintea: „aceşti sârbi de bună voie cu femei şi copii au acceptat să meargă cu armata creştină", că după porunca lui şi la intervenţia despotului Vuk, coloniştii sârbi au fost aşezaţi în jurul cetăţii Timişoarei[633].

Sultanul Baiazid al II-lea a avut nevoie de pace la graniţele cu Ungaria. În acest sens a cerut prin despotul Vuk începerea tratativelor de pace cu regele Matia. Acesta este un semn că sultanul cunoştea prestigiul şi însemnătatea despotului Vuk la curtea ungară. Chiar mai mult, sultanul promitea despotului posibilitatea de a ceda despotatul sârbilor. Despotul Vuk, adoptând o poziţie neutră dar onorabilă, i-a relatat regelui despre intenţiile şi ofertele sultanului, spunând că acesta „vrea să dăruiască pământurile şi oraşele, iar noi să fim între împărăţia lui şi între luminatul rege cum au fost la început ai noştri"[634].

---

[628] *Ibidem*, p. 22
[629] *Ibidem*, p. 23; Pico, 1883, p. 42
[630] Pico, 1883, p. 42
[631] Ivici, 1929, p. 24
[632] *Ibidem*, p. 42
[633] Fraknoi, 1862, p. 218
[634] Bogdanovici, 1982, p. 388

https://biblioteca-digitala.ro

Pregătirile pentru război au început cu însemnate consolidări de fortificații la Pojejena, Horom, Covin pe de o parte, şi la Kusici şi Hram de partea otomanilor[635]. Între timp, regele Matia a reînceput luptele cu împăratul Friedrich, iar despotul Vuk, Doczi şi Paul Chinezul au rămas să apere granițele regatului, chiar dacă sultanul s-a oferit să reînființeze despotatul sub stăpânirea lui Vuk. La Smederevo în acel timp s-au adunat cinci comandanți turci, care au trecut Dunărea şi au pornit cu 10.000 de călăreți spre Timişoara. La 9 septembrie 1482, armata despotului Vuk, Doczi şi Paul Chinezul s-a întâlnit cu o parte a armatei otomane în câmpia de lângă Becse. În bătălia care a urmat turcii au pierdut în jur de 3.000 de ostaşi şi s-au retras la Smederevo[636].

În data de 14 aprilie 1482, regele Matia a cedat domeniul de la Bechicerec (Zrenjanin – Banat), Comogovina, Gradiste şi Ozelsko Selțe (Croația) despotului Vuk. Despotul s-a refugiat un timp la domeniile sale din Croația. De atunci încep legăturile strânse cu nobilii croați, care vor culmina cu căsătoria lui Vuk cu Varvara, fiica lui Sigismund Francopan şi nepoata episcopului de Varad (Oradea)[637]. Deoarece despotul Vuk era cu mult mai bătrân decât Varavara, a vrut ca încă din timpul vieții să-i asigure acesteia traiul. Astfel, cu acordul regelui din 24 aprilie 1482, despotul Vuk va ceda soției sale, la 3 mai 1482, domeniile din oraşul Bela Stena şi districtul Totuşevina care îngloba mai mult de 100 de sate[638]. Despotul Vuk a murit la 16 aprilie 1485, iar soția lui s-a recăsătorit cu viteazul croat Franz Berislavici, ban de Jajcze.

Despotul Vuk a încercat să reînvie credința poporului în despotat, pe care spera să-l câştige din mâna turcilor cu ajutorul armelor. Actele sale de arme alături de un camarad precum viteazul Paul Chinezul au rămas întipărite foarte adânc în istoria Banatului, iar creația populară sârbă i-a consacrat mai multe poeme, dedicate vitejiei şi vredniciei cu care a purtat titlul de despot al sârbilor.

IV.3.3.7. Despotul George Brancovici (1461–1516; despot 1486; coregent 1493–1496)

După moartea despotului Vuk Brancovici, singurii care aveau forța necesară de a continua luptele întreprinse de Vuk, precum şi de a continua politica antiotomană dusă de despot, au fost fiii despotului, Stefan, George şi Iovan Brancovici. George Brancovici, fiul despotului Stefan Brancovici şi al Anghelinei Brancovici, s-a născut în anul 1462, în Albania. Învățătura aleasă a primit-o la reşedința tatălui său, unde mai mulți călugări slavi şi greci îşi desfăşurau activitatea misionară. După moartea lui Vuk Brankovici, regele ungar Matia Corvin l-a desemnat pe George Brancovici despot al sârbilor, în anul

[635] Crstici, 2010, p. 84
[636] Ivici, 1929, p. 25
[637] Pico, 1883, p. 44. Această căsătorie cu o romano-catolică va atrage dezacordul ierarhiei ecleziastice sârbeşti.
[638] Ivici, 1929, p. 26

https://biblioteca-digitala.ro

1486. Ca urmare, George cu moaştele tatălui său, mama şi fratele său a trecut la Kupnik, oraş pe care l-a desemnat drept reşedinţa sa, precum şi a despotatului.

Despotul Gheorghe s-a căsătorit apoi cu Izabela, rudă apropiată a reginei Beatrice, însă acest mariaj avea să se destrame în foarte scurt timp, din el nerezultând nici un moştenitor. George s-a retras la mănăstire şi s-a călugărit primind numele de Maxim, în anul 1496. Calevit, mitropolitul Sofiei, l-a hirotonisit ierodiacon şi ieromonah. În anul 1502, după moartea fratelui, acesta părăseşte reşedinţa familiei şi împreună cu mama şi moaştele tatălui, Maxim pleacă în Ţara Românească, unde patriarhul de Constantinopol, Nifont, l-a hirotonisit episcop şi mitropolit, probabil în anul 1505[639].

Activitatea politică a despotului George Brancovici a oscilat mult timp între susţinerea lui Maximilian de Habsburg, Vladislav şi Ioan Corvin. Faptele istorice petrecute mai târziu scot la iveală că despotul George Brancovici a fost susţinătorul lui Corvin. Însă schimbarea forţelor armate şi noile întâmplări la nivelul Regatului Ungar l-au obligat pe despot să-şi schimbe politica. Astfel, la 1 noiembrie 1490, despotul George Brancovici alături de alţi nobili maghiari, a semnat la Sânicolaul Mare, o proclamaţie de susţinere a noului rege Maximilian, căruia i-au jurat credinţă şi slujire[640].

La sfârşitul aceluiaşi an, regele Vladislav a reuşit să controleze nobilimea rebelă în rândurile căreia se afla şi despotul George, care a jurat credinţă noului rege la începutul anului 1491[641]. În Ţara Românească, mitropolitul Maxim a dus o viaţă şi de cleric, dar şi de om politic. Astfel sunt binecunoscute intervenţiile sale de mediator. De numele mitropolitului Maxim se leagă întemeierea primei tipografii, în care va lucra călugărul Macarie din Muntenegru. Odată cu misiunea diplomatică din anul 1508, pe care a întreprins-o în Ungaria, mitropolitul Maxim nu s-a mai întors în Ţara Românească, ci a trecut în provincia Srem, unde a fost numit arhiepiscop şi mitropolit de Belgrad şi Srem. Încă din timpurile despotatului, pe când nu a îmbrăcat rasa monahală, despotul George a ajutat mai multe mănăstiri cu diferite danii. Astfel, printr-o danie scrisă acesta s-a obligat ca în fiecare an să dăruiască din resursele proprii Mănăstirii Sfântului Pavel din Muntele Athos suma de 500 de galbeni.

Ca şi arhiepiscop, Maxim a ridicat Mănăstirea Cruşedol din provincia Srem, această mănăstire devenind ctitoria simbol a familiei Brancovici, din Athosul sârbesc numit şi *Fruşka Gora*. Vlădica Maxim a trecut la cele veşnice la 18 ianuarie 1516. În anul 1532, călugării Mănăstirii Cruşedol au deschis cripta în care se aflau înmormântaţi membrii familiei Brancovici. Tot atunci ei au fost canonizaţi sfinţi de către Biserica Ortodoxă Sârbă. În anul 1716, odată cu retragerea turcilor de pe acele meleaguri, moaştele sfinţilor Brancovici au fost scoase din biserică şi aruncate în foc. De altfel, şi mănăstirea Cruşedol a fost prădată şi focul a mistuit ultimele rămăşiţe ale Brancovicilor pe acele meleaguri. În cele

[639] Sava, 1996, p. 299–300
[640] Ivici, 1929, p. 34
[641] *Ibidem*, p. 34

https://biblioteca-digitala.ro

din urmă a fost salvată o parte din moaştele sfinţilor Brancovici, care se păstrează şi astăzi la loc de mare cinste în biserica Mănăstiri Cruşedol.[642]

IV.3.3.8. Despotul Iovan Brancovici (coregent 1493; despot: 1496–1502)

Iovan Brancovici a fost despotul sârbilor între anii 1496 şi 1502. Din anul 1493 a împărţit titlul de despot împreună cu fratele George, care mai apoi, în jurul anului 1496, s-a călugărit. Practic, din acel moment titlul de despot i-a rămas doar lui Iovan Brancovici. El a fost căsătorit cu Ielena Jakşici cu care a avut cinci fete. După moartea soţului, Ielena s-a căsătorit cu Ivaniş Berislavici, cu care a avut un fiu pe nume Stefan Berislavici, care a primit în anul 1504 titlul de despot al sârbilor.

Una dintre grijile despotului Iovan a fost ca prin forţa armelor să-i alunge pe turci din teritoriile sârbeşti. Astfel, a participat cu succes la expediţiile militare împotriva turcilor în Bosnia, mai ales lângă Zvornic. De asemenea, a fost de părere că va putea, cu ajutorul militar şi financiar al republicii Veneţiene, să elibereze toate regiunile sârbeşti de sub jugul turcesc.

Aceste idei însă nu le-a putut pune în practică, deoarece a murit în anul 1502. Despotul Iovan Brancovici a fost ultimul despot sârb din familia Brancovici, cea care se autoproclama ca făcând parte din marea familie Nemanjici[643].

IV.3.4. Heraldica

Dovezile materiale, numismatice, monetare, chiar şi reprezentările iconografice sunt în măsură să contureze principalele reprezentări şi elemente de blazon ale acestei familii. Principalele elemente heraldice ale familiei Brancovici sunt leul şi coiful de război cu coarne de bivol. De asemnea, sunt prezente elemente mai puţin familiare familiei Brancovici: capul de bou, dar şi vulturul bicefal. Istoriografia sârbă a pus aceste reprezentări pe seama legăturilor matrimoniale ale acestei familii cu mai multe familii domneşti din Moldova, iar vulturul bicefal aduce aminte de moştenirea, fie a familiei Lazarevici, fie a Nemanjicilor, mai ales în timpul despotatului.

Leul, ca semn heraldic, este prezent foarte devreme pe blazonul Brancovicilor. El apare legat de reprezentarea într-o frescă bisericească a sevastocratorului Branco Mladenovici, unde leul este prezent deasupra coifului, iar scutul lipseşte ca şi în majoritatea cazurilor din heraldica sârbă a secolului al XIV-lea[644].

Pe monezile bătute de Vuk Brancovici, precum şi în prezentările numismatice din timpul despotului Giuragi Brancovici, este prezent leul în trecere (*passant*). Vechile sigilii ale despoţilor aduc şi mai multe informaţii asupra

[642] Sava, 1996, p. 299–300
[643] Ivici, 1929, p. 35
[644] Novacovici, 1982, p. 348–349

https://biblioteca-digitala.ro

prezenței leului ca semn distinctiv al familiei Brancovici[645]. Alta este prezentarea pe o pecete a despotului Giuragi, din anul 1445, unde leul *passant* este prezentat deasupra coifului şi flancat între coarnele ce răsar din extremitățile coifului. Totul era prezentat pe un scut pe care sunt mai multe reprezentări de crini, ceea ce sugerează relația de vasalitate față de Regatul Ungar[646].

Coiful cu coarne era o reprezentare des întâlnită pe blazoanele familiei Lazarevici, ceea ce sugerează un împrumut de simboluri. Acest lucru este de înțeles prin prisma faptului că familia Brancovici este continuatoarea familiei lui Stefan Lazarevici. Un astfel de blazon se poate vedea pe o pecete mai mică a despotului Giuragi, din anul 1444. Coarnele erau prezente şi pe blazonul Brancovicilor din timpul despotului Lazar (1457), precum şi pe blazoanele familiale din timpul despoților George şi Iovan (1479) şi al Marei Brancovici (1470). Cea mai des întâlnită reprezentare heraldică a familiei Brancovici este leul deasupra coifului flancat de coarne[647].

Blazonul familiei Brancovici, după reconstrucția istoricului Alexandar Palavestra, este cel din anul 1457, care se află pe pecețile despotului Lazar Brancovici şi are prezentat un scut pe care este reprezentat un leu flancat de coarne de bivol. Deasupra este un coif cu două coarne de bivol, ce încadrează alt leu *passant*. Culorile, predominat roşu şi albastru, sunt împrumutate de la însemnele heraldice ilire. (Planşa 3, foto 1; planşa 9, foto 1)

IV.4. Familia Postupovici

IV.4.1. Primii ani de afirmare

Exodul masiv de populație sârbă în Banat, al cărui promotor a fost despotul Giuragi Brancovici, a fost urmat şi de un exod al marilor familii nobiliare sârbe din Serbia ocupată de turci. Majoritatea nobililor a venit la chemarea despotului Giuragi, care le-a oferit domenii unde nobilii se vor stabili împreună cu familiile lor. Prin aşezarea nobililor pe domeniile sale, Brancovici urmărea să-şi consolideze pozițiile pe domeniile deținute în Banat, dar şi locul printe nobilii Regatului Ungar. El a avut totodată să creeze un mediu propice pentru dezvoltarea unor bune condiții de trai pentru sârbi, veniți în număr foarte mare în Banat. Totodată, s-a căutat ca elementul nobiliar sârb să fie cât mai prezent între bănățeni, fapt care se va concretiza prin aducerea mai multor familii nobiliare sârbe în Banat. Printre aceştia, primul care s-a arătat interesat de oferta despotului Giuragi a fost întâiul său colaborator, Radici Postupovici.

Este cunoscut faptul că despotul Stefan Lazarevici mult timp a căutat să continue politica de vasalitate față de turci, pentru îndeplinirea idealurilor naționale. Între anii 1411–1413 Stefan Lazarevici şi fiul sultanului Baiazid, Murat,

[645] Marici, 1956, p. 93–05
[646] Mrgienovici, 1987, p. 11
[647] *Ibidem*, p. 11

https://biblioteca-digitala.ro

vor reîncepe luptele. În acest context, şi Radici Postupovici intră pe scena politică a sârbilor. În anul 1413, la poalele muntelui Vitoş din Bulgaria, armata despotului Stefan s-a întâlnit cu armata otomană, iar voievodul Radici a contribuit semnificativ la rezultatul luptei în favoarea sârbilor. După unii cercetători sârbi, tatăl lui, Milutin Postupovici, a fost voievod în Gruja (Şumadija) şi a murit la Kosovo Polje, în anul 1389. A fost căsătorit cu Ana şi a avut un fiu pe nume Misailo. Radici Bojici a fost unul dintre cei mai bogaţi nobili sârbi ai timpului. În anul 1429, despotul Giuragi Brancovici a confirmat bunurile sale deţinute în timpul despotului Stefan Lazarevici. Atunci sunt amintite în jur de 70 de domenii pe teritoriul Serbiei, la Novo Brado şi Rudnic, cu minele de aur şi fier. Acesta deţinea mai multe domenii în Regatul Ungar, printre care şi unele în Banat[648].

În Serbia, Radici Postupovici este cunoscut ca un mare ctitor de biserici şi mănăstiri. În anul 1420, Radici a ridicat din cenuşă Mănăstirea Castamonit de pe Muntele Athos, i-a dăruit mai multe domenii şi a scris un tipic pentru viaţa călugărilor din mănăstire. Aici s-a călugărit însuşi Radici, primind numele Roman. Această mănăstire păstrează şi astăzi foarte multe din hrisoavele semnate de Radici şi de urmaşii săi. În anul 1430 sau 1431, Radici a ctitorit o nouă mănăstire în Serbia. Biserica Mănăstirii Vracevşniţa de la poalele muntelui Rudnik, precum şi o parte din conac se păstrează şi astăzi, iar în pronaosul bisericii se păstrează pictura votivă a ctitorului Radici. Radici Postupovici a murit în anul 1456 şi a fost înmormântat în naosul bisericii Mănăstirii Vracevşniţa[649].

IV.4.2. Familia Postupovici în Banat

Pericolul otoman a fost tot mai prezent în Serbia. Despotul Stefan a predat lui Giuragi despotatul, care a mutat reşedinţa la Smederevo. Radici l-a slujit fidel pe despotul Stefan şi împreună cu cea mai mare parte a nobilimii sârbe a jurat credinţă şi noului despot Giuragi. În anii dinainte de prima cucerire a Semderiei, Radici a trecut în Regatul Ungar, în anul 1438, iar din partea despotului Giuragi a primit domenii în centrul Banatului sârbesc şi în părţile Recaşului. Mai precis, este vorba despre domeniile: Sarud[650], Obradovo Selo[651], Tisitovo şi Lucareţ[652]. Radici a pregătit pe domeniile deţinute primirea mai multor familii de sârbi. Din acea perioadă datează şi stabilirea sârbilor în *„Muntenegru bănăţean"*, cum avea să fie denumită sugestiv zona la nord şi nord-vest de Recaş, care cuprinde astăzi satele: Petrovasela, Kralovăţ, Stanciova şi Lucareţ. În timpul lui Radici şi al descendenţilor familiei Postupovici, reşedinţa a fost Lucareţul. Aici au ctitorit o biserică ale cărei ruine se află în hotarele satului şi unde sunt

[648] Bojanici, 2010, p. 105–115
[649] Jirecek, 1925, p. 358
[650] Suciu, 1967/II, p. 403; domeniu identificat în hotarul localităţii Kanak din Banatul sârbesc
[651] *Ibidem*, p. 379; domeniu identificat în hotarul localităţilor Lucareţ şi Chizătau, judeţul Timiş
[652] Ţerovici, 1997, p. 36–37

https://biblioteca-digitala.ro

înmormântați mai mulți descendenți ai acestei familii. Descendenții acestei familii au trăit în Banat până în anul 1492[653].

Într-o însemnare otomană avem informații că în anul 1441 „în fața cadiului a rugat viteazul care în 1413 a condus armata despotului Stefan şi a nimicit pe sultanul Musa", ceea ce, după unii istorici, ar fi vorba despre Radici Postupovici.[654]

IV.5. Familia Iacșici

IV.5.1. Originea familiei Iacşici

Apropierea de familia Brancovici nu numai din considerente etnice, ci şi matrimoniale, a oferit membrilor familiei Iacşici premisele unei accederi rapide în elitele nobiliare ale regatului de la venirea lor în Ungaria. Dmitar I Iacşici este cunoscut istoriografiei sârbe începând cu istoricul Iovan Rajici[655]. În timpul domniei lui Matia, un rol foarte important pe lângă despotul Vuk Brancovici şi Paul Chinezul l-a avut Dmitar I Iacşici. El a fost înrudit cu familia Brancovici prin căsătoria cu Ielena Brancovici, fiica despotului Stefan Brancovici. Dmitar I Iacşici este mai cunoscut istoriografiei prin faptele de arme, care l-au consacrat şi i-au adus faima în timpul regelui Matia, fapte mai răsunătoare decât cele ale fratelui mai mare, Stefan I Iacşici. Cu toate acestea, descendenții lui Dmitar I nu vor ocupa un loc aparte în studiul genealogiei familiei Iacşici, pe când descendenții lui Stefan I Iacşici au făcut obiectul unor cercetări mai ample asupra genealogiei şi activității în rândul nobilimii sârbe[656].

Până la emigrarea în Regatul Ungar, familia Iacşici a fost, cu unele excepții, o familie nobiliară relativ anonimă printre familiile nobiliare sârbeşti în Evul Mediu. Rădăcinile familiei Iacşici se află în jurul oraşului Iagodina, în provincia Şumadija din Serbia, unde Iacşa Breşcevici (după unii, Brejicici) a devenit voievod în armata despotului Giuragi Brancovici[657]. Voievodul Iacşa a participat activ la operațiunile militare pentru apărarea cetății Semderia, dar care au fost sortite eşecului în anul 1439. Iacşa a intrat atunci în slujba regelui Vladislav al II-lea Jagello, iar după câțiva ani s-a întors în despotat şi a reintrat în slujba despotului Giuragi Brancovici. Ca voievod al despotului, Iacşa a fost unul dintre cei mai de seamă nobili la curtea despotului Giuragi, acesta luând parte, împreună cu nobilul ragusian Alviz Ristici la semnarea tratatelor de colaborare între despotat şi Dalmația[658]. Întorcându-se din Dalmația, Iacşa a primit „multe şi felurite daruri" de la nobilii ragusieni, acestea constând din țesături în valoare de 100 de perperi (monedă denumită după cartierul Pera din

[653] *Ibidem*, p. 37
[654] Spremici, 1999, p. 68; Novakovici, 1982, p. 112
[655] Raici, 2002, p. 260
[656] Ivici, 1929, p. 68; Mrgienovici, 1987, p. 160–161
[657] Țerovici, 1997, p. 37
[658] Spremici, 2010, p. 33–34

https://biblioteca-digitala.ro

Constantinopol, bătută şi în Ţara Românească) şi a fost scutit de plata taxei de vămuire pentru achiziţia de ţesături, în valoare de 300 de ducaţi[659]. În anul 1453, când Mahomed al II-lea se pregătea să cucerească Constantinopolul, a cerut despotului Giuragi să trimită trupe care vor participa la asediul cetăţii Bizanţului. În fruntea trupelor sârbe, despotul Giuragi l-a trimis pe voievodul Iacşa care a participat cu 1.500 de călăreţi la asediul final al Constantinopolului[660]. „*Gospodarii Iagodinei*", cum erau numiţi cei din familia Iacşici, se pare că au jucat un rol important în viaţa sârbilor din jurul oraşului Iagodina în Şumadia. Dmitar I Iacşici este chiar amintit drept ctitor al Mănăstirii Ioşaniţa, închinată Sfântului Mare Mucenic Dimitrie. De asemenea, Dmitar I Iacşici este amintit între anii 1496–1498 ca „*gospodarul Rumei*" – oraş în provincia Srem[661]. Sursele istorice nu sunt în măsură să ofere data exactă a morţii voievodului Iacşa sau dacă el a trecut în regatul lui Matia împreună cu fiii săi.

IV.5.2. Fraţii Stefan I (?–1489) şi Dmitar I Iacşici (?–1486)

Exodul masiv al populaţiei sârbe, mai ales după moartea despotului Giuragi din anul 1456 şi ocuparea cetăţii Smederevo din anul 1459, aduce în prim-plan, în nordul extrem al Banatului, familia Iacşici. Regele ungar Matia Corvin (1458–1490), simţind pericolul otoman tot mai aproape, dar şi problemele din interiorul regatului, mai ales la graniţa cu Polonia şi Austria, a dorit ca trupele sârbe să formeze un bastion de apărare la graniţele sudice ale regatului[662]. Astfel, acesta a încercat prin conferirea sau recunoaşterea de titluri nobiliare şi donarea mai multor domenii nobililor sârbi, să câştige prietenia şi ajutorul armat pe care aceştia au putut să i-l ofere, constând din trupe de călăreţi şi pedeştri.

Primii care s-au arătat interesaţi de această ofertă a regelui ungar au fost fraţii Stefan I şi Dmitar I Iacşici, care au intrat în slujba regelui ungar în jurul anului 1464 sau 1465[663]. Dmitar I Iacşici (*Demetrius Iaxyth*) a ocupat funcţia de

[659] Iorga, 1899, p. 464

[660] În memoriile ienicerului Konstantin Mihailovici din Ostroviţa se spune că sârbii a trebuit să participe la asediul Constantinopolului din cauza turcilor, deoarece îi legau relaţiile de vasalitate, dar se concluzionează că ajutorul oferit de despot era infim faţă de puterea otomană la acea dată, iar armata condusă de voievodul Iacşa a avut un rol simbolic. (Bogdanovici, 1982, p. 293)

[661] Raici, 2002, p. 260

[662] În acest timp, situaţia politică în Balcani nu era foarte bună pentru poporul sârb. După ce sultanul Mahomed II a cucerit Bosnia, regele Matia s-a împăcat cu Fridrich III de Habzburg (1440–1493), iar papa Pius al II-lea (1458–1464) promitea începerea unei noi cruciade pentru anul 1464. Atâta timp cât Republica Veneţiană a fost ocupată cu luptele maritime împotriva turcilor, regele ungar întreprindea mai multe incursiuni în Serbia şi Bosnia ocupate de turci, încercând în zadar să cucerească cetatea Zvornik din Bosnia. Populaţia sârbă, care contribuia masiv la aceste expediţii ale regelui Matia, se refugia împreună cu armata ungară spre nord ori de câte ori expediţiile militare nu aveau rezultatul scontat. Era firesc ca şi familiile nobiliare sârbe să se alăture în această luptă regelui Matia, al cărui regat devenea oaza imigranţilor sârbi.

[663] Spremici, 2010, p. 35, Bogdanovici, 1982, p. 377; istoricul Spremici este de părere că trecerea fraţilor Iacşici în slujba regelui Matia poate fi datată din luna august 1464 până în luna ianurie

https://biblioteca-digitala.ro

voievod în armata de elită a Regatului Ungar, numită *Armata Neagră* (*Fekete sőreg*), alături de mari cavaleri ai timpului său, precum croatul Újlaki Miklós (Nicholaus Iločki), cehul Gis(z)kra János (Jan Jiskra z Brandýsa) sau germanul Franz von Hag (Hag Ferenc)[664]. În aceste trupe de elită va fi înrolat până la desfiinţarea Armatei Negre, după moartea regelui Matia Corvin. Fraţii Iacşici vor accede pe scena Regatului Ungar în contextul disputelor regelui Matia cu Polonia şi Austria. Alături de elita societăţii sârbe reprezentată prin figura impunătoare a despotului Vuk Brancovici, dar şi de alţi nobili importanţi ai regatului, precum banul Ladislau Egervari, fraţii Pongrac din Dengeleg, fraţii Iacşici s-au pus în slujba regelui Matia, susţinând cauza coroanei Sfântului Ştefan[665]. În acest context, fraţii Iacşici au primit domeniul de la Nădlac cu satele aparţinătoare, în anul 1464[666], iar după trei ani, în 1467, aceştia au primit alte domenii în comitatul Cluj, printre care sunt enumerate: *Farnas, Iwanthelke, Walko, Wyfalw, Kelechel, Felsewfyld et Kezepsewfyld*[667]. Regele Matia a avut în vedere credinţa şi serviciile credincioase ale fidelilor Stefan I şi Dmitar I Iacşici[668]. Prin această diplomă, fraţilor Iacşici li s-au atribuit, după obiceiul timpului, domeniile cu toate pământurile arabile, cultivate şi necultivate, pajişti, păşuni, fâneţe, păduri, dumbrăvi, munţi, văi, vii şi promontorii, ape, râuri, heleştee, cursurile apelor, morile şi locurile morilor şi în general toate întregimile folosinţelor şi celor ce ţineau de ele[669].

Dmitar I Iacşici a participat alături de trupele despotului sârb şi ale regelui ungar la mai multe expediţii în Polonia şi Banat. Astfel, este amintită expediţia din anul 1471, când, împreună cu despotul Vuk Brancovici şi Paul Chinezul, a întreprins o serie de acţiuni militare îndreptate împotriva trupelor polone[670]. Mai apoi Dmitar I a transferat o parte a armatei sale în Banat, unde alături de Paul Chinezul a întreprins o serie de campanii militare împotriva turcilor[671]. Victoriile răsunătoare precum şi sacrificiul personal l-au făcut pe regele Matia să le doneze alte domenii în comitatul Cenadului[672]. Acest lucru însă nu a fost pe placul nobililor maghiari, care au protestat în nenumărate rânduri, deoarece aceste donaţii se făceau în detrimentul lor, cum de altfel este cazul lui Ioanes

1465. Această dată „terminus ante quem" este luată în consideraţie deoarece la 10 ianuarie 1465 vor fi pomeniţi pentru prima data fraţii Iacşici cu ocazia unor neînţelegeri ivite la un proces al comitatului din Cenad, unde Stefan Iacşici era citat în calitate de martor.

664 Kalmari, 1830, p. 221

665 Engel, 2011, p. 333

666 Milin, 1995, p. 35

667 Thalloczy, 1907, p. 258–259; Ivici, 1929, p. 348–349; Lendvai, 1896, p. 60;

668 „...*fidelitate et fidelibus serviciis fidelium Nostrorum egregiorum Stephani et Demetrii Jaxyth de Naghlak per eos primum sacre huius regni Nostri Hungariae corone...*"

669 „... *terrie scilicet arabilibus, cultis et incultis agris, pratis, pastuis, fenetis, siluis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis aquarumque decussibus, molendinis, molendinorumque locis et generaliter quarumlibet utilitatum...*"

670 Haţegan, 1994, p. 96, 98

671 Nagy, 1859, p 79; Spremici, 2010, p. 36

672 Spremici, 2010, p. 36

https://biblioteca-digitala.ro

de Variastelek, ale cărui proprietăți au fost cedate fraților Iacşici, în anul 1471. Edificatoare în acest sens este şi scrisoarea din 8 septembrie 1472 a capitlul Sfintei Fecioare Maria din comitatul Cluj, care a scris regelui Matia că domeniile lui Istvan Veres au fost cedate fraților Iacşici[673].

Fidelitatea serviciilor fraților Iacşici a fost folosită de regele Matia şi în disputele din interiorul regatului. Mai precis, în timpul crizei politice din a doua jumătate a anului 1473, produse de nemulțumirea unor nobili maghiari, care au dorit detronarea regelui Matia şi înscăunarea prințului de origine polonă Kazimir, Dmitar I Iacşici, Miloş Belmujevici şi despotul Zmaj Ognjeni Vuk şi-au oferit serviciile militare în favoarea regelui Matia. Expedițiile militare au fost terminate până la sfârşitul anului 1474, iar Dmitar a fost răsplătit cu donații băneşti şi funciare[674].

În anul 1476 Ali-beg, comandantul cetății Smederevo, a întreprins o serie de acțiuni militare în Banat, apropiindu-se de granițele sudice ale Regatului Ungar. Vuk Brancovici, Petru Doczi şi Dmitar Iacşici i-au ieşit în întâmpinare şi, la Pojejena, pe Dunăre, au învins într-o luptă crâncenă armata otomană[675]. Atunci regelui Matia Corvin i-au fost aduşi trei sute de prizonieri turci, iar însuşi Ali-beg a reuşit cu greu să se salveze fugind peste Dunăre[676]. În semn de apreciere, regele Matia i-a donat lui Dmitar I Iacşici domeniul Korogy din Slavonia, printr-o diplomă datată 29 iunie 1476, la Buda. Dmitar Iacşici a mai întreprins o serie de acțiuni militare în războiul lui Matia cu Fridrich III, din anul 1477, iar împreună cu Paul Chinezul a participat în fruntea călăreților sârbi la bătălia de la Câmpia Pâinii, din 13 octombrie 1479, de partea principelui Ştefan Bathori[677]. În acest context, familia Iacşici a mai primit domenii importante la Felnac, Serfezd, Farkastelek şi Korekecshasz, unde a colonizat mai multe familii de sârbi[678].

La data de 16 aprilie 1485, în prezența lui Dmitar I Iacşici, a murit despotul Vuk Brancovici, care şi-a dedicat ultimele decenii din viață luptei împotriva turcilor. Dmitar I Iacşici, care cunoştea obiceiurile turcilor, dar mai ales nevoile şi politica de moment a Balcanilor, a fost trimis de regele Matia în solie la Constantinopol, la sultanul Baiazid al II-lea (1481–1512). Sultanul l-a primit cum se cuvine a primi un înalt demnitar, iar la plecare l-a împodobit cu multe

673 Radonici, 1923, p. 67–68; în diploma de donație, regele Matia afirma că aceste au fost donate lui „*Stephano et Demetrio Jaxith pro fidelitate et fidelibus ipsorum serviciis*", adică pentru fidelitate şi fidele servicii aduse regatului.

674 Lui Dmitar Iacşici i-ar fi fost încredințată de însuşi regele Matia misiunea de a cuceri cetățile Nagymihaly şi Homoly în nordul Ungariei, care au rămas fidele luptei împotriva regelui Matia. Operațiunile militare ale lui Dmitar Iacşici au început de îndată, acesta refugiindu-se cu 500 de călăreți sârbi în pădurea din apropierea cetății Nagymihaly. Aici a surprins o parte din armata cetății, pe care a învins-o, iar apoi a intrat în cetate redând-o astfel regelui Matia. (Spremici, 2010, p. 37)

675 Hațegan, 1994, p. 112

676 Spremici, 2010, p. 37; Thalloczy 1907, p.269–270

677 Bogdanovici, 1982, p. 385; Jirecek, 1952, p. 412; Hațegan, 1994, p. 113

678 Spremici, 2010, p. 39; Zeremski, 1907, p. 59–60

https://biblioteca-digitala.ro

şi scumpe daruri. Însă la Smederevo s-a întâlnit la podul peste râul Iezava, cu vechiul său duşman, Gazi Mustafa, care, în urma duelului, l-a rănit foarte grav la cap. După câteva zile, la data de 8 noiembrie 1486, la Timişoara, s-a stins din viaţă Dmitar I Iacşici. Duelul nedrept între Gazi Mustafa şi Dmitar l-a impresionat pe sultanul Baiazid al II-lea care a poruncit să fie ucis Gazi Mustafa, cel care a îndrăznit să ridice mâna asupra lui Dmitar I Iacşici[679]. Acest gest este o dovadă privind respectul de care s-a bucurat Dmitar I Iacşici chiar şi în rândurile turcilor împotriva cărora a luptat toată viaţa.

Spre deosebire de el, fratele Stefan I Iacşici a stat multă vreme în umbra fratelui, a mânuit sabia atunci când a fost nevoie, dar s-a mulţumit mai mult cu administrarea bunurilor familiei. Matia Corvin a reuşit până la urmă să cucerească Viena, în anul 1485. Stefan a trăit un timp la Viena, unde s-a îmbolnăvit şi a murit la 6 ianuarie 1489[680]. Descendenţii celor doi fraţi Iacşici au continuat să trăiască pe domeniul de la Nădlac, iar administrarea celorlalte domenii era delegată oamenilor de încredere. Dmitar I Iacşici a fost căsătorit cu Ielena, cu care a avut patru fii: Iovan, Dmitar al II-lea, Petar şi Giurge. Iovan şi Giurge au murit după anul 1500, în timp ce Dmitar al II-lea şi Petar au jucat un rol important pe scena politică din Regatul Ungar. Stefan I Iacşici a fost căsătorit cu Miliţa, cu care avut trei fii şi trei fiice: Dmitar al III-lea, Stefan al II-lea, Marko, Ielena, Irina şi Ana[681].

Despre temperamentul fraţilor Iacşici, tradiţia populară exprimată prin cântecele populare, a păstrat o imagine controversată vorbind despre actele de vitejie ale Iacşicilor şi despre acţiunile lor câteodată nesăbuite, care aduceau aminte de activitatea haiducilor din Serbia. Astfel este pomenit un incident din satul Varjastelek, din anul 1465, când Stefan şi Dmitar Iacşici au pătruns cu armata lor pe domeniul nobilului Iovan Variaşi din Varjastelek şi Turnu, compromiţând recoltele şi făcând mare pagubă[682]. Firea rebelă a lui Stefan Iacşici va duce la o situaţie jenantă pentru acesta într-o dispută verbală cu nunţiul papal Istvan Volie, asupra căruia a scos sabia cu intenţia de a-l omorî. În acest demers l-ar fi oprit nobilii prezenţi[683].

IV.5.3. Familia Iacşici în timpul urmaşilor fraţilor Dmitar I şi Stefan I Iacşici, în secolele al XV-lea şi al XVI-lea

Fraţii Stefan I şi Dmitar I Iacşici au reuşit în timpul vieţii să ţină familia unită, ferită de certuri familiare, dar mai presus de toate, au reuşit ca întinsele domenii să fie păstrate în sânul familiei. După moartea acestora, neînţelegerile vor apărea, mai ales în privinţa împărţirii bunurilor moştenite. Exponenţii

[679] Spremici, 2010, p. 40. Istoriografia română (Haţegan, 2007, p. 261), preluând datele oferite de istoricul maghiar Pray Georgius, aminteşte despre moartea lui Iacşici în anul 1488

[680] Spremici, 2010, p. 41

[681] Mrgienovici, 1987, p. 160–161; Spremici, 2010, p. 41

[682] Spremici, 2010, p. 35

[683] *Ibidem*, p. 35

https://biblioteca-digitala.ro

de seamă ai celor două ramuri ale Iacşicilor au devenit Marco Iacşici, fiul lui Stefan I şi Petar Iacşici, fiul lui Dmitar I, care au împărţit averea moştenită, fapt consemnat în izvoarele istorice. Interesul pentru domeniile moştenite a fost mai pronunţat la cei doi verişori, deoarece fraţii şi surorile acestora au fost departe de Banat, căsătoriţi la curţi importante de domnitori şi nobili ai Europei. Spre deosebire de istoriografia sârbă, istoricii maghiari[684] mai cunosc un frate şi o soră a lui Stefan I şi Dmitar I, respectiv pe Vuk şi Irina.

STEFAN I IACŞICI şi **MILIŢA** au avut trei băieţi şi trei fete: **Dmitar I, Stefan II, Marco, Ana I, Ielena I şi Irina**. Fiul cel mai mare, ***Dmitar I,*** a murit în fragedă tinereţe. ***Stefan II*** a fost căsătorit cu Miliţa, fiica nobilului sârb, voievodul Miloş Belmujevici, şi a soţiei acestuia Olivera. Stefan II a murit în jurul anului 1507. ***Marco*** a fost căsătorit mai întâi cu o fată provenită din rândurile patricienilor veneţieni, apoi s-a căsătorit cu Polixena, fiica lui Mihnea cel Rău şi a Voicăi de la Izvorani. Cu aceasta a avut un fiu şi şapte fiice: **Stefan III,** care a murit în jurul anilor 1530–1536, **Giovana,** căsătorită în anul 1536 cu Mihailo Bachici, fiul despotului Pavle Bachici, **Ielisaveta,** căsătorită cu Nicolas Doczi, din renumita familie nobiliară maghiară, **Maria,** căsătorită cu Ártándy Kelemen, nobil maghiar, **Miliţa (Potenţia)**, căsătorită cu Istvan Kendefi, **Margarita,** căsătorită cu Blasius Patocsi, **Sholastica**[685]**,** căsătorită cu Ladislau Zelemiri, nobil polonez şi **Ana II,** căsătorită mai întâi cu nobilul maghiar Gaspar Bamfi[686] iar apoi cu Anton Kendi[687]. ***Ana I Iacşici*** a fost căsătorită în Rusia, cu nobilul rus Vasili Lavovici Glinski. Cu acesta a avut trei fii şi trei fiice: **Iuri Glinski**, cneaz şi boier, care a murit la 26 iunie 1545 la Cremlin şi a fost căsătorit cu Xenia Vasilevna Bicikova dintr-o familie nobiliară rusă din Rostov, care s-a călugărit în urma morţii soţului, sub numele de Efrosinia; **Ivan Glinski** nu a fost căsătorit şi a murit în jurul anului 1548; **Mihailo Glinski**, cneaz, voevod al ţarului şi emisar la Novgorod, a murit în anul 1559 şi a fost căsătorit cu fiica lui Fiodor Ivanovici Skopin Şuiski, cu care a avut pe fiul *Ivan Glinski*, cneaz, boier şi voievod al ţarului, mort la 27 ianuarie 1602, căsătorit cu fiica lui Gregor Lukijanovici Skuratov din Bielorusia, cu care a avut o fiică; *Ielena II,* căsătorită la 28 ianuarie 1526 cu cneazul Moscovei Vasili III, cu care a avut doi fii: pe *Gheorghie*, cneazul Uglitki, mort la 18 martie 1584 şi pe *Ivan IV Grozni,* viitorul ţar al Rusiei, mort la 18 martie 1584; **Anastazia** a murit după anul 1526; **Maria,** căsătorită cu Ivan Danilovici Homiaka-Penjkov, cneaz şi boier[688]. ***Ielena I*** a fost

[684] Borovszky, 1896, p. 418

[685] Sholastica şi Ladislau Zelemery vor avea pe Anna Kamaras de Zelemer, care s-a căsătorit cu Petru Forgach de Ghymes, iar prin al treilea nepot, Simon baron de Kemeny, şi a noua nepoată, Maria prinţesă de Teck, se vor înrudi cu familia regală a Angliei.

[686] Familia nobiliară Banfi de orginie maghiară a fost una dintre cele mai însemnate familii nobiliare din Banat, având mai multe domenii aici, dintre care amintim Herneacova, Beregsău, Cenei, Lipova. Gaspar Banfi a sfârşit tragic în septembrie 1558, fiind omorât de sârbi, la porunca reginei Isabela

[687] Mrgienovici, 1987, p. 160–161

[688] *Ibidem*, p. 161

https://biblioteca-digitala.ro

căsătorită mai întâi cu despotul sârbilor Iovan Brancovici, cu care a avut cinci fiice: **Despina Milița,** căsătorită în jurul anului 1505 cu domnitorul Neagoe Basarab[689], **Maria,** căsătorită cu contele Ferdinand Francopan, **Ielena III,** căsătorită între anii 1529–1536, cu domnitorul Moldovei Petru Rareş[690], **Maria Magdalina,** căsătorită mai întâi cu Ivan Mihailovici Vişnjovieţki, nobil rus, iar apoi cu Aleksandar Feodorovici Ciartoriski, cneaz şi voievod de Volin, **Hana** a fost căsătorită mai întâi cu Feodor Andreievici Vologimierski – Sanguşko, mareşal de Volin, iar apoi cu Nikolai Andreievici Zbarski, cneaz şi boier rus. După moartea soțului, pentru ca titlul de despot să poată fi păstrat în familie, Ielena I Iacşici s-a căsătorit cu nobilul croat Ivaniş Berislavici, devenit mai apoi despot al sârbilor cunoscut ca Istvan Berislavici, fiul lui Martin Berislav de Grabaj. Cu acesta a avut doi fii şi două fiice: **Stefan Berislavici**, despotul sârbilor, căsătorit cu Katarina Batyanyi din familie de nobili maghiari, **George de Brod** (în Slavonia), amintit în anul 1527, şi două fiice ale căror nume istoriografia nu le-a consemnat[691]. ***Irina Iacşici*** a fost căsătorită cu Matia Balşici Kosacia „herțeg al Sfântului Sava" şi domnitorul Bosniei. Cu acesta a avut un fiu şi o fiică: **Nikolai,** a avut trei fii şi două fiice: **Gheorghie, Pavle, Stefan, Katarina şi Maria**, amintiți în anul 1566[692]; în anul 1552 este amintită o fiică a Irinei, căsătorită cu un nobil lituanian, dar ale căror nume istoriografia nu le-a consemnat[693].

---

[689] Neagoe Basarab şi Despina Milița au avut trei fii şi trei fiice: Teodosie, Stana, Roxandra, Ioan, Petru şi Anghelina. Despina Milița a avut întotdeauna ajutorul unchiului, Gheorghe Brancovici, devenit ulterior mitropolit al Țării Româneşti sub numele Maxim Brancovici. Despre viața celor doi se spune că aceştia „s-au înțeles şi s-au iubit", iar viața lor „a fost închinată bisericii şi artei". La curtea lor a fost adunată o întreagă comoară constând din Evanghelii aurite, sfeşnice şi podoabe bisericeşti din diferite materiale prețioase, precum şi multe podoabe personale, care mai apoi au fost aşezate în capodopera lui Neagoe şi a Despinei, Mănăstirea Curtea de Argeş. Despina Milița, rămânând văduvă în anul 1521, se va îngriji departe de tronul muntean, la Sibiu, de viitorul fiicelor Ruxandra şi Stana măritate la curțile nobililor moldoveni şi munteni, astfel înrudindu-se cu neamul lui Ştefan cel Mare şi Radu de la Afumați. (Gane, 1991, p. 47–52; Mrgienovici, 1987, p. 82).

[690] Ielena III Iacşici, sora doamnei Despina Milița, soția domnitorului Neagoe Basarab, a fost căsătorită cu domnitorul Petru Rareş. În istoriografia română este cunoscută sub numele de Cătălina, iar viața ei a fost „ca a celor mai multe de pe vremurile acelea, o însăilare de puține zile fericite şi de mulți ani de griji, de necazuri şi de amar". Cu domnul Moldovei, Ielena a avut trei fii şi trei fiice: Ilie, Ştefan, Constantin, Roxandra, devenită doamna lui Alexandru Lăpuşneanu, Despina şi Maria. Doamna Ielena i-a fost de real ajutor soțului, mai ales în anul 1539, când din cetatea Ciceului ea „ticluie în sârbeşte o frumoasă scrisoare către sultan" prin care se va relansa politica dusă de Petru Rareş. Rămasă văduvă şi fără apărare, Elena se presupune că a sfârşit tragic sugrumată fiind din porunca ginerelui său, Alexandru Lăpuşneanu. În câteva cuvinte, viața ei a fost descrisă astfel: „... înseamnă că în spaima unui asasinat s-a stins blânda Doamna Elena, fiica despotului Serbiei, Iovan, văduva unuia din marii noştri voievozi, care şi-a petrecut o parte din viață aşteptând în cetatea Sucevei întoarcerea soțului ei din războaie, petrecând trei ani prizonieră în castelul Ciceu, îngrijorată de soarta Domnului fugar, ajunsă pe la patruzeci de ani Văduvă, având nemărginită durere să vadă pe unul din fii ei turcindu-se, pe celălalt omorât de boieri şi pe fata ei măritată cu cel care trebuia să-i răpună zilele." (Gane, 1991, p. 53–60)

[691] Mrgienovici, 1987, p. 160–161

[692] *Ibidem*, p. 108

[693] *Ibidem*, p. 160–161

https://biblioteca-digitala.ro

DMITAR I IACŞICI şi IELENA au avut o familie mai puțin numeroasă. Ei au avut patru fii: **Iovan I, Dmitar al III-lea, Petar** şi **George.** ***Iovan*** a murit după anul 1500. Acesta a deprins din fragedă tinerețe arta de a mânui armele de la tatăl său. Prima misiune armată importantă care i-a fost încredințată a fost în anul 1481. Paul Chinezul a căutat să-şi ridice corturile pentru a ierna în apropierea Palancăi şi l-a trimis pe Iovan să cerceteze drumurile şi locurile unde ar putea ridica tabăra. Deoadată acesta a fost atacat de comandantul cetății Golubaț, cu o armată de 1.000 de călăreți. Iovan şi armata lui au respins atacurile otomane, chiar mai mult, au reuşit să omoare şi să captureze mai mulți ostaşi otomani. Însuşi comandantul cetății a încercat să fugă în cetate, dar a fost ajuns din urmă de Iovan, care i-a tăiat capul în fața porții cetății Golubaț[694]. Revenind în Banat, Dmitar al III-lea şi Iovan I Iacşici, împreună cu despotul Zmai Ognjeni Vuk, au adus cu ei circa 50.000 de sârbi, pe care i-au colonizat în jurul oraşului Timişoara, de unde aceştia au început să ocupe teritoriile Banatului de câmpie[695]. ***Dmitar III*** a murit în împrejurările asasinatului din Sibiu a lui Mihnea cel Rău din data de 12 martie 1510. Dmitar III a încercat prin activitatea sa să influențeze viața politică din Țara Românească. În toiul disputelor, Mihnea cel Rău s-a refugiat la Sibiu, unde a fost omorât, pe treptele catedralei de Dmitar al III-lea. În haosul creat pe treptele catedralei, însuşi Dmitar al III-lea şi-a pierdut viața[696]. ***George*** a murit după anul 1500. ***Petar*** a fost căsătorit cu Catarina Csaki, cu care a vut trei fii **Dmitar al IV-lea, Nicola şi Iovan al II-lea.** Iovan al II-lea Iacşici a plecat la Viena şi Leipzig să-şi urmeze

694 Thalloczy, 1907, p. 278

695 De menționat faptul că între anii 1480 şi 1481, adică în toiul luptelor ungaro-turce, prin părțile Banatului au emigrat în jur de 100.000 de sârbi fugind din calea otomanilor. Colonizările cu populație sârbă au fost încurajate chiar şi de mai marii conducători ai regatului ungar, deoarece credeau în formarea unui cordon la granița sudică a regatului care va feri, sau în cel mai rău caz va da răgazul necesar regatului în lupta cu turcii. În altă ordine de idei, istoricul Ştefan Manciulea, 1944, vorbind despre colonizările sârbilor în Banat, aminteşte despre primii colonişti sârbi încă din timpul regelui Ludovic I. Mai târziu, în opinia aceluiaşi istoric, după bătălia de la Kosovo, populația sârbă a început să migreze la nord de Dunăre unde a început să conviețuiască cu poporul român. Pe parcursul secolelor al XV-lea şi al XVI-lea s-au consemnat următoarele migrații ale poporului sârb în Banat: în anul 1414, în timpul despotului Stefan Lazarevici (p. 337); în anul 1433, în timpul despotului Giuragi Brancovici, când imigranții sârbi au fost colonizați în sudul Torontalului (p. 338); între anii 1454–1465, în timpul regelui Matia sunt colonizate mii de familii sârbeşti în Timiş şi Torontal, pentru a apăra hotarele țării de otomani (p. 338); cea mai impresionantă colonizare s-a produs între anii 1480–1481, trecând în părțile sudice ale Banatului circa 50.000 de sârbi „....şi aşa s-a ajuns la împânzirea Banatului sud-vestic cu lăcaşuri de rugăciune sârbeşti care, mai târziu, au fost înzestrate cu moşii şi proprietăți întinse în dauna bisericilor şi mănăstirilor româneşti..."(p. 338); colonizări s-au mai petrecut în secolul al XVI-lea între anii 1509–1525 (p. 338–339) şi în anul 1538 (p. 343)

696 Spremici, 2010, p. 46; o astfel de acțiune din partea lui Dmitar II Iacşici poate fi explicată şi datorită relațiilor dintre Mihnea cel Râu şi primul mitropolit al Țării Româneşti, Maxim Brancovici, care provenea din familia despoților sârbi Brancovici şi care era în relații de rudenie cu familia Iacşici. Având în vedere că mitropolitul Maxim a fost obligat din cauza climatului politic nefavorabil să părăsească Țara Românească în anul 1507 sau 1508, se poate deduce, în lipsa unor dovezi istorice concludente, acțiunea familiei Iacşici împotriva lui Mihnea cel Rău.

https://biblioteca-digitala.ro

studiile teologice. În acest sens, Regele Ferdinand de Habsburg a emis la 24 octombrie 1537 „*Salvus Conductus*" pentru „*scholasticos et eorum praeceptorem simul et Joannem Jaxith eiusque pedagogum*" ca să poată „*ad gymnasium Nostrum vinensem discendi causa se libere et absque omni impedimentu conferre possent et valent*"[697]. Iovan al II-lea Iacşici a fost unul dintre cei mai învăţaţi oameni ai Banatului în acea vreme. Astfel apare, în 1548, la Witenberg, colecţia unor poezii funerare, dedicate lui Iovan al II-lea Iacşici intitulată „*Epitaphium Iohannis Iaxit Pannonii nobilitate, eruditione et virtute prestantis, filii Petri Iaxit, et domine Catharinae Csaki scriptum a Christophoro Lippensi Pannonio*" (Epitaful lui Iacşici Iovan, nobil din Panonia, distins în cultură şi moralitate, fiul lui Iacşici Petar şi al doamnei Catarina Csaki, pe care l-a scris Shristophorus Lippensis din Panonia)[698].

La 6 aprilie 1490 moare, la Viena, regele Matia Corvin. Noua situaţie politică, ce se complică cu ocazia disputelor pentru accederea la tronul Sfântului Ştefan, a angrenat şi nobilimea sârbă. Descendenţii vechilor case princiare din Europa au început să-şi dispute drepturile la tron. Regele ceh Vladislau Jagello, care era susţinut de nobilii familiei Iacşici, a încercat să acceadă la tronul ungar în detrimentul lui Maximilian de Habsburg, susţinut de regele polonez Ioan Albert. Pentru a înfrânge rezistenţa oferită de regele polon, Vladislau Jagello l-a trimis pe Stefan Zapolya împotriva regelui Ioan Albert. În septembrie 1490, la Kosice, armata lui Zapolya, în care se afla şi Dmitar al II-lea Iacşici, s-a întâlnit cu armata polonă. Armata polonă era ajutată şi de 500 de tătari. În operaţiunile militare care au urmat, Dmitar al II-lea Iacşici şi-a dovedit încă o dată vitejia şi arta de a mânui sabia, moştenită de la tatăl său.[699] În semn de mulţumire pentru ajutorul acordat şi fidelitatea cu care au tratat întreaga situaţie politică, regele Ladislau II Jagello i-a răsplătit pe nobilii familiei Iacşici, în anul 1494, cu domeniul de la Donatorn[700], în comitatul Timiş[701].

---

[697] Spremici, 2010, p. 55

[698] Salgo, 2000, p. 70–77

[699] Istoriografia sârbă a reţinut un detaliu important asupra luptei care l-a consacrat pe Dmitar ca un erou al luptelor mai sus amintite. Conform lui Ludovici Tuberonis preluat de Spremici, 2010, p. 42, în timpul luptelor duse la poalele cetăţii Kosice, un tătar ar fi provocat la luptă pe oricare dintre ostaşii lui Zapolya. Dmitar Iacşici (cel tânăr) s-a oferit să iasă în luptă deoarece tătarul adresa cuvinte jignitoare la adresa „rascienilor sârbi". În faţa zidurilor cetăţii a ieşit voievodul tătar Kaukut. Acesta s-a suit pe cal şi contrar obiceiurilor poporului său a luat sulița şi a pornit în galop spre Dmitar. Sulițele aruncate de cei doi nu şi-au atins ţinta, aceştia coborând de pe cai, au continuat lupta cu sabia. Dmitar a lovit primul retezându-i tătarului capul. Eşecul voievodului tătar l-a făcut pe unul dintre nobilii tătari să-l provoace la rându-i pe Dmitar la duel. Şi acesta a căzut sub lovitura sabiei lui Dmitar. Contrar voinţei regelui Vladislav, Dmitar condus de „vitejie, tinereţe şi succes" a acceptat şi al treilea duel. Însă obosit fiind a fost foarte aproape de a fi învins în duel, doar intervenţia ferma a compatrioţilor, sfidând regulile duelului, l-a salvat de la moarte.

[700] Domeniu identificat în hotarul localităţii Giera, judeţul Timiş; Suciu, 1967/II, p. 318

[701] Borovszky, 1896, p. 130; acelaşi autor aminteşte că în această localitate trăiau mai mulţi sârbi, printre care sunt amintiţi:Bojo Serdek, Branislav Serdek, Karagulj, Druşa, Kalinici, Beluş, Bujko şi Kosta

https://biblioteca-digitala.ro

După moartea fraților Dmitar I și Stefan I Iacșici, urmașii acestora au trebuit să-și dovedească în dese rânduri drepturile de proprietate asupra domeniilor moștenite. Astfel, capitlul Sfintei Fecioare Maria din Cluj informa, în iulie 1493, pe Ladislau Losonczy despre disputa dintre Ana, fiica lui Istvan Veres, și urmașii fraților Iacșici. În darea de seamă a capitlului se afirmă că domeniile în cauză au fost odinioară ocupate de Dmitar I și Stefan I Iacșici, iar acum ele ar trebui să aparțină de drept Anei. La momentul disputei, domeniile din comitatul Cluj aparțineau lui Dmitar III, Stefan II și fratele acestuia, Dmitar II[702]. La 18 iunie 1498, însuși regele Vladislav II va interveni pentru soluționarea problemei domeniilor funciare ale familiei Iacșici, din districtul Cenadului. Totodată, Margareta, soția lui Imre Doczi, pretindea că domeniile deținute de Iovan I, Dmitar III, Petar și Giurge Iacșici au fost ocupate ilegal și cerea retrocedarea lor[703].

Carierele militare au fost, firesc, pe primul plan pentru urmașii acestei mari familii de ostași de carieră. Astfel ei au intrat în curând în rândul magnaților maghiari, care dețineau o armată proprie, „*officiales banderii*", și luptau împreună cu regele ungar sub steag propriu. În decretul regal din anul 1498, regele Vladislav II, în articolul 22, numea printre magnații militari ai regatului pe Stefan II Iacșici de Nădlac[704].

La confluența secolelor al XV-lea și al XVI-lea găsim în viață pe fiii lui Stefan I Iacșici, Stefan al II-lea și Marco și fiii lui Dmitar I Iacșici, Dmitar al II-lea, Iovan I și George. Astfel, într-o diplomă datată la 16 decembrie 1500, sunt enumerați: „... *egregiorum Stephani et Marci condam Stephani ac Johannis, Demetrii, Petri et Georgii condam Demetrii Jahyth de Naghlak filiorum...*"[705]. Ultimii doi au murit imediat după anul 1500. Marco și Dmitar al II-lea au continuat tradiția familială luptându-se cu turcii la Vidin, Cladova și Nicopole, iar la întoarcere au adus noi valuri de imigranți sârbi în Banat[706]. În anul 1503, turcii au încheiat pacea cu Regatul Ungar. Pacea încheiată însă nu garanta pacea și la granițele sudice ale Regatului Ungar. Pentru zona Banatului, Stefan al II-lea, Marco și Petar au fost numiți ca împreună cu trupele lor să asigure pacea la granițele regatului[707].

Una dintre cele mai însemnate trăsături ale nobililor din familia Iacșici a fost devotamentul față de conaționali și religie, exprimat prin devotamentul și sacrificiul suprem acordat familiei. Toate domeniile familiei Iacșici erau socotite un bun comun al familiei. Însă după primul deceniu al secolului al XVI-lea, animozitățile nu au întârziat să apară și printre frații Iacșici. Marco și Petar Iacșici au decis să împartă averea moștenită, împărțind chiar și cetatea

[702] Thalloczy, 1907, p. 259; Spremici, 2010, p. 43
[703] Spremici, 2010, p. 43
[704] Ivici, 1929, p. 41; Spremici, 2010, p. 43
[705] Ivici, 1929, p. 42,
[706] *Ibidem*, p. 45
[707] Thalloczy, 1907, p. 317; Spremici, 2010, p. 45

https://biblioteca-digitala.ro

Nădlacului[708]. Această acțiune din anul 1510 a celor doi Iacşici a rămas consemnată şi în tradiția populară, exprimată prin cântecul popular „Împărțirea (averii) Iacşicilor"[709]. După ce şi-au împărțit domeniile, lui Marco Iacşici i-au revenit cele mai multe domenii în Bacica, Banat, Pesta şi Vukovar. În Banat, domeniile lui Marco Iacşici se găseau la Cadăr (azi sat în componența comunei Tormac), Banloc, Ianova, Cocota, identificată drept comuna Orțişoara, Giarmata, domenii funciare în Lugoj, Peterlak, Saswar şi Sinsow.[710] Chiar dacă domeniile au fost împărțite, problemele legate de legalitatea deținerii domeniilor nu au întârziat să apară. Astfel, la 20 august 1511, regele Vladislav al II-lea Jagello va interveni încă o dată pentru a soluționa procesul de stabilire a dreptului de proprietate asupra domeniilor revendicate de Francisc Doczi, dar care se aflau în proprietatea lui Petar Iacşici[711].

În luna mai 1514, Gheorghe Doja a pornit răscoala țăranilor. În loc să desfăşoare acțiuni militare împotriva turcilor, Doja şi răsculații lui au pornit ofensiva împotriva nobililor. La 27 mai, Doja a intrat cu armata lui la Nădlac, în timp ce Marco şi Petar Iacşici se veseleau cu musafirii sosiți din Ungaria. Alungându-i pe nobilii familiei Iacşici, Doja a dat foc cetății Nădlac[712]. Marco şi Petar Iacşici, împreună cu familiile lor, s-au refugiat la Timişoara unde au participat, împreună cu Ioan Zapolya şi Istvan Bathory, la apărarea cetății Timişoara de Doja şi armata lui. După ce Doja a fost înfrânt, membrii familiei Iacşici s-au întors la Nădlac în anul 1517, reparând fortificațiile, de data aceasta cu piatră şi cărămidă arsă[713]. Aici, la Nădlac, se va consemna în această perioadă o altă colonizare de populație sârbă, inițiată şi ajutată de familia Iacşici. Aceasta era ultimă mare acțiune a Iacşicilor. În 1526, la Mohacs, armata ungară a suferit o înfrângere zdrobitoare din partea otomanilor. Iacşicii au participat şi ei la această bătălie, care s-a sfârşit tragic pentru Petar Iacşici[714]. În tot acest răstimp, Ielena Iacşici, rămasă văduvă după moartea soțului Ivan Berislavici, a continuat să poarte titlul de despotiță a sârbilor. La Nădlac, a trăit împreună cu cei nouă copii din căsătoria cu despoții sârbi Iovan Brancovici şi Ivan Berislavici. Prin căsătoria fiicelor la cele mai însemnate curți regale şi nobiliare, sfera de influență a despotiței Ielena s-a consolidat: Despina Milița s-a căsătorit cu Neagoe Basarab, domnitorul Țării Româneşti; Maria s-a căsătorit cu marchizul Ferdinand Francopan; Ielena II s-a căsătorit cu Petru Rareş, domnitorul Moldovei, iar celelalte fiice s-au căsătorit cu nobili ruşi.

Unul dintre cei mai însemnați urmaşi ai familiei Iacşici a fost Marco Iacşici, care s-a pus în slujba lui Ioan Zapolya, alături de care a participat, în toamna

[708] Ţerovici, 1997, p. 38

[709] Familia nobiliară Iacşici este una dintre cele mai prezente familii în cântecele populare sârbeşti.

[710] Spremici, 2010, p. 47

[711] *Ibidem*, p. 47

[712] Ivici, 1929, p. 52

[713] *Ibidem*, p. 54; Raici, 2002, p. 329

[714] Spremici, 2010, p. 50

https://biblioteca-digitala.ro

anului 1526, la întâlnirea de la Tokay, unde Zapolya a fost ales rege al Ungariei. Întorcându-se de la această întâlnire, Marco a fost prins şi întemniţat la Timişoara de Petru Pereny şi numai după ce a plătit suma de 4.000 de forinţi a fost eliberat. Banii au fost împrumutaţi prin soţia acestuia, Polixena, despre care se spune că ar fi fost *„ab urbe Romana"*. Fidelitatea arătată lui Zapolya a fost răsplătită cu alte zece domenii în Banat[715]. Nu după mult timp însă, lui Marco Iacşici i s-a ivit ocazia să-şi răzbune onoarea pătată. Astfel, pe scena politică a sârbilor din Banat, apare un nobil necunoscut, care s-a autoproclamat „ţarul Iovan Nenad". Ideea de emancipare naţională în cadrul Regatului Ungar, nu a fost pe placul autorităţilor maghiare, de aceea şi nobilimea privea cu oarecare rezervă planurile nou proclamatului ţar al sârbilor. Marco Iacşici s-a întâlnit cu Iovan Nenad la Timişoara, dar fără vreun rezultat aşteptat de „ţar". Marco avea în faţa lui un personaj despre care nu se ştia mai nimic. Vitejia, spiritul organizatoric şi idealurile de emancipare naţională nu erau de ajuns să-l convingă pe Marco să i se alăture. În scurt timp, pe domeniul lui Marco Iacşici de la Nădlac, a venit Nicola Balşici Kosacia, fiul Irinei Iacşici, care nu şi-a mai putut menţine poziţia în Slavonia datorită pericolului otoman[716]. În 1527, ţarul Iovan l-a înfrânt pe Perenyi la Szőlős, în comitatul Arad, încât acesta abia a reuşit să fugă de urmăritori, ajungând la porţile Nădlacului, unde Marco Iacşici l-a găzduit mai multă vreme, în timp ce trupele ţarului Iovan îl căutau în jurul cetăţii. Această poziţie de neutralitate a familiei Iacşici faţă de mişcarea lui Iovan Nenad este de înţeles, deoarece ţaratul lui Iovan Nenad era prevăzut să se înfăptuiască în detrimentul familiilor nobiliare din regat, ceea ce contravenea evident intereselor familiei Iacşici. Însă nici împotrivirea faţă de Iovan Nenad nu o putea arăta, deoarece în lupta acestuia erau angrenate numeroase trupe sârbeşti, evitându-se astfel întâmplările nefericite din fatidicul an 1517, când mai multe familii sârbeşti de iobagi din Nădlac au contribuit la alungarea familiei Iacşici de pe domeniile deţinute şi din cetatea Nădlac.

Marco Iacşici a reuşit să-şi căsătorească fiica, Iovanca (Giovana), cu Mihailo, fiul cel tânăr al nobilului Pavle Bachici, chiar dacă Ioan Zapolya s-a împotrivit acestui mariaj. În iunie 1537 a murit, la adânci bătrâneţi, Marco Iacşici. Ca să asigure traiul soţiei Polixena, Marco Iacşici a primit acordul nepoţilor Dmitar III, Nicola şi Iovan II, ca întreaga avere rămasă după moartea lui să treacă în proprietatea soţiei sale Polixena. În decembrie 1535, Ioan Zapolya a aprobat cererea lui Marco Iacşici. Atunci sunt amintite domeniile: Basarag, Bazoş, Cherfejd, Comorkan, Demeng, Feczkes, Fejerto, Felnac, Iratos, Kecskes, Knez, Biled, Kerekecshasz, Kiralyhegyes, Kis Secsen, Munar, Satu Mare (de Arad), Vinga, Semlac, Szentivan, Turnu[717]. Localităţile mai sus menţionate fac obiectul

[715] Spremici, 2010, p. 50; Borovszky, 1896, p. 420. Fidelitatea arătată de familia Iacşici lui Zapolya poate fi pusă şi pe seama amplasării domeniilor familiei Iacşici, care se aflau în teritoriul lui Zapolya.

[716] Spremici, 2010, p. 55

[717] Ivici, 1929, p. 388

https://biblioteca-digitala.ro

unui act de zălogire, prin care domeniile au fost zălogite Polixenei pentru suma de 4.000 de forinți, cu care şi-a răscumpărat libertatea Marco Iacşici. Acesta a fost, de fapt, un artificiu de care s-a folosit Marco Iacşici ca să-i asigure traiul Polixenei, deoarece murind fără urmaşi de parte bărbătească, averea lui Marco trecea automat în favoarea coroanei ungare. Averea lui Marco Iacşici, în jurul anului 1530, a fost estimată la circa 10.000 de forinți. Cel puțin aşa reiese dintr-o scrisoare datată 7 septembrie 1530, prin care se formulează un contract de zălogire pentru domeniile enumerate mai sus. Ioan Zapolya va ratifica acest contract abia la 21 decembrie 1535, poruncind capitlului din Cenad să înregistreze acest contract, care va fi înregistrat anul următor, la 12 februarie. Prin ratificarea şi înregistrarea acestui contract de zălogire, toată averea lui Marco Iacşici a trecut în posesia Polixenei şi a celor şapte fiice[718]. Marco Iacşici a cerut încă o dată pe patul de moarte, ca această hotărâre să fie reînnoită. La 14 iunie 1537 s-a dat curs cererii sale, iar la 27 iunie al aceluiaşi an, doamna Polixena este numită deja văduva lui Marco Iacşici.

Însă după moartea lui Marco, nepoții, dar şi sora lui Marco, Irina, au uitat de promisiunea făcută unchiului şi fratelui, cerând Polixenei dreptul de proprietate asupra bunurilor deținute, cu pretextul că ei reprezintă singura linie bărbătească din familia Iacşici. Astfel, la 24 mai 1539 Irina, căsătorită Balşici, a cerut un sfert din jumătatea averii lui Marco, iar la 4 iulie în acelaşi an, cei trei fii ai lui Petar au intentat proces mătuşii, cerând jumătatea din domeniile: cetății Nădlac, Keregyhasz, Nagy – Szecseny, Kis- Szecseny, Szombathely, Kerekinga, precum şi părți din domeniile: Tamashaza, Veresinga, Asszony, Mezohegyes, Kiralyhegyes, Kun Agota, Samson, Csomorkany, Tot Kutas, Szinhand şi Kinged. Nepoții Dmitar IV şi Nicola au murit după puțin timp, iar Iovan II a plecat la studii în Liepzig. Întorcându-se în anul 1541, Iovan II a preluat abuziv o parte din domeniul de la Nădlac. Chiar mai mult, „în jurul coacerii viilor", adică toamna, Iovan va ocupa pivnițele Polixenei de la Nădlac, unde va depune butoaiele sale cu vin[719]. Moare în anul 1543, cu el murind ultimul Iacşici, cealaltă parte a descendenților familiei Iacşici, pierzându-se printre membrii altor familii nobiliare, regale şi țariste ale Europei[720]. Procesul Polixenei cu nepoții se va încheia odată cu moartea ultimului Iacşici, Iovan, iar neînțelegerile cu Irina vor fi amortizate prin compensații băneşti[721]. Însă rezultatul procesului intentat de Iovan nu este pe deplin cunoscut. Tindem să credem că Iovan a avut câştig de cauză măcar parțial, deoarece la 14 februarie 1543 episcopul de Oradea, fratele Gyorgy, i-a cerut lui Ferdinand I ca domeniul de la Nădlac ce aparținea lui Iovan Iacşici să-i fie cedat lui şi fraților săi refugiați din calea turcilor[722].

---

[718] Borovszky, 1896, p. 421
[719] *Ibidem*, p. 421
[720] Spremici, 2010, p. 55
[721] Borovszky, 1896, p. 421
[722] *Ibidem*, p. 421

https://biblioteca-digitala.ro

Polixena a murit la 5 iulie 1549[723], iar domeniile vor rămâne în disputa fiicelor ei. Astfel, Elisabeta şi Sholastica vor deveni noile protagoniste ale împărţirii averii lăsate de Marko şi Polixena Iacşici. Sholastica a primit jumătate din Nădlac, apoi domeniile de la Mazohegyes, Kiralyhegyes, prediul Rakos, Fenlacul, castrul Czefresd, târgul de la Csomorkan, şi alte şapte domenii aflate în stânga Mureşului, în comitatul Timiş, în jurul domeniul de la Boldog-Aszon-Paterlak. Elisabeta va primi cealaltă parte a domeniului de la Nădlac şi domeniile de la Samson, Kutas, Zombethel, oraşul Sasvar cu târgul aferent, mai multe colonii la Csomorkan, trei domenii la Paterlak şi opt domenii lângă Lugoj[724]. Pentru a se menţine pe domeniile moştenite şi Ana II Iacşici a trebuit, în anul 1570, să se judece cu Petronela *„Chyre Nicolai de Walko consortis"*[725], iar deznodământul acestui proces nu ne este cunoscut, dar dovedeşte că o mare parte din averea familiei Iacşici va fi păstrată de fiicele lui Marco Iacşici, chiar dacă averea lor a fost obiectul confiscărilor funciare aprobate de regina Izabela. Astfel, comitele de Timiş, Petar Petrovici, a cerut încuviinţare reginei Izabela şi va confisca domeniile familiei Iacşici în favoarea cetăţii Timişoarei[726]. Această acţiune s-a petrecut până la sfârşitul anului 1549, deoarece deja la 10 ianuarie 1550, Nagymihaly Sandor şi Gabor vor protesta privind modul de dobândire a cetăţii Nădlacului şi a celorlalte domenii de către Petrovici. Descendenţii Iacşicilor au mai trăit o perioadă pe domeniile deţinute, după care se vor retrage de pe scena istorică. Nădlacul a căzut pradă trupelor otomane în 1552, iar din anul 1566, descendenţii familiei Iacşici vor lipsi cu desăvârşire din cetatea Nădlacului, odinioară *oraş al familiei Iacşici*. Căsătoriile la cele mai însemnate curţi nobiliare din Europa au asigurat familiei Iacşici locul important în rândul coroanei ungare. Fraţii Dmitar I şi Stefan I Iacşici, fiii voievodului Iacşa, prin serviciile militare oferite regatului lui Matia Corvinul, au deţinut titlul de voievozi în armata regală.

Dmitar I Iacşici (+8 noiembrie 1484), voievodul regelui Matia Corvin, a fost căsătorit cu Ielena (+1500). Cu aceasta a avut patru fii: **Iovan al III-lea** şi **George** sunt amintiţi până în anul 1500, **Dmitar II** a murit la 12 martie 1510, cu ocazia atentatului asupra lui Mihnea cel Rău la Sibiu, iar **Petar,** amintit pînă în anul 1521, a fost căsătorit cu Katarina Csaki[727], cu care a avut trei fii: Dmitar III, Nicola şi Iovan[728]. Petar Iacşici a suferit foarte mult de pe urma răsculaţilor conduşi de Doja. Cu ocazia cuceririi Nădlacului, Doja l-a prins pe Petar şi împreună cu alţi musafiri prezenţi a fost răstignit pe cruce. La intervenţia slujitorilor, Petar a fost eliberat şi s-a refugiat la Timişoara[729]. În anul 1543 se va stinge din viaţă linia bărbătească a familiei Iacşici, de aceea fiicele lui Marco Iacşici,

[723] Mrgienovici, 1987, p.157
[724] Ivici, 1929, p. 434
[725] *Ibidem*, p. 434
[726] Borovszky, 1896, p. 421
[727] Provenită din familia Csaki din Ciacova (jud. Timiş) şi sora episcopului Csaki
[728] Mrgienovici, 1987, p. 160–161
[729] Ivici, 1929, p. 52

https://biblioteca-digitala.ro

căsătorite cu diferiţi magnaţi unguri, vor mai duce numele Iacşici aproape jumătate de secol[730]. De un real interes în relaţiile familiale ale descendenţilor lui Stefan I şi Dmitar I Iacşici a fost împărţirea domeniilor. Cercetările mai amănunţite întreprinse de la începutul secolului trecut, corelate cu dezvăluirile istoricilor maghiari, confirmă tradiţia istorică, dându-i acesteia credibilitate şi mai însemnată în alte problematici istorice, unde izvoarele istorice scrise lipsesc din varii motive. Împărţirea averii au început-o verişorii Marco, fiul lui Stefan I, şi Petar, fiul lui Dmitar I[731]. A doua împărţire a moşiilor se va înregistra în jurul anului 1550.[732] (Planşa 13)

IV.5.4. Domeniile familiei Iacşici

Familia Iacşici, ca proprietară a domeniilor funciare pe teritoriul Regatului Ungar, apare în timpul regelui Matia, cu proprietăţi în comitatele Cenad, Arad şi Cluj. Cel mai însemnat domeniu unde aveau să-şi stabilească reşedinţa fraţii Iacşici a fost Nădlacul, lângă Arad, domeniu pe care l-au primit de la regele Matia în anul 1464. Aici au ridicat un sistem de fortificaţii fiind unul dintre cele mai apărate domenii ale Regatului Ungar. Odată cu primirea domeniului de la Nădlac, fraţii Iacşici au primit şi apelativul „de Nădlac"[733]. Cu timpul, familia Iacşici va mai primi domenii în comitatele Timiş şi Torontal. Prin diploma emisă de regele Matia în data de 2 noiembrie 1467, în localitatea Segesvar[734], fraţilor Stefan şi Dmitar Iacşici de Nădlac le-au fost dăruite mai multe proprietăţi situate în comitatul Cluj, şi anume: Farnas[735], Ivanteleke, Valko, Ujfalu[736], Kelechel, Felső Zsil şi Also Zsil[737]. Regele Matia avea să extindă domeniile funciare ale familiei Iacşici şi prin diploma emisă la 16 ianuarie 1486, când fraţilor Iacşici de Nădlac li se vor atribui trei domenii în comitatul Arad, şi anume: Fellak, Serfesd şi Farkastelek[738].

Localitatea Fellak este identificată astăzi prin comuna Felnac, situată pe cursul stâng al râului Mureş, judeţul Arad[739]. Localităţile Serfesd şi Farkastelek sunt identificate astăzi prin localităţile Şerfeşti, respectiv Lupeşti, pe malul drept al râului Mureş[740]. Cele trei domenii au fost, până la trecerea lor în pro-

---

730 Borovszky, 1896 p. 405; Ivici, 1929, p. 187

731 Ţerovici, 1997, p. 39

732 Borovszky, 1896 p. 135

733 Ioan Lupaş „Studii din istoria mai veche a Românilor de pe teritorul diecezei arădane", în revista „Transilvania" anul XLVII/ 1 Iulie v. 1917, p. 21

734 Thalloczy, 1907, p. 258–260

735 Astăzi localitatea Sfâraş, comuna Sâniob, judeţul Bihor

736 Pustă, situată la circa 15 kilometri între Curtici şi Sântana

737 Localităţile Jiul de Sus şi Jiul de Jos

738 Gabor, 1835, p. 253–254; Thalloczy, 1907, p. 258–260; Borovszky, 1896 p. 176–180

739 Borovszky, 1896, p. 180

740 Identificarea celor două localităţi este făcută de istoricul Ioan Lupaş. Acesta aminteşte că în localităţile Felnac şi Şerfeşti familia Iacşici a colonizat importante familii de sârbi odată cu venirea lor pe aceste meleaguri, la mijlocul secolului al XV-lea.

https://biblioteca-digitala.ro

prietatea familiei Iacşici, proprietatea lui Kis Balasz. Deoarece acesta a murit fără moştenitori, cele trei domenii au trecut în proprietatea cancelariei regale. Pentru meritele deosebite în campaniile militare ale regelui Matia, domeniile au trecut în proprietatea fraţilor Iacşici[741]. Regele Vladislav II a emis, la 20 decembrie 1491, o altă diplomă prin care eliberează pe fraţii Iacşici de orice impozit şi datorie fiscală pentru cele trei domenii[742].

Domeniul de la **Arakas,** din comitatul Cenad, aparţinea familiei Iacşici de Nădlac, fiind un bastion de apărare, situat la sud de cetatea Nădlac. Domeniul a trecut în posesia lui Marco Iacşici, fără niciun dubiu, la începutul secolului al XVI-lea, printr-un contract de vânzare-cumpărare certificat de cancelaria regală. Pe acest domeniu Marco Iacşici a colonizat iobagi sârbi, mai ales în apropierea domeniilor mănăstirii catolice, fapt ce a adus multe nemulţumiri în rândul conventului catolic, care, în anul 1517, a înaintat o plângere pe numele lui Marco Iacşici privind abuzul de putere săvârşit de acesta, mai ales pe insula denumită sugestiv *a iepurilor*, unde a colonizat mai mulţi iobagi unguri[743]. Pentru abuzul săvârşit, Marco a fost amendat cu suma de 100 de forinţi, la data de 1 august 1517. Domeniul de la Arakas va fi pustiit în anul 1529 de Bali-beg, în timpul campaniei întreprinse în Regatul Ungar[744].

Despre domeniul de la **Asszony** sunt păstrate foarte puţine documente. Astăzi localitatea se regăseşte în hotarul dintre localităţile Felnac şi Secusigiu, la sud de localitatea Kerekegyhasz. Domeniul a fost donat de regele Matia fraţilor Dmitar şi Stefan Iacşici cel mai probabil odată cu domeniul de la Felnac. Deja într-o conscripţie a domeniilor familiare din 12 iulie 1539, Asszony apare înscris ca *pustă,* nefăcând obiectul disputelor ulterioare între membrii familiei pentru împărţirea domeniilor moştenite, ceea ce duce la concluzia că acest domeniu s-a contopit cu domeniul de la Felnac[745].

Domeniul de la **Bagd,** din comitatul Cenad, aparţinător domeniului Nădlac, a fost în proprietatea fraţilor Iacşici din anul 1464. La conventul de la Lelesz din data de 14 februarie 1472, castelanul de Muncacs, Janos Varjassy, i-a deposedat pe fraţii Iacşici de acest domeniu[746].

Devenită ulterior pusta localităţii Batanya din Ungaria, în localitatea **Basarag** fraţii Iacşici au deţinut mai multe *porţi de iobagi*, adică au avut în proprietate doar o parte din localitate. O parte a domeniului multă vreme a aparţinut lui Lepes Janos, iar după moartea acestuia, domeniul a trecut în proprietatea coroanei ungare, deoarece acesta nu a avut descendenţi care să-l moştenească. Nu se poate afirma cu certitudine modul de dobândire a acestui domeniu, dar cu

[741] Thalloczy, 1907, p. 258–260
[742] *Ibidem*, p. 258–260
[743] Numele iobagilor unguri a fost: Szucs Tamas, Veg Gyorgy, Nagylabu Mihaly, Karagud Miklosnek, Roszo Pal, Tatar Peter şi Huszar Jakab. (Borovszky, 1896, p. 20)
[744] Borovszky, 1896, p. 20
[745] *Ibidem*, p. 20–21
[746] Thalloczy, 1907, p. 258–260

https://biblioteca-digitala.ro

siguranţă, în anul 1559 se află pe lista de conscripţie a domeniilor lui Iovan I Iacşici. Iovan I Iacşici va muri nelăsând în urma sa moştenitori, iar domeniul a devenit obiectul disputei dintre urmaşele de drept la moştenire, adică nepoatele văduvei lui Nicolae Doczi, Elisabeta Iacşici, văduva lui Gaspar Banfi, Ana Iacşici şi văduva lui Boldiszar Patocsi, Margareta Iacşici, [747] care se vor opune, fără succes, în numele lor şi al copiilor lor la hotărârea regelui Ferdinand I de a dona acest domeniu Anei, văduva lui Mollarth Peter[748].

Domeniul de la **Bozzas,** la nord de Nădlac, după ce a intrat în posesia familiei Iacşici, a împărtăşit aceeaşi soartă cu cetatea Nădlacului. Din anul 1426 domeniul a fost în proprietatea familiei Csaki. Katarina Csaki, căsătorindu-se cu Petar Iacşici, al treilea fiu al lui Dmitar I Iacşici, a transferat domeniul de Bozzas ca dar de nuntă în favoarea soţului. Acest transfer de proprietate ar putea fi datat în primii ani ai secolului al XVI-lea[749].

Unul dintre cele mai disputate domenii a fost cel de la **Csomorkany**, situat lângă Csongrad, în Ungaria. Fraţii Dmitar şi Stefan Iacşici au primit acest domeniu în anul 1464, pe fondul disputei dintre familia Hangacsi şi familia Labath, care revendicau dreptul de proprietate asupra acestui domeniu. Câştigând aprecierea regelui Matia, fraţii Iacşici vor fi împroprietăriţi cu acest domeniu, pe care familia lor l-a stăpânit aproape o sută de ani. În desfăşurarea evenimentelor istorice ce se vor succeda cu repeziciune, deducem că familia Iacşici nu a deţinut întregul sat, iar mai apoi oraşul Csomorkany, ci doar o parte din domeniu. La 6 decembrie 1469, iobagii de pe domeniul Iacşicilor vor invada domeniul banului de Maciva, Szenaszra, unde vor produce o pagubă foarte mare. La 4 ianuarie 1470, comitele de Bekes a informat cancelaria regală asupra unor presupuse probleme de ordin administrativ privind domeniu. Societatea feudală medievală a fost scena neîntreruptelor procese între familiile nobiliare, procese pentru stabilirea dreptului de proprietate sau încălcări de hotare între vecini, domeniile familiei Iacşici nefăcând excepţie de la aceste dispute în mai multe rânduri. Astfel, la 27 martie 1470, regele Matia va ordona cercetări amănunţite privind eventualele abuzuri de putere din partea lui Janos Marothy, ban de Maciva, asupra proprietăţii de la Csomorkany[750], care puteau fi cauza intervenţiei iobagilor din Csomorkany. Fraţii Iacşici au fost obligaţi la plata tuturor despăgubirilor, în valoare de 100 de forinţi, către banul de Maciva. La 15 august 1523, mai mulţi iobagi ai capitlului de Cenad vor ataca domeniile Iacşicilor de la Csomorkany, atacul soldându-se chiar cu victime. Marabas Miklos, iobagul lui Marco Iacşici, a fost bătut şi lăsat să moară în mijlocul câmpului. Aceasta este prima atestare a dreptului de proprietate a lui Marco Iacşici

[747] Cele trei surori, Elisabeta, Margareta şi Ana Iacşici, au fost fiicele lui Marco Iacşici, verişorul primar a lui Iovan I Iacşici

[748] Borovszky, 1896, p. 29–30

[749] *Ibidem*, p. 65–66

[750] Thalloczy, 1907, p. 258–260;

https://biblioteca-digitala.ro

asupra domeniului de la Csomorkany[751]. Marcat de evenimentele ce puteau să se întâmple după moartea sa, dar şi de împărţirea domeniilor familiei cu verişorul său Petar Iacşici[752], Marco Iacşici a căutat să asigure confortul legal soţiei sale Polixena şi celor opt fiice, în vederea stăpânirii cât mai multor domenii. Pe patul de moarte, acesta a chemat doi martori din capitlul de Cenad la 11 decembrie 1536, în faţa cărora a reafirmat poziţia sa ca în cazul morţii sale, domeniul de la Csomorkany să rămână în posesia soţiei şi a celor opt fiice, Stefan III Iacşici murind în vara anului 1536. Motivând cu dorinţa lui Marco Iacşici, capitlul din Cenad va reconfirma acest drept de moştenire la 14 ianuarie 1537[753].

În iulie 1537 moare Marco Iacşici, iar problemele pe care acesta le anticipa în timpul vieţii nu au întârziat să apară. La 24 mai 1539, sora lui Marco Iacşici, Irina, căsătorită cu Matia Balşici Cosacia, herţeg al Sfântului Sava, a emis pretenţii asupra domeniului de la Csomorkany, cerând să-i fie cedate domeniile din oraş, motivând cererea sa prin faptul că este singura moştenitoare de drept a acestui domeniu. Polixena Iacşici, văduva lui Marco Iacşici, a fost nevoită să justifice scriptic modalitatea de deţinere a acestui domeniu, şi numai după ce a prezentat actele justificative vor înceta animozităţile cu Irina[754]. În acelaşi an însă, fiii lui Petar Iacşici, respectiv Dmitar IV, Nicola şi Iovan II, au emis pretenţii ca să le fie cedat lor dreptul de proprietate asupra domeniului de la Csomorkany. Cum cei trei au murit în timpul procesului din anul 1537, litigiul s-a stins, Polixena rămânând proprietara acestui domeniu[755].

În expediţiile militare din anul 1552, domeniul a fost pustiit de trupele otomane, iar familia nobiliară Magocsi din Gyula s-a autoproclamat, în anul 1555, proprietara domeniului. Familia Magocsi reclama faptul că iobagii de pe domeniile Iacşicilor erau datori cetăţii Gyula cu 31 de măsuri de orz, datorie ce nu a fost stinsă încă înainte de evenimentele din anul 1552. Maria Iacşici, soţia lui Kelemen Artandi şi fiica lui Marco şi al Polixenei a scris regelui Ferdinand I despre nedreptăţile care i-au fost pricinuite. Regele a poruncit, printr-o scrisoare datată 26 ianuarie 1556, ca domeniul să fie retrocedat Mariei Iacşici, căsătorită Artandi[756]. Dintr-o conscripţie a domeniului din 1558 ştim că domeniul a avut 26 de „porţi", în care locuiau numai iobagi maghiari, iar impozitul datorat era de 34 de forinţi. Domeniul a fost împărţit în cele din urmă de cele două surori, Sholastica, căsătorită Zelemeri, şi Elisabeta, căsătorită Doczi, astfel: Sholastica deţinea 57 de familii de iobagi şi 3 administratori ai domeniului, iar Margareta, 35 de familii de iobagi în Csomorkany. Valoarea de impozitare a

[751] Borovszky, 1896, p. 117
[752] Ţerovici, 1997, p. 39
[753] Borovszky, 1896, p. 112
[754] *Ibidem*, p. 116
[755] *Ibidem*, p. 116
[756] *Ibidem*, p. 119

https://biblioteca-digitala.ro

acestor domenii, în anul 1561, a fost de 34 de forinţi şi 10 dinari, respectiv, 30 de forinţi şi 80 de dinari[757].

Satul şi pusta **Demeng** se aflau în Evul Mediu în imediata apropiere a Nădlacului. De aceea şi istoria acestui sat dispărut se identifică cu cea a cetăţii Nădlacului. La 9 august 1463, Silagy Erzsebet a protestat în faţa capitlului din Arad asupra deciziei regelui Matia de a atribui acest domeniu familiei Iacşici, iar capitlul din Arad i-a dat câştig de cauză. Campania militară otomană din 1552 a pustiit satul, care şi-a revenit foarte greu, de abia în jurul anului 1564, când a fost populat cu iobagi. Nu se ştie cu exactitate anul în care a intrat pusta Demeng în proprietatea fraţilor Iacşici, dar cu certitudine a fost în proprietatea lor în anul 1550, când descendenţii familiei Iacşici se împotrivesc ca domeniul să intre în posesia fraţilor George şi Petru Petrovici, nobili de neam sârb[758].

Satul **Dombegyhaz** a fost mul timp proprietatea nobilei doamne Silagy Erzsebet, care, spre sfârşitul anului 1463, a înaintat un protest capitlului din Arad asupra deciziei regelui Matia de a o deposeda de acest domeniu. În 1464, regele a deposedat-o de acest domeniu, care a fost trecut în proprietatea lui Stefan I şi Dmitar I Iacşici. Cel mai probabil, satul a fost donat împreună cu Nădlacul. Domeniul de la Dombegyhaz a fost un bun comun al fraţilor Stefan şi Dmitar Iacşici, aceştia folosindu-l fără a-l împărţi. În jurul anului 1480, 12 iobagi ai fraţilor Iacşici vor participa la o acţiune împotriva lui Doczi Imre, de la care au furat 60 de iepe şi mânjii acestora. Nu se ştie în ce împrejurări fraţii Iacşici au fost deposedaţi de acest domeniu, cert este că înainte de ocuparea Timişorii, domeniul a trecut în posesia banului Petru Petrovici, despre care se ştie că a deţinut mai multe domenii ale Iacşicilor, deoarece nobilii acestei familii au murit fără să lase în urma lor moştenitori de parte bărbătească[759].

Domeniul de la **Farnas**, din comitatul Cenad, se identifică astăzi cu localitatea Sfâraş, judeţul Bihor, pe malul pârâului Almaş. Domeniul a fost timp îndelungat în proprietatea familiei lui Veres Benedek de Farnosi, care, după ce a participat la insurecţia împotriva regelui Matia, din 2 noiembrie 1467, a fost deposedat de acest domeniu, ce a trecut în acelaşi an, sau în anul următor, în proprietatea lui Stefan I şi Dmitar I Iacşici[760]. Însă intrarea în drepturi asupra acestui domeniu s-a făcut de abia la data de 13 aprilie 1473, când trimişii regelui Matia, călugării Gyorgy şi Marton din Soma, au hotărât ca domeniul să intre în proprietatea fraţilor Iacşici cel târziu în data de 31 august 1473[761]. Însă proprietatea asupra acestui domeniu va fi disputată de familiile Iacşici, Wythez de Bykal, Weres de Farnas, Pangracz de Dengeleg în faţa conventului mănăstirii de la Cluj, la data de 22 ianuarie 1498[762].

---

[757] *Ibidem*, p. 120
[758] *Ibidem*, p. 134–135
[759] *Ibidem*, p. 140–142
[760] Ferencz, 1961, p. 63
[761] DL 36393
[762] DL 36403

https://biblioteca-digitala.ro

Domeniul de la **Fecskes,** din comitatul Cenad, aparţinător domeniului Nădlac, a fost în proprietatea fraţilor Iacşici din anul 1464. La conventul de la Lelesz din data de 14 februarie 1472, castelanul de Muncacs, Janos Varjassy, a deposedat pe fraţii Iacşici de acest domeniu[763].

Unul dintre cele mai însemnate domenii ale familiei Iacşici, care a alternat cu Nădlacul în a-i găzdui pe nobilii acestei familii a fost domeniul de la **Fellak,** astăzi localitatea Felnac, judeţul Arad, pe malul stâng al Mureşului. Istoria satului, mai apoi a oraşului şi a cetăţii Felnac, a renăscut practic din cenuşă în timpul familiei Iacşici. Satul şi pusta Fellak au aparţinut lui Kis Balasz, dar în urma morţii acestuia, regele Matia a donat acest domeniu fraţilor Iacşici, ulterior acesta trecând în posesia directă a lui Stefan I Iacşici, în anul 1478. Această afirmaţie a istoricilor maghiari[764] duce la concluzia că cei doi fraţi, Stefan I şi Dmitar I, încă de la început şi-au delimitat şi împărţit domeniile, Nădlacul revenindu-i lui Dmitar I, iar Felnacul lui Stefan I. Stefan Iacşici a întreprins imediat o serie de măsuri care vor spori numărul de iobagi sârbi, colonizaţi pe acest domeniu, astfel că în jurul anului 1480 localitatea este atestată ca sat. Mai precis, în acest an este amintit un iobag din satul Felnac, pe numele de Laszlo (Lazar), care a luat parte la o acţiune împotriva lui Doczi Imre. Stefan I Iacşici a militat pentru ca satul Felnac să fie sustras de sub administraţia comitatului Arad şi anexat administrativ comitatului Cenad. Pentru a spori numărul de iobagi, Stefan era conştient că domeniul de la Felnac trebuia să fie atractiv pentru eventualii colonişti sârbi veniţi din calea cotropirii otomane. De aceea, la intervenţia sa, regele Vladislav al II-lea a emis o diplomă, la 20 decembrie 1491, prin care eliberează de orice taxe iobagii de pe domeniul Felnac, timp de patru ani de la stabilirea pe acel domeniu. La cumpăna secolelor al XV-lea şi al XVI-lea, Stefan I Iacşici a construit aici reşedinţa familiei sale, o cetate cu palisade şi turnuri de apărare, aspect ce imita impozanta cetate a Nădlacului. După moartea lui Stefan, domeniul a trecut în proprietatea lui Marco Iacşici. Neavând urmaşi de parte bărbătească, Marco a dorit ca şi acest domeniu, pe lângă altele, să rămână în posesia soţiei sale şi a celor şapte fiice[765]. Mult timp Polixena Iacşici a trebuit să apere interesele familiei sale de nepoţii dornici să împartă domeniul de la Felnac. Pe lângă aceste demersuri, nu a neglijat dezvoltarea cetăţii. La intervenţia ei, regele a emis o diplomă în data de 13 martie 1533, prin care scutea de orice impozit pe iobagii din Felnac, pe durată nelimitată. La 15 decembrie 1534, oraşului şi cetăţii Felnac i se recunoştea dreptul de *oppidum*, iar oraşul avea dreptul să organizeze două târguri anuale de ţară, unul de Ziua

[763] Thalloczy, 1907, p. 258–260

[764] Borovszky, 1896, p. 177

[765] De remarcat faptul că o parte din istoriografia maghiară (Borovszky, 1896, p. 178) (spre deosebire de Szentklaray, 1908, p. 31–33) cunoaşte doar şase fiice ale lui Marco Iacşici şi al Polixenei, adică pe Elisabeta, Maria, Miliţa, Margareta, Sholastica şi Ana, în timp ce istoriografia sârbă (Ivici, 1929, p. 66; Mrgienovici, 1987, p. 160) vine în completare cu încă o fiică, Giovana, soţia lui Mihailo Bachici, şi un fiu, Stefan III, care a murit la vârsta de trei ani, în anul 1536.

https://biblioteca-digitala.ro

Tuturor Sfinţilor, iar celălalt în Joia Mare, iar târgul săptămânal avea să se ţină în fiecare duminică. Înainte de a muri, la 21 decembrie 1535, cu acceptul casei regale, Marco a zălogit domeniul soţiei Polixena, trecându-l practic în posesia ei şi a fiicelor lor. Acest lucru nu a fost pe placul fiilor lui Petar Iacşici, Dmitar III, Nicola şi Iovan II, care au încercat să-i oprească pe emisarii regelui veniţi la Felnac, la 10 februarie 1536, pentru ratificarea înţelegerii cu casa regală. Pretenţiile lor au fost respinse, dar în anul 1539, sora lui Marco, Irina, a pretins că ar avea dreptul la jumătate din moşia Felnac. În urma tratativelor duse, dar se pare şi a despăgubirilor băneşti oferite de Polixena, Irina a renunţat la pretenţiile ei.

Domeniul de la Felnac, fiind situat în imediata apropiere a râului Mureş, era firesc să deţină controlul asupra trecerii peste râul Mureş în dreptul localităţii Papi, acum dispărută. Polixena a militat ca dreptul de vămuire şi taxele de trecere peste râu, precum şi taxele aferente pescuitului, să fie împărţite în mod egal cu nobilul satului Papi. Neînţelegerile nu au întârziat să apară şi aici din cauza taxelor practicate. Polixena s-a adresat apropiatei sale, regina Elisabeta, pentru a soluţiona favorabil această dispută. La 29 decembrie 1543, regina l-a însărcinat pe comitele de Timiş, Petar Petrovici, să soluţioneze acest proces. Cel mai probabil, procesul a fost soluţionat pe cale amiabilă, deoarece nu se cunosc urmări sau eventuale sentinţe ale acestui litigiu. Amiciţia care le lega pe regina Elisabeta şi Polixena Iacşici era bine cunoscută în rândurile nobilimii transilvănene. Pare-se că regina obişnuia să poposească la cetatea Felnacului, iar cu ocazia unei astfel de vizite, la 14 aprilie 1547, a emis o nouă diplomă prin care recunoştea drepturile iobagilor din Felnac. Istoria acestui domeniu avea să apună odată cu ocuparea lui de către otomani, aici fiind stabilit noul centru al nahiei. Domeniul a fost împărţit mai apoi de fiicele Polixenei, Elisabeta şi Sholastica, celei din urmă revenindu-i dreptul exclusiv de proprietate în jurul anului 1560, de unde va trece mai departe în proprietatea altor familii nobiliare maghiare[766].

Domeniul de la **Figed,** din apropierea Nădlacului, a intrat în posesia familiei Iacşici cel mai probabil în a doua jumătate a secolului al XV-lea. În anul 1539 domeniul era încă în posesia Iacşicilor, iar în anul 1550, familia Nagymihaly a emis pretenţii să i se retrocedeze acest domeniu[767].

Domeniul de la **Főldvar,** din comitatul Cenad, aparţinător domeniului Nădlac, a fost în proprietatea fraţilor Iacşici din anul 1464. La conventul de la Lelesz din data de 14 februarie 1472, castelanul de Muncacs, Janos Varjassy, a deposedat pe fraţii Iacşici de acest domeniu[768].

O parte din domeniul **Munar** din comitatul Cenad, astăzi satul Munar, pe malul stâng al Mureşului, în judeţul Arad, a fost mai întâi domeniul nobilului sârb Miloş Belmujevici, care l-a cumpărat de la Nagy Janos în jurul anului 1482.

[766] Borovszky, 1896, p. 176–180
[767] *Ibidem*, p. 185
[768] Thalloczy, 1907, p. 258–260

https://biblioteca-digitala.ro

După căsătoria fiicei Milița cu Stefan II Iacşici, domeniul de la Munar a trecut în posesia familiei Iacşici, fiind primit ca dar de nuntă. Pe acest domeniu s-a ridicat mai târziu Mănăstirea Bezdin, fraților Stefan II şi Marco Iacşici revenindu-le calitatea de coparticipanți la edificarea acestei mănăstiri, dat fiind faptul ca mănăstirea s-a zidit pe domeniul lor. Una dintre fiicele lui Marco Iacşici, Ielisaveta (Elisabeta – Erzebet), s-a căsătorit cu Miclos Doczi. Ajungând la văduvie, Ielisaveta a primit la data de 6 mai 1563 cealaltă parte a domeniului din jurul satului Munar. Însă nu s-a putut bucura pe deplin de întregul domeniu de la Munar, deoarece a murit în vara anului 1564, domeniul revenind, în timpul lui Sigismund Bathory, lui Szegney Miklos[769].

Activitatea de protectori ai sârbilor din Regatul Ungar, familia Iacşici a dovedit-o cel mai bine domeniul lor de la **Nagyfalu**, domeniu care se identifică astăzi prin localitatea Satu Mare, lângă Arad, pe malul stâng al Mureşului, păstrându-se şi astăzi în limba sârbă denumirea derivată din limba maghiară de *Nacifala (*Наћфала*)*. Aici nobilii din familia Iacşici au colonizat un număr important de sârbi, astfel încât populația maghiară a dispărut complet din această aşezare, la confluența secolelor al XV-lea şi al XVI-lea.[770] Domeniul Nagyfalu a fost predat în detrimentul nobilului Anthimi Janos, lui Iancu de Hunedoara, la 3 februarie 1454, iar mai apoi regele Matia l-a ataşat domeniului regal de la Lipova, de unde a fost luat şi donat, la 19 februarie 1463, reginei mame pentru întreținere. În acelaşi an, la 9 august, Elisabeta Szilagy a protestat împotriva deciziei regelui, iar în anul următor, regele a donat acest domeniu familiei Iacşici. Acest domeniu a rămas în proprietatea femiliei Iacşici, cel mai probabil în proprietatea lui Stefan Iacşici, dată fiind apropierea acestui loc de domeniul de la Felnac. Ştiri despre activitatea familiei Iacşici pe acest domeniu avem în anul 1480, când iobagii[771] lui Stefan Iacşici au luat parte la abuzul de putere împotriva lui Doczi Imre, la Zadorlak, de la care, împreună cu alți iobagi ai Iacşicilor au înstrăinat o parte din herghelia moşierului. După destrămarea familiei Iacşici, în anul 1543, o parte a domeniului a fost dat în posesie lui Petar Petrovici de Suraklin, iar cealaltă parte a fost donată, la 2 august 1558,

[769] Szentklaray, 1908, p. 31–33

[770] La mijlocul secolului al XVI-lea sunt amintiți locuitorii satului Nagyfalu ca fiind sârbi: Aszojlarcics Petar, Berenics Jova, Bernia Luka, Bobladovics Gyurko, Bokacs Grgor, Boldar Martin, Borkovics Adam, Borovics Demeter, Brunkovics Luka, Bunics Jaksa Rajko, Csan Sztipan, Csornics Jak, Derinak Boinko şi Jovan, Domboczi Dimitar, Donadovics Jovan, Danics Mihail şi Petar, Egyod Petar, Gyuranics Petar, Hamurovics Sztojan, Havatko Laszlo, Helak Laza, Isztan Demeter, Kalmar Maria, Kanics Demeter, Lanics Mihaly, Lazar Jovan, Mailan Pavle, Manics Radovan, Marcsics Jovan, Marko Gy., Matias Lukics, Milovics Isztepan, Nacsics Tomas, Nicolics Sztepan, Nikovics Koszra, Ogrunesics Petar, Gyurko, Jaksa şi Petar, Petarics Todor, Petrikovics Nikola, Petrovics Rana, Popovics Jak, Luka es Mihail, Raczo Petar, Radman Nikola, Radul Baksa, Rancsics Nikola (2) şi Petar, Sagi Laszlo, Szabo Pavel, Sztepanics Gyura şi Petar, Sztipan Nikola, Vukosabics B.(Borovszky, 1896, p. 406)

[771] Borovszky, 1896, p. 405; este vorba despre următorii iobagi: Szabo Albert, Jos Istvan, Szucs Fulop, Tot Abraham, Gyurasin, Csivai Peter, Gergely fia Benedek, Szugyai Laszlo, Segges Peter şi Matyas

https://biblioteca-digitala.ro

lui Földvari Istvan[772]. Această afirmaţie a istoricului maghiar duce la concluzia că şi pentru acest domeniu a fost o competiţie acerbă între membrii familiei Iacşici, ca şi în cazul celorlalte domenii, cu precădere între fiicele lui Marco Iacşici.

De departe cel mai însemnat domeniu, precum şi locul de reşedinţă al fraţilor Stefan şi Dmnitar Iacşici, a fost domeniul de la **Nagylak**, identificat astăzi prin localitatea Nădlac, în judeţul Arad. La 9 aprilie 1462, Csernei Laszlo şi Peter, doi ofiţeri de curte, au reuşit să obţină printr-o diplomă regală domeniul, dar s-au bucurat de acest domeniu aproximativ doi ani, deoarece la venirea în Regatul Ungar, fiii voievodului Iacşa au primit acest domeniu de la regele Matia, în anul 1464. Odată cu acest domeniu, fraţii Iacşici au primit şi toate satele aparţinătoare, iar din acel moment au introdus în titlul nobiliar apelativul „de Nădlac" (*Nagylaky*). Sub această familie Nădlacul a cunoscut cea mai importantă dezvoltare, devenind una dintre cele mai luxoase reşedinţe nobiliare din Banat. Refugiindu-se din calea otomanilor, Iacşicii au adus cu ei mai toată averea mobilă, fapt ce i-a ajutat ca pe locul vechii fortificaţii de la Nădlac să ridice una nouă, întărită cu palisade şi trunchiuri din stejar. Iobagii domeniului de la Nădlac au fost preponderent maghiari şi sârbi. Cea mai mare nenorocire asupra Nădlacului s-a abătut în ziua de 27 mai 1514, când cetatea a fost înconjurată de curuţii lui Gheorghe Doja şi incendiată[773]. Domeniul de la Nădlac însă nu a rămas mult timp în totalitate domeniul familiei. După ce şi-au împărţit averea, fraţii Iacşici au împărţit şi Nădlacul. O parte din domeniu i-a revenit lui Petar Iacşici, fiul lui Dmitar I Iacşici, iar acesta a cedat partea sa de domeniu camaradului său de arme, Csuka Janos şi fraţilor acestuia, Gyorgy, Miklos şi Zsigmund, care vor primi confirmarea regală asupra dreptului de proprietate a câtorva clădiri şi iobagi din Nădlac, la 29 octombrie 1513. La sfârşitul anului 1517 verişorii Marco şi Petar Iacşici au început reconstrucţia cetăţii[774]. Aici au colonizat iobagi care aparţineau conventului mănăstiresc de la Donathoronya, care se afla pe insula numită *a iepurilor,* lângă Nădlac. Pentru această acţiune Marco Iacşici a fost admonestat de judecătoria comitatului de Cenad, şi a început un lung şi anevoios proces. La reconstrucţia fortificaţiilor s-au folosit de data aceasta materiale mai durabile, precum cărămida arsă şi piatra, alături de trunchiuri de copaci. Deja în ianuarie 1518 lucrările de consolidare au fost terminate. Ştiri despre viaţa la curtea din Nădlac avem şi în anii următori. Astfel, în anul 1519 este pomenit iobagul lui Marco Iacşici de la Nădlac, Toma Mihaly, care a luat parte la abuzul de putere de la Szombathely, iar în anul 1522 este pomenit administratorul curiei lui Marco Iacşici de la Nădlac, Olah Miklos[775]. În 1529, la Nădlac este pomenit căpitanul cetăţii, Vida Lukacs, tatăl renumitului Vida Janos de la Basarag, iar în anul 1537, cu ocazia funerariilor lui Marco

[772] Szentklaray, 1908, p. 31–33
[773] Borovszky, 1896, p. 418–419
[774] *Ibidem*, p. 420
[775] *Ibidem*, p. 420

https://biblioteca-digitala.ro

Iacşici, este amintit castelanul Tulics Lucacs[776]. La 14 februarie 1543, episcopul de Oradea, fratele Gyorgy, a înaintat o scrisoare regelui Ferdinand I, prin care cerea ca domeniul Nădlac să-i fie cedat lui şi fraţilor săi, iar ca proprietar a fost amintit Iovan Iacşici, care la revenirea din străinătate a ocupat abuziv pivniţele Nădlacului, depozitând acolo producţia sa de vin. Cererea episcopului de Oradea vine după moartea lui Iovan Iacşici, în ianuarie 1543, deoarece în scrisoarea acetuia motivul invocat a fost lipsa moştenitorilor lui Iovan Iacşici. În acel moment la Nădlac se afla şi Polixena Iacşici, de unde rezultă că domeniul a fost împărţit. Moşia de la Nădlac a fost confiscată cu acordul reginei Izabela, în jurul anului 1550, de comitele de Timiş, Petar Petrovici. Din reconstituirea evenimentelor propusă de Borovszky reiese clar că Petrovici a confiscat doar partea de avere care i-a aparţinut lui Iovan Iacşici, deoarece mai târziu, fiicele lui Marco Iacşici şi ale Polixenei şi-au disputat la rândul lor dreptul de proprietate asupra unei părţi din domeniul de la Nădlac. Datele istorice precare nu sunt în măsură să ofere o imagine clară a evenimentelor petrecute şi a moştenitoarei de drept în posesia căreia a fost cetatea. Cert este că în timpul căderii cetăţii Timişoarei sub turci, Nădlacul se afla în proprietatea Anei Iacşici, văduva lui Gaspar Banfi, şi a copiilor lor. Acest lucru este confirmat de cererea nobililor adunaţi la dieta Ardealului din 31 decembrie 1551, prin care se cerea ca regele să restituie domeniul Anei Iacşici, deoarece domeniul a fost ocupat abuziv de episcopul de Oradea.

Familia Iacşici nu s-a putut bucura foarte mult de acest domeniu, deoarece conform unei dări de seamă din 20 decembrie 1552, se precizează faptul că după ocuparea întinselor teritorii de către turci, şi domeniul de la Nădlac a fost prădat şi împărţit între episcopul de Oradea şi unii sârbi (*raczok*)[777]. În anul 1555, Magocsi Gaspar s-a autoproclamat, cu ajutorul unei părţi de iobagi din Nădlac, drept stăpânul dorit de cetăţenii Nădlacului. Artandi Kelemen, soţul Mariei Iacşici, a trimis regelui în acelaşi an o scrisoare prin care cerea intervenţia promptă şi recunoaşterea dreptului de prorpeitate asupra cetăţii Nădlacului. Regele a răspuns favorabil cererii lui Kelemen, printr-o scrisoare datată 26 ianuarie 1556, prin care recunoaşte Mariei Iacşici dreptul de proprietate. Domeniul de la Nădlac se întindea în jurul mai multor sate, iar în interiorul cetăţii se aflau în jur de 50 de case ocupate de iobagi sârbi şi maghiari[778]. În anul 1560, strângătorii taxelor au înscris pe numele lui Marco II Iacşici[779] domeniul de la Nădlac, care atunci avea doar 29 de case şi a cărui valoare impozabilă a fost de 31 de

[776] *Ibidem*, p. 421

[777] *Ibidem*, p. 422

[778] Printre iobagii sârbi sunt amintiţi: Abrodar Petar, Budinovics Andrias, Csesne Isztojan, Divics Nikola, Gamer Nicola, Gavar Laza şi Szibons, Gyorgyevics Marko, Horas Gyurko, Ilar Petar, Iszlavcics Jako, Karakoes Marko, Keczulag Gyurak, Kirbucs Berbor, Lonovics Nicola, Magra Petoj, Malkas Gyuro, Malosi Vuka, Marics Jak şi Vuka, Mersicss Istan şi Todor, Meszar Isztan, Milovan Gyura, Mlakovics Marko, Ogli Acsotko, Ogrics Ilia, Radosak M., Rana Sztanoj, Szakics Gyurka, Szirm Peter, Ulacs Matko, Veszics Jak şi Vuka Gyurak (Borovszky, 1896, p. 423)

[779] Dacă nu este la mijloc o greşeală a istoricului Borovszky, atunci cel mai probabil este vorba

https://biblioteca-digitala.ro

forinţi şi 90 de denari. Tot în acest an este amintită a doua împărţire a domeniilor, Nădlacul fiind împărţit între surorile Sholastica şi Elisaveta Iacşici. Cele două surori au păstrat cetatea Nădlacului ca bun comun, în schimb partea extravilană, adică de la zidurile cetăţii până la şanţurile de apărare, au împărţit-o în mod egal. Conscripţia averilor din anul 1561 vine cu noi date şi delimitează clar domeniile celor două surori. Astfel, Sholatica şi Elisaveta deţineau câte patru gospodării fiecare, iar Ovciarovici Dmitar, alt sârb nobil, care a intrat de acum pe scena politica ungară, va primi opt gospodării, care au aparţinut lui Iovan Iacşici[780]. La 6 mai 1563, Elisaveta va primi confirmarea regală a domeniilor sale, care în anul 1564 avea să crească la nouă gospodării, în timp ce Sholastica deţinea cinci gospodării. Ultimul descendent al familiei Iacşici, fiul lui Ladislau Zelemiri şi a Sholasticăi Iacşici, Stefan (Istvan) stabilit în Nitra, a încercat în jurul anului 1595 să redobândească domeniul de la Nădlac, proaspăt recucerit de la turci. A călătorit în Ardeal pentru a convinge autorităţile de justeţea demersurilor sale, dar nu a reuşit să aducă în posesia sa cetatea Nădlacului, care a fost dărămată de beilerbegul Mehmet din Timişoara[781].

Cel mai probabil la intrarea în slujba regelui Matia, fraţii Iacşici au primit şi domeniul de la **Nagy Szecseny**, astăzi satul Seceani, lângă Orţişoara. Fraţii Iacşici au primit mai întâi doar jumătate din domeniul de la Nagy Szecseny, devenind astfel vecini cu Imre Doczi, cu a cărui familie fraţii Iacşici şi urmaşii lor vor fi în conflicte repetate. În anul 1466, Imre Doczi şi-a trimis iobagii şi trupele de care dispunea, care au incendiat mai multe case ale acestui domeniu, printre care şi casele iobagilor lui Stefan şi Dmitar Iacşici. După ce în anul 1484 Boszori Istvan, fiul lui Vincze de Timişoara, a ridicat de la capitlul din Arad diploma care-i conferea dreptul de proprietate asupra celeilalte părţi a satului Nagy Szecseny, a vândut partea sa de domeniu familiei Iacşici. Astfel, din anul 1485 familia Iacşici devine stăpâna întregului domeniu. Devenind stăpâni, fraţii Iacşici au colonizat aici importante familii de sârbi. Despre sârbii iobagi ai Iacşicilor de pe acest domeniu avem date cu ocazia abuzului de putere asupra domeniului de la Zadorlak, când sunt amitiţi cu numele mai mulţi iobagi sârbi[782]. Domeniul a fost moştenit de Marco Iacşici şi a făcut obiectul zălogirii din 7 septembrie 1530, către soţia Polixena şi fiicele sale. Acestea au

despre unul dintre fiii celor opt fiice ale lui Marco Iacşici cel bătrân, deoarece acesta a murit în anul 1537

[780] Borovszky, 1896, p. 423

[781] Ibidem p. 424; istoriografia sârbă (Ivici, 1929, p. 58–59; Spremici, 2010, p.157) nu cunoaşte nici un urmaş al Sholasticăi şi Ladislau Zelemiri, însă cu aceste date noi istoriografia maghiară vine în completarea arborelui genealogic al familiei Iacşici cu date şi nume noi. De asemenea, la mijlocul secolului al XVII-lea pe scena istorică a Nădlacului va apărea Jarmi Andras, nepotul Elisavetei Iacşici şi Nicolas Doczi (Borovszky, 1896, p. 424)

[782] Dobros Petar, Dreagusevici Ivan şi Rajo, Durut Radoslav, Kazaikovici Stefan şi Iacob, Kizilicici Stefan, Kozailovici Stefan, Nagy radovan, Pertan Petar, Vucaşevici Radoslav, Vitomir Kragulj, Vitomirovici Giurca, Vladici Steio, Vlajo Nikola, Vukaşin Dragaş (Borovszky, 1896, p. 435)

https://biblioteca-digitala.ro

fost introduse ca proprietare ale domeniului la 14 iunie 1537. Cu ocazia acestei proceduri, satul a fost înscris ca un domeniu cu însemnătate strategică, cu grad sporit de importanță. Şi acest domeniu a făcut mai apoi obiectul unui conflict în sânul familiei Iacşici, când sora mai mare a răposatului Marco, Irina, a cerut în baza dreptului de moştenire, părți din domeniu, la 4 mai 1539. În data de 4 iulie 1539, şi fiii lui Petar Iacşici au emis pretenții pentru acest domeniu. Conflictul cu aceştia se va termina foarte rapid, deoarece, în scurt timp, ei au murit, iar Polixena a despăgubit-o pe Irina, iar domeniul a rămas în posesia Polixenei Iacşici şi a fiicelor ei. Pustiirile care au urmat ocupării Timişoarei din anul 1552, au dus şi la pustiirea acestui domeniu. Trimişii regali din Gyula, au înscris în anul 1559 acest domeniu drept proprietatea familiei Iacşici, dar care se afla deja în proprietatea turcilor. Două dintre fiicele lui Marco, Sholastica şi Ielisaveta, au emis prin soții lor pretenții ca în anul 1560 acest domeniu să se împartă. Cu această ocazie, domeniul va intra în proprietatea Elisabetei Iacşici, măritată cu Miklos Doczi. În anul 1563, satul nu mai era în proprietatea Elisabetei, deoarece se afla sub turci, iar diploma de confirmare a domeniilor emisă de rege în anul 1563 nu menționează acest domeniu în proprietatea familiei Iacşici sau a descendenților săi. Pe acest domeniu însă au trăit o parte din iobagii sârbi ai Iacşicilor, al căror număr, în anul 1582, se ridica la 23 de familii, iar ocupația lor de bază a fost oieritul[783].

Relațiile de rudenie ale familiei Iacşici cu Laszlo de Tompos au făcut ca regele Matia să se decidă în privința moştenirii acestui domeniu. Ca atare, regele a donat domeniul de la **Nagy Tőmpős** familiilor Iacşici şi Thelegdi. La începutul secolului al XVI-lea, domeniul va fi împărțit între cele două familii astfel că Ferencz Thelegdi a primit *„castellum et fortificatium"* precum şi toate ce aparțineau de acestea, iar Stefan III Iacşici a primit iazul din apropierea fortificației[784].

Ca şi în cazul celorlalte domenii zălogite soției Polixena de către Marco Iacşici, aceeaşi soartă a avut-o şi domeniul de la **Rakos**. În data de 6 februarie 1536, fiicele lui Iacşici, împreună cu mama lor Polixena, au fost introduse în proprietatea acestui domeniu. Aici au trăit mulți iobagi sârbi, care au luat parte la abuzul de putere săvârşit pe domeniul de la Donathornya, fapt pentru care au fost citați la procesul din anul 1435[785]. Domeniul a fost obiect de dispută şi el în conflictul între Polixena Iacşici, pe de o parte, şi Irina Iacşici, precum şi fiii lui Petar Iacşici, pe de altă parte, pentru stabilirea dreptului de moştenire asupra domeniilor familiare. Conflictul s-a stins, iar în anul 1549, Polixena Iacşici a fost reconfirmată pe acest domeniu. Satul a fost pustiit de turci în anul 1552, iar la data de 16 ianuarie 1556, familia Artandi, prin Maria Iacşici, a devenit proprietara acestui domeniu. Însă la împărțirea domeniilor între surorile Maria şi

[783] Borovszky, 1896, p. 434–436

[784] Borovszky, 1896 p. 454

[785] Danko George, Drujo Petar, Kalinici Stefan, Karagulj Marko, Radişa Jovan, Rakoş Iovan, Rusa Iovan (Borovszky, 1896, p. 503)

https://biblioteca-digitala.ro

Sholastica Iacşici, din anul 1560 domeniul a intrat în posesia familiei Zelemeri, prin Sholastica Iacşici. În anul 1647 descendentul familiei Iacşici-Doczy, Jarmi Andras, a emis pretenţii asupra acestui domeniu[786].

Satul şi domeniul de la **Retkert** s-au aflat în apropierea cetăţii Nădlacului. Domeniul a fost în proprietatea familiei Huniade. Din motive necunoscute, la 9 august 1463, văduva lui Iancu de Hunedoara a protestat în faţa regelui Matia, cu privire la înstrăinarea acestui domeniu. Disputa pentru acest domeniu s-a încheiat, deoarece regele Matia l-a donat fraţilor Stefan I şi Dmitar I Iacşici, în anul 1464. O parte din domeniu a rămas totuşi în proprietatea episcopului din Cenad. În data de 4 ianuarie 1518, capitlul din Arad l-a citat ca martor pe Petar Iacşici privind hotarele dintre domeniul Retkert şi Vizes. Partea de domeniu care viza procesul a fost moştenită mai apoi de Iovan Iacşici, fiul lui Petar, ceea ce duce la concluzia că domeniul de la Retkert s-a extins pe seama domeniului de la Vizes. Acest domeniu va avea soarta domeniului de la Nădlac intrând şi el în posesia banului Petar Petrovici. Satul va mai apărea în conscripţia emisarilor regelui din anul 1559, care i-au înscris pe Iovan Iacşici şi episcopul din Cenad, iar în anul 1561 a fost trecut în proprietatea Elisabetei Iacşici şi a soţului acesteia, Miklos Doczi. După această dată, satul dispare complet[787].

Domeniul de la **Salank**[788], aflat pe malul drept al râului Mureş, între satele Şeitin şi Semlac, a intrat în posesia familiei Iacşici prin cumpărare, la începutul secolului al XVI-lea. Alături de familia Iacşici aici a avut domenii şi familia Pitvarosi. Partea domeniului Iacşici a fost obiectul disputei pentru împărţirea averii, dar a rămas în posesia Polixenei Iacşici[789].

Moşia **Samson**, aflat în apropierea Nădlacului, a făcut obiectul donaţiei regelui Matia, din anul 1464, către fraţii Stefan I şi Dmitar I Iacşici. Domeniul a împărtăşit aceeaşi soartă cu Nădlacul, precum şi cu toate celelalte domenii care au făcut obiectul neînţelegilor dintre Polixena Iacşici şi Irina Iacşici[790].

Domeniul de la **Semlac** s-a aflat în proprietatea lui Petar şi Marco Iacşici. Cel mai probabil aceştia, ca moştenitori legali ai fraţilor Dmitar I şi Stefan I Iacşici, au moştenit domeniul de la părinţii lor, cărora le-a a fost donat de regele Matia în jurul anului 1464. A avut aceeaşi soartă ca şi domeniul de la Samson[791].

Localitatea **Serfesd** a fost donată de regele Matia, împreună cu domeniul de la Fenlac, fraţilor Dmitar I şi Stefan I Iacşici, la 16 ianuarie 1478. Fraţii Iacşici vor repopula satul cu iobagi sârbi. Domeniul a fost zălogit de Marco Iacşici soţiei şi fiicelor lor. Domeniul a intrat în posesia Polixenei Iacşici după ce aceasta

---

[786] *Ibidem*, p. 503
[787] *Ibidem*, p. 509
[788] Conform istoriografiei maghiare (Borovszky, 1896, p. 524), denumirea ar deriva din limba slavă, indicând locul sărat pe care se afla domeniul.
[789] Borovszky, 1896, p. 524
[790] *Ibidem*, p. 526
[791] *Ibidem*, p. 551

https://biblioteca-digitala.ro

a oferit despăgubire în bani Irinei Iacşici, iar domeniul a rămas să fie împărţit între fiicele lui Marco şi ale Polixenei Iacşici[792].

Proprietatea familiei de la **Szihond,** situată între Batanya şi Turnu, a intrat în posesia fraţilor Stefan I şi Dmitar I Iacşici în anul 1464. Fraţii Iacşici au populat aici familii importante de sârbi. La 21 decembrie 1535, Marco Iacşici a primit încuviinţarea regelui ca să zălogească acest domeniu soţiei şi fiicelor sale, deschizându-se astfel un lung şi dureros proces de împărţire a domeniilor Iacşici. La data de 26 ianuarie 1556, Magocsi Gaspar a introdus familia Artandi în drepturile de proprietate asupra domeniului[793].

Tamashaza a fost donat de regele Matia fraţilor Iacşici, fiind la momentul donaţiei o pustă. Domeniul de la Tamashaza a avut aceeaşi soartă ca şi celelalte domenii din momentul împărţirii domeniilor funciare între descendenţii lui Stefan şi Dmitar Iacşici, iar mai apoi a intrat în proprietatea familiei Zelemeri[794].

Domeniul **Thelek,** din comitatul Cenad, aparţinător domeniului Nădlac, a fost în proprietatea fraţilor Iacşici din anul 1464. La conventul de la Lelesz din data de 14 februarie 1472, castelanul de Muncacs, Janos Varjassy, a deposedat pe fraţii Iacşici de acest domeniu[795], dar la porunca regelui adresată în aceeaşi zi episcopului de Cenad, Szokoli Janos, acesta interzicea orice deposedare forţată pe seama fraţilor Iacşici. Fraţii Iacşici au reuşit, prin cumpărare, să-şi lărgească domeniul de la Thelek, astfel că în anul 1559, Iovan Iacşici era înscris ca proprietar absolut al acestui domeniu[796].

Unul dintre cele mai întinse domenii ale familiei Iacşici era cuprins în domeniul de la **Torony**, identificat cu localitatea Turnu din judeţul Arad. Nu se ştie dacă acest domeniu a făcut obiectul donaţiei regale din anul 1464, dar cu certitudine avem date că în anul 1485 era în proprietatea fraţilor Iacşici. În perioada care a urmat, s-a constatat un declin al acestui domeniu. În anul 1506 domeniul, de care mai aparţineau doar satele Lukacshaza, Kandogfalva şi Kinged, era împărţit între Petar şi Dmitar III Iacşici. Acestora regele Ulaszlo II le atribuia printr-o diplomă încă 24 de iobagi, pe care i-au aşezat pe acest domeniu. În anul 1511, Petar Iacşici a început să colonizeze cu sârbi acest domeniu, moment din care se va consemna o dezvoltare substanţială a domeniului. Pe această proprietate Petar Iacşici şi-a stabilit reşedinţa, aici a construit o reşedinţă confortabilă, unde obişnuia să poposească deseori, sau să primească delegaţiile nobililor[797]. Fiii lui Petar Iacşici au absolvit studiile la cele mai importante centre universitare ale Europei, venind cu învăţătura reformată şi prezentând-o mai întâi în rândul iobagilor supuşi.

Satul **Tot-Kutas** aparţinea de domeniul de la Samson împărtăşind aceeaşi soartă cu acesta. Satul a fost în proprietatea lui Iancu de Hunedoara, care a primit

[792] *Ibidem*, p. 529
[793] *Ibidem*, p. 579
[794] *Ibidem*, p. 587
[795] Thalloczy, 1907, p. 258–260
[796] Borovszky, 1896, p. 590
[797] Este pomenită vizita capitlului de Cenad, din 4 februarie 1512 (Borovszky, 1896, p. 600)

https://biblioteca-digitala.ro

confirmarea dreptului de proprietate printr-o diplomă regală din 12 mai 1456. După moartea sa, domeniul a fost moştenit de fiul acestuia, regele Matia, care la rându-i a dispus, în anul 1464, ca acest domeniu să fie donat fraţilor Stefan şi Dmitar Iacşici, cu toate că un an mai înainte mama lui s-a opus acestui lucru în faţa capitlului de la Cenad, la data de 9 august 1463. Donaţia regală totuşi i-a împroprietărit pe fraţii Iacşici. Acest domeniu, alături de celelalte deţinute în coparticipaţiune de Petar şi Marco Iacşici, ca descendenţi ai lui Stefan şi Dmitar Iacşici, a fost obiectul disputei dintre văduva lui Marco, Polixena pe de o parte, şi fiii lui Petar şi ai Irinei, sora lui Marco, pe de altă parte. În anul 1552, domeniul a suferit foarte mult de pe urma turcilor. În anul 1553 avea doar 4 gospodării, care plăteau 6 forinţi reprezentând taxele aferente, iar celelalte case au fost distruse. Din anul 1552 acest domeniu a trecut în proprietatea nobilului sârb Dimitrie Ovciarevici, comandantul cetăţii din Gyula. Însă Kelemen Artandi, soţul fiicei lui Marco Iacşici, Maria, a emis pretenţii în numele soţiei pentru acest domeniu. Regele Ferdinand I va ordona comandantului cetăţii Gyula, Gapsar Magocsi, să restituie proprietarului legal acest domeniu. Nu se ştie exact când a trecut acest domeniu din nou în proprietatea familiei Iacşici, dar se ştie cu certitudine că în anul 1560, când fiicele lui Marco Iacşici şi-au împărţit domeniile, acest domeniu a revenit văduvei lui Miklos Doczi, Elisabeta Iacşici. Conform defterelor turceşti, domeniul a avut în anul 1558, 7 case, pentru care s-au plătit 7 forinţi, în 1560 avea 5 case, iar în anul 1561 avea 11 case. Elisabeta a obţinut, la 6 mai 1563, o diplomă regală de reconfirmare a dreptului de proprietate asupra acestui domeniu, când sunt amintiţi 14 proprietari de case şi 6 iobagi care trăiau aici, majoritatea unguri[798].

Domeniul de la **Tot Mező-Palota,** identificat astăzi cu localitatea Palota în judeţul Bihor, a fost donat de regele Matia, în anul 1464, fraţilor Iacşici, cu toate că mama lui s-a împotrivit acestui fapt la 9 august 1463, în faţa capitlului de la Cenad. După ce familia Iacşici a rămas fără moştenitori, satul a fost preluat de comitele Petar Petrovici, iar mai apoi, din 1563, a fost preluat de Dimitri Ovciarevici, după care începe să se depopuleze[799].

Domeniului de la Nădlac a aparţinut şi satul **Tőviskoz**. În mare parte satul a împărtăşit aceeaşi soartă cu a Nădlacului. Dintr-un înscris datând din anul 1564, aflăm cu siguranţă că satul era în proprietatea Ielisavetei Doczi, fiica lui Marco Iacşici[800].

IV.5.5. Relaţiile familiei Iacşici cu elita societăţii medievale din Banat

Relaţia familiei Iacşici cu casa regală reprezentată de **regele Ferdinand I** a cunoscut diferite faze, dar care întotdeauna au fost marcate de interese ale ambelor părţi. La mijlocul secolului al XVI-lea, relaţiile cu casa regală se vor

[798] Borovszky, 1896, p. 603
[799] *Ibidem*, p. 605
[800] *Ibidem*, p. 610

https://biblioteca-digitala.ro

răci, astfel că regele Ferdinand I, invocând infidelitatea fiicei lui Marco Iacşici, Elisabeta, față de soțul ei Miklos Doczi, a deposedat familia Iacşici de domeniului de la Csomorkany. După ce Elisabeta a revenit la sentimente mai bune față de rege, dar şi după ce şi-a reconsiderat poziția față de politica dusă de familia Zapolya, cu care Polixena, adică mama ei, nutrea reale relații de amiciție, regele a intervenit, cancelaria regală a invalidat donația către familia Artandi, iar domeniul a trecut în posesia Elisabetei, adică a familiei Doczi. Din cele enunțate mai sus putem analiza un alt aspect al relațiilor în sânul familiei Iacşici. Acesta este legat de familia Doczi, care, după cum putem vedea, a fost permanent în opoziție cu familia Iacşici, şi doar după ce Elisabeta Iacşici s-a căsătorit cu Miklos Doczi, relațiile s-au ameliorat şi au avut un caracter de respect reciproc. Dacă familia Doczi a fost întotdeauna subordonată regelui Ferdinand I, familia Artandi din care făcea parte sora Elisabetei, Sholastica, era adepta politicii duse de casa Zapolya şi a comitelui Petar Petrovici. Măritându-şi fiicele la cele mai însemnate curți nobiliare maghiare, familia Iacşici a riscat să se dezbine pe plan religios şi național şi risca să-şi piardă întinsele domenii funciare câştigate cu sânge de frații Stefan I şi Dmitar I Iacşici, fapte ce se vor adeveri în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

O reală relație de amiciție între exponenta familiei Iacşici, Polixena, văduva lui Marco Iacşici, şi **regina Elisabeta** s-a conturat în prima jumătate a secolului al XVI-lea. De fapt, bazele acestei relații de prietenie au fost puse de Marco Iacşici şi Ioan Zapolya, imediat după înfrângerea armatei regatului, la Mohacs în anul 1526, când Marco Iacşici va trece definitiv în tabăra familiei Zapolya[801]. Istoriografia maghiară afirmă că relația de prietenie dintre cele două a fost una de durată, regina Elisabeta poposind în nenumărate rânduri la cetatea Fenlacului, deținut de Polixena, şi rezolvând mai multe dispute dintre Polixena şi vecinii săi funciari. Astfel, este cunoscut cazul unui proces din 1543, în care regina i-a solicitat comitelui de Timiş, Petar Petrovici, să soluționeze disputa cu nobilul satului, Papi. La rugămintea Polixenei, regina a emis în anul 1547 o diplomă pentru locuitorii cetății Fenlac, prin care aceştia au fost scutiți de dări şi impozite către stat[802]. În acest context apare în viața familiei Iacşici şi comitele de Timiş, Petar Petrovici, care, după cum se va vedea mai târziu, a ajuns să dobândească aproape toate domeniile deținute de familia Iacşici. Cercetarea istorică a dovedit că legătura dintre regina Elisabeta, banul Petrovici şi familia Polixenei, a cunoscut şi o dimensiune ecleziastică, ştiut fiind faptul că fiica cea mai mică a Polixenei, Ana, împreună cu banul Petrovici au fost cei mai de seamă exponenți ai curentului reformat din Banat, având desigur girul familiei Zapolya.

Nici membrii familiei Iacşici nu au fost străini de abuzurile de putere săvârşite asupra familiei nobiliare **Doczi**. Relațiile Iacşicilor cu familia Doczi au început să cunoască forme violente încă din anul 1464, când s-a înregistrat prima

[801] Borovszky, 1896, p. 420
[802] *Ibidem*, p. 176–180

https://biblioteca-digitala.ro

incursiune a lui Dmitar şi Iovan Iacşici pe domeniile familiei lui Imre Doczi de la Szecseny[803], din comitatul Cenad. Mai apoi, la începutul anului 1480, 12 iobagi, în frunte cu fraţii Iacşici, au participat la o acţiune împotriva lui Doczi Imre, de la care au furat 60 de iepe cu mânji. Drept urmare, regale Matia a ordonat în data de 29 mai 1480, cercetări mai amănunţite cu referire la aceste abuzuri. Situaţia tensionată dintre cele două familii a continuat, regele Matia fiind nevoit a cere, la 16 ianuarie 1484, prin capelanul de Arad, şi la 30 august 1484, noi cercetări privind neînţelegerile ivite asupra domeniilor lui Imre Doczi, mai ales cu privire la domeniul său de la Zadorlak, precum şi la alte domenii din ţinutul Zărandului[804]. În acelaşi an s-a înregistrat şi un abuz din partea lui Imre Doczi asupra iobagului lui Stefan Iacşici, Deak Orban, care, pe când se întorcea din Ardeal, a fost deposedat, la porunca lui Doczi, de patru boi, şi care, în prezenţa iobagului Meszaros Miklos, a rupt scrisorile de acreditare ale fraţilor Iacşici[805]. În anul 1505 va izbucni un nou conflict între cele două familii. Nici fiii lui Dmitar I Iacşici, respectiv Iovan, Dmitar II şi George, nu au fost străini de desele certuri în privinţa domeniilor funciare cu familia Doczi. De data aceasta obiectul conflictului l-a constituit hotarul dintre domeniile celor două familii din satele Iratos şi Vizes. În hotarul satului Iratoş exista o statuie din lemn a Sfântului Nicolae, care delimita domeniile familiilor Iacşici şi Doczi. Iobagii lui Dmitar II şi Petar au primit porunca de la stăpânii lor să mute acea statuie, anexând astfel o parte din domeniul deţinut de familia Doczi, ceea ce echivala cu anexarea pustelor Esovilag, Almateleke, Borsosalmateleke şi Sasosszerteleke[806]. La acest abuz de putere au participat 57 de iobagi din domeniul Dombegyhaz[807]. Regele Vladislav al II-lea a ordonat capelanului de Arad, în data de 2 ianuarie 1506, cercetări pentru alte abuzuri de putere ale fraţilor Iacşici pe domeniul lui Nagylucsei Doczi Ferencz de la Vizesmonostor, din comitatul Arad. Judecătoria comitatului de Arad s-a pronunţat favorabil în favoarea familiei Doczi, însă regele Vladislav II a ordonat, la 20 august 1511, reluarea procesului, sugerând luarea unei noi decizii. Procesele cu familia Doczi s-au încheiat în anul 1518. Cel mai probabil, neînţelegerile dintre cele două familii s-au stins odată cu perfectarea căsătoriei lui Miklos Doczi cu Ielisaveta Iacşici, fiica lui Marco Iacşici.

Însă odată cu încetarea disputei cu familia Doczi, familia Iacşici şi-a îndreptat atenţia înspre **capitlul de Arad**, care în disputele Iacşicilor cu familia Doczi, deseori îi neîndreptăţea pe membrii familiei Iacşici. Astfel, Iacşicii au căutat să se răzbune pe capitlul Aradului prin diferite forme de protest, mergând până la cele mai radicale, adică intervenţii armate. Regele Vladislav II nu a putut rămâne pasiv la disputa dintre cele două părţi, şi chiar dacă odinioară a cerut

[803] Astăzi localitatea Seceani, comuna Orţişoara, judeţul Timiş
[804] Thalloczy, 1907, p. 258–260
[805] Borovszky, 1896, p. 419
[806] *Ibidem*, p. 141
[807] *Ibidem*, p. 141

https://biblioteca-digitala.ro

schimbarea unor decizii judecătoreşti în favoarea Iacşicilor, a citat pe Marco Iacşici, prin două scrisori din data de 14 februarie 1519, respectiv, 17 aprilie 1519, pentru a se prezenta la procesul intentat de capitlul Aradului cu privire la acuzaţii de abuzuri armate pe domeniul acestuia de la Varadhedyfok[808]. Neînţelegerile familiei Iacşici, mai ales ale lui Marco Iacşici, cu capitlul de Arad, au început încă din anul 1511, deoarece acesta i-a privat de mai multe ori pe iobagii călugăriţelor de la Nyulaksziget de recoltele grâului, fapt pentru care acesta a fost amendat, pentru fiecare abuz săvârşit, cu suma de 100 de florin în aur[809].

Concomitent cu declanşarea conflictului cu capitlul Aradului, familia Iacşici a intrat în conflict cu familia **Nagymihaly** din Vrani, care i-a privat pe Marco şi Petar Iacşici de domeniul Nădlac. Astfel, la 1 noiembrie 1519, Nagymihaly György şi Nagymihaly Odőn au deposedat familia Iacşici de domeniul Nădlac, ceea ce a confirmat şi conventul de la Lelesz din anul 1519 şi reconfirmat prin ordonanţa regală din 3 ianuarie 1521[810]. Geneza acestui conflict trebuie căutată încă în prima jumătate a secolului al XV-lea, când, în jurul anului 1427, familiei Nagymihaly i-a fost intentat un proces pentru a fi deposedată de domeniul de la Figed, care ulterior s-a regăsit în posesia familiei Iacşici. Disputa dintre cele două familii în jurul acestui domeniu a durat mai mulţi ani, deoarece chiar şi în anul 1550 familia Nagymihaly a emis pretenţii pentru domeniul Figed[811].

Familia Iacşici a reuşit în timpul existenţei sale în Banat, aproape un secol, să-şi consolideze poziţia prin alianţe matrimoniale, care-i garantau influenţa la cele mai însemnate familii nobiliare ale momentului. Cele mai importante alianţe matrimoniale în lumea ortodoxă s-au consemnat între Ielena, fiica lui Stefan I, care a fost căsătorită cu despoţii sârbi Iovan Brancovici şi Ivaniş Berislavici, apoi, Ana Iacşici, cea de-a doua fiică a lui Stefan I, prin căsătoria la înalta curte nobiliară moscovită, a devenit bunica ţarului rus Ivan Grozni. Asigurându-şi prietenia celor două puteri, Stefan I a mediat căsătoria fiului său, Stefan II, cu fiica nobilului bănăţean Miloş Belmujevici, unul dintre cei mai respectaţi voievozi din armata regatului. În final, Irina, fiica aceluiaş Stefan I, s-a căsătorit cu Matia Balşici, provenit dintr-o familie domnitoare între sârbii de pe coasta dalmată. În istoria Banatului medieval, mult mai însemnate au fost descendentele lui Marco, fiul lui Stefan I. Acestea au fost căsătorite la cele mai însemnate familii nobiliare, Doczi, Artandi, Kendefi, Zelemeri şi Banfi. Căsătoria Ielenei Iacşici cu despotul Iovan Brancovici a asigurat familiei Iacşici nu doar susţinerea despoţilor sârbi, dar, cu timpul, urmaşii celor doi s-au înrudit cu familiile domnitorilor din Ţara Românească şi Moldova, respectiv Neagoe Basarab (Despina Miliţa) şi Petru Rareş (Ielena). Dintre urmaşii lui Stefan I, doar Marco şi fiicele sale au părăsit credinţa ortodoxă. Dintre cei

[808] Thalloczy, 1907, p. 258–260
[809] *Ibidem*, p. 258–260
[810] *Ibidem*, p. 258–260
[811] Borovszky, 1896, p. 185

https://biblioteca-digitala.ro

patru fii ai lui Dmitar I, doar unul s-a căsătorit, cu Katarina nepoata cardinalului Csaki. Alianța matrimonială cu această familie foarte influentă în rândurile nobilimii ungare, a atras după sine şi convertirea la catolicism, dar a asigurat urmaşilor acestora accederea la un prestigios centru universitar catolic din Leipzig.

Alianțele matrimoniale amintite, care s-au consumat la începutul secolului al XVI-lea, au contribuit semnificativ la integrarea descendenților familiei Iacşici în nobilimea Regatului Ungar, aceştia asigurându-şi sfera de influență de la cele mai înalte foruri ecleziastice catolice (Csaki) până la cele mai influente familii nobiliare ale Banatului (Doczi, Kendefi, Banfi). Totodată, aceste legături matrimoniale, consummate chiar şi pentru aplanarea conflictelor dintre familii, cum era cazul cu familia Doczi, au asigurat descendentelor familiei Iacşici baza materială şi influența în sfera economică a regatului, chiar cu riscul stingerii familiei Iacşici.

În altă ordine de idei, alianțele matrimoniale cu diferite curți nobiliare prin excelență ortodoxe au contribuit ca sfera de influență a acestei familii să depăşească granițele Regatului Ungar. Dacă în cazul primelor alianțe, compromisurile confesionale au primat în fața intereselor politice şi sociale, în al doilea s-a urmărit continuarea legăturilor cu cele două centre ortodoxe importante: Țara Românească şi Moldova, pe de o parte, şi Rusia, pe de altă parte.

IV.5.6. Ctitori de biserici şi mănăstiri

Am arătat anterior că în procesul de colonizare a sârbilor în părțile Banatului, familia Iacşici, alături de familia Brancovici, a avut un rol important. Colonizând sârbi în Banat, frații Iacşici s-au îngrijit de toate cele de trebuință pentru viața de zi cu zi a acestora. Astfel, au început să apară primele edificii destinate exercitării cultului ortodox, şi anume primele mănăstiri ortodoxe sârbe ctitorite de familia Iacşici pe domeniile sale în imediata apropiere a râului Mureş.

Mănăstirea Bezdin

Mănăstirea Bezdin se află pe malul stâng al râului Mureş, aparținând satului Munar, astăzi județul Arad. Localitatea Munar a fost la sfârşitul secolului al XV-lea în proprietatea familiei Hagymas, iar mai apoi a lui Nagy Janos, care a vândut-o în anul 1482 nobilului sârb Miloş Belmujevici. După căsătoria fiicei lui Miloş Belmujevici, Milița, cu Stefan II Iacşici, domeniul a trecut în proprietatea familiei Iacşici[812]. O însemnare pe *Psaltirea* tipărită de Bojidar Vukovici (*Baldiszar Vucovics*) în anul 1520 la Veneția, arată că mănăstirea s-a zidit prin „truda tuturor fraților şi a creştinilor", în anul 1539[813]. Istoricul sârb Stevan Bugarski[814] sugerează că, deşi familia Iacşici nu este amintită drept ctitor al

[812] Szentklaray, 1908, p. 31

[813] *Ibidem*, p. 31; Țerovici, 1997, p. 76

[814] Bugarski, 1995, p. 63–64; Bugarski, 1999, p. 62

https://biblioteca-digitala.ro

mănăstirii Bezdin, totuşi numele acesteia îl putem alătura „fraţilor şi creştinilor" truditori, iar acceptul de a se zidi un lăcaş de cult pe proprietatea familiei Iacşici[815] îl puteau da doar membrii ei. Drept urmare, familia Iacşici poate fi considerată coparticipantă la edificarea acestei mănăstiri.

Mănăstirea Hodoş Bodrog

Mănăstirea se află la 2 kilometri de localitatea Bodrog, pe malul stâng al Mureşului, astăzi judeţul Arad. Începuturile Mănăstirii Hodoş Bodrog sunt strâns legate de Stefan Iacşici. În anul 1492, nobilul Peter Szunyog a zălogit domeniul din jurul satului Bodrog pentru suma de 200 de galbeni. Deoarece acesta nu a putut să-şi achite datoria faţă de regale Matia, domeniul a fost donat fraţilor Stefan II şi Marco Iacşici, în semn de preţuire pentru ajutorul acordat în luptele cu turcii. Pe acest domeniu fraţii Iacşici au ridicat o mănăstire de rit răsăritean, au întărit-o cu fortificaţii şi cu un turn de apărare pe care şi astăzi se poate vedea blazonul familiei Iacşici, cu mici modificări[816]. Tradiţia populară, preluată şi de istoriografie, aminteşte despre Dmitar Iacşici care a ctitorit această mănăstire în anul 1498[817]. Urmărind datele din arborele genealogic al acestei familii, putem deduce că este vorba de Dmitar III Iacşici, fiul lui Dmitar I. Aici s-a ţinut în anul 1542 soborul celor mai însemnate familii nobiliare sârbeşti[818], iar după marea migraţie din anul 1690, aici a fost reşedinţa episcopală a episcopilor de Arad. Ca o dovadă grăitoare asupra numelui ctitorilor mănăstireşti şi astăzi pe latura sudică a turnului clopotniţă se află blazonul familiei Iacşici[819].

Tradiţia de păstrare a bunurilor spirituale în duhul medieval sârb a fost prezent şi în viaţa familiei Iacşici. Astfel, la 26 mai 1506, la Nădlac, Miliţa Iacşici, Stefan II şi Marco au semnat un hrisov adresat Mănăstirii Hilandar de pe Muntele Athos. Prin actul de donaţie s-au obligat la plata a 130 de galbeni anual, iar în semn de mulţumire, membrii familiei vor fi trataţi ca şi ceilalţi

[815] Este vorba despre satul Munar, care la începutul secolului al XVI se afla în proprietatea familiei Iacşici (Popovici, 1955, p. 185; Szentklaray, 1908, p 46);

[816] Istoricul Marki Sandor afirmă că mănăstirea nu a fost ctitorită de familia Iacşici, fără a aduce dovezi în sprijinul afirmaţiilor sale, el fiind totodată singurul istoric care contestă calitatea de ctitori ai Iacşicilor vizavi de această mănăstire (Marki, 1892, p. 25–26). Istoricul Szentklaray aminteşte despre existenţa a mai multor dovezi în sprijinul atribuirii mănăstirii fraţilor Iacşici, pomenind chiar de „Turnul Jaksics" (*Jaksics toronyak*) pe care se află blazonul familiei. (Marki, 1892, p. 25–26)

[817] Ţeicu, 2007, p. 94

[818] Întâlnirea nobililor sârbi la Mănăstirea Hodoş Bodrog din data de 1 septembrie 1542 s-a produs în urma scindării nobilimii sârbeşti în două tabere: cei care susţineau politica lui Ferdinand I şi cei care susţineau politica familiei Zapolya. La această întâlnire a nobililor sârbi au fost prezenţi doar adepţii politicii antiotomane susţinută de regele Ferdinand I: Petar Bojici, Radoiţa Radici, Nicola Ţrepovici, Petar Vrlicici, Stefan Sabov„Voievoda Milota, Petar Vrlici, Ivan Deiac şi George Klincici. Concluziile şi doleanţele nobilimii sârbe au fost înaintate în numele lor de nobilul Petar Bojici. (Ivici, 1929, p. 153)

[819] Szentklaray, 1908, p. 25; Popovici, 1955, p. 282; Iovanovici, 2000, p. 147

https://biblioteca-digitala.ro

ctitori ai mănăstirii. Dmitar şi Stefan Iacşici vor fi pomeniți în fiecare miercuri la slujbele religioase, iar parastasele pentru cei doi se vor ține la 28 ianuarie, pentru Stefan, respectiv, la 12 martie pentru Dmitar. Este de remarcat faptul că Stefan II Iacşici şi Marco Iacşici sunt amintiți în hrisovul mai sus menționat ca „voievozi" ai Regatului Ungar[820].

Reforma religioasă a lui Martin Luther de la începutul secolului al XVI-lea a câştigat repede adepți şi în rândul populației din Regatul Ungar. Dar majoritatea nobililor unguri s-au împotrivit noului curent religios, chiar prigonindu-l, însă descendenții Iacşicilor au tolerat noua confesiune. Istoriografia a consemnat că biserica de la Nădlac a fost împărțită în două şi în ea se oficiau slujbe ortodoxe şi luterane[821]. Istoriografia română modernă[822], preluând date oferite de istoricii maghiari[823], este de părere că Ana Iacşici, *de origine cehă,* nu a rămas consecventă tradiției şi a permis husiților să activeze la Nădlac. Cercetând arborele genealogic al familiei Iacşici, putem găsi pe Ana I Iacşici, fiica lui Stefan I Iacşici şi a Miliței, care la data menționată de istoricii maghiari a fost deja căsătorită la curtea rusă a cneazului moscovit Vasili Lavovici Glinski. Prin urmare, nici naționalitatea Anei Iacşici nu poate fi confundată, sau afilierea ei la confesiunea husită dovedită. Ana II Iacşici, născută după anul 1537, fiica lui Marco Iacşici şi a Polixenei, cel puțin de origine sârbă după tată şi *ab urbe Romana* după mamă, căsătorită mai întâi cu Gaspar Banfi, iar apoi cu Anton Kendi, ar putea fi cea despre care istoriografia maghiară aminteşte că ar fi ajutat la răspândirea confesiunii husite în Banat, ceea ce conduce la concluzia asupra superficialității unor cercetări şi greutății de a se dovedi acest fapt. Despre ceilalți membri ai familiei Iacşici putem accepta încheierile formulate de istoricul Adrian Magina, că cel puțin „partea masculină a familiei a rămas consecventă vechii orientări ortodoxe specifică nobilimii sârbeşti, dovedindu-se bine ancorată în cultura slavonă şi cu accente xenofobe la adresa altor denominații confesionale"[824].

IV.5.7. Heraldica

Însemnele heraldice ale familiei Iacşici sunt foarte greu de urmărit. Reprezentările heraldice care au ajuns pe filieră „iliră" nu sunt cele mai reprezentative şi nu pot face obiectul unei prezentări sigure a elementelor heraldice aparținătoare familiei Iacşici.

Singura reprezentare a blazonului Iacşicilor, care se păstrează la Muzeul Artei din Belgrad, este o reproducere după colecția de blazoane belgrădeană care a ars în timpul răscoalelor din secolul al XIX-lea. Blazonul familiei Iacşici

[820] Spremici, 2010, p. 44–46;
[821] Ivici, 1929, p. 58–59
[822] Magina, 2011, p. 49, 64
[823] Borovszky, 1896, p 476; Marki, p. 59
[824] Magina, 2011, p. 64

https://biblioteca-digitala.ro

prezintă un leu încoronat, plasat în partea de sus a unui scut deasupra căruia este aşezat un coif. Totul este flancat de două steaguri de luptă de culoarea roşie şi albastră, iar deasupra lor, un cocoş, ca reprezentare a curajului, vigilenţei, vitejiei şi dragostei de viaţă. Comparând reproducerea blazonului belgrădean cu cel care se află încrustat pe turnul clopotniţă de la Mănăstirea Bodrog, vom observa unele deosebiri, ceea ce conduce la concluzia că prezentarea făcută în colecţia belgrădeană este rodul imaginaţiei autorilor şi are la bază sentimentele izvorâte din trăirile cântecelor populare sârbe. Aceasta este în parte şi concluzia istoricului Circovici[825], care, la momentul afirmaţiei, nu ştia de existenţa altei prezentări heraldice, cum este cea de la Bodrog. În aceste condiţii, reprezentarea heraldică demnă de luat în considerare este blazonul familiei de pe turnul clopotniţă al mănăstirii Bodrog, însă starea avansată de deteriorare în care se află face posibilă doar recunoaşterea câtorva elemente, precum coiful şi leul. (Planşa 4, foto 1)

IV.6. Familia Belmujevici

IV.6.1. Origini. Ascensiune

Concomitent cu apariţia pe scena politică a Banatului a fraţilor Stefan şi Dmitar Iacşici, la chemarea regelui Matia Corvin, în Banat va veni şi voievodul Miloş Belmujevici. Regele Matia Corvin a dorit ca prin aceste două familii să-şi consolideze poziţiile pe râul Mureş, ca un al doilea avanpost în apărarea teritoriilor ungare, dar şi pentru a le folosi în luptele împotriva regelui Maximilian. Principala preocupare a familiei Belmujevici era ca împreună cu familia Iacşici să strângă în jurul lor cât mai mulţi sârbi în vederea luptei antiotomane. De aceea, regele încuviinţa ca aceste familii de nobili să colonizeze pe domeniile lor numeroase familii de sârbi, dându-le acestora armele în mână, pe unii numindu-i în funcţii importante de conducere.

Familia Belmujevici, după unii Biomujevici, este originară din provincia Zeta, [826] o familie cu tradiţie militară, al cărui membru, Miloş Belmujevici, a ocupat funcţii înalte în armatele despoţilor Stefan Lazarevici şi Giuragi Brancovici. Acesta a avut doi fii, pe Vuk şi Giuragi. Miloş Belmujevici a deţinut împreună cu mitropolitul de Zeta domeniul de la Luştiţa, la sudul golfului Kotor („*ad Vukh Biomusevich et ad mitropolitum dominum illius contrate Lustize*")[827]. Alături de Vuk, istoriografia mai aminteşte şi de fratele acestuia, Giuragi Belmujevici, care

[825] Circovici, 1994, p. 477

[826] Există date istorice conform cărora familia Belmujevici s-ar trage din jurul localităţii Valjevo, în sudul Serbiei. Aici există şi astăzi satul Belmujevici, iar în anul în care Iancu de Hunedoara se întorcea din lupta de la Kosovo, a fost prins de voievodul Stefan Belmujevici la Zagorije predat despotului Giuragi Brancovici. Arborele genealogic al acestei familii nu poate oferi indicii clare asupra gradului de rudenie, dar conturează importanţa acestei familii în sistemul militar al despotatului sârb. (Crstici, 2013, 163)

[827] Radonici, 1952, p. 359

https://biblioteca-digitala.ro

în anul 1454 a intrat în slujba negustorilor de la Dubrovnic[828]. Vuk Belmujevici a avut un fiu, viitor voievod în armata ungară, Miloş Belmujevici. În anul 1453, Miloş Belmujevici a încercat să recucerească teritoriile pierdute, dar a suferit o înfrângere în faţa lui Stefăniţă Ciarnoievici, exponentul principal al nobililor ragusieni[829]. Provincia Zeta, teritorial, a fost inclusă mult timp în cadrul despotatului sârb, iar exponentul principal al acestei familii, tânărul Miloş, pierzând marea majoritate a teritoriilor, a rămas doar comandantul cetăţii Medun, la est de Podgoriţa. În anul 1457 cetatea a căzut pradă trupelor otomane, iar despotul Lazar Brancovici l-a numit pe Miloş Belmujevici comandantul cetăţii Srebreniţa. După moartea despotului Lazar Brancovici, voievodul Mihailo Angelovici s-a ridicat împotriva familiei Brancovici, revendicând comanda asupra cetăţii Smederevo. Miloş a fost de partea lui Mihailo, însă au pierdut lupta în faţa Ielenei Brancovici, care a confiscat mai multe domenii ale lui Miloş, printre care cele mai importante au fost din jurul localităţilor Paklare şi Usori. Miloş s-a retras un timp în Bosnia, unde a intrat în slujba lui Stefan Vukcici Kosacia, iar în jurul anului 1476 a fost numit comandantul Iagodinei[830].

IV.6.2. Activitatea în Banat

Accederea pe scena politică a Ungariei medievale, Miloş Belmujevici a întreprins-o în cadrul luptelor regelui Matia în Polonia. Acesta a înaintat o invitaţie lui Miloş Belmujeveici, la mijlocul anului 1468[831], pentru a intra în slujba lui. Miloş Belmujevici s-a afirmat împreună cu Dmitar Iacşici în luptele cu Cehia, Moravia şi Polonia. Regele Matia Corvin a emis prima donaţie lui Belmujevici, în data de 21 decembrie 1483, prin care îi dona domeniile de la Moişa şi Poznad[832]. La această dată regele Matia confirmă statutul de nobil al lui Miloş Belmujevici şi l-a întărit pe acesta în domeniile mai sus menţionate.[833] În donaţia regală se afirma că domeniile şi recunoştinţa regelui Matia sunt rezultatul *slujirii creştinătăţii şi a credinţei* (*christianitatis et vere fidei confugit*) către Regatul Ungar, precum şi pentru sacrificiul arătat în apărarea intereselor regatului. Domeniile Moisa şi Poznad au fost donate cu dreptul de a fi folosite de Miloş şi urmaşii lui, dar şi ca o garanţie a slujirii regatului. În opinia istoricilor maghiari, domeniul de la Moişa se poate identifica cu un sat

[828] Jirecek, 1952, p. 390; Lemajici, 2006, p. 197–198
[829] Crstici, 2013, p. 162
[830] Petrovici, 1990, p. 23
[831] Ţerovici, 1997, p. 40; Ivici, 1929, p. 18, este de părere că trecerea lui Miloş în slujba regelui Matia se poate data la sfârşitul anului 1469, deoarece în august 1469, Miloş cerea ragusienilor acceptul să se stabilească în peninsula Ston. Ultimele cercetări indică faptul că Miloş ar fi intrat în slujba regelui Matia în jurul anului 1480–1481 (Lemajici, 1990, p. 73–80; Petrovici, 2001, p. 23)
[832] Diploma este păstrată în original în Arhiva Ungară (DL26646) şi editată în mai multe rânduri de istoricii maghiari (Thalloczy, 1907, p. 276–277), români (Magina, 2010, p. 138–139) şi amintită de istoricii sârbi (Crstici, 2013, p. 182). Informaţii despre această donaţie avem în testamentul lui Miloş Belmujevici precum şi în reconfirmarea domeniilor, a regelui Vladislav II, din anul 1496.
[833] Thalloczy, 1907, p. 276–277

https://biblioteca-digitala.ro

din apropierea Timişoarei, posibil în jurul localităţii Gătaia[834], iar domeniul de la Poznad se identifică cu pusta din jurul cetăţii Timişoara, în hotarele localităţilor Becicherecu Mic şi Satchinez[835]. Regele Matia i-a donat lui Miloş Belmujevici şi domeniile Feheregyhaz, Feketegyhasz şi pusta Bozyabokor, în comitatul Bacs[836]. Diploma regală nu este păstrată, dar aceste domenii sunt amintite în testamentul lui Belmujevici şi în reconfirmarea domeniilor de către regele Vladislav al II-lea, din anul 1496. Urmând firul istoric, istoriografia sârbă este de părere că aceste domenii au putut fi donate de regele Matia între 21 decembrie 1483 şi 8 februarie 1487[837].

După data de 8 februarie 1487, regele i-a mai donat lui Miloş domeniile de la Munar[838] şi Ghedesz[839], în comitatul Cenad şi Kokot[840], în comitatul Timiş. Pe domeniul de la Munar, familia Belmujevici şi-a stabilit reşedinţa din acel moment. Chiar dacă diploma regală nu este păstrată, informaţiile despre aceste domenii se află în testamentul lui Miloş, precum şi în actul capitlului de Arad, din 8 februarie 1487, prin care episcopul de Cenad, Istvan, precum şi Peter şi Imre Doczi în calitate de vecini ai acestor domenii, i-au interzis lui Miloş orice activitate de zălogire, cumpărare sau chiar intrare în posesie[841]. Aceste interziceri au fost obiectul disputei între Miloş şi petenţii lui şi, într-un final, regele a permis orice acţiune a lui Miloş în legătură cu aceste domenii.

Pentru meritele deosebite în luptele duse pentru păstrarea tronului, regele i-a oferit cetatea Sasvar, de unde a primit apelativul *de Sasvar*[842]. Recunoscând meritele lui în campaniile militare, regele a confirmat statutul lui de nobil al Regatului Ungar şi a pus sub comanda lui 1.000 de călăreţi. La Remetea a colonizat numeroase familii de sârbi. În anul 1483, după mai multe lupte cu turcii, Belmujevici a primit pentru a treia oară domenii de la regele Matia. Chiar dacă diploma regelui Matia nu ne este păstrată, informaţiile istoriografice precum şi dovezile indirecte din testamentul lui Miloş îndreptăţesc istoriografia sârbă să dateze emiterea diplomei între 8 februarie 1487 şi 6 aprilie 1490, data morţii regelui Matia[843].

Chiar şi după moartea regelui Matia, Miloş Belmujevici a rămas fidel coroanei Sfântului Ştefan. Astfel, regele Vladislav II va reconfirma donaţia predecesorului său, iar domeniile care au intrat în posesia lui Miloş, împreună cu tot

---

834 Engel, 1996, p. 91
835 Lendvai, 1896/1, p. 24; Engel, 1996, p. 109
836 Magina, 2010, p. 137
837 Crstici, 2013, p. 182
838 Identificat cu satul Munar, judeţul Arad
839 Pustă identificată în hotarul satului Munar, judeţul Arad. (Engel, 1996, p. 55)
840 Identificată cu comuna Orţişoara, judeţul Timiş (Engel, 1996, p. 77)
841 Crstici, 2013, p. 182
842 Ivici, 1929, p. 18; Cetatea Sasvar s-a aflat în perioada medievală în apropierea localităţii Remetea Mare. În hotarul acestei comune s-a păstrat până astăzi toponimul Şuşioara (Engel, 1996, p. 118; Ivănoiu, 2007, p. 32)
843 Crstici, 2013, p. 183

https://biblioteca-digitala.ro

ce aparţinea de acestea, respectiv, pământuri arabile, cultivate şi necultivate, ogoare, pajişti, păşuni, câmpii, fânețe, păduri, dumbrăvi, munți, văi, plantații de vie, înălțimile militare, ape, râuri, locuri de pescuit, cursurile apelor, morile şi locurile lor (*„terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fenetis, silvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendini et eorundem locis"*) au putut fi moştenite de urmaşii acestuia. În anul 1491, după pacea semnată de regele Vladislav al II-lea, Ioan Albert şi Maximilian la Possony, prin care coroana urma să-i revină lui Maximilian în cazul morții regelui Vladislav al II-lea fără a lăsa moştenitori, Ioan Albert, simțindu-se trădat, a întreprins o serie de acțiuni armate împotriva regelui ungar. În aceste dispute pentru coroana maghiară, Miloş Belmujevici a fost alături de despotul George Brancovici, Iovan Brancovici şi frații Iacşici, conducând o armată alcătuită din 1.000 de călăreți[844]. Obligațiile lui Miloş Belmujevici ca în cazul operațiunilor militare să participe în fruntea husarilor săi au fost stabilite de articolul 22, alineatul 43 al legii emise în anul 1498[845]. Aprecierea regelui Vladislav al II-lea nu a întârziat să apară. În anul 1496 acesta reconfirma printr-o diplomă toate drepturile de proprietate asupra domeniilor deținute, pe care regele Matia le-a dat familiei Belmujevici[846]. Printre aceste domenii au fost menționate domeniile de la Mayssa şi Paznad, în comitatul Timiş şi domeniile din comitatul Bacs, Feyereghaz, Fekethehasz, prediumul Boyabokor[847]. De menționat faptul că în diploma regelui Vladislav din 02 iulie 1496 sunt numiți pentru prima dată fiii lui Miloş Belmujevici, Vuk şi Marko. Cel din urmă nu este cunoscut istoriografiei sârbe[848].

Miloş Belmujevici a fost căsătorit cu Veronica, cu care a avut trei copii: Vuk, Marko şi Milița. Vuk a murit tragic[849], Milița s-a căsătorit cu Stefan al II-lea Iacşici[850], iar împrejurările morții lui Marko Belmujevici nu sunt cunoscute. (Planșa 14) Moartea acestuia o putem data între anii 1496 şi 1500, având în vedere diploma regelui Ladislav al II-lea, databilă între 19 aprilie şi 8 septembrie 1500, prin care acesta i-a oferit lui Miloş dreptul să procedeze după voința proprie în cazul domeniilor deținute. Rămânând fără moştenitori de parte bărbătească, Miloş a fost nevoit să-şi împartă domeniile familiei şi fidelilor săi.

[844] Ivici, 1929, p. 36

[845] Corpus, 1899, p. 608

[846] Lendvai, 1896/1, p. 24

[847] DL 26655

[848] Mrgienovici, 1987, p. 154

[849] Despre moartea lui Vuk Belmujevici, tradiția a consemnat că s-a petrecut în jurul anului 1500. La praznicul Înălțării Maicii Domnului, Miloş, împreună cu fiul său şi 60 de ostaşi, a ales să-şi petreacă ziua într-o mănăstire. Auzind de popasul lui Miloş, 300 de turci sub comanda comandantului cetății Smederevo au venit la mănăstire pentru a-l provoca pe acesta. În lupta care a urmat, turcii l-au prins pe fiul acestuia, Vuk, şi l-au omorât. Pentru a se răzbuna pe turci, Miloş a dat ordin ca toți prizonierii turci pe care-i avea să fie omorâți, şi împreună cu o armată strânsă pe moment a trecut Dunărea pustiind tot ce i-a ieşit în cale. (Ivici, 1929, p. 40–41)

[850] Mrgienovici, 1987, p. 164

https://biblioteca-digitala.ro

Prin căsătoria Miliței cu Stefan I Iacşici, o parte din domeniile deținute de familia Belmujevici în comitatul Cenad vor intra în posesia familiei Iacşici. Între timp, Miloş şi-a sporit numărul de domenii, pentru că în 1498 a cumpărat, de la Francisc şi Gaspar de Fanchakalaka[851], domeniile de la Petrlaka[852], Petrfalva[853] şi şapte predii în localitatea Cadăr[854]. Miloş Belmujevici a intrat în posesia acestor domenii după ce a zălogit celor doi nobili suma de 200 de florini, fapt confirmat şi de capitlul de Arad[855].

În toiul luptelor cu turcii, Miloş Belmujevici a fost rănit şi a murit la începutul lunii mai 1501. În prezența călugărului Timotei din Hilandar, a Ielenei Iacşici, soția lui Dmitar I Iacşici, Iovan şi Dmitar II Iacşici, Ielena Potrcici a scris testamentul său, fiind primul text sârbesc de acest fel în părțile Panoniei.[856] Testamentul a fost redactat la 8 decembrie 1500[857] în limba sârbă (*litteris serviani*). Prin testament, Miloş Belmujevici a lăsat domeniile de la Moişa şi Poznad rudei sale Marco Radanovici, domeniul de la Deg[858] lui Stepan Pribenovici şi unui oarecare Iova domeniul de la Şipsov[859], iar celelalte domenii le-a lăsat în proprietatea mamei sale, Olivera, a soției, Veronica[860] şi fiicei Milița, iar călugărul Timotei a primit 100 de ducați pe care i-a dus la Muntele Athos[861]. Tot atunci este pomenită şi suma de 4.000 de ducați care au rămas văduvei şi fiicei lui Miloş. Istoriografia sârbă menționează faptul că acest testament este primul exemplu de act testamentar în istoria sârbilor[862].

După moartea lui Miloş, regele a oferit protecție doamnelor Belmujevici în mai multe rânduri. Astfel, la 16 noiembrie 1500, regele Vladislav a emis prima diplomă prin care garantează protecția domnelor Belmujevici[863]. Regele Vladislav a poruncit printr-o altă diplomă, datată la 30 mai 1501, ca dorința lui Miloş să fie respectată, iar urmaşele lui să nu fie tulburate în domeniile

[851] Magina, 2010, p. 137

[852] Domeniul de la Peterlak se identifică în hotarul localității Icloda, județul Timiş (Engel, 1996, p. 106)

[853] Domeniul se identifică în hotarul localităților Dragşina şi Sârbova, județul Timiş (Engel, 1996, p. 106)

[854] Satul Cadăr la nord est de comuna Gătaia, județul Timiş (Engel, 1996, p. 72)

[855] Magina, 2010, p. 139

[856] Ţerovici, 1997, p. 40

[857] Magina, 2010, p. 141

[858] Localitate dispărută în hotarul localității Ghiroda, județul Timiş. (Engel, 1996, p. 45)

[859] Domeniu identificat în hotarul localităților Ianova şi Giarmata. (Engel, 1996, p. 119)

[860] Istoricul Ivici (Ivici, 1913, p. 94), preluat de alți cercetători (Mrgienovici, 1987, p. 154), a greşit în traducerea termenelor abreviate din limba latină, fapt ce a condus la confuzia privind gradul de rudenie a Oliverei Belmujevici, numind-o drept soția lui Miloş. Cercetările mai noi (Crstici, 2013, p. 176) au evidențiat că este vorba de fapt despre Olivera, mama voievodului Miloş. Aceleaşi surse pomenesc de Veronica Belmujevici, soția lui Miloş. Veronica se trăgea dintr-o familie nobiliară română din părțile comitatului Hunedoara, care mai apoi s-a căsătorit cu Istvan Bradach, împreună cu care a avut o fiică, Sofia, născuta în anul 1504.

[861] Ivici, 1929, p. 41;

[862] Ivici, 1913, p. 93–95

[863] Magina, 2010, p. 142

https://biblioteca-digitala.ro

moştenite, iar Milița avea să fie sub protecția regelui până la împlinirea majoratului[864]. În baza acestei diplome a regelui Vladislav, minora Milița nu putea fi citată în fața judecătorilor până la împlinirea vârstei majoratului, în afara eventualelor acțiuni intentate familiei înainte de moartea tatălui său. Comitele de Timiş, Iosa de Som, a intervenit pe lângă regele Vladislav pentru a întări cele promise. Răspunsul regelui a venit printr-o diplomă datată la 3 iunie 1501, prin care se reconfirmau toate cele promise până acum, precum şi ratificarea testamentului lui Miloş Belmujevici[865].

Familia lui Stefan II Iacşici şi Milița Belmujevici a trăit pe domeniul de la Munar. Chiar dacă regele garanta protecția acestei familii prin mai multe diplome emise în anii precedenți, în data de 5 aprilie 1503 reşedința familiei Iacşici–Belmujevici a fost prădată de oamenii lui Kerey Balint, Nicolao de Zewlews, Anthonio Nemes de Fylldeak, Gregorio Themeswari de Thald, Johanne Palasthos de Besenyew şi alții, pricinuindu-le o pagubă de 600 de florini. De aceea, regele Vladislav al II-lea a ordonat, la 25 aprilie 1503, juraților Thomas Archel de Fyldeak, Benedictus Ewkerews, Emericus Kwn de Thabd şi Gerardus Zedecky de Thanbd, ca în calitate de trimişi speciali ai regelui să constate pagubele produse cu această ocazie. Păgubiții Stefan II Iacşici, Marco Iacşici, precum şi Olivera Belmujevici s-au prezentat în mai 1503 în fața capitlului de la Buda, unde au primit câştig de cauză[866], ceea ce a fost confirmat printr-o scrisoare a capitlului, din data de 15 mai 1503, către regele Vladislav. În anul 1519, Milița a pretins dreptul de moştenire asupra domeniilor de la Sasvar, Moisa Paznad, Munar, Gedews, Feketici, Feyergyhasz şi Boziabokor. În consecință, Ioan Sigismund Zapolya a ordonat capitlului de la Cenad să cerceteze cauza Miliței, deoarece o parte deja a intrat în posesia familiei Bradach.

Milița a rămas văduvă în jurul anului 1518 şi s-a recăsătorit cu Nicolas Kandeffy de Malomviz (Râu de Mori), nobil român din comitatul Hunedoarei. Despre Milița avem veşti şi în anul 1521, când a fost citată, împreună cu mama sa, într-un proces privind domeniul de la Densuş, iar în anul 1524 cele două au fost citate pentru procesul în vederea stabilirii dreptului de proprietate asupra Sarmizegetusei. Interesul Miliței pentru aceste domenii din Țara Hațegului este evident, deoarece a fost căsătorită cu un nobil din aceste părți. Familia Bradach s-a alipit partidei lui Ferdinand I în lupta pentru putere împotriva lui Ioan Zapolya, care a confiscat domeniile deținute de familia Belmujevici şi le va dona lui Marko Iacşici de Nădlac. Milița şi soțul ei vor rămâne fideli lui Zapolya. Acesta le-a donat domeniul de la Şoimuş, la 4 mai 1530[867].

---

[864] Thalloczy, 1907, p. 297–298; DL 32552; DL 32552

[865] Magina, 2010, p. 141; testamentul lui Miloş Belmujevici reprezintă unul dintre cele mai însemnate „dorințe testamentare ale unui nobil viteaz din literatura sârbă" (Petrovici, 2005, p. 68)

[866] DL 26662

[867] Magina, 2014, p. 38

https://biblioteca-digitala.ro

IV.7. Ultimul „Țar" al sârbilor în Banatul medieval – Iovan Nenad

IV.7.1. Originea lui Iovan Nenad

În haosul care a urmat bătăliei de la Mohacs din anul 1526, când sultanul Soliman s-a întors din Buda prin provincia Bacica, îndreptându-se spre Constantinopol, emigranții sârbi au continuat să sosească şi să se adăpostească în părțile Banatului neocupate de turci. Printre aceştia apare figura impozantă a unui om „care prin ținuta şi prezența sa atrăgea atenția asupra lui"[868], care se va autoproclama „țar" al sârbilor, Iovan Nenad, şi care a trezit în rândurile sârbilor bănățeni interesul pentru vechile tradiții bazate pe legământul dinastiei Nemanjici şi a dorinței de dezrobire de sub jugul otoman.

Istoricul Aleksa Ivici, în lucrarea consacrată istoriei sârbilor din Voivodina descrie acest moment astfel: „după bătălia de la Mohacs populația regatului a fost cuprinsă de frică, mai ales în perioada când sultanul Soliman a început să se retragă din Buda prin Bacika spre Istanbul. Atunci o mare de oameni a fugit din calea invadatorului otoman. Refugiații sârbi treceau Tisa fugind în Banat şi în părțile Crişanei. Printre aceştia s-a ridicat un om care prin înfățişarea şi prezența neobişnuită şi gânditoare atrăgea asupra lui atenția tuturor. Acesta era Iovan Nenad, care în primele zile ale exodului sârbilor în Banat a început în jurul cetății Lipova să-şi recruteze primii ostaşii pentru lupta antiotomană. Aici el va încerca să înființeze primul stat sârb în regiunea panonică"[869].

Iovan Nenad nu vorbea foarte des despre originile sale, doar evidența misiunea sa încredințată de Dumnezeu de a fi conducătorul sârbilor în lupta antiotomană, de aceea se autointitula *„Iovan, țar trimis al Domnului"*. În încercrea de a atrage cât mai mulți adepți, Iovan Nenad afirma că puterea otomană va slabi iar el a fost predestinat pentru a duce lupta împotriva turcilor şi pentru a dezrobi popoarele creştine din Banat. Convingerea cu care îşi susținea discursurile, precum şi primele succese militare au fost un motiv suficient de veridic pentru a câştiga adepți în lupta antiotomană pe care o preconiza. Descrierea lui Iovan Nenad făcută de Ivici ni-l prezintă ca un adevărat conducător al sârbilor din Banat, ager, convingător, energic, în luptă viclean şi viteaz, suplu, de statură mijlocie, cu față alungită, foarte sever față de ostaşii săi, iar față de duşmani, neîndurător. Istoricul Ilarion Ruvarac l-a caracterizat drept „cea mai reprezentativă figură a trecutului medieval al sârbilor din Banat, din acele timpuri".

Istoriografia maghiară, prin condeiul istoricului Imre Santo, a caracterizat apariția lui Iovan Nenad drept un lucru firesc, izvorât din dorința populației sârbe din Banat de eliberare de sub jugul otoman, dar mai ales de emancipare națională şi luptă pentru înfăptuirea vechilor desiderate medievale sârbe, anterioare luptei de la Kosovo Polje din anul 1389. Istoricul Ljubivoie Țerovici

[868] Ivici, 1929, p. 68
[869] *Ibidem*, p. 68

https://biblioteca-digitala.ro

afirmă că Iovan Nenad a fost adeptul ideii formării unui stat medieval sârb în Banat, numindu-l pe acesta reprezentantul *„gândirii naţionale sârbe"*[870].

Despre rădăcinile familiei lui Iovan Nenad, Georgios Sirmiensis este de părere că ar fi de loc din Lipova. Izvoarele istorice precare nu pot dovedi pe deplin originile lui Iovan Nenad. Dacă e să dăm crezare corespondenţei dintre Ferdinand I şi sora lui, Maria, Iovan îşi trăgea rădăcinile din familia de nobili sârbi Ţrnoievici, însuşi Iovan vorbind despre familia lui ca descendentă a familiilor Ţrnoievici şi Brancovici, fiind în strânse legături de rudenie cu Anghelina Brancovici. Gavrilo Vitkovici se întreba retoric: „Oare putea Iovan Nenad să-l păcălească pe Zapolya, bun cunoscător al familiei Ţrnoievici, despre originile sale?" şi, în concluzie, acelaşi istoric afirmă: „acesta este înconjurat de nobili, oameni bogaţi, comandanţi ai trupelor armate sârbe şi întreg clerul bisericesc, ceea ce dovedeşte sorgintea nobiliară a ţarului Iovan Nenad".

IV.7.2. Activitatea lui Iovan Nenad în Banat

Iovan Nenad şi-a făcut apariţia pe scena politică a Regatului Ungar în jurul nou proclamatului rege Ioan Zapolya. El s-a întâlnit personal cu Zapolya la Tokay, înregistrându-se astfel intrarea în viaţa publică a lui Iovan Nenad. Nenad dorea ca lupta împotriva otomanilor să fie principala sa preocupare şi nicidecum nu dorea amestecul în disputele partidice din sânul regatului, dar era totodată conştient că avea nevoie de sprijin din partea Regatului Ungar pentru înfăptuirea deziderateloe sale.

Iovan Nenad a pornit o cruciadă proprie prin Banat împotriva turcilor, dar desfăşurarea evenimentelor a arătat că lupta lui Iovan Nenad nu s-a concentrat numai împotriva otomanilor. În toamna anului 1526, Iovan Nenad şi-a stabilit cartierul general la Lipova, iar cu ajutorul lui Zapolya a cucerit mai multe aşezări din Banat şi Bacica. Iovan Nenad a reuşit în scurt timp să ocupe un vast teritoriu, care era numit „ţaratul lui Iovan Nenad". Acesta s-a întins din Lipova, urmând graniţa râului Mureş prin Arad, Cenad şi Szeged, iar peste râul Tisa, până la Vukovar, având ca şi graniţă sudică Dunărea. Banatul, cu excepţia Timişoarei, Vârşeţului şi a Caransebeşului, a intrat în totalitate sub comanda lui Iovan Nenad. Trecând din Lipova înspre provincia Bacica, Iovan Nenad, a numit comandanţi de cetăţi din loialii săi. În orăşelul Cioma, lângă Becicherecu Mare, a lăsat un important contingent al armatei sale şi s-a îndreptat spre Bacica, unde a câştigat o bătălie împotriva turcilor, la Bacs.

Alături de banul Petru Petrovici, a avut sub comanda sa mai multe trupe de călăreţi, ca mai apoi să strângă o oaste numeroasă, formată din 15.000 de soldaţi, 1.500 de călăreţi, şi o gardă personală formată din 600 de *„ieniceri"*. Zapolya l-a trimis mai întâi pe Iovan Nenad în părţile Lipovei şi ale Recaşului, denumite generic de sârbi *„Muntenegrul bănăţean"*, unde acesta avea datoria de a conduce lupta împotriva Casei de Habsburg. Georgius Sirmiensis afirmă că

[870] Ţerovici, 1997, p. 45–47

https://biblioteca-digitala.ro

sub comanda lui Iovan Nenad s-au pus în jur de 7.000 de sârbi proveniți din teritoriile dintre Timiş şi Mureş[871]. Cucerind teritoriile din Banat, Iovan Nenad a creat în opinia nobililor maghiari condiții favorabile pentru întoarcerea lor la vechile domenii deținute în Banat. Însă Iovan Nenad a oferit domeniile nobililor maghiari oamenilor săi drept răsplată pentru ajutorul dat în campaniile militare. De aici a întreprins mai multe acțiuni militare în Bacica mutându-şi reşedința la Subotița. Aici, în scurt timp, Iovan Nenad s-a autoproclamat descendent al împăraților Paleologi ai Constantinopolului, şi a început organizarea teritoriului din Banat în vederea constituirii lui ca un regat, mai bine zis, un teritoriu autonom în cadrul marelui Regat Ungar. Nobilul sârb Radoslav Celnic a fost numit comandantul armatei lui Iovan Nenad[872]; pentru misiunile diplomatice a fost numit nobilul din Irig, Iovan Dolici, şi călugărul franciscan din Ilok, Fabian Literatus[873]. Despotul sârb Radici Bojici a sugerat regelui Zapolya ca trupele lui Iovan Nenad să fie mutate în teritoriile ocupate deținute de Ferdinand I, dar Iovan Nenad nu a fost de acord, precizând că Banatul este țara lui şi nu are de gând să o părăsească[874].

Cele mai importante curți nobiliare şi domneşti ale Europei au început să vorbească despre campanile militare victorioase ale lui Iovan. Cu toate acestea, nobilimea din sudul Ungariei, chiar şi nobilimea sârbă, nu putea fi de acord cu aceste idealuri ale lui Iovan, deoarece ele au fost făcute în detrimentul şi pe seama domeniile nobililor Regatului Ungar[875]. Prima răbufnire împotriva stăpânirii lui Iovan Nenad a avut-o nobilul Valentin Tőrők, care a încercat, la începutul lunii ianuarie 1527, să cucerească reşedința lui Iovan, Subotița. Regele Zapolya, aflând despre această intenție, l-a încunoştințat pe Iovan, care a ieşit în întâmpinarea lui Tőrők, iar acesta a suferit o înfrângere îngrozitoare. Armata lui Iovan Nenad în Banat număra în jur de 10.000 de soldați, sau cel puțin aşa reiese dintr-o scrisoare a reginei Maria, sora lui Ferdinand I, care la 13 aprilie 1527, spunea că armata număra 15.000 de soldați, iar în scrisoarea din 30 mai 1527, vorbea despre o armată de 30.000 de soldați[876]. Se considera că nici Zapolya, nici Ferdinand I la acel moment nu dispuneau de o asemenea armată, de aceea amândoi doreau ca Iovan Nenad să apere interesele lor.

Luptele dintre Zapolya şi Ferdinand I l-au adus în prim-plan pe Iovan Nenad, mai ales în bătălia de la Seleuş, lângă Vinga, în Banat, unde trupele lui Iovan Nenad au învins armata lui Petru Perenyi[877]. Avântul şi entuziasmul de care s-a bucurat activitatea țarului Iovan Nenad în Banat şi Bacica au început

[871] Țerovici, 1997, p 46

[872] „Radozaw Chelnick personali et generali capitaneo Ioannis Chaar Nenada" (Szentklaray, 1885, p. 515)

[873] Ivici, 1929, p. 69; „...in aliis remittit se ad relationem Fabiani Literati et Iohannis Castellani Bachiensis..." (Szentklaray, 1885, p. 511)

[874] Ivici, 1929, p. 69

[875] Hurmuzaki, 1892 II/3, p. 614

[876] „..ad quindecim milia bellatorum atque in dies magna vis..." (Szentklaray, 1885, p. 506)

[877] Ivici, 1929, p. 75

https://biblioteca-digitala.ro

a-i ştirbi autoritatea în rândurile nobililor sârbi adepţi ai partidei lui Zapolya. Noul despot al sârbilor, Stefan Berislavici, Marko Iacşici, Petar Petrovici, fraţii Bachici sau Radici Bojici au început să răcească relaţiile pe care le-au avut cu Iovan Nenad. Marco Iacşici a găzduit la Nădlac pe Petru Perenyi, duşmanul lui Iovan Nenad, când acesta era urmărit de ostaşii ţarului.

Regatul autoproclamat al lui Iovan Nenad nu a putut primi un statut recunoscut nici intern, nici extern, din cauza perioadei scurte de funcţionare şi deoarece misiunea lui Iovan era cucerirea cât mai multor teritorii, fără o structură administrativă. Ferdinand I a urcat pe tronul Cehiei şi s-a îndreptat spre fratele său, regele german Carol al V-lea, pentru a pregăti accederea sa la tronul Ungariei. Regina Maria, sora lui Ferdinad I, a purtat negocieri cu Iovan Nenad pentru a părăsi tabăra lui Zapolya şi a se afilia casei de Habsburg. În corespondenţa purtată cu Iovan Nenad, l-a numit „*ilustris domine*", iar lui Iovan Nenad i-a conferit titlul de despot al sârbilor. De asemenea, Ferdinand I a dispus ca toate domeniile aflate odinioară în posesia despotului Stefan Lazarevici să fie trecute în proprietatea lui Iovan Nenad[878]. La începutul anului 1527, nobilul Ladislau Csaki şi alţi nobili maghiari vor porni împotriva lui Iovan Nenad pentru a-şi redobândi domeniile, dar vor fi întâmpinaţi de o oaste numeroasă a ţarului. Pe câmpul de luptă, nu departe de Zrenjianin, a murit însuşi nobilul Csaki şi mai mulţi nobili maghiari şi în jur de 300 de ostaşi ai acestora. Această întâmplare a făcut ca Iovan Nenad să fie mai de temut decât însuşi regele Zapolya[879].

În mai 1527, Iovan Nenad va trece în Ţara Haţegului, iar de aici, în voievodat. În acest moment se va produce schimbarea politicii duse de Iovan Nenad, adică abandonarea lui Zapolya şi afilierea la grupul de nobili susţinători ai Casei de Habsburg. Sirmiensis afirmă că la vestea trecerii lui Nenad în tabăra Habsburgilor, Zapolya a izbucnit în lacrimi. Între timp, Valentin Tőrők a atacat Subotiţa, iar Iovan Nenad a fost nevoit să se retragă şi să-şi mute cartierul general la Szeged. Schimbarea politicii lui Iovan Nenad a contribuit substanţial şi la schimbarea intenţiilor lui Nenad; dacă până acuma scopul declarat al lui Nenad a fost lupta antiotomană, deodată Iovan Nenad s-a văzut nevoit să-şi apere cu arma în mână poziţiile faţă de însuşi regele Zapolya.

Perenyi nu a uitat de înfrângerea suferită în faţa lui Iovan Nenad şi a continuat să se pregătească pentru o nouă confruntare cu acesta. În luna iulie 1527, trupele nobililor conduşi de Perenyi s-au stabilit la Frumuşeni, unde, la 25 iulie, au fost atacate de trupele lui Iovan Nenad. Istoricul Georgius Sirmiensis, contemporan cu Nenad, a afirmat că pe câmpul de luptă au rămas circa 8.000 de ostaşi ai lui Iovan Nenad, iar acesta a fost rănit foarte grav. Iovan Nenad a încercat să se refugieze la Szeged, dar a fost prins de Valentin Tőrők şi decapitat la 26 iulie 1527. Cea mai mare parte din armata lui Iovan Nenad va ruga clemenţa regelui Zapolya, iar acesta a recomandat episcopului şi vicecancelarului regal Petro Tomicio din Cracovia să mijlocească eliberarea sârbilor din armata

[878] *Ibidem*, p. 72
[879] *Ibidem*, p. 74

https://biblioteca-digitala.ro

lui Nenad[880]. Capul lui Iovan Nenad a fost trimis la Buda, unde a fost expus într-o țeapă timp de trei luni de zile[881].

Considerat de unii istorici[882] drept o răscoală țărănească, demersul lui Iovan Nenad nu avea menirea să dezrobească țărănimea de sub marea nobilime, chiar dacă în unele cazuri impunerea autorității lui Iovan Nenad se făcea în detrimentul acesteia. Activitatea lui Iovan Nenad se poate rezuma la lupta lui pentru crearea unui stat suveran național sârb în Câmpia Panonică. Demersul lui Iovan Nenad reprezintă deci cel mai puternic și cel mai organizat act pentru emancipare națională pe care sârbii l-au avut în epoca medievală în Banat, eclipsând chiar și răscoala sârbilor din Banat din anul 1594. Pentru a întâri afirmația mai sus enunțată, vine în sprijin un raport anonim adresat regelui Angliei, despre acțiunea lui Iovan Nenad „*hominum nigrum appellant, Nacione Rascianus schismaticus*", care a sfârșit tragic în anul 1527[883].

IV.8. Petar Petrovici de Suraklin

IV.8.1. Contextul istoric

Petar Petrovici apare pe scena istorică a Banatului la începutul secolului al XVI-lea, secol marcat de crize politice, sociale și religioase. Răscoala iobagilor condusă de Gheorghe Doja, precum și pretențiile, dar și avântul cu care s-a răspândit, a tras un semnal de alarmă pentru regatul Sfântului Ștefan. Răscoala lui Doja a fost în interdependență cu amenințarea otomană și a fost îndreptată împotriva nobilimii regatului, drept pentru care, după o serie de victorii răsunătoare, răsculații au fost învinși și pedepsiți aspru[884]. Dacă se are în vedere că *tot al zecelea iobag s-a alăturat răscoalei lui Doja,* atunci putem vedea amploarea acestei mișcări. Șubreda structură statală a fost neputincioasă în fața primejdiei. Nu a avut nici timpul, nici resursele necesare pentru a acționa în timp util, doar baronii locali și comandanții unor cetăți au reușit să înăbușească în sânge răscoala curuților lui Doja. Acțiunea rapidă a lui Ioan Zapolya, din 15 iulie 1514, sub zidurile cetății Timișoara, a spulberat răscoala, acesta devenind astfel *eliberatorul țării* (*liberator regni*)[885].

Ioan Zapolya s-a aflat în fruntea unui grup de nobili unguri care, în adunarea nobililor de la Rákos, au susținut ca niciun străin să nu poată fi ales ca rege al Ungariei. Majoritatea nobilimii a fost adepta urcării pe tronul Ungariei a lui Ioan Zapolya. Cercurile de la curte, în frunte cu Szatmari, erau potrivnice dorințelor lui Zapolya, fiind de părere că doar urcarea la tronul Ungariei a familiei de Habsburg poate fi soluția ideală de a ieși din criza politică. La toate

[880] Hurmuzaki, 1892, II/3, p. 618
[881] Crstici, 2010, p. 86
[882] Hurmuzaki, 1892, II/3, p. 618
[883] *Ibidem*, p. 623–624
[884] Pal, 2011, p. 379
[885] *Ibidem*, p. 381

https://biblioteca-digitala.ro

acestea se adăuga pericolul otoman, iar papalitatea era singura care putea oferi sprijin pentru continuarea luptelor antiotomane. La 19 iulie 1515, la Viena s-a semnat un tratat între regele Vladislav al II-lea, fratele său Sigismund şi împăratul Maximilian, care se va considera în istorie *„baza legală pentru domnia de mai multe secole a dinastiei Habsburgilor în Ungaria"*[886]. La 13 martie 1516 a murit regele Vladislav al II-lea, lăsând ţara pe mâna fiului său de doar zece ani, Ludovic. Dacă în timpul lui Vladislav, în lupta pentru putere se distingeau două tabere, adică nobilimea pe de o parte şi curtea regală pe de altă parte, în deceniul ce a urmat, caracterizat de o profundă stare de haos general, dieta a devenit arena principalelor lupte pentru putere[887].

Pericolul otoman a fost subapreciat, deoarece nimeni nu dorea să discute despre o pace cu otomanii. Ungaria s-a opus timp de mulţi ani expansiunii Imperiului Otoman în sud-estul Europei, dar căderea cetăţii Belgrad în 1521 a determinat faptul că majoritatea teritoriului din sudul Ungariei a rămas fără apărare. Pentru a contracara puterea crescândă a otomanilor, Ludovic al II-lea, regele Ungariei şi Boemiei, s-a căsătorit cu Maria de Austria în 1522, sperând să obţină ajutorul Casei de Habsburg a Austriei în războiul cu otomanii. Ei au văzut această alianţă ca o ameninţare pentru puterea lor din Balcani şi au plănuit s-o distrugă. Astfel, la 29 august 1526, a avut loc fatidica bătălie de la Mohacs, unde a murit însuşi regele Ludovic II, deschizându-se un nou capitol în lupta pentru putere între regele Ferdinand I şi principele Ioan Zapolya.

Pe de altă parte, otomanii şi-au consolidat poziţiile. Sultanul Selim I ducea o politică de expansiune îndreptată înspre teritoriile estice ale sultanatului. Astfel, în 1514 a cucerit Armenia din mâinile şahului persan Ismail, apoi a nimicit Imperiul Mamelucilor cucerind Siria şi Egiptul, între anii 1516 şi 1517, iar la 28 martie 1519 a încheiat un armistiţiu cu Regatul Ungar, pentru următorii trei ani, dovedind că pretenţiile sale în Europa sunt minore. Însă la 22 septembrie 1520 acesta a murit la Istanbul, iar Suleiman I a urcat pe tronul sultanatului. Dovedindu-se la început un sultan paşnic, Suleiman a trimis la curtea ungară pe ceauşul Behram pentru a perfecta un tratat de pace. Însă nobilimea maghiară nu a fost de acord cu această propunere, întemniţându-l pe ceauş. În aceste condiţii, sultanul Soliman I a pornit în 1521 războiul împotriva Regatului Ungar. Prima victorie răsunătoare, care deschidea drumul către cetatea Budei, a fost căderea cetăţii Belgradului, în anul 1521. Spre Buda practic nu exista nicio fortăreaţă care să întârzie înaintarea otomanilor, de aceea aceştia s-au întors. Mai apoi au fost cucerite cetăţile Orsova, în anul 1522, Turnu Severin, în anul 1524 şi altele pe coasta Dalmată.

Nici bine nu s-a terminat această revoltă a unei clase sociale greu încercate, când în Europa a început marea reformă religioasă a lui Martin Luther, care s-a răspândit şi în Banat. Imixtiunile pe care le-a avut factorul ecleziastic în problema politică a Europei medievale au avut un ecou puternic şi în Banat. Astfel

[886] *Ibidem*, p. 382

[887] Bogdanovici, 1982, p. 348–352

https://biblioteca-digitala.ro

Petar Petrovici a devenit una dintre figurile marcante ale răspândirii reformei religioase calvine în Banat, în timp ce confesiunea catolică va fi ocrotită de regele Ferdinand. De aceea este interesant de urmărit şi sub acest aspect relaţiile banului şi comitelui Petrovici faţă de Episcopul Martinuzzi şi regele Ferdinand. Pe scena politică a Banatului, între nobilii sârbi bănăţeni se vor afirma acum familiile Bachici, Belmujevici, Ţrepovici, iar familia Iacşici s-a stins treptat, toate domeniile acesteia fiind preluate de Petru Petrovici[888].

Pentru istoria regatului ungar, dar şi a Banatului au fost două momente cruciale. Primul moment se va consuma la Mohacs în anul 1526, când armata ungară va fi înfrântă de oastea otomană. Însuşi regele va muri pe câmpul de luptă. Acest eveniment este consecinţa frământărilor sociale, politice şi de ce nu, religioase în regat, caracterizat printr-o instabilitate politică şi socială foarte accentuată. Urmând calea expansiunii teritoriale, otomanii vor asedia şi cuceri Buda în anul 1541, formând aici primul paşalâc de pe teritoriul Europei Centrale. Totodată, regele minor al Regatului Ungar, Ioan Sigismund Zapolya, a fost numit principe al Transilvaniei, care a devenit stat cvasi-independent, iar suzeranitatea otomană a fost recunoscută în mai multe rânduri la dietele de la Oradea din 26 ianuarie 1542 şi Turda în data de 29 martie 1542 şi 1 august 1544. Este subliniat faptul că principatul nu includea şi Banatul care, prin Petar Petrovici, comite de Timiş, aliat al otomanilor, a fost practic tot sub suzeranitatea otomană. Fatidicul eveniment prevestea pe de o parte puterea şi avântul otomanilor care au început cucerirea teritoriilor ungare şi năzuinţelor expansioniste, dar pe de altă parte nu au reuşit să tragă un semnal de alarmă privind puterea otomană crescândă, ce a dus şi la ocuparea Banatului odată cu cucerirea cetăţii Timişoara, în anul 1552[889]. Chiar dacă intervenţia otomană avea ca scop declarativ pedepsirea regelui Ferdinand I şi ajutorul dat familiei Zapolya pentru a se menţine pe scena politică, năzuinţele otomanilor au fost de la bun început concentrate pe lărgirea teritoriilor în detrimentul Regatului Ungar.

În toiul luptelor pentru coroana ungară şi a expansiunii otomane, şi Banatul s-a divizat. Banatul de Lugoj şi Caransebeş s-a format treptat după lupta de la Mohacs. Neînţelegerile dintre comitele Petar Petrovici şi districtele româneşti au făcut ca partea răsăriteană a Banatului, începând de la Orşova, să se constituie ca o entitate politico-militară de frontieră. Chiar dacă va fi prădat de trupele otomane după cucerirea Timişoarei din anul 1552, acest teritoriu nu va fi cucerit şi inclus în vilayetul de Timişoara, constituit în acelaşi an, ci otomanii se vor mulţumi cu plata anuală a unui tribut. Cealaltă parte, vestică, a Banatului, influenţată de politica pro otomană a comitelui Petrovici, a fost cucerită în anul 1552. Pe acest teritoriu otomanii au organizat paşalâc cu centrul la Timişoara, iar noul teritoriu cucerit a fost inclus în vastul Imperiu Otoman. În aceste condiţii, nobilimea regatului, care şi-a văzut proprietăţile cotropite de otomani, a pierdut nu numai domeniile deţinute în partea de Banat transformată în

[888] Ivici, 1927, p. 85
[889] *Ibidem*, p. 93, Pal, 2011, p. 392

https://biblioteca-digitala.ro

paşalâc, ci a pierdut şi influenţa în Banat. Nobilimea s-a putut dezvolta şi trăi în Banatul de Lugoj şi Caransebeş până la instaurarea dominaţiei otomane şi în aceste teritorii, în secolul al XVII-lea[890].

Pe plan cultural-religios, în perioada amintită asistăm la infiltrarea ideilor reformiste ale protestantismului. Totodată, biserica romano-catolică a încercat, printr-o contrareformă, ce-i drept enunţată foarte târziu, să stopeze avântul ideilor reformatoare care au cuprins o mare parte din nobilime, Principatul Transilvănean şi partea Banatului condusă de comitele Petar Petrovici, care au devenit exponenţii principali ai protestantismului. Biserica ortodoxă, în dorinţa de a limita succesul prozelitismului catolic, a susţinut reînfiinţarea patriarhiei de la Ypek prin grija lui Mehmed paşa Socolovici, aliat al lui Petar Petrovici. În fruntea nou înfiinţatei patriarhii a fost pus Macariei Socolovici, fratele paşei, iar teritoriile subordonate noului patriarh au cuprins, pe lângă teritoriile istorice, şi toate teritoriile ocupate de Imperiul Otoman pe seama Regatului Ungar[891]. În contextul acestor lupte, pentru prima dată în istoria sârbilor din Banat, îi întâlnim în două tabere, fie de partea lui Ferdinand I conduşi de familiile nobiliare Ovciarevici sau Ţrepovici, fie de partea otomanilor, respectiv a lui Zapolya, conduşi de figura marcantă a acelor vremuri, Petar Petrovici.

IV.8.2. Afirmarea lui Petar Petrovici pe scena istorică a Banatului medieval

Una dintre figurile cele mai marcante ale sârbilor bănăţeni în perioada de început a dominaţiei otomane în Banat a fost comitele Petru Petrovici de Suraklin (Zraklyn)[892]. Biografia lui nu ne este cunoscută. Primii ani ai tinereţii precum şi activitatea lui până la afilierea la partida principelui Zapolya sunt presărate cu tăcere de către istoricii medievişti.

Petar Petrovici şi-a asigurat accederea pe scena politică a Banatului ajutând la înăbuşirea răscoalei lui Gheorghe Doja din anul 1514[893]. Nici răscoala lui Doja şi nici evenimentele care s-au succedat nu au reuşit să tragă un semnal de alarmă pentru redresarea politică a Regatului Ungar. Instabilitatea a culminat cu catastrofa de la Mohacs din anul 1526. La curtea regală, instabilitatea politică, precum şi pericolul iminent din cauza invaziei otomane erau socotite secundare. Trezoreria regală abia putea să plătească soldele soldaţilor. La 31 martie 1525, Petar Petrovici, în calitate de trimis al regelui Zapolya, a primit drept soldă pentru soldaţii săi 200 de forinţi. În acest context istoric putem pune

[890] Pein, 2003, p. 54–55; Bulboacă, 2008, p. 298

[891] Pein, 2003, p. 57; Anuichi, 1962, p. 431

[892] Magina, 2011 p. 66 menţionează că Petar Petrovici s-ar trage dintr-o familie sârbă originară din Bosnia, care s-a înrudit cu familia Zapolya, Petrovici beneficiind de susţinerea familiei pricare pe tot parcursul vieţii

[893] Despre Petrovici se spune ca acesta l-ar fi ajuns din urmă pe Doja, l-a prins şi l-a adus în faţa lui Zapolya (Ivici, 1929, p. 52)

https://biblioteca-digitala.ro

apariția pe scena istoriei a lui Petru Petrovici[894]. Apariția lui Petrovici pe scena istorică este strâns legată de familia Zapolya căreia i-a rămas fidel toată viața. Alături de nobilii sârbi din familiile Iacşici şi Bachici, prezenți la Tokay, în 17 octombrie şi 5 noiembrie 1526, eveniment care a dus la alegerea lui Ioan Zapolya drept urmaş la tronul ungar, dar şi la înscăunarea acestuia de la Sekesfehervar, din 10 noiembrie 1526, va participa şi Petru Petrovici, despre care se aminteşte acum că ar fi o rudă a lui Zapolya[895]. Petrovici a rămas fidel lui Zapolya, împreună cu Marco Iacşici şi nobilul sârb Radici Bojici, care a fost numit noul despot al sârbilor, şi după evenimentele legate de dorința lui Iovan Nenad, autoproclamatul „țar" al sârbilor din Banat, de a forma în Banat un teritoriu autonom al sârbilor bănățeni[896]. În anul 1528, Valentin Tőrők, Stefan Mailat şi Petar Petrovici au întreprins o campanie pentru cucerirea cetății Lipovei. La 2 septembrie 1528, Lipova asediată a deschis porțile celor trei[897].

În timp ce Ferdinand I se pregătea pentru lupta antiotomană, Zapolya l-a trimis pe Petrovici la sangeac-begul Semderiei şi Belgradului, Mohamed Iahipaşa, cu propunerea ca în fruntea unei oşti otomane Petrovici să întreprindă o serie de acțiuni în Moravia, distrăgându-i atenția lui Ferdinand I. Această primă acțiune a fost sortită eşecului, deoarece voievodul lui Ferdinand I, Turzo, a luat o serie de măsuri pentru a îngreuna deplasarea lui Petrovici înspre Moravia[898]. Ioan Zapolya l-a numit în anul 1531 comandantul cetății Lipova, iar trei ani mai târziu, în anul 1534, comite de Timiş[899]. În anul 1537, Ioan Zapolya şi Ferdinand I au început tratativele de pace. Petrovici a rămas fidel mai departe lui Zapolya, iar în anul 1538, a fost în armata lui Zapolya, care s-a îndreptat spre Ardeal pentru a înăbuşi răscoala lui Mailat.

La 22 iulie 1540 a murit Ioan Zapolya iar nobilii, în frunte cu Petrovici, au ținut secretă moartea acestuia până la naşterea succesorului său Ioan Sigismund Zapolya la 18 iulie 1540[900]. La Lipova şi Timişoara, Petrovici şi Martinuzzi[901] au organizat funerariile lui Ioan Zapolya şi au început pregătirile pentru succesiunea la tron a minorului Ioan Sigismund Zapolya. Astfel, din anul 1540, Petrovici va deveni tutorele regelui-copil Ioan Sigismund Zapolya, împreună cu guvernatorul principatului, episcopul Martinuzzi şi regina Izabella[902]. La data de 29 august 1541, Transilvania a devenit principat autonom sub suzeranitatea otomană, iar Banatul de vest, prin omul de încredere al familiei Zapolya şi al otomanilor, Petar Petrovici, comite de Timiş, a intrat sub aceeaşi tutelă

[894] Ivici, 1927, p. 58
[895] *Ibidem*, p. 67–68
[896] *Ibidem*, p. 83
[897] Verancsics, 1857, p. 29
[898] Ivici, 1927, p. 111
[899] Bulboacă, 2008, p. 297; Griselini aminteşte că Petru Vic, numit şi Petrovici „creatură a lui Zapolya" ar fi fost rudă cu principele transilvănean (Griselini, p. 63); Magina, 2011, p. 66
[900] Hațegan, 2007, p. 311
[901] Despre Martinuzzi se spune că ar fi de sorginte sud slavă (Pico, 1883, p. 68)
[902] Griselini, 2003 p. 63; Magina, 2011, p. 36

https://biblioteca-digitala.ro

otomană; Petrovici a fost reconfirmat sangeak-beg al Timişului în septembrie 1540[903]. Cu această numire el devine una dintre cele mai importante personalităţi ale vieţii politice din regat, acumulând în persoana sa titlurile de comite al Timişului, ban al Lugojului şi Caransebeşului şi căpitan al armatelor din părţile sudice ale Regatului Ungar. La sfârşitul anului 1542, printr-un berat al sultanului, Petrovici este reconfirmat în sangeacul său, evidenţiindu-se stăpânirea lui politică asupra Banatului[904].

La sfârşitul primei jumătăţi a secolului al XVI-lea, în Banat se constată o decădere a familiilor nobiliare sârbe Brancovici, Iacşici, Belmujevici, iar pe scena politică a Banatului medieval intră acum familiile nobiliare sârbe Ovciarevici, Ţrepovici, în frunte cu comitele Petar Petrovici. Petrovici, prin puterea pe care o avea şi prin sprijinul reginei Izabela, a devenit exponentul principal al intereselor populaţiei sârbe în Banat. Petrovici va evidenţia într-o scrisoare către emisarul regelui Ferdinand I, Gaspar Szeredy, importanţa sârbilor din Banat pentru apărarea intereselor Regatului Ungar[905].

IV.8.3. Petar Petrovici şi episcopul Martinuzzi

Georg Utjessenovicz-Martinuzzi a fost numit guvernatorul Transilvaniei în anul 1542. Politica duplicitară, mânată de dorinţa de a obţine pălăria de cardinal cu sprijinul Habsburgilor, l-a determinat să încheie un tratat în secret cu Ferdinand I de Habsburg, la 8 septembrie 1547, prin care se obliga să cedeze Transilvania Habsburgilor[906]. Perfectarea tratatului a fost descoperită, iar principesa Izabella Zapolya a cerut sultanului ca Martinuzzi să fie înlocuit cu Petar Petrovici. Acesta a fost numit guvernator al Transilvaniei la 30 septembrie 1549, însă trupele sale, ale domnilor români şi otomane au fost respinse de trupele lui Martinuzzi, iar el a pierdut astfel funcţia de guvernator al Transilvaniei[907]. În contextul acestor lupte, pe scena politică şi militară a Banatului va accede şi nobilul sârb Nicola Ţrepovici, care s-a pus în slujba lui Petrovici, care căuta în aceste momente să-şi asigure cât mai multă populaţie sârbă din Banat de partea sa. Tomas Nadasdy scrie episcopului Vrancics, la 27 iunie 1550, despre activitatea lui Petrovici de a atrage cât mai mulţi sârbi de partea sa[908].

Petrovici s-a pregătit mai demult pentru confruntarea cu episcopul Martinuzzi. Încă din jurul anului 1449 acesta aduna trupe sârbe din Srem şi

---

[903] Ţerovici, 1997, p. 41–42; Magina, p. 36, 66

[904] Haţegan, 2007, p. 314

[905] Hungarica, 1543, p. 29: „Habeat imprimis Regia Maiestas curam de Rascianis, quia sine seruicio illorum in defensione regni Hungariae esse non poterit, parua mercede poterunt eos conducere, qui multa seruire poterunt, possunt in districtu themesiensi et locis propinquiorius equites Rasciani supra duo millia inuenirii, pedites vero circiter ad mille quingenti".

[906] Despre perfectarea acestui tratat, Petrovici va scrie mai târziu lui Mustafa-bei, la 7 mai 1551 (Pray, 1806, p. 252–255)

[907] Ţerovici, 1997, p. 41–42; Hurmuzaki II/4, p. 486–487

[908] Ivici, 1927, p. 409: „*nihil aliud curat quam ut gratificetur suis Rascianis*"

https://biblioteca-digitala.ro

Banat, iar ajutorul otoman îi era binevenit. În această ordine de idei, interesant este de urmărit dezvoltarea relațiilor dintre Petrovici şi Mehmed Paşa Sokolovici, amândoi de neam sârb. În anii care au urmat, evenimentele ce au precedat cucerirea cetății Timişoara de către otomani, au determinat-o pe regina Izabella, în dorința de a ieşi de sub influența lui Martinuzzi, să-i îngăduie lui Petrovici tratativele cu turcii. Tratativele erau duse între Petrovici şi Mehmed Sokolovici. Această afirmație este întărită de faptul că Martinuzzi, mai târziu, printr-o scrisoare l-a *iertat pe Petrovici pentru colaborarea cu turcii*[909]. În lupta cu Martinuzzi, Petrovici va beneficia de ajutorul lui Nicola Ţrepovici. În septembrie 1550, trupele celor doi au trecut Mureşul şi împreună cu trupele reginei Izabella au atacat oraşul Alba Iulia. După ce au cucerit cetatea, Petrovici a chemat trupele otomane în ajutor, promițându-le oraşele Becei şi Becicherec drept răsplată[910]. Sub comanda lui Petrovici se aflau şi oraşele Nădlac, Ciala, Mako, Igriş şi Oroszlamos. După ce Martinuzzi a reuşit să respingă atacurile lui Ţrepovici, s-a îndreptat spre Gzulafejervar pentru confruntarea finală cu Petrovici. La 26 aprilie 1551, regele Ferdinand I, printr-o scrisoare adresată lui Castaldo, şi-a exprimat părerea despre numărul sârbilor din jurul Lugojului, Caransebeşului şi Timişoarei, care ar putea apăra cu arma cauza sa. În acest context, Petrovici s-a îndreptat din Banat spre Ardeal, pustiind domeniile Mănăştur şi Marginea, care aparțineau lui Tőrők Janos. Lugojul, fiind în calea lui Petrovici spre Ardeal, a recunoscut autoritatea supremă a lui Petrovici, în timp ce Caransebeşul, în 22 mai 1551, a trimis trei soli prin care-şi exprimau locuitorii fidelitatea nestrămutată şi dorința de a lupta alături de Martinuzzi[911], o parte dintre locuitori au rămas fideli cauzei lui Petrovici[912]. Din scrisoarea lui Martinuzzi aflăm totodată că cei care au rămas fideli lui Petrovici au fost în marea lor majoritate locuitorii sârbi din cele două oraşe (*„...ipse cum Rascianis redire coactus est...”*), de aici putând concluziona cu privire la numărul sârbilor din Lugoj şi Caransebeş.

Petrovici a pierdut lupta cu Martinuzzi şi şi-a trimis marea majoritate a oştenilor la casele lor. În acest timp, regina Izabella şi Petrovici au purtat negocieri pentru a preda Transilvania lui Ferdinand I. La 19 iulie 1551, regina Izabela a cedat o mare parte din Banat regelui Ferdinand I. Petrovici a pierdut comanda oraşelor Timişoara, Becei, Becicherec, Lipova[913], Şolmoş, Lugoj, Caransebeş şi aproape toate domeniile funciare din jurul cetății Timişoara. În compensare pentru bunurile pierdute, a primit cetatea Muncacs şi domeniile aferente[914]. La 21 iulie 1551 Izabella a predat însemnele regale generalului Castaldo şi împreună

[909] Samargici, 1975, p. 49
[910] Ivici, 1929, p 161
[911] Pesty, 1878, p. 132
[912] Hurmuzaki, 1894, II/4, p. 554–555
[913] Regina l-a numit pe Petrovici comandant al Lipovei în anul 1541, funcție pe care a deținut-o până în anul 1551. (Feneşan, 1997, p. 83)
[914] Stoianovici, 1902, p. 181; Pesty, 1878, p. 132

https://biblioteca-digitala.ro

cu Petrovici s-a retras în Silezia[915]. Plecarea lui Petrovici din Banat a însemnat o mare pierdere pentru sârbii bănăţeni, deoarece episcopul Martinuzzi, nevăzând cu ochi buni participarea sârbilor de partea lui Petrovici în lupta împotriva lui Ferdinand I, a început să-i prigonească.

IV.8.4. Revenirea lui Petar Petrovici în Banat

Revenirii lui Petrovici în Banat i-au precedat o serie de evenimente importante din istoria Banatului, şi anume cucerirea acestuia şi a cetăţii Timişoarei de către turci. Aflând de trădarea regelui Ferdinand I şi de plecarea Izabellei din Transilvania, la porunca sultanului, Mehmed Paşa Sokolovici a pornit să cucerească Banatul. În faţa lui Sokolovici au căzut pe rând cetăţile Becei şi Becicherec. Sârbii nu au mai ascultat de poruncile lui Martinuzzi, creându-se chiar o partidă turcofilă în rândul sârbilor bănăţeni. Cu ajutorul acestora, domeniile familiei Iacşici şi Petrovici vor deschide larg porţile, predându-se turcilor. Fidel cauzei casei Zapolya, Petrovici niciodată nu a renunţat la ideea de a-l înscăuna pe Ioan Sigismund Zapolya. Regele Franţei, Henric al II-lea (1547–1559), continuând politica de expansiune a tatălui său peste Rin, bazându-se pe alianţa cu otomanii, a oferit personal ajutor lui Petrovici pentru a-şi atinge acest deziderat. Ambasadorul francez la Înalta Poartă, D'Aramont, va susţine cauza lui Petrovici în faţa sultanului[916]. La revenirea în principat a lui Ioan Sigismund Zapolya şi a Izabellei, Petar Petrovici trimite un sol la otomani, în persoana castelanului de la Jdioara, la 19 august, cerând Timişoara şi Lipova pentru principele Ioan Sigismund; toate aceste încercări de a primi Banatul pentru Casa Zapolya sunt atent urmărite de generalul Castaldo[917]. Petrovici va oferi chiar beilerbeiului de Timişoara suma de 50.000 de galbeni pentru retrocedarea cetăţilor bănăţene în favoarea casei Zapolya. Acţiunea castelanului de la Jdioara a avut efectul scontat, contracarând pretenţiile emisarilor regelui Ferdinand I şi dând câştig de cauză lui Petrovici[918].

Sultanul a trimis oastea în Banat pentru a-l pedepsi pe Ferdinand I, iar Petrovici va fi numit sangeacbeg al Lugojului şi Caransebeşului. În această demnitate a fost desemnat pentru a strânge daniile din districtele bănăţene Almaj, Lugoj şi Caransebeş, iar el a fost scutit de orice danii către otomani[919]. Petar Petrovici, având sub comanda sa trupele din Lugoj şi Caransebeş, a intrat în principat ocupând o serie de cetăţi, printre care cea mai importantă este cetatea Devei, la 16 august 1553.[920] Toate aceste acţiuni militare s-au realizat şi cu sprijinul beilerbegului Kasâm din Timişoara.[921] Cei doi vor mai întreprinde

[915] Pesty, 1878, p. 134
[916] *Ibidem*, p. 142
[917] Ţerovici, 1997, p. 41–42
[918] Pesty, 1878, p. 142
[919] Smeu, 1977, p. 23; Pesty, 1878, p. 142
[920] Hurmuzaki, II/6, p.98–99
[921] Feneşan, 1997, p. 155

https://biblioteca-digitala.ro

alte operaţiuni militare în martie 1554, când vor încerca să cucerească cetatea Lipovei pe seama familiei Zapolya.[922]

Cel mai probabil ajutat fiind de Mehmed paşa Sokolovici (Sokolu), sârb la origini (ienicer odinioară şi fratele patriarhului de Ipek Macarie Sokolovici), Petar Petrovici a câştigat încrederea sultanului Soliman Magnificul, care i-a încredinţat administrarea sangiacurilor Lugojului şi Caransebeşului în martie 1554[923]. Relaţiile dintre Mehmed paşa Sokolovici şi Petru Petrovici au cunoscut apogeul în anul 1553, când Petrovici a fost numit principalul colaborator al paşei, al cărui scop principal era instalarea în fruntea Principatului Transilvănean, a fiului lui Ioan Zapolya, Ioan Sigismund Zapolya[924]. Dorinţa sultanului a fost ca să facă posibilă înscăunarea lui Ioan Sigismund Zapolya, ai cărui tutori legali se obligau la plata haraciului. În acest sens, Poarta Otomană a dat ordin ca oastea lui Alexandru Lăpuşneanu, Francisc Beldi, Petru Petrovici[925] şi a lui Kassim paşa din Timişoara să acţioneze în direcţia aducerii cât mai rapide la tronul Principatului Transilvănean a lui Ioan Sigismund Zapolya[926]. Pentru a-şi asigura suportul armat, Petrovici va apela la serviciile a 10.000 de sârbi din provincia Srem, pe care i-a convocat în părţile Timişoarei, Lugojului şi Caransebeşului[927]. Pentru a-şi consolida şi mai mult poziţia, Petrovici a poruncit juzilor din Lugoj şi Caransebeş ca în toate treburile dregătoriei de judecător să dea ascultare comitelui Tőrők Janos din Hunedoara, fidel al familiei Zapolya. Chiar mai mult, adepţii regelui Ferdinand I l-au suspectat pe Petrovici de aranjamente secrete cu locuitorii oraşelor Lugoj şi Caransebeş care au făcut presiuni asupra judecătorilor pentru afilierea la partida lui Zapolya[928].

În anul 1556, Petru Petrovici a contribuit la înlăturarea dominaţiei casei de Habsburg în Transilvania, cerând, în calitate de guvernator al Transilvaniei[929] şi ban al Lugojului şi Caransebeşului, la dieta de la Sebeş, recunoaşterea lui Ioan Sigismund Zapolya drept principe al Transilvaniei. Numirea tânărului Zapolya

[922] Hurmuzaki, II/5, p.176

[923] Acestuia i-a revenit şi plata de 3000 de galbeni datoraţi de aceste cetăţi, iar Petrovici era împuternicit totodată să reprezinte interesele familiei Zapolya până la revenirea acesteia în Transilvania. (Feneşan, 1997, p. 84). În acelaşi an, în luna mai această donaţie va fi transferată către Ioan Sigismund (Haţegan, 2005, II/2 p. 50)

[924] Frigyes, 1878, p. 60

[925] Activitatea lui Petrovici în această situaţie este descrisă de Ghymesi Ferencz astfel: „Inter haec Solimanus ad budensem bassam et ceteros omnes prefectos mandatum dat, ut Petrum redeuntem ex Polonia in Transilvaniam copiis juvent. Duos vero comitatus Lugas et Caransebes cum oppidis ejusdem nominis duobus proxime ad Danubium Belgradum versus ac Transilvaniae finitimos dono dat. In hiis comitatibus Rasciani armis, viris, equitatu satis pollentes, amisso Temesvaro singula millia aureorum numuum, tributi nomine, beglerbego, ut pacem redimerent, perpedrant. Harum rerum fiducia ex Polonia in Hungariam se recepit et ad Tibiscum, ad pagum Zeghalom vocatum. Castris collocatis ex Rascianis exercitum comparet, finitimos Turcas in auxilium evocat" (Ghymesi, 1866, p. 89)

[926] Veress, 1929, p. 191; Ivici, 1929, p. 179

[927] Pesty, 1878, p. 60

[928] *Ibidem*, p. 61

[929] Numit de regina Izabella Zapolya la 20 octombrie 1556 (Ivici, 1929, p. 179)

https://biblioteca-digitala.ro

drept principe nu a ştirbit autoritatea lui Petrovici, care s-a bucurat de aprecierea nobilimii transilvănene, fiind considerat conducătorul din umbră al principatului[930]. În luna septembrie a aceluiaşi an, Izabella Zapolya i-a mulţumit personal lui Petrovici pentru meritele sale privind reîntoarcerea sa în Transilvania. La rândul său, banul Petrovici va răsplăti pe fidelii săi Francisc de Kurtös, Ioan şi Francisc Mlada cu mai multe domenii[931]. Petrovici va fi numit guvernatorul Transilvaniei, iar alt nobil sârb, angrenat şi el în politica lui Petrovici, Nicola Ţrepovici, va fi numit banul Severinului[932]. Acţiunea lui Petrovici din acel an a fost descrisă de Ghymesi astfel: „Inter Haec Solimanus ad budensem bassam et ceteros pmnes prefectos mandatum dat, ut Petrum redeuntem ex Polonia in Transilvaniam copiis juvent. Duos vero comitatus Lugas et Caransebes cum oppidis ejusdem nominis duobus proxime ad Danubium Belgradum versus av Transilvaniae finitimos dono dat. In hiis comitatibus Rasciani armis, viris, equitatu satis pollentes, amisso Temesvaro singura Millia aureorum numuum, tributi nomine, beglerbego, ut pacem redimerent, perpederant. Harum rerum fiducia ex Polonia in Hungariam se recepit et ad Tibiscum, ad pagum Zeghalom vocatum, castris collocatis ex Rascianis exercitum comparet, finitimos Turcas in auxilium evocat..."[933].

În încercările de a securiza graniţele sudice, Petar Petrovici a poruncit ca pe teritoriul Banatului de Severin să fie reorganizat sistemul de apărare prin construcţia sau repararea mai multor fortificaţii. Astfel, a întărit cetăţile Lugojului şi Caransebeşului. La Caransebeş a poruncit să fie zidit un turn pe Muntele Mare, care străjuia toată valea, iar între Svinița şi Plavisevița a poruncit edificarea a trei turnuri numite popular „tricule". De asemenea, s-au renovat la donjonul de la Turnu-Rueni şi turnul donjonului de la Mehadia, iar după căderea cetăţii Buda, în anul 1541, Petar Petrovici a alipit cetatea Igrişului sub comanda sa, unde va porunci reconstrucţia fortificaţiilor, formând aici o armată compusă exclusiv din soldaţi sârbi[934].

IV.8.5. Activitatea administrativ-politică în Banat

Una dintre cele mai importante instituţii din Banatul medieval în părţile Lugojului şi Caransebeşului a fost instituţia băniei. Banul era numit din voia principelui ardelean, iar în Banat, majoritatea banilor erau de origine română. Printre ei au fost doi bani de origine sârbă: Petar Petrovici şi Nicola Ţrepovici. De obicei, principii ardeleni aveau în vedere dorinţa nobilimii când făceau numirile banilor, dar în cazul numirii lui Petrovici, aceasta s-a făcut la porunca lui Soliman Magnificul, care l-a numit pe Petrovici sangeac-bei al oraşelor

[930] Hurmuzaki, II/1, p. 294, 333, 344–345, 349–351; II/5, p. 163–165, 182, 185, 248, 325–326, 358–358;
[931] *Ibidem*, II/5, p.381
[932] Bjelajac, 2003, p. 39
[933] Ghymesi, 1866, p. 89
[934] Griselini, 2003, p. 75; Pesty, 1878, p. 556; Borovszky, 1896, p. 162

https://biblioteca-digitala.ro

Lugoj şi Caransebeş („...*Petro Petrowyth dedit in zanzacatum oppidum Lugas et Karansebes*")[935]. Funcţia lui Petrovici, confirmată obligatoriu de un steag (sangeak), ca însemn al puterii, era cea de protector al Banatului. Petru Petrovici a deţinut funcţia de ban în două rânduri, între anii 1548–1549 şi 1554 şi 1557[936]. (Planşa 4, foto 2) Principala sa atribuţie a fost ca prin mijloace administrative şi diplomatice să întreţină liniştea şi securitatea teritoriului dat în grijă. Pentru a-şi îndeplini îndatoririle, Petrovici beneficia de o armată, prerogativul militar fiind cel mai important deţinut de acesta în condiţiile în care Banatul era o zonă tampon între vilayetul Timişoarei şi Pricipatul Transilvănean[937]. De asemenea, prin diferite donaţii încerca să lege de sangeacul său cât mai mulţi adepţi, chiar şi din rândurile susţinătorilor lui Ferdinand. Astfel, este amintită în anul 1555 donaţia făcută de Petrovici lui Hagymasi Kristof, un apropiat al regelui Ferdinand, care consta în prediumul Padurile[938]. În plan administrativ, Petrovici delega trimişi care aveau obligaţia de a soluţiona diferite probleme. Nu de puţine ori, problemele administrative şi-au găsit rezolvare doar la Petrovici.

În anul 1555, pe când se întorcea la Lugoj din Polonia, a poposit la Teregova, unde a fost întâmpinat de Beckes Ladislau şi Deesy Gabriel, cu rugămintea ca el să decidă într-o problemă legată de vânzarea de animale ale celor doi. Tot în acelaşi an, Petrovici va porunci ca prediumul Tergovistya să fie înscris în cercul Almaş, iar fiii lui Bőkős Laszlo şi Laczugh Ferencz să fie înscrişi pe domeniile din Bozovici, Lăpuşnic şi Pades. În aceeaşi ordine de idei se înscrie şi numirea episcopului Marcu, ca întâistătătorul episcopiei Vadului, care a sprijinit reînscăunarea lui Ioan Sigismund Zapolya[939]. Acelaşi episcop Marcu a fost chemat la Sibiu, unde a oficiat căsătoria Elenei Ţrepovici cu Petru Rareş.

În calitatea sa de ban al Lugojului şi Caransebeşului şi comite al Timişului, Petar Petrovici avea şi obligaţiile de judecată, iar scaunul de judecată era la Timişoara[940]. Din această atribuţie decurgea şi cea executorie. Astfel, într-o scrisoare scrisă la Lipova şi adresată castelanilor şi nobililor din Lugoj şi Caransebeş, acesta i-a anunţat de rezultatul procesului dintre Francisc Fiat, Francisc Moise şi Francisc Fodor, sentinţă dată de tribunalul regal[941]. În anul 1544, nobilul Nicolae Fodor din Vălcuţa a fost luat sub protectoratul lui Petrovici deoarece mai mulţi nobili cnezi români din comitatul Severinului i-au adus mai multe pagube pe domeniile funciare deţinute. Petrovici a scris din Timişoara cnejilor şi crainicilor români din comitat, mustrându-i pentru comportamentul

[935] Hurmuzaki, II/5, p. 182
[936] Bulboacă, 2010, p 84
[937] Hurmuzaki, II/4, p. 411–413
[938] Pesty, 1878, p. 435
[939] Pesty, 1878, p. 547, 551
[940] Ibidem, p.318
[941] Haţegan, 2007, p. 312, scrisoarea în original se află publicată: Pesty, 1878, p. 227–228; Hurmuzaki, 1894/II/4, p. 288

https://biblioteca-digitala.ro

inadecvat ca şi conducători de obşti, ordonându-le să fie cu băgare de seamă în privinţa nobilului Nicolae Fodor[942].

Francisc Fodor a fost protagonistul unei alte dispute pentru moşiile din Domaşnea şi Cornereva, cu Grigore şi George Vaida. Fiind nemulţumiţi de rezultatul procesului, aceştia au apelat la Petar Petrovici, fapt ce confirmă supremaţia de judecată a comitelui Petrovici şi poziţia lui faţă de adunarea castelanilor şi juzilor din Caransebeş[943]. La 1 martie 1548, Petrovici s-a pronunţat la Timişoara în problema procesului dintre Caterina Fiat şi Ana Fiat, fiicele lui Ladislau Fiat de Armeniş. Sentinţa pronunţată a fost în favoarea Caterinei, care avea obligaţia să cedeze domeniile de la Porecea, Calova şi Simonolţ surorii sale atunci când se va mărita[944]. La sfârşitul aceluiaşi an, autoritatea judecătorească a lui Petrovici a fost definitivă şi în procesul dintre Caterina Nowcha şi Ioan Florea pentru stabilirea întreţinerii copiilor minori ai lui Ioan Florea[945].

Puterea judecătorească a lui Petrovici era confirmată şi de puterea executivă. În spiritul hotărârii procesului dintre orăşenii din Caransebeş şi nobilul Petru de Prisaca, Petrovici şi-a trimis oamenii de încredere, Nicolae Thelegd şi Petru de Tincova, să rehotărnicească domeniul de la Prisaca, la 25 februarie 1548 („*...Egregios Nicolaum de Thelegd, ac Petrum de Thynkwa, homines nostros, ex curia specialiter ad id designatos...*")[946]. Puterea judecătorească şi executivă pe care le-a cumulat în persoana sa, Petrovici le-a exprimat în toate procesele intentate la scaunul de judecată din Timişoara. Ca putere executivă l-am întâlnit în dese rânduri pe banul Petrovici oferind clemenţă, chiar reintroducând în rândul nobilimii pe cei cărora această demnitate le-a fost retrasă. Astfel, în anul 1548 în calitate de ban al Caransebeşului, Petrovici face cunoscută iobagilor din comuna Zacu graţierea nobililor „*...Joanni Mwthnoky, Francisco Mwthnoky, Michaeli Farkas, Farkas Jankwl, necnon domine Mwssa...Blasy Mwtthnoky, et filio eiusdem dominae Joanni Mwthnoky...*", care au participat la o revoltă împotriva otomanilor. Aceştia sunt recomandaţi iobagilor să-i recunoască drept stăpânii lor pământeşti şi să le acorde ascultare („*...quae dominis terrastribus prestandae sunt...*")[947].

Istoriografia română[948], bazându-se pe informaţiile istoricilor maghiari[949], vorbeşte despre religia *iniţială* a banului Petrovici ca fiind cea catolică, dar datorită *permisivităţii* sale, acesta ar fi îngăduit desfăşurarea reformei luterane în Banat. Acelaşi istoric ungur relatează că mulţumită lui Petrovici apare prima

[942] Hurmuzaki, 1894, II/4, p. 362
[943] Ibidem, p. 316
[944] Ibidem, p. 318, în darea de seamă din 1 martie 1548 Petrovici este amintit „Comes Themesiensis, et Partium Regni Hungariae Inferiorum Capitaneus, Generalis, Banusque Sebesiensis"(Pesty, 1878/II, p. 255); Hurmuzaki, 1894, II/4, p. 418–419;
[945] Ibidem, p. 320; Pesty, 1878/II, p. 257; Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 481;
[946] Ibidem, p. 317–318; Pesty, 1878, p. 111; Hurmuzaki, 1894, II/4, p. 457–458
[947] Hurmuzaki, 1894, II/4, p. 420
[948] Magina, 2011, p. 66
[949] Sinay, 1911, p. 96

https://biblioteca-digitala.ro

comunitate reformată din Timişoara[950]. Chiar mai mult, lui Petrovici i se atribuie întemeierea unei şcoli reformate, *generale et publicum gymnasium*, la Timişoara, între ani 1544 şi 1548, care avea să devină pârghia în mâna misionarilor reformaţi Kiss Istvan şi Szegedi Gergely[951]. Se pare că iniţiativa lui Petrovici a fost singulară pe întreg teritoriul Regatului Ungar, Timişoara devenind primul centru cu şcoală reformată mulţumită lui Petrovici, care a reuşit să o întreţină cu mari eforturi financiare, estimate la suma de câteva mii de ducaţi pe an. Şcoala care pregătea noii misionari reformaţi oferea un spectru bogat de materii studiate, de la limbile clasice la teologie şi arte libere.[952] Aceleaşi surse maghiare îl creditează pe comitele Petru Petrovici şi pentru succesul reformei în cetăţile Lipova şi Becicherecu Mare (Zrenjanin)[953].

Pentru succesul reformei, Petrovici s-a pus nu numai în slujba propagării ideilor religioase, ci a încercat să dea şi o organizare administrativă reformaţilor. Astfel, lui i-a revenit meritul pentru organizarea celui de-al doilea sinod la bisericii reformate din regat, la Timişoara, în anul 1549, dar şi organizarea întâlnirii predicatorilor din regat, la Timişoara, în anul 1550. Aceste sinoade aveau să aducă regulile organizatorice şi administrative ale bisericii reformate din regat, fiind socotite drept punctul de pornire al reformaţiei din Banat[954]. De asemenea, un important imbold oferit misionarilor reformaţi în Banat a fost dat de Petrovici prin cedarea reşedinţei lui Petar Iacşici de la Turnu, dar şi a diferitelor domenii lângă Tisa. După ce turcii au pustiit aceste domenii în anul 1552, se va stinge avântul reformator al lui Petrovici[955].

Pe de altă parte, istoriografia sârbă aminteşte lacunar despre apartenenţa religioasă sau acţiunile în sprijinul reformei religioase de la mijlocul secolului al XVI-lea. Istoriografia sârbă menţionează o scrisoare a Izabellei Zapolya către părinţii ei, Sigismund I al Poloniei Jagello şi Bona Sforza, în care se plângea că „Petrovici nu se ocupa mai de nimic doar căutând să facă bine pentru Rascienii săi"[956]. Istoriografii reformaţi sârbi[957] recunosc meritele lui Petrovici

---

[950] „Regionis huis tuito ac cura externa comissa fuit Petro Petrovics, comitatus Temesvariensi comiti, qui eam post cladem Mohatsiensem curavit aliquamdiu. Ergo prefecto per universum Banatum evanghelium libere predicare potuit" – Magina, 2011, p. 66

[951] Szegedi a fost susţinut financiar de Petrovici pentru a-şi termina studiile la Wittenberg în anul 1556 iar în anul următor, 1557, acesta a scris „Epistola ad illustrisimum ac Magnificum Dominum D. Petrum Petrouuit. Scripta a Gregorio Zegedino 1557" prin care acesta mulţumeşte lui Petrovici pentru eforturile depuse în propagarea reformei şi ajutorul personal acordat lui – „Regi Magzar Könyvatar" ed. Szabo K., Hellebrant A., III/1, Budapest, 1896, p 133, nr. 444 passim Magina, 2011, p. 76;

[952] Magina, 2011, p. 70

[953] „Petrus Petrovics ... post cladem Mohatsiensem tribus exercitui praefectus in Banatu Temesvariensi, Nagybecskerekini, Lippae, Temesverinique egit, adeoque videtur doctrina evangelica quoque ibidem illustratus fuisse" – Magina, 2011, p. 72

[954] idem

[955] Borocvszky, 1893, p. 601

[956] Ţerovici, 1997, p. 41

[957] Bjelajac, 2003, p. 33

https://biblioteca-digitala.ro

pentru propagarea reformei în Banat, chiar amintind de unele represalii ale „palatinului" Petrovici împotriva romano-catolicilor. Sunt amintite acţiunile lui Petrovici de confiscare a domeniilor bisericii catolice în favoarea principatului, iar o parte din taxele şi impozitele statului erau direcţionate către remuneraţiile clericilor reformaţi[958]. Această convingere este întărită şi de informaţia că Petrovici a finanţat la sfârşitul anului 1536 apariţia la Cracovia a unui volum de cântece protestante maghiare sub îndrumarea lui Istvan Galszecsi.[959] În anul 1542, Petrovici este amintit *comes Themesiensis et parcium Regni inferiorum Hungariae,* calitate cu care a însoţit-o pe regina Isabella în exilul din Polonia din anul 1551[960]. La 1 august 1544, dieta întrunită la Turda stabileşte că Petar Petrovici indiferent de cine l-a însărcinat, a rămas comite de Timiş cu toate atribuţiile şi funcţiile aferente[961].

Scena luptei dintre Martinuzzi şi Ferdinand, pe de o parte, şi familia Zapolya şi Petrovici, pe de alta, a devenit Alba Iulia, de unde Petrovici a chemat otomanii pentru a-i veni în ajutor, promiţându-le ca recompensă oraşele Becei şi Becicherec[962]. În lupta pentru păstrarea tronului în sânul familiei Zapolya, Petrovici s-a folosit de ajutorul otomanilor, care, poposind în vara anului 1551, în Transilvania, pentru a-l împiedica pe Ferdinand I de Habsburg în încercarea de a prelua puterea, îl menţionează ca un comandant militar care s-a luptat împotriva mercenarilor austrieci (nemţi), luptă pe care nu a putut să o ducă până la sfârşit din cauza trupelor insuficiente de care dispunea[963].

La mijlocul anului 1551, Izabella va preda coroana Sfântului Ştefan lui Ferdinand I. Izabella a primit drept despăgubire 240.000 de florini pentru domeniile sale şi mai multe domenii în Polonia. Petar Petrovici a fost obligat să cedeze Timişoara, Becei, Becicherec, Lipova, Şolmoş, Lugoj şi Caransebeş[964].

---

[958] Craig, 1854, p. 83 („So soon as Peter Petrovitsh had assumed the government of Transylvania under the title of lieutenant, hee took decided steps for confirmig and finishing the work of reformation. As he had adopted the Swiss Confession, he removed all images out of the churches, drove the Roman Catholic priests out of their parishes, changed the monasteries into useful, converted the gold and silver vessel and images into monay and distributed among the poor; and all this the design that when Isabella, who was a Roman Catholic, schould return, there might be the less opportunity for again introducing the Romish ceremonies"). Singura explicaţie pe care o putem oferi în cazul prozelitismului protestant al lui Petrovici era persoana cardinalului Martinuzzi. Izabella Zapolya, o catolică convinsă, avea influenţă foarte mare asupra lui Petrovici, dar pare se, nu a fost suficient de puternică pentru a stinge duşmănia dintre Petrovici şi Martinuzzi. Pe de altă parte, este ştiut faptul că Petrovici dorea menţinerea Principatului Transilvănean organizat după principiile defunctului Ioan Zapolya, adică suveran faţă de regele Ferdinand I de Habsburg, de confesiune romano-catolică şi influenţat de cardinalul Martinuzzi. Era poate o încercare a lui Petrovici ca şi în plan religios să păstreze identitatea şi unicitatea politică a defunctului Ioan Zapolya.

[959] Borovszky, 1896, p. 207

[960] Feneşan, 1997, p. 41

[961] Ţerovici, 1997, p. 41–42

[962] Ivici, 1929, p. 159

[963] Veress, 1929, p. 49–50

[964] Ivici, 1929, p. 159

https://biblioteca-digitala.ro

La data de 31 iulie 1551, Petrovici a cerut lui Martinuzzi prin fidelii săi soli să se împace cu sultanul, însă Martinuzzi a trimis trupele sale, în frunte cu Andrei Bathory, pentru a lupta împotriva otomanilor[965]. În aceste condiții, în luna lui august 1551, Petar Petrovici a pierdut funcția de comite al Timişului şi conducător al forțelor armate din principat. Locul lui a fost luat de Ştefan Losonczy[966], Lucaci Szekely şi Rafael Podmaniczky. Atunci ar fi rostit cuvintele: „mă oblig sa fiu grăjdarul şi să curăț caii aceluia care va reuşi să apere Timişoara de turci timp de trei ani" – putem spune că aceste cuvinte şi viziunea politică a momentului s-au adeverit după numai un an. În compensație pentru Timişoara, lui Petru Petrovici generalul imperial Castaldo i-a oferit cetățile Munkacs, Lykawa, Sklabyna sau Letawa, iar Petrovici a ales Munkacsul din nordul Ungariei[967]. La plecarea din Timişoara, de Înălțarea Domnului, în anul 1551, Petrovici a scris sultanului plin de amărăciune despre situația creată, explicând planul lui Ferdinand I de a pune stăpânire pe Transilvania[968]. Sultanul a dat poruncă lui Mehmed Paşa Sokolovici să pornească spre Banat cu 80.000 de soldați şi 50 de tunuri[969] pentru a apăra numele reginei Izabella şi a lui Petrovici (*„si quelli, che vengono per nome della regina et Petrovyth"*)[970].

Plecarea din Banat a lui Petrovici a produs foarte multă teamă în rândurile populației sârbe. Deoarece în lupta împotriva lui Martinuzzi, Petrovici se folosea de serviciile militare ale sârbilor, Martinuzzi nu a uitat de pagubele aduse de aceştia în luptele de la Cenad. De aceea a căutat să se răzbune mai întâi pe cei care erau înrobiți, dând poruncă să fie ucişi. Acest gest a produs teamă în rândul populației sârbe din Banat, care a cerut iertare în fața lui Martinuzzi, promițând totodată că nu se vor ridica împotriva lui. Intransigența şi mânia arătată de Martinuzzi față de sârbi a fost dezaprobată de regele Ferdinand I, care a pretins cardinalului Martinuzzi să fie cu băgare de seamă în privința comportamentului față de oştenii lui Petrovici[971].

Animozitățile dintre Petrovici şi Martinuzzi au stat şi la baza revoltei populare din Lugoj şi Caransebeş, din 1551. Locuitorii Lugojului şi ai Caransebeşului doreau ca stăpânirile lor să rămână neschimbate, iar ei *să rămână în libertățile lor*, ceea ce a contravenit intereselor lui Petrovici. Toma Nadasdy a fost încunoştințat de Andrei Bathory printr-o scrisoare din 27 ianuarie 1551, despre încercările lui Petrovici. Martinuzzi chiar cerea ca acestora să li se dea un ban pe placul lor, român fiind, iar ei vor putea ține piept armatei lui Petrovici. Starea

[965] Hațegan, 2007, p. 324
[966] Magina, 2011, p. 37
[967] Verancsics, 1859, p. 366–368: Petrovici a ajuns la o înțelegere cu trimişii regelui Ferdinand, care a fost consemnată într-un act datat în anul 1552, după sărbătoarea Sfântului Paul. Printre cele consemnate se distinge grija lui Petrovici ca în cazul morții sale cetatea să revină de drept regelui sau urmaşilor acestuia
[968] Hurmuzaki, 1894, II/4, p. 538–540
[969] Ivici, 1927, p. 161
[970] Verancics, 1859, p. 370
[971] Ivici, 1927, p. 410

https://biblioteca-digitala.ro

conflictuală s-a adâncit, astfel că nobilii din Lugoj şi Caransebeş s-au adresat şi dietei, în anul 1551, pentru a sancţiona excesele de putere ale banului Petrovici, fără a preciza care sunt acestea[972]. Conflictul s-a stins odată cu moartea lui Petrovici[973]. Petar Petrovici nu a fost căsătorit niciodată şi a murit la 13 octombrie 1557[974]. Odată cu moartea lui Petrovici, aproape toţi fidelii săi au intrat în slujba lui Martinuzzi.

IV.8.6. Domeniile

Regina Izabella a confirmat domeniile lui Petar Petrovici în anul 1548. Actul prin care aceasta a cerut conventului de la Oradea să introducă şi să confirme dreptul de proprietate asupra mai multor domenii din comitatul Aradului, Timişului şi Severinului, reprezintă singura sursă documentară şi cel mai complet izvor documentar pentru a ne edifica în privinţa domeniilor deţinute de Petar Petrovici. În diploma reginei Izabella[975] sunt amintite domeniile din jurul cetăţii Ceala şi o parte din cetatea Ceala[976], precum şi domeniile Peel, Zarchahaza, Kowazy, Panad, Cherfalva, Gyarak, Kewy, Keresztwr[977], Dezk[978], Nempre, Thergowystya, în comitatul Timiş, părţi din Sydovar, Nadrag[979], Zydimir[980]. Actul de confirmare al reginei Izabella oferă date precise despre vecinătăţile domeniilor lui Petrovici, deţinute de nobili români din familiile Măcicas şi Dees, dar oferă şi informaţii despre alte familii nobiliare sârbe, cum ar fi Ţrepovici, Lazici, Sabo şi Stanimirovici.

Domeniile lui Petar Petrovici se întindeau mai ales în Banat. Din anul 1526 a deţinut şi cetatea Ceala, iar în anul 1550 habsburgii vor cuceri cetatea[981]. În proprietatea lui Petrovici se aflau cetăţile Lipova şi Şoimoş, de la moartea lui Ioan Zapolya. Acest lucru îl dovedeşte scrisoarea lui Martinuzzi, din 10 septembrie 1551, către sultanul Soliman, unde acesta îi spune sultanului că de la moartea principelui Ioan Zapolya cetăţile amintite au fost în posesia lui Petar Petrovici[982]. Petar Petrovici a deţinut şi în sudul extrem al Banatul cetatea Becei, pe Tisa. Această cetate i-a fost cedată de otomani, după şase luni de dominare, contrar obiceiului islamic că acolo unde se vor auzi rugăciunile islamice timp

---

[972] Hurmuzaki, 1894, II/4, p. 524–526
[973] Pesty, 1877, p. 53; Hurmuzaki, 1894, II/4, p. 512
[974] Ivici, 1927, p. 180
[975] Hurmuzaki, 1894 II/4, p. 425–427
[976] Localizată în hotarul de vest al municipiului Arad, pe malul nordic şi într-o buclă a Mureşului
[977] Pustă identificată în hotarul localităţilor Becicherecu Mic şi Biled, judeţul Timiş (Engel, 1996, p. 76)
[978] Identificat cu localitatea Deszk, actualmente în Ungaria
[979] Identificat cu comuna Nădrag, judeţul Timiş
[980] O localizare probabilă ar fi în hotarele localităţilor Margina şi Făget, judeţul Timiş (Engel, 1996, p. 152)
[981] Bulboacă, 2008, p. 297
[982] Pray, 1806, p. 298

https://biblioteca-digitala.ro

de cinci luni şi va circula moneda islamică, nu poate fi cedată creştinilor[983]. Pe lângă faptul că Petrovici se bucura de încrederea familiei Zapolya, dar şi a otomanilor, şi intervenea întotdeauna în favoarea conaţionalilor săi, acesta a fost numit în 1555 drept conducătorul politic al sârbilor care se aflau în teritoriile dintre Mureş şi Dunăre[984], fapt ce vorbeşte de la sine de implicaţiile pe care le-a avut în istoria poporului sârb pe meleagurile bănăţene.

IV.9. Nicola Ţrepovici (Cherepovici)

Istoriografia sârbă cunoaşte trei familii cu acelaşi nume Ţrepovici: în Herţegovina (a doua jumătate a secolului al XV-lea), Pomoravlje (la cumpăna secolelor al XIV-lea şi al XV-lea) şi Banat (secolul al XVI-lea)[985]. Depărtarea istorică şi geografică, precum şi lipsa de documente istorice relevante, fac aproape imposibilă conexiunea şi stabilirea gradului de rudenie între cele trei mari familii Ţrepovici din istoria sârbilor. Istoricul sârb Ljubivoie Ţerovici, a cărui preocupare a fost istoria sârbilor din România, afirmă că familia Ţrepovici se trage din Ţrep, nobil la curtea lui Nemanja[986]. Familia Ţrepovici, ca una dintre cele mai însemnate familii nobiliare sârbe ale timpului, a fost prezentă şi la nunta lui Mircea Ciobanu cu Chiajna (Despina), fiica lui Petru Rareş şi a Ielenei Brancovici, care s-a oficiat după rit ortodox la Sibiu, la 22 iunie 1546[987]. Atunci familia Ţrepovici a fost reprezentată de Petar Ţrepovici, fratele lui Nicola Ţrepovici.

În anul 1542, la Mănăstirea Hodoş, nobilimea sârbă din Regatul Ungar s-a întâlnit pentru a se organiza în ideea păstrării identităţii naţionale şi confesionale. Printre nobilii sârbi a fost ales şi Nicola Ţrepovici să prezinte regelui Ferdinand I doleanţele nobilimii sârbe[988].

Folosindu-se de sorgintea sa **sârbă**, Petrovici a încercat să completeze rândurile oştenilor săi cu sârbii din Banat şi eventualii imigranţi din Serbia. În acest sens, Petrovici va oferi sârbilor care se aflau în slujba lui, mai multe donaţii băneşti, promiţându-le domenii şi bunăstare după lupta cu casa de Habsburg. Însă scena luptei dintre Martinuzzi şi Ferdinand I, pe de o parte, şi Petrovici pe de altă parte, a fost Alba Iulia, de unde Petrovici a chemat otomanii pentru a-i veni în ajutor promiţându-le ca recompensă oraşele Becei şi Becicherec[989]. În timp ce el se ocupa cu organizarea campaniei la Alba Iulia, comandantul celeilalte părţi a armatei, Nicola Ţrepovici, a fost trimis să asedieze Cenadul, care se afla sub comanda voievodului lui Martinuzzi, Gaspar Perusics.

[983] Ţerovici, 1997, p. 41–42
[984] Pesty, 1878, p. 328
[985] Mrgienovici, 1987, p. 175
[986] Ţerovici, 1997, p. 42
[987] Iorga, 1930, p. 66
[988] Mrgienovici, 1987, p. 175; Ţerovici, 1997, p. 42
[989] Ivici, 1929, p. 159

https://biblioteca-digitala.ro

Nicola Ţrepovici, fost negustor caransebeşean, va asedia cu 4000 de oşteni sârbi, la 25 septembrie 1549, Cenadul pe care l-a cucerit. De aici a plecat cu multă pradă cucerind pe rând cetăţile Nădlac, Saravale, Beşenova, Periam, Tempeş, Ceala, Mako, Igriş şi Oroszlanos[990]. Însă Ţrepovici nu s-a bucurat foarte mult de victoriile răsunătoare, deoarece armata lui Martinuzzi, condusă de Toma Warcach, a reuşit să recucerească localităţile menţionate[991], iar Ţrepovici a trebuit să se retragă, lăsând în urma sa în jur de 2.500 de oşteni sârbi morţi pe câmpul de luptă[992]. În anul 1550, Nicola Ţrepovici încă este amintit drept comandant în armata altui nobil sârb, Petar Petrovici[993]. În anul 1551, Ţrepovici este amintit printre cei care au primit solda pentru campaniile militare de la regele Ferdinand I, iar la sfârşitul anului 1551 îl găsim în slujba lui Martinuzzi, la Timişoara[994].

La apărarea Timişoarei din anul 1551, Ţrepovici a participat cu 1.000 de călăreţi sârbi aflaţi sub comanda sa[995]. La 24 iunie 1552, Nicola Ţrepovici şi Alfonso Perez, comandând 400 de călăreţi şi 100 de pedestraşi, au ieşit din cetate în întâmpinarea lui Kasâm, beiul din Becicherec. Sunt ucişi 20 de otomani[996]. La 15 decembrie 1551, la adunarea conducătorilor cetăţii Timişoara, Ţrepovici şi-a luat obligaţia să aprovizioneze cu mâncare şi apă populaţia şi personalul cetăţii[997].

La finele anului 1551, nobilii sârbi s-au strâns din nou, de data aceasta la Ineu, pentru a lua în discuţie perspectivele nobilimii sârbe din regat, întâlnire la care a luat parte şi Ţrepovici[998]. Aparent, Ţrepovici s-a adăpostit la Ineu cu marea majoritate a sârbilor nobili susţinători ai lui Ferdinand I, de teama turcilor, care veneau în Banat pentru a-i repune pe membri familiei Zapolya în fruntea principatului. Domeniul lui Ţrepovici şi al altor nobili din Recaş a rămas fără stăpân şi a fost ocupat de Benedict Kosar, un nobil maghiar. La întoarcerea în Banat, în primăvara anului 1552, nobilii sârbi s-au văzut deposedaţi de domenii. Ţrepovici a scris două scrisori în cursul lunii aprilie 1552 lui Bernard Aldana, explicându-i situaţia nefavorabilă şi rugându-l să medieze conflictul apărut cu nobilul maghiar şi Stefan Lossonczy[999]. Prin această scrisoare se va dovedi mai târziu că Ţrepovici a luat în considerare toate nedreptăţile aduse de Kossar şi Lossonczy nobilimii sârbe din jurul Timişoarei.

990 Hurmuzaki II/4, 1894, p. 500; Mrgienovici, 1987, p. 175

991 Porunca lui Martinuzzi dată lui Warcacs era să călătorească la adăpostul întunericului şi să-l surprindă pe Ţrepovici. La 10 octombrie 1549, Warcacs şi Perusics au atacat oastea lui Ţrepovici, care era formată din aproximativ 4.000 de sârbi şi tot atâţia turci din paşalâcurile Srem, Belgrad şi Buda. (Ivici, 1929, p. 159)

992 Mrgienovici, 1987, p. 175; Ţerovici, 1997, p. 42

993 Mrgienovici, 1987, p. 175

994 Mrgienovici, 1987, p. 175; Ţerovici, 1997, p. 42; Ivici, 1929, p. 162

995 Haţegan, 2005, p. 326; Ţerovici, 1997, p. 42

996 Haţegan, 2005, p. 342; Pein, 2010, p. 134; Ivici, 1929, p. 172

997 Ivici, 1929, p. 172

998 Ţerovici, 1997, p. 43

999 Ivici, 1929, p. 17, 416

https://biblioteca-digitala.ro

În anul 1552, Timişoara asediată a trebuit să deschide porţile otomanilor. Contrar înţelegerii dintre Losonczy şi Ahmed-paşa aproape toată armata oraşului a fost măcelărită. Doar o mică parte a fost prinsă şi dusă în tabăra otomană. Printre cei duşi în tabăra otomană s-a numărat şi Ţrepovici. Pentru a fi eliberat, turcii au cerut eliberarea unui înalt demnitar otoman aflat în închisoare[1000]. În anul 1556, Ţrepovici a fost unul dintre cei şaisprezece nobili în Consiliul de Coroană şi a fost numit ban al Severinului[1001].

Despre familia lui Nicola Ţrepovici în istoriografie s-au păstrat foarte puţine elemente. Se ştie că a fost căsătorit cu Margareta Ovciarevici, provenită dintr-o familie nobiliară sârbă din Banat. Cei doi au avut două fiice: **Ielena,** căsătorită la 22 august 1563, cu Petru Basarab Şchiopul la Sibiu, cu care a avut o fiică, Teodoriţa, iar mai apoi s-a căsătorit cu Vladimir de Moscova[1002] şi **Katarina,** căsătorită cu Valentin Tőrők, cel tânăr. Nicola Ţrepovici a murit în anul 1562, iar date despre soţia şi fiicele sale avem până în anul 1572[1003]. Căsătoria dintre Petru Basarab Şchiopul şi Ielena a fost una dintre cele mai fastuoase ceremonii ale vremii, menţionându-se chiar prezenţa regelui Ioan Sigismund Zapolya, care a adoptat-o pe Ielena drept soră a regelui, cel mai probabil după moartea lui Nicola Ţrepovici[1004]. Regele Ioan Sigismund nu numai că a participat la acest moment fastuos, ci a fost şi naş de cununie, de aceea printr-o circulară din 27 martie 1563, regele chema pe toţi nobilii ţării să ia parte la acest moment, în număr cât mai mare[1005]. (Planşa 15)

Nicola Ţrepovici a fost unul dintre cei mai bogaţi nobili sârbi ai timpului, care a rămas în Banatul ocupat de turci. În iulie 1553, a împrumutat regelui Ferdinand 1.000 de florini şi a primit drept garanţie oraşul Brancsika (Brănişca, judeţul Hunedoara). Anul următor în lista domeniilor lui Ţrepovici sunt amintite domeniile episcopului de Cenad, Holdvilag, Sorostel, Monyora, pe care acesta le-a zălogit lui Ţrepovici pentru doi ani, fapt consemnat şi legiferat de regele Ferdinand la 29 aprilie 1554[1006]. În privinţa acestor zălogiri, informaţii suplimentare oferă scrisoarea regelui Ferdinand către Ladislau Wasch. Printre altele, regele recunoaşte că aceste zălogiri s-au făcut contra sumei de 4.000 de florini. Drept urmare, episcopul de Cenad trebuia de îndată să obţină de la Ţrepovici supunerea faţă de rege, precum şi sumele de bani, iar ca urmare firească să fie introdus în aceste domenii.

[1000] Mrgienovici, 1987, p. 175; Pein, 2010, p. 134

[1001] Mrgienovici, 1987, p. 175

[1002] Ielena, prima fiică a lui Nicola Ţrepovici şi a Margaretei, a fost peţită prin intermediul Despinei (Chiajnei), căsătorită cu Mircea Ciobanu şi a unui sol trimis la 2 aprilie 1563 pentru voievodul Ţării Româneşti, Petru cel Şchiop. Ioan Sigismund Zapolya o privea pe Ielena ca pe o soră adoptivă (*sororem nostram adoptivam*), iar după repudierea ei se arăta extrem de indignat de acest fapt (*nescitur quo motu ductus rupudiandam duxerit*). De aceea, Ielena va primi de la Sigismund ca reşedinţă provizorie cetatea Devei. (Iorga, 1930, p. 156)

[1003] Mrgienovici, 1987, p. 43

[1004] *Ibidem*, p. 175

[1005] Haţegan, 2005, p. 59

[1006] Ivici, 1929, p. 177

https://biblioteca-digitala.ro

Nicola Ţrepovici şi soţia lui, Margareta, sunt înmormântaţi în biserica din satul Bârsău, azi în componenţa comunei Hărău, judeţul Hunedoara, în părţile Haţegului. Tot acolo este înmormântat şi ginerele lor, Vladimir Moscovitul, soţul Ielenei Ţrepovici[1007]. La intrarea în biserică, ctitorie deci a nobililor sârbi din familia Ţrepovici, se putea vedea pictura votivă care le prezenta pe cele două doamne Ţrepovici. În opinia istoricilor, cele două doamne ar fi Ielena şi fiica ei Teodorița (Tudorița)[1008]. Cel mai probabil, biserica a fost ridicată pentru a cinsti memoria părinţilor ei, Nicola şi Margareta, fiind închinată Sfântului Nicolae, dar în ea a fost înmormântat şi cel care-i va fi soţ şi tată adoptiv al copilului, Vladimir Moscovitul.

IV.10. Alte familii nobiliare sârbeşti din Banat

Ocazional, în lucrările istoricilor se află date şi despre alte familii nobiliare sârbe din Banat. Aceste familii nu au avut puterea necesară pentru a se afirma în rândurile nobilimii maghiare precum familiile Brancovici, Iacşici, Petrovici sau Ţrepovici. Chiar dacă menţiunile istoricilor sunt lacunare şi nu dispunem de date mai multe privind numărul familiilor nobiliare, originile lor şi contribuţia lor în evenimentele istorice care s-au întâmplat, simpla lor prezenţă denotă faptul că în Banat a existat o puternică clasă nobiliară sârbă la finele Evului Mediu.

În anul 1488, domeniul de la Şinsov, care a aparţinut mai apoi nobilului Miloş Belmujevici, a fost în stăpânirea familiei nobiliare **Ljubici**[1009]. În anul 1489, regele Matia Corvin a donat vitejilor oşteni ai Timişoarei domeniul Jenew din comitatul Timiş. Atunci sunt amintiţi sârbii **Nicola, Raiko** şi **Prajka**[1010].

În cadrul luptelor cu turcii duse de regele Vladislav Jagello la începutul secolului al XVI-lea, foarte multe familii nobile sârbeşti vor emigra în părţile Banatului de Severin. O parte dintre aceste familii vor ocupa funcţii militare,

---

[1007] Iorga, 1930, p. 154 şi urm., bazându-se pe informaţiile oferite de Virgil Vătăşianu, prezintă trei pietre funerare cu următoarele inscripţii: prima „Olczaravit moerens...Margarete scpulchrum natae, nomen cui Cherepovit suae. Ista virum coluit amore Deudemque. Genus hanc nobijliat", a doua „Magnifici domini Vladimiri Moscovitaej anno domini MDLXX..., XVI anno aetatis şi a treia, cea a lui Nicola Ţrepovici „Hic sepultus iacet sasvariensis Nicolaus Magnificus dominus Nicolaus Cherepo capitaneus alfeldiensis, Serenissimi Ioanis electi regis consiliarius", după care urmau trei rânduri de inscripţie slavonă indescifrabilă. Mormântul celui din urmă avea însemnul heraldic nobiliar al familiei Ţrepovici. Nicolae Iorga deduce că Vladimir ar fi soţul Margaretei, ceea ce istoriografia modernă a combătut, ştiindu-se faptul că Margareta Ovciarovici a fost căsătorită cu Nicola Ţrepovici, iar Vladimir Moscovitul a fost căsătorit cu fiica lor, Ielena. (A se vedea mai departe arborele genealogic al acestei familii). Referitor la arborele genealogic al acestei familii, Iorga afirmă în continuare că Nicola Ţrepovici a fost căsătorit cu Ursula de Gârlişte, provenită dintr-o însemnată familie nobiliară românească din Banat, ceea ce contravine adevărului istoric.

[1008] Iorga, 1930, p. 64

[1009] Ivici, 1929, p. 353

[1010] Szentklaray, 1898, p. 339

https://biblioteca-digitala.ro

dar vor fi şi cazuri în care, prin porunca regelui, vor fi distribuiţi în funcţii militare din afara Banatului. În anul 1502, în Banatul de Severin, au venit nobilii Ţvetko şi Marco şi după nici un an, regele i-a pus în slujba comandantului cetăţii Belgrad. Ţvetko a venit foarte repede în conflict cu acesta şi drept urmare va fi întemniţat, mai multe bunuri fiindu-i confiscate. La intervenţia regelui din data de 14 noiembrie 1502, comandantul cetăţii a fost obligat să-i restituie bunurile confiscate, iar pe aceştia să-i trimită acasă, în Banat[1011].

Nobilii sârbi din Caransebeş, la începutul secolului al XVI-lea, au fost în număr mare, cum era de altfel şi numărul sârbilor din Caransebeş. Astfel, chiar strada principală, cea care ducea de la poarta principală (*Porta civitatis*) spre centrul oraşului, era denumită strada sârbească (*Racz utcza*), iar o stradă lăturalnică era denumită sugestiv *Szerem utcza* (strada Sremului), probabil denumită de ostaşii lui Petru Petrovici aduşi din Srem[1012]. Numele lui **Kosta Iovan** (Koszta Janos) de Borlova[1013] se află printre fidelii principelui Zapolya, care a participat la acţiunea de hotărnicire a locuitorilor din Plugova. El este amintit în anul 1519 ca vecin al unor proprietăţi ai unor locuitori din Plugova[1014]. În acelaşi an, la Plugova sunt amintiţi nobilii **Lazar, Martin, Mihajlo şi George**. Aceştia, printr-un ordin al împăratului Ludovic al II-lea, au primit domenii la Plugovita, dar şi satele Fervizu de Jos, Mărcuşeştiul şi Belibuk[1015]. Tot la Caransebeş sunt amintiţi în anul 1537–1538 nobilii din familia **Giuriciko, Iovan cu fiul George şi fiica Varvara**[1016], care ulterior şi-au schimbat numele în Racz de Caransebeş, sugerând apartenenţa lor etnică[1017]. Giuriciko Iovan va fi protagonistul unei dezbateri pentru domeniul de la Ilidia, cu nobilul Palaticz Lorincz[1018]. Dintre personalităţile marcante ale sârbilor caransebeşeni sunt amintiţi nobilii **Dragomir Varnava**, care ocupa funcţia de jurat al judecătoriei din Caransebeş în anii 1493–1494. În secolul următor, aceleaşi funcţii le-a avut şi nobilul Matei Jivko în anii 1528, 1537 şi 1542, iar **Bukurina Raia** şi **Jivko Marton,** pe lângă funcţiile de juraţi, au îndeplinit şi funcţii de consuli în anul 1544[1019]. Mai apoi, într-o adresă a scaunului de judecată din Caransebeş către comitele Petar Petrovici din anul 1548, sunt amintiţi nobilii **Ostrovici Gaspar** şi **Pribek Lazar** din Meszfalu[1020]. La curtea de judecată din Caransebeş sunt amintiţi juraţii din familia Sabo: Petar, Stefan, Iovan, Dimitrie şi Nicola, iar din familia Micşa: Toma şi Micşa[1021].

[1011] Ivici, 1929, p. 45
[1012] Pesty, 1878, p. 249–250
[1013] Borlova se identifică astăzi cu aşezarea Turnul Rueni.
[1014] Pesty, 1878, p. 31
[1015] *Ibidem*, p. 468; istoriografia maghiră cunoaşte chiar şi o parte din arborele genealogic al acestei familii. Astfel: Bratoljub Mihailo a avut un fiu, pe Matia, care, la rândul său, l-a avut pe Iovan George, ai cărui fii, Lazar, Martin, Mihajlo şi George sunt amintiţi în anul 1519
[1016] *Ibidem*, p. 251
[1017] *Ibidem*, p. 251
[1018] *Ibidem*, p. 252
[1019] *Ibidem*, p. 256–257
[1020] *Ibidem*, p. 371
[1021] Pesty, 1878/II, p. 233

https://biblioteca-digitala.ro

În anul 1547, regina Izabella a împroprietărit pe seama domeniilor din Kalwa şi Oztrez din comitatul Severin, districtul Mehadia, pe sârbii (*sive rascianorum*) **Mihailo** şi **Nicola**. Diploma de împroprietărire din 15 august 1547 prevedea ca cei doi şi fiul lui Mihailo, Bogdan, să fie introduşi imediat în prioprietăţile menţionate, iar aceştia aveau dreptul de folosinţă asupra tuturor potenţialurilor care se vor găsi pe aceste domenii (râuri, fâneţe, pământ arabil, păduri, mlaştini etc.)[1022].

În timpul lui Pavle Bachici, un nobil în Giarmata era **Raia Lazarevici**, iar în 1523, Temesjeno a fost proprietatea lui **Toma, George Bogacevici şi George Lazarevici**[1023]. În anul 1525 sunt amintiţi voievozii sârbi ai Timişoarei, **Darko, Vladimir, Boian** care, poposind la curtea regală, primesc trei florini[1024].

În anul 1530 este amintit voievodul **Stefan Balentici**, rudă a despotului Radici Bojici din Banat. Acesta a primit de la Ioan Zapolya domeniul de la Lipova, în semn de recunoştinţă pentru serviciile aduse principatului şi a fost numit căpitan suprem al sârbilor din armata lui Zapolya. Însă spre sfârşitul anului 1535, Balentici a trecut de partea lui Ferdinand I şi a cucerit cetatea Becei[1025], lucru care-l va mânia pe Zapolya, acesta din urmă pornind spre Lipova pentru a-l pedepsi pe Balentici. Stefan Balentici a fost prins şi dus la Nagyvarad, unde a murit în chinuri cumplite[1026].

Petar Ovciarevici a fost originar din Belgrad. La Belgrad a fost comandantul forţelor sârbe de pe Dunăre, numiţi şaikaşi. După ce Belgradul a fost ocupat de turci, acesta împreună cu o parte din armata lui a intrat în slujba otomanilor, iar de aici a trecut în slujba lui Ioan Zapolya[1027]. De la Zapolya a primit cetatea Şoljmoş. O rudă de a sa, **Mihailo Ovciarevici,** a fost comandantul forţelor armate sârbe de pe râul Mureş, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Acesta a fost denunţat că ar fi infidel regelui şi a fost aruncat în temniţă. Însă Mihailo a reuşit să-şi demonstreze nevinovăţia, iar regele Ferdinand I i-a dat 50 de florini despăgubire pentru prejudiciul făcut.[1028] Mihailo a cerut, în martie 1557, Consiliului regal de război din Viena să fie numit voievod la Komarno, iar cererea sa a fost acceptată. Aici a primit o soldă anuală de 25 de florini. Este ultima ştire despre acest nobil sârb[1029].

[1022] *Ibidem*, p. 247

[1023] Ivici, 1929, p. 356

[1024] Hurmuzaki II/3, 1889, p. 513

[1025] Samargici, 1993, p 154

[1026] Ţerovici, 1997, p. 44

[1027] Încă din anii când era în slujba sultanului, Ovciarevici trimitea mesaje secrete regelui Zapolya privind planurile otomane (Ivici, 1929, p. 62)

[1028] Ivici, 1929, p. 177: în anul 1554 despre Mihailo Ovciarevici se aminteşte: „*Michaei Ocharlowyth, alias nazadistae Regiae Maiestatis, propter quorundam accusationem aliquot mensibus detendo et servitio ablegato, ad ratioem provisionis suae dati sunt floreni 50. Joani Presbitero Rasciano, cuius filius in infoelix pugna apud Zegedinum captus est, ad rationem prouisionis pro sustentatione senilis vitae suae dati sunt floreni 25*" iar în anul 1555 „*Michaeli Ocharlowyth, alias woywode nazadistarum, cui propter aliquam suspicionem coram Maiestate Regia delator in durissimis carceribus leso detinebatur, dum se a crimine expurgasset et Maiestas Regia prouisionem fecit, dati floreni 50.*"

[1029] *Ibidem*, p. 179

https://biblioteca-digitala.ro

Dimitrie Ovciarevici a trecut în slujba regelui Ferdinand I, fapt pentru care a primit domeniul de la Gyula, iar mai apoi a primit domenii importante în comitatul Cenadului, Zarandului şi Aradului. În anul 1556, regele Ferdinand I i-a donat domeniile capitlului de la Cenad, la Martfe şi Főldvar, cu mențiunea să se folosească de aceste domenii până la reînființarea capitlului. În acelaşi an a primit şi domeniile Csokas[1030], unde trăiau iobagi sârbi, Delegyhasz[1031] şi Meszekatancs[1032]. În coparticipațiune cu familia Főldvari, Dimitrie a avut domeniul de la Satu Mare (de Arad)[1033], iar împreună cu capitlul de la Nagyvarad, domeniile de la Turgyhasz, Bocsar, Bikacs şi Szanad[1034]. Mai târziu sunt amintite domeniile de la Sânpetru, Fenlac, Variaş[1035], Marjan, Ketegyhasz, Turnu, Pecica[1036] şi Batanya[1037]. Despre domeniile lui Dimitri Ovciarevici putem spune

---

[1030] Identificat astăzi cu localitatea Cioka din nordul Banatului sârbesc. La 6 septembrie 1556, Dimitrie a obținut printr-o diplomă regală confirmarea acestui domeniu. În anii 1557–1558, pe acest domeniu sunt amintite 7 case locuite de iobagi sârbi: Bogdan Pavle, Filip Andria, Kragulj Martin, Kocimar Petar. În anul 1555, profitul de pe urma acestui domeniu se ridica la 5 forinți, iar în 1558, la 17 forinți. Cum locuitorii acestui domeniu au fost sârbi, populația sârbă a fost scutită de plata zeciuielii datorate bisericii catolice. În 1561, numărul caselor locuite de iobagi sârbi s-a dublat la 14, iar taxele datorate lui Dimitrie Ovciarevici se ridicau la 15 forinți şi 40 de dinari. Chiar dacă numărul caselor va scădea în anul 1564, puterea lor economică a crescut, deoarece aceştia acum plăteau 18 forinți. (Borovszky, 1896, p. 114)

[1031] Localitate în Ungaria centrală. Domeniul a fost în stăpânirea lui Dimitrie Ovciarevici din anul 1555, dar abia la 6 septembrie 1556 a primit confirmarea regală asupra acestui domeniu. Acest domeniu a fost fără locuitori, iar iobagii lui Dimitrie, care lucrau pământul aferent domeniului, plăteau o taxă anuală de 5 forinți în anul 1555. În perioada care a urmat, satul a început să se dezvolte. Între anii 1557 şi 1558 aici erau deja 12 gospodării locuite, care plăteau cetății Gyula un impozit anual de 15 forinți, pentru anul 1557, iar pentru anul 1558 lui Dimitrie Ovciarevici i-a fost plătită suma de 28 forinți şi 40 de dinari. În anul 1560, pe acest domeniu existau 14 case care plăteau un impozit de 15 forinți şi 40 de dinari, iar din anul 1561, scade valoarea economică a acestui domeniu deoarece 10 gospodării plăteau doar 11 forinți. În anii următori, puterea acestui domeniu se va îmbunătăți, astfel că în anul 1564 s-a plătit impozit în valoare de 24 forinți pentru 16 case. (Borovszky, 1896, p. 125–126)

[1032] Domeniul denumit şi Mezőkopancs se afla în comitatul Cenad. Printr-o diplomă regală din 6 septembrie 1556, Dimitrie Ovciarevici devine proprietarul acestui domeniu. În anul 1557, defterdarul otoman a înscris aici 9 case care plăteau impozitele datorate lui Dimitrie (Borovszky, 1896, p. 393)

[1033] O parte a domeniului denumit Nagyfalu, Dimitrie a primit-o prin diploma regală din 6 septembrie 1556, iar mai apoi a cumpărat şi cea mai mare parte a domeniului deținut de Főldvari. În anul 1565, iobagii de pe acest domeniu au plătit celor două familii 22 forinți şi jumătate, dintre care 16 ½ forinți lui Ovciarevici, respectiv, 6 forinți lui Főldvari. (Borovszky, 1896, p. 437)

[1034] Ivici, 1923, p. 177

[1035] După moartea lui Dimitrie, acest domeniu a rămas foarte mult timp fără stăpâni.(Borovszky, 1896, p. 630)

[1036] Domeniul, denumit Pecsk, îi aparținea lui Dimitrie încă din anul 1555, când a plătit conform defterdarului turcesc 5 forinți. În anul 1558 a plătit 6 forinți, iar numărul caselor locuite de iobagi sârbi era de 10 în anii 1557–1558. În aceşti ani sunt pomeniți iobagii sârbi: Balasz V., Jovan Lazar, Petar şi Vuk, Korociar Jovan, Kosma Jovan, Nikola Olah, Pavle Nikola, Radic Nikola şi Raici Nikola. (Borovszky, 1896, p. 478)

[1037] Ivici, 1929, p. 179

https://biblioteca-digitala.ro

că s-au lărgit mai cu seamă după dispariţia familiei Iacşici şi pe seama domeniilor deţinute odinioară de acesta.

Chiar şi după ce Ferdinand a pierdut influenţa şi stăpânirea în Transilvania, Dimitrie i-a rămas fidel. În 1559 a primit prin intermediul voievodului Maximilian solda pentru cei 85 de călăreţi de care dispunea. Apărând Gyula de invazia otomană din anul 1566, a fost rănit de Petran paşa. Dimitrie a lăsat netratată rana suferită la cap, fapt ce i-a grăbit moartea. Despre Dimitrie se menţionează că ar fi avut o armată personală alcătuită din călăreţi sârbi, pe care-i plătea din fondurile proprii pentru operaţiunile militare din jurul cetăţii Lipovei: „*Demetrius Ociarovitius, qui nullius stipendio addictus, cum peculiari suorum equitum ala tunc Lippae agitabat*"[1038]. Isthfanfii meţionează că Ovciarevici s-a bucurat de mare respect în rândul sârbilor care ascultau de el şi toate poruncile lui le executau de îndată. Tot din familia nobiliară Ovciarevici a făcut parte şi nobilul **Iovan Ovciarevici.**

În anul 1542, nobilimea sârbă se va întâlni într-un sobor al nobilimii la Mănăstirea Hodoş Bodrog, pentru a discuta despre problemele curente ale sârbilor, în contextul expansiunii otomane şi al cuceriri iminente a Banatului de către turci, dar şi pentru a se apăra de pretenţiile tot mai mari ale nobilimii maghiare. Pretenţiile şi concluziile nobilimii sârbe au fost trimise prin nobilul Nicola Ţrepovici regelui Ferdinand I de Habsburg[1039].

În anul 1551, nobilimea sârbă s-a întâlnit din nou la Ineu. Despre participanţii la această întâlnire avem date că ar fi fost **Nicola Ţrepovici, Petar Bojici, Jovan Diviak, Teodor Balentici, Stevan Sabov**[1040]**, Vukcevici** şi alţi nobili sârbi. În această perioadă, aproape toate familiile nobiliare sârbe au fost în slujba regelui Ferdinand I, cu excepţia lui Petar Petrovici, care a rămas fidel familiei Zapolya.[1041] În acelaşi an mai sunt amintiţi nobilii sârbi din Banat: **Petar Rastovici, Stefan Domişkovici, Vuk Divijan,** voievodul **Gurbatin, Dimitrie Heralj, Ţvetko Subotici, Milko Petar, Rada Ivankovici, Raşko Ianuş, George Vragovici, Radici Miljakovici, Ivan Raţ, Petar Vrlici, Miloş Fekici, Petar Obradovici, Kopacici, Tvrtko, Novak Novakovici, Marko Iglajici, Ratkovici, George Klincici**[1042]**,** voievozii **Oliver, Miloie**[1043] şi **Grgur**[1044], precum şi nobilul jude **Sava Lazici** şi **Nicola Stanimirovici de Zarafallva**[1045].

[1038] Pico, 1883, p. 69; Ţerovici, 1997, p. 44

[1039] Ţerovici, 1997, p. 43

[1040] Despre Stevan avem veşti şi în anul 1553, când este amintit că a finanţat din fonduri proprii utilarea armatei alcătuită din 200 de sârbi, cu care hârţuia trupele otomane prin Banat. (Ivici, 1927, p. 175); „Egregii Stephani Zabo" este amintit şi în anul 1548 de regina Izabella care dona banului Petar Petrovici mai multe domenii în Banat. (Hurmuzaki II/4, 1894, p. 427)

[1041] Ţerovici, 1997, p. 43

[1042] *Ibidem*, p. 44

[1043] Amintit că a primit solda în vederea continuării luptei antiotomane (Ivici, 1929, p. 162)

[1044] Voievodul Grgur a murit în măcelul ce a urmat predării cetăţii Timişoarei în mâinile turcilor. (Ivici, 1929, p. 173)

[1045] Sava Lazici şi Nicola Stanmirovici sunt amintiţi de regina Izabella, ca fiind vecini cu domeni-

https://biblioteca-digitala.ro

După ce Mehmed Paşa Sokolovici s-a retras la Belgrad în iarna anului 1551, nobilimea sârbă a început să se întoarcă pe vechile domenii. Însă aici au găsit noi proprietari maghiari, care nu au fost de acord cu cedarea domeniilor către proprietarii lor de drept. Astfel, este cunoscut cazul familiilor **Vukcevici**, Ţrepovici, Petar **Bojici, Iovan Literat, Todor Balentici** şi **Stefan Sabov,** ale cărui domenii se aflau la Recaş. La întoarcere, aici au găsit pe nobilul maghiar Benedict Kosar. Nobilimea sârbă adunată în jurul lui Nicola Ţrepovici a trimis de la Ineu, la data de 24 aprilie 1552, o scrisoare lui Bernard Aldana explicându-i situaţia delicată, cu rugămintea să rezolve favorabil acest incident[1046]. Scrisoarea a fost trimisă şi regelui Ferdinand I care a văzut inoportunitatea deranjării nobilimii sârbe în contextul pericolului iminent din partea turcilor care se pregăteau să asedieze Timişoara. Voievodul Maximilian i-a poruncit lui Lossonczy, la 22 mai 1552, să rezolve problema domeniilor nobililor sârbi, însă acesta a refuzat printr-o scrisoare scrisă din Pâncota, la 3 iunie 1552, în care spunea că domeniile au fost proprietatea familiei Lossonczy şi au fost donate de Zapolya din cauza fidelităţii familiei faţă de Ferdinand I[1047]. Este una dintre primele persecuţii ale nobilimii maghiare faţă de nobilimea sârbă.

Despre situaţia din cadrul nobilimii sârbe şi relaţia ei cu nobilimea vecină maghiară, edificatoare este scrisoarea nobilului Dimitrie Ovciarevici către generalul Castaldo din Gyula, din 12 martie 1553. Prin această scrisoare, Ovciarevici a cerut ca generalul Castaldo să trimită un om care să constate nedreptăţile la care au fost supuşi şi să medieze conflictul cu nobilimea vecină. Au urmat mai multe scrisori ale lui Maximilian, care i-a ordonat lui Lossonczy să fie cu băgare de seamă în relaţia cu nobilimea sârbă, deoarece regatul trecea printr-o perioadă foarte dificilă[1048]. Ţrepovici va mai scrie o scrisoare lui Aldana, cerând ca nobilimea sârbă să fie apărată de regele Ferdinand. Aldana va trimite, la 25 aprilie 1552, cele două scrisori ale nobililor sârbi şi a lui Ţrepovici regelui şi va face alte precizări cu privire la problemele create de nobilii maghiari nobililor sârbi din Banat. Potrivit acestor scrisori, nobilii unguri au venit „cu mare furie spre a-şi ocupa proprietăţile pe care rascienii le-au primit odinioară de la regele Ioan (Zapolya). Rascienii au încercat într-adevăr să se apere, hotărându-se ca Maiestatea Sa să decidă persoanele care să conducă şi să ducă la bun sfârşit ceea

ile banului Petar Petrovici, cu ocazia confirmării anumitor domenii ale lui Petrovici (Hurmuzaki II/4, 1894, p. 427)

[1046] Ivici, 1929, p. 171

[1047] *Ibidem*, p. 173

[1048] *Ibidem*, p. 172, 416–418: *„...ne Rasciani bona sua occupare priusquam Maiestas Sua regia ea de re per ipsum Losontium plenius informata certum ordinem prescripssiset"* iar la 22 mai scria Maximilian lui Lossonczy *„caeterum quod Rasciani sub praetextu decreti in cenuentu posoniensi declarati de restitutione bonorum, omnibus sub facultatibus et bonis exuantur, Nobis magnopere displicere iam antea tibi ostendimus, cum Maiestas Sua Losontzi tam serio praeceperit, ne rascianos e bonis suis deturbari seu quouis modo illa occupari permitteret, priusquam per ipsum informata certum de ea re ordinem praescripssiset."*

https://biblioteca-digitala.ro

ce Maiestatea Sa Regală a dispus, căci, dacă înşişi au de gând să facă nedreptate, o mare vâlvă se va isca de aici"[1049].

A doua zi, la 26 aprilie, Aldana a mai scris încă o scrisoare regelui cu alte explicaţii. Potrivit lui Aldana, domeniile nobililor sârbi nu numai că au fost ocupate abuziv, dar le şi tâlhăresc roadele, vitele şi bunurile. Totodată, Aldana şi-a exprimat îngrijorarea că în desfăşurarea fără ordine a lucrurilor de acest fel, se va vădi ceva rău[1050].

În contextul răscoalei sârbilor din Banat în anul 1594, sunt pomeniţi nobilii banul **Sava** şi **Velja Mironici**, care împreună cu episcopul Teodor Tivodorovici (Sf. Teodor al Vârşeţului) au cerut, la 13 iunie 1594, principelui Sigismund Bathory ajutorul pentru înfrângerea otomanilor în Banat.[1051] Relaţia nobilimiii sârbe faţă de populaţia sârbă din regat a fost mai pregnantă şi mai patriotică, în timpul conflictelor armate, deoarece se lua în calcul mai întâi protejarea elementului sârb. Populaţia sârbă asculta în vremuri de restrişte şi lupte de nobilii sârbi, această relaţie fiind facilitată de limba comună vorbită, aceeaşi religie şi aceeaşi provenienţă sud slavă. În vremurile de pace, nobilimea sârbă continua lupta pentru supremaţie sau, mai bine spus, pentru apărarea identităţii în „marea" de nobili maghiari care o înconjura. Însă, cum oricare minoritate este predispusă asimilaţiei, la fel s-a întâmplat şi cu nobilimea sârbă. Puţine sunt cazurile în care naţionalitatea şi religia au fost păstrate printre familiile nobiliare sârbe. Însă chiar dacă au rămas unele familii nobiliare sârbe fidele rădăcinilor naţionale şi religioase, procesul de maghiarizare forţată, dar şi dorinţa de a-şi conserva statutul de nobil şi-au lăsat amprenta pe elementul nobiliar sârbesc, în sensul că este aproape imposibil a dovedi istoric apartenenţa naţională a mai multor familii nobiliare, care au primit denumiri ungureşti, cum este cazul cu familie Feirwari sau Földwari[1052].

[1049] *„Isti nobiles Hungari cum magna furia veniunt ad occupandum suas possessiones, quas Rasciani tenent a rege quondam Joanne sibi concessas. Rasciani vero sese defendere conantur, quare consultum foret, Maiestatea Suam ordinare personas, quae dirigerent atque ad effectum deducerent ea, que maiestas sua Regia disposuisse, nam i ipsimet sibi iustitiam administraturi sunt, magnum quoddam scandalum inde sequitur"* (Ivici, 1929, p. 417)

[1050] Ivici, 1929, p. 172; *„huc accedit, quod plerosque etiam Rascianorum depraedi ceperunt, excludentes illos bonis suis priusquam ordo et dispositio Maiestatis Suae afferetur sicuti Dominatio Vestra ex litteris, quas mihi desuper scripserunt, videre poterit. Ego quidem illis rescripsi sed nihil effeci...non slummondo occupant istis Rascianis villas, verum grassati sunt etiam in frumenta, pecora et bona ipsorum, ita, quod aliter credere nequeam quin huiusmondi rebus ita sine ordine succedentibus, aliquid tandem sinistri emersurum sit."*

[1051] Pein, 2010, p. 150

[1052] Ivici, 1929, p. 185

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Concluzii

La finalul demersului nostru istoric se impun câteva aprecieri în privința fenomenului nobilimii sârbe din Banatul medieval. Abundența izvoarelor scrise, proveniența lor din diferite medii culturale, ecleziastice şi naționale, precum și baza documentară şi bibliografică ce îşi are ca perioadă de apariție aproape două secole ne-au prezentat un subiect complex, căruia în ultimul deceniu i s-a acordat tot mai multă atenție. Având în vedere că istoriografia românească şi-a prezentat foarte bine elitele sociale din Banat, considerăm că acest demers a fost un răspuns firesc, o necesitate şi o contribuție la istoria socială a Banatului medieval. Izvoarele documentare corelate cu bibliografia existentă au fost în măsură să contureze personalitatea, existența istorică şi legitimitatea familiilor nobiliare sârbeşti din Regatul Ungar. În sprijinul acestor considerente au fost aduse în premieră şi unele documente inedite cu privire la tranzacțiile funciare ale nobilimii sârbe din Banat. Într-o astfel de ordine de idei, putem spune că un asemenea demers a fost necesar pentru a strânge într-un întreg toate informațiile cu privire la nobilimea sârbă din Banatul medieval, fără a avea pretenția unei lucrări exhaustive, ci cu intenția de a reprezenta punctul de pornire în cercetările mai amănunțite care vor urma cu privire la acest subiect.

Pentru a încadra istoric familiile nobiliare sârbeşti, am recurs mai întâi la prezentarea situației politice din Balcani, cu referire la relațiile Serbiei cu Bizanțul şi la poziția Serbiei în confruntarea a doi giganți, respectiv, Regatul Ungar şi Imperiul Otoman. Înțelegerea relației Serbiei cu Bizanțul este necesară prin prisma faptul că moştenirea bizantină în ceea ce priveşte viața nobiliară, la nobilimea sârbă şi-a lăsat amprenta în geneza şi primii ani de afirmare a acesteia în locurile de baştină. De asemenea, moştenirea bizantină a lăsat nobilimii sârbe *instituția* despotatului, care *a deschis poarta* nobilimii sârbe spre a se afirma în cadrul Regatului Ungar. Dovadă este activitatea despotului Stefan Lazarevici, dar mai cu seamă a lui Giuragi Brancovici, când în Banat au emigrat foarte multe familii nobiliare sârbeşti. Prezența nobilimii sârbe în spațiul bănățean, poziția față de Regatul Ungar şi locul ei în societatea nobiliară a regatului vorbesc indirect despre implicațiile politice şi sociale ale sârbilor, precum şi despre contribuția lor la desfăşurarea evenimentelor istorice care s-au succedat cu repeziciune. Într-un cadru mai restrâns de idei, am putut vedea cum a reuşit

https://biblioteca-digitala.ro

nobilimea sârbă să treacă perioada de tranziție marcată de cucerirea Serbiei de către turci, migrația ei în Regatul Ungar şi acomodarea în noul mediu cultural, politic şi ecleziastic. Informația documentară destul de generoasă a făcut posibil ca investigația istorică privind evoluția fiecărei familii nobiliare să fie finalizată cu noi concluzii şi completări la cercetările istorice efectuate până acum.

Prin urmare, am răspuns unei mari provocări în ceea ce priveşte legitimitatea nobililor sârbi în Regatul Ungar. Fără a dovedi că nobilimea sârbă provenită din feudalitatea Serbiei medievale s-a încadrat în sistemul nobiliar al Regatului Ungar cu statut de nobil şi şi-a conservat acest statut, practic nu puteam vorbi despre nobilime sârbă în această perioada. De aceea, contrar unor opinii ce se opun cu privire la legitimitatea denumirii de nobili ai regatului, suntem în măsură să afirmăm, susținuți de un bogat material documentar şi bibliografic, că nobilimea sârbă nu numai că s-a integrat în sistemul nobiliar ungar, ci a fost o parte componentă a acestuia. În perioada ei de afirmare, nobilimea sârbă şi-a păstrat pentru un anumit timp vechile obiceiuri şi credința ortodoxă (nobilii familiei Iacşici corespondau între ei în limba slavo-sârbă), afirmarea pe calea armelor le-a adus sârbilor recunoaşterea calității de nobil. Dincolo de toate avantajele sau dezavantajele unei bibliografii provenite din medii diferite, uneori chiar cu păreri opuse, ea a facilitat tratarea acestui subiect cu obiectivitate şi acribie istorică, ducând la concluzia că nobilimea sârbă din Banatul medieval a avut un rol important în toate întâmplările istorice ale vremii. De importanță majoră este faptul că nobilimea sârbă nu a rămas încorsetată şi tributară vieții care a avut-o înainte de a intra în slujba Regatului Ungar. Într-un nou mediu, nobilimea sârbă a căutat modalități, deseori prin faptele armelor, să-şi câştige dreptul de a accede în înalta societate nobiliară a regatului.

Un alt aspect important al accederii nobilimii sârbe în cercurile elitiste ale Regatului Ungar a fost consolidarea influenței politice şi economice, cel mai adesea prin alianțe matrimoniale cu reprezentanții celor mai influente familii nobiliare din Balcani, Rusia şi Europa. Astfel, nobilimii sârbe i s-au creat premisele unei dezvoltări rapide, iar orizonturile nemărginite în cunoaşterea lumii moderne s-au deschis prefațând rolul jucat de nobilimea sârbă mult mai târziu, în Imperiul Habsburgic. Trăind în două lumi diferite, între vechea feudalitate sârbă şi noua feudalitate ungară, nobilii sârbi au fost vestitorii unei noi perioade în istoria sârbilor, caracterizată prin migrații, viața cu arma în mână şi dorința de afirmare în societatea din care făceau parte. Este unanim cunoscut faptul că migrarea nobilimii sârbe în teritoriile Regatului Ungar a fost consecința expansiunii otomane. Până la cucerirea definitivă a cetății Smederevo, în anul 1459, nobilimea sârbă, în frunte cu familia despotului Giuragi Brancovici, a nutrit sentimente ascunse privind reînnoirea vechiului stat medieval sârb. De aceea, abilitățile politice de mediator între cei doi coloşi ai momentului, reprezentați de Regatul Ungar şi puterea otomană, au evidențiat mai ales pe nobilii din familiile Brancovici şi Iacşici. Însă după ce ultimul bastion al statalității sârbe, cetatea Smederevo, a fost cucerită de otomani, nobilimea sârbă

https://biblioteca-digitala.ro

din Regatul Ungar s-a concentrat exclusiv în a-şi consolida puterea în anturajul nobiliar, participând la diferite lupte dinastice, dar şi împotriva otomanilor. Imigrarea unui număr important de sârbi în timpul campaniilor militare ale lui Pavel Chinezul şi Stefan I Iacşici, intrarea în slujba regelui ungar a lui Miloş Belmujevici şi afirmarea tot mai însemnată a celor din familia Iacşici au marcat sfârşitul secolului al XV-lea. Însă s-a constatat o decădere a influenţei printre sârbii din Banat a familiei Brancovici care, totuşi, prin ctitoriile lor, s-a înscris în marea familie de ctitori de biserici şi mănăstiri printre sârbi. Securizarea graniţelor sudice în timpul regelui Matia a dus la o calmare a spiritului combativ al nobilimii sârbe faţă de otomani, înregistrându-se intervenţii în fruntea trupelor personale pe câmpurile de luptă ale Sileziei, Cehiei şi Moraviei.

Concomitent cu afirmarea sa în mediul nobiliar ungar, s-a produs şi lărgirea sferei de influenţă a nobilimii sârbe. Stăpânirea asupra domeniilor deţinute a avut efect şi asupra supuşilor care trăiau pe aceste domenii. În acest context, edificatoare sunt exemplele iobagilor familiei Iacşici. Nu de puţine ori stăpânirea asupra iobagilor se răsfrângea şi asupra obligaţiilor militare prestate de aceştia. Astfel, în armata despoţilor sârbi sau în trupele conduse de nobilimea sârbă se găseau foarte mulţi iobagi de pe domeniile deţinute. Sunt însă exemplificate şi cazuri conflictuale privind dreptul de stăpânire asupra anumitor iobagi, conflicte în cazul cărora a fost nevoie de intervenţia regală, cum a fost, de pildă, cazul iobagilor despotului Giuragi.

Dacă avem în vedere imigrarea unui număr important de elemente sârbe în Regatul Ungar, dar mai ales în părţile Banatului, vedem cât de importantă a fost nobilimea sârbă pentru regii Ungariei. În unele perioade, nobilimea sârbă şi iobagii sârbi au fost exceptaţi de la plata zeciuielii datorate bisericii catolice, sau primeau dreptul de a zidi mănăstiri şi biserici de rit răsăritean. Toate aceste *privilegii de moment* au fost concesii făcute de Regatul Ungar pentru a menţine spiritul combativ nu numai al membrilor familiilor nobiliare, ci şi al populaţiei sârbe. Însă sfera de influenţă a nobilimii sârbe a depăşit grupurile populaţiei sârbe. Prin diferite alianţe matrimoniale, nobilimea sârbă şi-a consolidat influenţa în medii din cele mai diferite, până în cele opozante.

În acest sens, cazul familiei Iacşici este cel mai elocvent. Descendenţii lui Stefan I şi Dmitar I Iacşici au reuşit prin alianţe matrimoniale să-şi sporească sfera de influenţă la curţile nobiliare sârbeşti, la curţile domnitoare ale Moldovei şi Ţării Româneşti, sau chiar cea a ţaratului rus. O altă parte a acestei familii şi-a asigurat influenţa la marile curţi nobiliare veneţiene, sau prin alianţe matrimoniale, cu diferiţi reprezentanţi ai înaltului cler romano-catolic (familia Csaki). În cazul aderării la protestantism a nobililor din familia Iacşici şi mai cu seamă a comitelui Petar Petrovici, sfera de influenţă ajungea de la Istanbul până la Paris.

Un moment important la care nobilimea sârbă a luat parte a fost reforma religioasă din anul 1517, precedată de răscoala ţărănească a lui Gheorghe Doja din anul 1514. În dorinţa de afirmare, dar mai ales de conservare a statutului

https://biblioteca-digitala.ro

de nobil, precum şi din dorinţa de a-şi menţine drepturile funciare, nobilimea sârbă, în special descendenţii familiei Iacşici, a început să se aplece asupra cerinţelor reformiste din sânul bisericii catolice. Căderea cetăţii Belgradului în anul 1521, urmată de fatidicul eveniment de la Mohacs din anul 1526, urmată apoi de un consistent demers politic al Casei de Habsburg pentru accederea la tronul ungar a lui Ferdinand I vor prezenta prima scindare ideologică şi religioasă a nobilimii sârbe din Banat. O parte a rămas fidelă Casei de Habsburg, iar o parte cu Petar Petrovici, se va alătura partidei lui Ioan Zapolya. Frământările sociale şi religioase au dus la ruptura dintre elitele catolice şi protestante, având repercusiuni şi în gândirea şi viaţa nobililor sârbi din Banat. Însă de remarcat este faptul că şi în aceste condiţii dorinţa de conservare în statutul nobiliar a fost principiul de bază al gândirii lor. De aceea, activitatea ţarului Iovan Nenad nici nu putea avea o susţinere foarte mare din partea nobilmii sârbe, deoarece noul stat al lui Iovan Nenad, în concepţia acestuia, avea să se înfăptuiască în detrimentul domeniilor funciare ale nobililor regatului şi implicit al nobilimii sârbe. Perioada dintre ocuparea cetăţii Buda din anul 1541, transformarea în paşalâc şi subordonarea Principatului Transilvănean în frunte cu Ioan Sigismund Zapolya, episcopul Martinuzzi şi regina Izabella, iar a Banatului prin numirea lui Petar Petrovici comite de Timiş, este marcată de stingerea familiei Iacşici şi afirmarea nobilului comite Petar Petrovici, iar mai apoi, în Banatul de Lugoj şi Caransebeş, a banului Nicola Ţrepovici.

De asemenea, trebuie avut în vedere şi impactul pe care l-a avut religia în viaţa şi dezvoltarea nobilimii sârbeşti. O parte a nobilimii a rămas consecventă valorilor ortodoxe. Girul bisericii ortodoxe şi ajutorul ei în păstrarea autorităţii despoţilor în rândul sârbilor au fost foarte pronunţate. Prozelitismul catolic nu a reuşit prin forţă să convertească la catolicism cât a făcut voinţa proprie a fiecărei persoane. Însă încorsetarea religioasă şi clericalismul accentuat al bisericii catolice, dar şi întâmplările politice au dictat ca o parte a nobilimii sârbe să se orienteze spre protestantism, care garanta omului credincios exprimarea simţămintelor spirituale în afara dogmelor religioase. Firea rebelă a unor familii nobiliare, cum au fost Iacşicii, a fost prima care a răbufnit în faţa clericalismului catolic, îmbrăţişând confesiunea husită. Chiar dacă valenţele spirituale prezente în rândurile nobilimii sârbe reprezintă un real interes pentru înţelegerea politicii şi aspiraţiilor nobiliare ale acesteia, nobilimii sârbe, nu se poate decât recunoaşte calitatea de ctitori ai mai multor mănăstiri ortodoxe din Banat (în cazul familiei Brancovici, Iacşici şi Ţrepovici), la fel cum nu li se poate diminua activitatea în propagarea reformei religioase şi activitatea în dezvoltarea spiritualităţii creştine sub toate formele ei în Banatul medieval (în cazul comitelui Petar Petrovici). Totodată, concomitent cu schimbarea hărţii demografice a Banatului şi emigrarea unui important număr de sârbi în părţile sudice ale regatului Ungar, mai ales după reînfiinţarea Patriarhiei sârbe de la Ypek, se constată o accentuare a influenţei mediului ecleziastic sârb în Regatul Ungar. Dacă se are în vedere că în timpul regelui Matia Corvin episcopilor

https://biblioteca-digitala.ro

sârbi le-a fost încredinţată grija pentru toţi ortodocşi până în părţile maramureşene, iar elementul sârb şi-a sporit numărul datorită influenţei nobilimii sârbe, atunci este lesne de înţeles contribuţia care a avut-o nobilimea sârbă în ceea ce priveşte influenţa bisericii sârbe în Regatul Ungar, care se va întinde până la finele secolului al XIX-lea.

Dacă avem în vedere că lucrarea de faţă reprezintă o incursiune în viaţa socială, politică şi religioasă a sârbilor din Banatul medieval, am lansat pentru cercetările ulterioare o provocare şi un semn de întrebare în ceea ce priveşte existenţa populaţiei sârbe şi organizarea ei, dar mai ales integrarea ei în cadrul populaţiei Regatului Ungar anterior anului 1404. Nu am răspuns acestei provocări din simplul fapt că nu constituie obiectul acestei cercetări, iar conexiunile cu tema propusă sunt foarte vagi. De aceea, cercetărilor ulterioare le va reveni datoria de a se pronunţa în această privinţă. Urmând firul logic am văzut necesitatea de a se reîmprospăta şi corecta informaţiile privind arborele genealogic al fiecărei familii nobiliare.

Una dintre formele cele mai importante de manifestare a calităţii de nobil era stăpânirea funciară. Astfel, puterea economică drept efect al activităţii militare depuse pe câmpurile de luptă, fie în apărare graniţelor împotriva otomanilor, fie în luptele dinastice, a devenit pentru nobilimea sârbă metoda cea mai folosită pentru lărgirea domeniilor funciare, dar şi pentru consolidarea ei în sistemul nobiliar ungar. Stăpânirea funciară era garantată de fidelitatea faţă de politica şi persoana regelui, dar şi de calitatea serviciilor aduse regatului. În ceea ce priveşte modul de dobândire a proprietăţii se disting mai multe căi: prin donaţia directă a regelui, prin cumpărare, prin moştenire pe linie masculină şi prin zălogire. Toate cele afirmate sunt exemplificate din istoria familiilor nobiliare sârbe din Banat. Harta domeniilor deţinute de nobilii sârbi în Banat, în special şi pe teritoriul Regatului Ungar, în general, conturează imaginea privind importanţa dată de regii ungari elementului sârb în partea de sud a Ungariei medievale. Astfel, se întrevede şi rolul jucat de nobilimea sârbă în politica regatului, dar şi importanţa ei în politica antiotomană dusă de regii ungari.

Concomitent cu posesia de domenii, la nobilimea sârbă s-a înregistrat o foarte bună stare materială. Dacă se are în vedere că nobilii din familiile Brancovici, Iacşici, Ţrepovici şi Belmujevici pe lângă contribuţia militară şi taxele curente pentru înzestrarea armatei au fost în mai multe rânduri în posibilitatea să zălogească anumite domenii regilor unguri în schimbul unor importante sume de bani, putem deduce importanţa acordată nobililor sârbi şi credibilitatea lor la curtea regală.

În lucrarea de faţă sunt prezentate foarte multe exemple din *viaţa cotidiană* a unui nobil: tranzacţiile funciare, activitatea militară şi politică, activitatea de ctitor etc. În unele cazuri, prezentarea monografică se întrepătrunde cu cea critică, fără a evidenţia unele merite senzaţionale, sau a supradimensiona rolul nobilimii sârbe în cadrul regatului, ci cu scopul de a se arăta că nobilimea sârbă

https://biblioteca-digitala.ro

a fost parte integrantă şi un factor important de legătură dintre populaţia sârbă şi Regatul Sfântului Ştefan.

Din expunerea activităţii militare, politice şi religioase, putem deduce bogata experienţă a tradiţiei nobiliare în rândurile nobililor sârbi din Banat, câştigate pe câmpurile de luptă din cele mai variate, de la luptele de la Ankara şi Constantinopol, până la cruciadele de la Varna, lupta de la Rovine, pe câmpia de la Mohacs şi până la câmpurile de luptă din Silezia. Toate aceste întâmplări importante din istoria medievală, la care au luat parte nobilii sârbi, au contribuit major la definirea lor ca şi cavaleri ai armelor, ceea ce în Evul Mediu era considerată o calitate aparte. De altfel, o parte importantă din nobilimea sârbă a fost mult timp în componenţa trupelor de elită ale Regatului Ungar, cum au fost Ordinul Dragonului sau Armata Neagră. În aceste întâmplări sângeroase, nobilimea sârbă şi-a călit caracterul nobiliar, dar a acumulat şi o bogată cunoştinţă şi conştiinţă religioasă, materializată prin foarte multe ctitorii.

Acestei activităţi îi putem adăuga şi o bogată experienţă culturală. Exceptând *importul architectural* din vechea Serbie în Banat, prin monumentalele ctitorii, nobilimea sârbă a fost deschisă cunoaşterii. Se observă însă că scindarea ideologică şi politică între familiile nobiliare sârbe din prima jumătate a secolului al XVI-lea s-a evidenţiat şi printr-o scindare culturală. Dacă luăm în calcul editarea primului testament în limba slavo-sârbă, cu adânci implicaţii eclesiatice profund ortodoxe ale lui Miloş Belmujevici şi laudele aduse de cărturarii protestanţi celui mai merituos misionar al protestantismului din familia Iacşici, sau aportul comitelui Petar Petrovici în organizarea bisericii protestante în Banat, observăm două implicaţii diametral opuse privind arealul ecleziastic şi cultural de care au fost influenţate familiile nobiliare. Însă mediul este acelaşi – nobilimea sârbă. Dacă la această afirmaţie se adaugă scrisoarea lui Mehmed Paşa Sokolovici adresată lui Bathory din octombrie 1551 în care îl roagă ca pe viitor toate scrisorile să le redacteze în limba slavo-sârbă şi nu în latină, putem vedea şi rolul jucat de cultura sârbă medievală în economia faptelor istorice, care a rămas conservată în rândurile nobiliare sârbeşti, precum şi importanţa acesteia în sistemul feudal ungar.

O altă calitate a nobilimii sârbe din Banat a fost cea de creator de opinie şi susţinător al vieţii politice, sociale şi religioase a populaţiei sârbe. Sfera de influenţă a nobililor din familia de despoţi a Brancovicilor s-a răsfrânt nu numai în despotat, ci şi asupra tuturor supuşilor de pe domeniile deţinute, mai ales în rândul sârbilor. Era foarte important ca în conştiinţa naţională şi religioasă a populaţiei sârbe să fie menţinută ideea luptei pentru un stat propriu şi suveran. Însă desfăşurarea evenimentelor istorice şi ameninţarea tot mai accentuată a otomanilor au contribuit la schimbarea gândirii politice şi la convingerea cât mai multor sârbi să participe la lupta pentru securizarea graniţelor sudice ale Regatului Ungar. Influenţa nobilimii sârbe, ca formator de opinie politică în rândul sârbilor, se observă cel mai bine în anii care au precedat ocupării cetăţii Timişoara de către turci, când populaţia sârbă a început să slujească intereselor celor două tabere, a lui Ferdinand I şi a lui Ioan Zapolya.

https://biblioteca-digitala.ro

Prin implicarea în viaţa socială, politică şi religioasă în cadrul regatului, nobilimea sârbă a contribuit nu numai la sporirea numărului sârbilor în Banat, ci a contribuit semnificativ la schimbarea hărţii demografice a Banatului la confluenţa secolelor al XV-lea şi al XVI-lea. La început, migraţiile aveau caracter local, iar nobililor le-a revenit meritul de a pregăti domeniile lor pentru a primi populaţia sârbă. Exodul masiv al populaţiei sârbe, mai ales în timpul campaniilor lui Pavel Chinezul, Vuk Brankovici şi Dmitar Iacşici, a contribuit şi la schimbarea hărţii demografice a Banatului. Atunci populaţia sârbă a fost adăpostită nu numai pe domeniile deţinute de nobilimea sârbă, ci pe întreg cuprinsul Banatului.

În final trebuie amintit şi aportul pe care l-a avut nobilimea măruntă, cea care este cunoscută istoriografiei doar cu numele sau prin unele domenii de altădată. Această categorie a făcut tranziţia nobilimii sârbe din Regatul Ungar în timpul ocupaţiei otomane a Banatului, făcând posibilă afirmarea pe scena politică a altor familii nobiliare sârbe, începând cu anul 1716. Dacă marile familii nobiliare s-au pierdut în negura timpurilor de mult apuse, asimilându-se treptat, acestei clase nobiliare îi revine meritul de a fi păstrat memoria unei epoci fructuoase a nobilimii sârbe din Banatul medieval.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie

Izvoare

CORPUS, 1899 „Magyar tőrvenytar 1000–1526 evi tőrvenyczikkek (Corpus iuris hungarici)" Budapest, 1899

DUCAS, 2008 Ducas, Manuel Puglia „Historia turco-bizantină 1341–1462", vol. XVIII Rimini, 2008

FEJER, 1841 Fejér, G „Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis" X/4, Budae, 1841

FRAKNOI, 1862 Fraknoi, Vilmos „Matyas kiraly levelei kűlűgyi osztaly, Első kőtet 1458–1479" Pest, 1862

FRAKNOI, 1895 Fraknoi, Vilmos „Matyas kiraly levelei kűlűgyi osztaly, Masodik kőtet 1480–1490", Budapest, 1895

GABOR, 1835 Gabor, Fabian „Arad Varmegye leirasa historiai, geographiai es statistikai tekintetben", Budapest, 1835

HURMUZAKI, 1890, I/2 Hurmuzaki, Eudoxiu de „Documente privitoare la istoria românilor. Volumul 1, partea 2: 1346–1450" Bucureşti, 1890

HURMUZAKI, 1891, II/2 Hurmuzaki, Eudoxiu de „Documente privitoare la istoria românilor. Volumul 2, partea 2: 1451–1510" Bucureşti, 1891

HURMUZAKI, 1892 II/3 Hurmuzaki, Eudoxiu de „Documente privitoare la istoria românilor. Volumul 2, partea 3: 1510–1530", Bucureşti, 1892

HURMUZAKI, 1894, II/4 Hurmuzaki, Eudoxiu de „Documente privitoare la istoria românilor. Volumul 2, partea 4: 1531–1552", Bucureşti, 1894

MICLOSICH, 1885 Miklosich, Franz von „Monumenta sebicaspectantia historiam Serbiae, Bosniae, Ragusii", Vienae, 1885

PESTY, 1876 Pesty, Frigyes, Ortvay, Tivadar „Oklevelek Temesvármegye es Temesvárváros tőrtenetehez (1183–1430), Pozsony 1876

SAFARIK, 1863 Safarik, Paulus Josyef „Acta Archivi Veneti", vol. I, Belgrad, 1863

STOIANOVICI, 1902 Стојановић, Љубивоје „Стари српски записи и натписи", Београд, 1902

SUCIU, 1980 Suciu ID, Constantinescu, Radu „Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului", Timişoara, 1980

THALLOCZY, 1907 Thalloczy, Lajos, Aldasy, Antal „Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum" Magyarorszag es Serbia 1198–1526, Budapest, 1907

https://biblioteca-digitala.ro

Lucrări generale

ADA, 2008 „, Просторни план општине Ада", Нови Сад, 2008

ANUICHI, 1962 Anuichi, Silviu „Patriarhia de Peci (Ypek) între anii 1557–1766", în Studii Teologice, anul XIV, 1962, nr. 7–8, p. 429–440

BOGDANOVICI, 1982 Богдановић Димитрије, Михаљчић Раде, Ћирковић Сима, Калић Јованка, Ковачевић Десанка, Благојевић Милош, Бабић Гордана, Ћурић Војислав, Спремић Момчило, Божић Иван, Пантић Мирослав, Ивић Павле „Историја српског народа", књига друга, Београд, 1982

BONFINI, 1744 Bonfini, Antonio „Rerum Ungaricarum decades", Typis Royerianis, 1744

BOROVSZKY, 1896 Borovszky, Samu „Csanad Vármegye Törtenete", Budapest, 1896

BOROVSZKY, 1908 Borovszky, Samu „Délmagyarorszag monografiaja „Budapest, 1908

BOROVSZKY, 1914 Borovszky, Samu „Mágyarorszag Vármegye eś városai. Temes vármegye", Budapest, 1914

BOROVSZKY, 1914/I Borovszky, Samu „Mágyarorszag Vármegye eś városai, Torontal vármegye", Budapest, 1914

BULBOACĂ, 2008 Bulboacă, Sorin „Banii Lugojului şi Caransebeşului în sec. XVI–XVII", în Banatica, 18, 2008, p. 297–320

BULBOACĂ, 2010 Bulboacă, Sorin „Prerogativele militare ale banilor de Lugoj-Caransebeş în secolele XVI–XVII", în „Studii de ştiinţă şi cultură", anul IV, nr. 2 (21), 2010, p. 82–89

CRSTICI, 2010 Крстић, Александар „Банат у средњем веку", у „Банат кроз векове", Београд, 2010, стр. 65–00

DRAGOMIR, 1944 Dragomir, Silviu „Le Banat Roumain", Sibiu, 1944

DRĂGAN, 2000 Drăgan, Ioan „Nobilimea românească din Transilvania 1440–1514", Bucureşti, 2000

ENGEL, 1996 Engel, Pal „A Temesvári és Moldovai szandzsák törökkori települései (1554–1579), Szeged, 1996

ENGEL, 2011 Engel, Pal „Regatul Sfântului Ştefan. Istoria Ungariei Medievale 895–1526", Cluj-Napoca, 2011

FENEŞAN, 1997 Feneşan, Cristina „Constituirea principatului autonom al Transilvaniei", Bucureşti, 1997

FENEŞAN, 2004 Feneşan, Cristina „Cultura otomană a vilayetului Timişoara (1552–1716), Editura de Vest, Timişoara, 2004

FERENCZ, 1961 Ferencz, Miklós „A farnasi református egyház története", Cluj, 1961

FERJANIC, 1999 Ферјанић, Б „Лексикон српског средњег века", Београд, 1999

FRAKNOI, 1883 Fraknoi, Vilmos „Varadi Peter, kalocsai ersek elete", Szazadok, 1883

GANE, 1991 Gane, Constantin „Trecute vieţi de doamne şi domniţe", vol. I, Chişinău, 1991

https://biblioteca-digitala.ro

GHYMESI, 1866 Ghymesi Forgách Ferencz „Történelem, helytörténet/ Magyar történelem 1527–1790", Budapest 1866

GREGOROVICI, 1848 Грегорович, Виктор Иванович „Очеркъ ученаго путешествія по Европейской Турціи", Казанъ 1848

GRISELINI, 2006 Griselini, Francesco „Încercare de istorie politică şi naturală a Banatului Timişoarei", Timişoara, 2006

HADROVICS, 1947 Hadrovics, Ladislau „Le peuple serbe et son eglise sous la domination turque", Paris, 1947

HAŢEGAN, 1995 Haţegan, Ioan „Cultură şi civilizaţie la Mureşul inferior", Timişoara, 1995

HAŢEGAN, 2005 Haţegan, Ioan „Cronologia Banatului II/2. Vilayetul de Timişoara 1552–1716", Timişoara, 2005

HAŢEGAN, 2007 Haţegan, Ioan, Boldea, Ligia, Ţeicu Dumitru „Cronologia Banatului", II/1, Timişoara, 2007

HAŢEGAN, 2008 Haţegan, Ioan „Timişoara medievală", Timişoara, 2008

HAŢEGAN, 2013 Haţegan, Ioan „Dicţionar istoric al aşezărilor din Banat", Timişoara, 2013

IORGA, 1899 Iorga, Nicolae „Notes et extrais pour servir a l'histoire des Croisades au XV siecle", II, Paris, 1899

IOVANOVICI, 1997 Јовановић, Миодраг „Сликарство темишварске епархије», Нови Сад, 1997

IVĂNOIU, 2007 Ivănoiu, Eftimie „Monografia localităţii Remetea Mare", Timişoara, 2007

IVICI, 1914 Ивић, Алекса „Историја Срба у Угарској", (1459–1690)", Zagreb, 1914

IVICI, 1929 Ивић, Алекса „Историја Срба у Војводини», Нови Сад, 1929

JIRECEK, 1952 Јиречек, Константин „Историја Срба», Београд, 1952

KALMARI, 1830 Kalmari, Varadi Janos „A regi Magyar Zaszlossagrul valo Nyomozasok", Posonyba, 1830

LENDVAI, 1896/I Lendvai, Marton „Temes vármegye nemes csaladjai", Budapest, 1896

LENDVAI, 1896/II Lendvai, Marton „Torontal Vármegye nemes csaladai", Budapest, 1896

LUPULOVICI, 1998 Лупуловић, Васа, Кристић, Борислав Ђ. „Манастир Базјаш», Темишвар, 1998

MAC HARDY, 2003 Mac Hardy, Karin J. „War, religion an court patronage in Habsburg Austria – The social an cultural dimensions of political interaction, 1521–1622", New York, 2003

MAGINA, 2011 Magina, Adrian „De la excludere la coabitare", Cluj-Napoca, 2011

MAKUŞEV, 1870 Макушев, Викентий Васильевич „Итальянские архивы и хранящиеся в них материалы для славянской истории", Москва, 1870

MARICI, 1958 Марић, Радован „Студије из српске нумизматике", Београд, 1956

https://biblioteca-digitala.ro

MARKI, 1892 Marki Sandor „Arad varmegye es Arad szabad kialy varos monographija", I–II, Budapest, 1892–1895

MENZIES, 1880 Menzies, Sutherland „Turkey, Old and New: historical, geographical and statistical", London, 1880

MILIN, 1995 Милин, Миодраг „Вековима заједно", Темишвар, 1995

MILLEKER, 1915 Milleker, Bodog „Délmagyarország középkori földrajza", Timişoara, 1915

MRGIENOVICI, 1987 Мрђеновић, Душан, Палавестра, Александар, Спасић, Душан „Родословне таблице и грбови српских династија и властеле", Београд, 1987

MUNTEAN, 1990 Muntean, Vasile V. „Contribuții la istoria Banatului", Timişoara, 1990

NAGY, 1859 Nagy, Istvan „Magyarorszag csaladai", vol V, Pest, 1859

NOVACOVICI, 1982 Новаковић Стефан. „Хералдички обичаји у Срба у примени и књижевности, Историја и традиција» Београд, 1982

OBOLENSKI, 1996 Оболенски, Димитри „Византијски комонвелт", превела Ксенија Тодоровић, Просвета – Београд, 1996

OSTROGORSKI, 1969 Острогорски, Георгије „Историја Византије», Београд, 1969

OSTROGORSKI, 1975 Острогорски, Георгије „Србија и византијска хијерархија држава", Београд, 1975

PEIN, 2003 Пејин, Јован М. „Преглд прошлости Срба у Банату», Београд, Зрењанин, Кикинда, Панчево, 2003

PEIN, 2010 Пејин, Јован „Банат под турском окупацијом", у Банат кроз векове, Београд, 2010, p. 133–167

PESTY, 1884 Pesty, Frigyes „Krasso varmegye tőrtenete", II, Budapest, 1884

PICO, 1883 Пико, Емил „Срби у Угарској", Нови Сад, 1883

POPOVICI, 1990 Поповић, др. Душан Ј. „Срби у Војводини» књ. 1–3, Нови Сад, 1990

PRIBEAGUL, 1936 Pribeagul, Petru Țiucra „Pietre rămase", Bucureşti, 1936

PURCOVICI, 1978 Пурковић, Миодраг Ал. „Кнез и деспот Стефан Лазаревић", Београд, 1978

RADONITCH, 1919 Radonitch, Yovan „Le Banat", Paris, Barcelona, Dublin, 1919

RADONITCH, 1919/I Radonitch, Yovan „Histoire des Serbs de Hongrie, Paris, Barcelona, Dublin, 1919

RADY, 2000 Rady, Martyn C. „Nobility, Land and Service in Medieval Hungary", Palgrave Macmillan (UK), 2000

RAICI, 2002 Raici, Iovan „Историја словенски народа", Novi Sad, 2002

ROKAI, 2002 Рокај, Петар, Ђере, Золтан, Пал, Тибор, Касаш, Александар „Историја Мађара", Београд, 2002

RUSU, 1997 Rusu, Adrian A. „Ctitori şi biserici din Țara Hațegului până la 1700", Satu Mare, 1997

SAFARIK, 1833 Safarik, Paulus Joszef „Serbische Lesekörner", Pesth, 1833

https://biblioteca-digitala.ro

SAMARGICI, 1975	Самрџић, Радован „Мехмед Соколовић", Београд, 1975
SAMARGICI, 1993	Самарџић Радован, Веселиновић Рајко, Поповић Тома „Историја Српског народа", Београд, 1993
SAVA, 1996	Сава, епископ шумадијски „Српски јерарси од деветог до двадесетог века", Београд, Подгорица, Крагујевац, 1996
STANOIEVICI, 1989	Станојевић, Станоје, „Историја српскога народа" (треће издање, репринт издања из 1926), Београд, 1989
STEPANOV, 1994	Степанов, Љубомир „Из повести Кетфља", Темишвар, 1994
SUCIU, 1967/I	Suciu, Coriolan „Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania", Bucureşti, 1967, vol I
SUCIU, 1968/ II	Suciu, Coriolan „Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania", Bucureşti, 1968, vol II
SUCIU, 1972	Suciu ID „Monografia Mitropoliei Banatului", Editura Mitropoliei Banatului, Timişoara, 1972
SZENTKLARAY, 1885	Szentklaray, Jenö „A dunai hajohadak tôrtenete", Budapest, 1885
SZENTKLARAY, 1898	Szentklaray Jenö „A Csanad plebanyak törtenet", I, Temesvar, 1898
SZENTKLARAY, 1908	Szentklaray, Jenö „A szerb monostoregyhazak törteneti emekei delmagyarorszagon", Budapest, 1908
ŢEICU, 2003	Ţeicu, Dumitru „Studii istorice", Timişoara, 2003
ŢEICU, 2007	Ţeicu, Dumitru „Geografia ecleziastică a Banatului medieval", Cluj-Napoca, 2007
ŢEROVICI, 1991	Церовић, Љубивоје „Банатска Црна гора у Румунији у Годишњак историјског архива музеја Војводине 1", Нови Сад, 1991
ŢEROVICI, 1993	Церовић, Љубивоје „Знаменити Срби у румунским земљама", Нови Сад, 1993
ŢEROVICI, 1997	Церовић, Љубивоје „Срби у Румунији", Нови Сад, 1997
VELCIA, 1997	Велча, Душан „Мала историја Вршца", Вршац, 1997
VESELINOVICI, 2001	Веселиновић, Андрија, Љушић, Радош „Српске династије", Нови Сад, 2001
VON ENGEL, 1801	Von Engel, Johann Christian „Geschichte von Serwien und Bosnien", Halle, 1801
ZEREMSKI, 1907	Зеремски, Иларион „Српски манастири у Банату, њихов постанак, прошлост и одношај према православним Румунима", Сремски Карловци, 1907
ZIROIEVICI, 1983	Зиројевић, Олга „Цркве и манастири на подручју пећке патријаршије до 1683. године", Београд, 1983
ZMORA, 2011	Hillay Zmora, „Monarchy, Aristocracy, and the State in Europe, 1300–1800", London, New York, 2001

https://biblioteca-digitala.ro

Lucrări speciale

BLAGOJEVICI, 2005 Благојевић, др. Милан „Спорови средњевековних међа", în Зборник за историју Матице Српске, Нови Сад, 2005

BOJANICI, 2010 Божанић Снежана „Српско средњевековно властелинство – микротопонимија простора", în revista Истраживања nr. 21/2010

BUGARSKI, 1999 Бугарски, Стеван, Степанов, Љубомир „Манастир Бездин", Темишвар, 1999

CRSTICI, 2013 Крстици, Александар „Нови податци о војводи Милошу Белмужевићу и његовој породици", Иницијал. Часопис за средњевековне студије 1 (2013), p. 161–185

DIACONESCU, 2004 Diaconescu, Marius „Un episcop sârb la Lipova în 1542", în Arhiva istorică a României", vol I nr. 2, 2004

DINICI, 1975 Динић – Кнежевић, Душанка „Сремски Бранковићи", Истраживања, бр. 4/1975

FOAIA, 1891 „Foaia Diecesană, organ al Eparchiei gr. or. rom. a Caransebeşului", anul VI, nr. 28, Cransebeş 14/26 iulie 1891

HAŢEGAN, 1994 Haţegan, Ioan „Pavel Chinezu", Timişoara, 1994

IORGA, 1930 Iorga, Nicolae „Elena Cherepovici, Doamna lui Petru-Vodă Mircea al Ţerii Româneşti", în Revista Istorică, anul XVI, nr. 7–9, iulie-septembrie 1930

IVICI, 1913 Ивић, др. Алекса „Неколико ћирилских споменика из XVI и XVII века", în Vjesnik Kr. Hrvatsko – slavonsko – dalmatinskog zemaljskog arhiva, br. XV, Zagreb, 1913

KALIC, 2006 Калић, Јованка „Деспот Стефан и Византија", у Зборник радова византолошког института XLIII, 2006, Београд, стр. 32–40

LATKOVICI, 2007 Латковић, Војислава „Мара Бранковић: царица у вртлогу историје", Бесмарк, Беокњига, Београд 2007

LAZĂR, 2007 Lazăr, Ioachim „Crişan, un sat istoric din Zarand", Deva, 2007

LEMAJICI, 1990 Лемајић, Ненад „Породица Белмужевић", Истраживања, 13, Новио Сад, 1990

LEMAJICI, 2006 Лемајић, Ненад „Српска елита на прелому епоха", Сремска Митровица – Источно Сарајево, 2006

LEMAJICI, 2012 Лемајић, Ненад „Средњевековно наслеђе као социолошки основ дефинисања српске елите XVI века", Нови Сад, 2012

LIUŞTINA, 1798 Љуштина, Викентије „О општежитељном манастиру Златици који се налази у Власкоилирском пуку, о његовом зачетку и о догађајима од 1225 све до 1797 године", Будим, 1798

https://biblioteca-digitala.ro

MAGINA, 2010 Magina, Adrian „Un nobil sârb în Banatul secolului al XV-lea: Miloş Belmujevici", în „Analele Banatului, S.N., Arheologie-istorie, XVIII", 2010

MAGINA, 2012 Magina, Adrian „The Hapsburgs' religious policy in the Banat (1551–1552)", în ISTROS, XVIII, Brăila, 2012, p. 323–333

MIJATOVICI, 1880 Мијатовић, Чедомир „Деспот Ђурађ Бранковић", Београд, 1880

PETROVICI, 2005 Петровић, Соња „Старање о души – Тестамент Милоша Белмужевића и епски модели о последњој вољи јунака", în Прилози за књижевност, језик историју и фолклор књига, свеска LXXI 1–4, Београд, 2005

PESTY, 1877 Frigyes, Pesty „Brankovics György racz despota birtokviszonyai magyarorszagban es a racz despota czim", Budapest, 1877

RADONICI, 1911 Радоњић, Јован „Гроф Ђорђе Бранковић и његово време", СКА, Београд, 1911

RADONICI, 1923 Радоњић, Јован „Прилози за историју браће Јакшића", în revista „Споменик Српске Краљевске академије", nr. 59/1923

RADONICI, 1943 Радонић, Јован „Споразум у Тати 1426", Глас САНУ, CLXXXVI Београд, 1943, p. 201–216

RADOSAVLJEVICI, 1993 Радосављевић, Озрен „Манастир Кусић", Бела Црква, 1993

RADOSAVLJEVICI, 1997 Радосављевић, Озрен „Манастир Златица", Бела Црква, 1997

ROKAI, 2008 Рокаи, Петар „Прилог биографији деспота Лазара Бранковића", Историјски часопис, број 56, 2008. године, p 17–23

RUVARAŢ, 1874 Руварац, Иларион „Житије кнеза Лазара", у Летопис Матице Српске, 1874/2 pag. 114

SALGO, 2000 Salgo, Agnes „Jaksics Janos Epitaphiuma", în Magyar Kőnyvszemle 116/2000, p. 70–77

SZENTKLARAY, 1885 Szentklaray, Janő „Levelek Csernoevics Nenad Ivan czar a «fekete ember» tőrtenetebez", în „Tőrtenelmi tar", Budapest, 1885

ŢEROVICI, 1996 Церовић, Љубивоје „Срби на тлу данашње Румуније од раног средњег века до Париске мировне конференције", у Темишварски зборник Матице Српске, Нови Сад, 1996

ZEREMSKI, 1906 Зеремски, Иларион „Српска властела Јакшићи у Угарској", у Зборник Матице Српске за 1908 годину, Нови Сад, 1907, p. 59–60

https://biblioteca-digitala.ro

Abrevieri

DL	Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár

Lista planșelor

Planșa 1	Blazonul despotului Stefan Lazarevici din anul 1415 (după Ulrich von Richentall din anul 1483)[1053]
Planșa 2	Blazonul despotului Stefan Lazarevici după accederea în Ordinul Dragonului (reconstrucție după D. Palavestra)[1054]
Planșa 3	Blazonul familiei Brancovici[1055]
Planșa 4	1. Blazonul familiei Iacșici[1056]; 2. Însemnul heraldic pe o pecete a lui Petar Petrovici[1057]
Planșa 5	1. Tipuri de monede din timpul despotului Stefan Lazarevici[1058]; 2, 3. Moneda despotului Stefan Lazarevici[1059]
Planșa 6	1, 2, 3, 4, 5, 6. Monede din timpul despotului Giuragi Brancovici[1060]
Planșa 7	1, 2. Moneda despotului Giuragi Brancovici[1061]
Planșa 8	1, 2, 3. Moneda lui Vuk Brancovici[1062]
Planșa 9	Pecetea despotului Giuragi Brancovici din anul 1428[1063]
Planșa 10	Diploma familiei Brancovici Mănăstirea Esfigmen[1064]
Planșa 11	Sigiliu de pe diploma Mănăstirii Hilandar cu reprezentarea Marei, Grgur și a despotul Giuragi Brancovici[1065]
Planșa 12	Arborele genealogic al familiei Brancovici
Planșa 13	Arborele genealogic al familiei Iacșici
Planșa 14	Arborele genealogic al familiei Belmujevici
Planșa 15	Arborele genealogic al familiei Țrepovici

[1053] https://sr.wikipedia.org/
[1054] https://sr.wikipedia.org/
[1055] http://www.poreklo.rs/2013/09/13/grb-i-rodoslov-brankovi%C4%87a/
[1056] https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%88%D0%B0%D0%BA%D1%88%D0%B8%D1%9B%D0%B8
[1057] https://en.wikipedia.org/wiki/P%C3%A9ter_Petrovics
[1058] www.stormfront.org
[1059] http://www.narodnimuzej.rs/zbirke/zbirke-narodnog-muzeja/srednji-vek/zbirka-vizantijskog-srpskog -i-evropskog-srednjovekovnog-novca/
[1060] http://www.narodnimuzej.rs/zbirke/zbirke-narodnog-muzeja/srednji-vek/zbirka-vizantijskog-srpskog -i-evropskog-srednjovekovnog-novca/
[1061] http://www.mus.org.rs/sites/default/files/slika_3.jpg; http://www.mus.org.rs/sites/default/files/slika_4.jpg;
[1062] http://staresrpskeslike.com/images.php?areaID=47&lan=1
[1063] http://srpskinacionalisti.com/viewtopic.php?f=6&t=26375&start=30
[1064] http://www.smederevo.org.rs/OPSTINA-SMEDEREVO-Esfigmenska-povelja_83_____cir
[1065] http:/srpskinacionalisti.com/viewtopic.php?f=6&t=26375&start=30

https://biblioteca-digitala.ro

Planşa 1. Blazonul despotului Stefan Lazarevici din anul 1415 (după Ulrich von Richentall din anul 1483)

https://biblioteca-digitala.ro

Planşa 2. Blazonul despotului Stefan Lazarevici după accederea în Ordinul Dragonului

https://biblioteca-digitala.ro

Planşa 3. Blazonul familiei Brancovici

https://biblioteca-digitala.ro

1

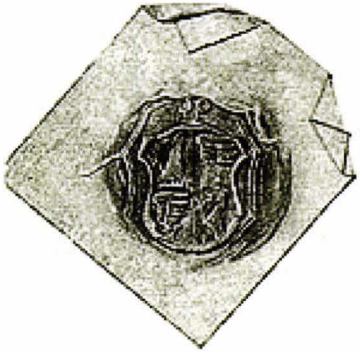

2

Planșa 4. 1. Blazonul familiei Iacşici; 2. Însemnul heraldic pe o pecete a lui Petar Petrovici

https://biblioteca-digitala.ro

1

2

3

Planşa 5. 1. Tipuri de monede din timpul despotului Stefan Lazarevici; 2, 3. Moneda despotului Stefan Lazarevici

https://biblioteca-digitala.ro

1

2

3

4

5

6

Planșa 6. Monede din timpul despotului Giuragi Brancovici

https://biblioteca-digitala.ro

1

2

Planşa 7. Moneda despotului Giuragi Brancovici

https://biblioteca-digitala.ro

1 2

3

Planşa 8. Moneda lui Vuk Brancovici

https://biblioteca-digitala.ro

Planşa 9. Pecetea despotului Giuragi Brancovici din anul 1428

https://biblioteca-digitala.ro

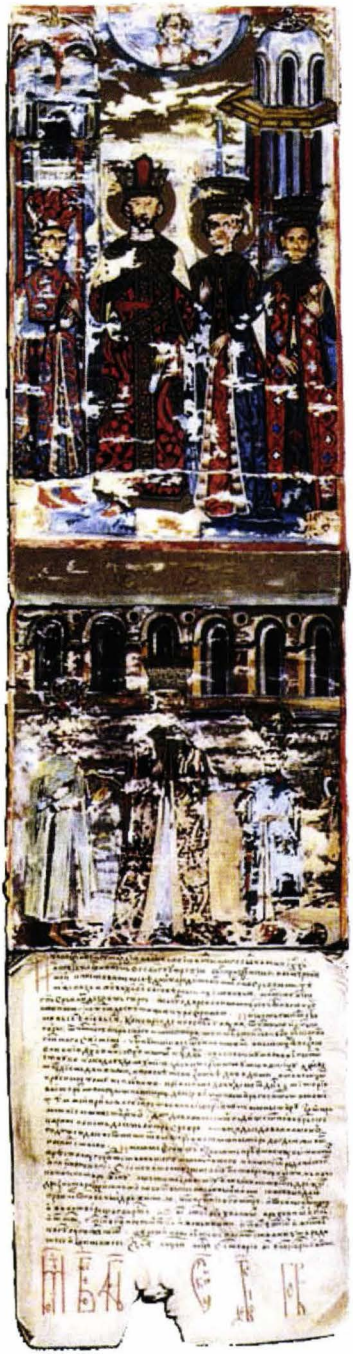

Planşa 10. Diploma familiei Brancovici Mănăstirea Esfigmen

https://biblioteca-digitala.ro

Planşa 11. Sigiliu de pe diploma Mănăstirii Hilandar cu reprezentarea Marei, Grgur şi despotul Giuragi Brancovici

https://biblioteca-digitala.ro

Planşa 12

Arborele genealogic al familiei Brancovici*

Brancovici I

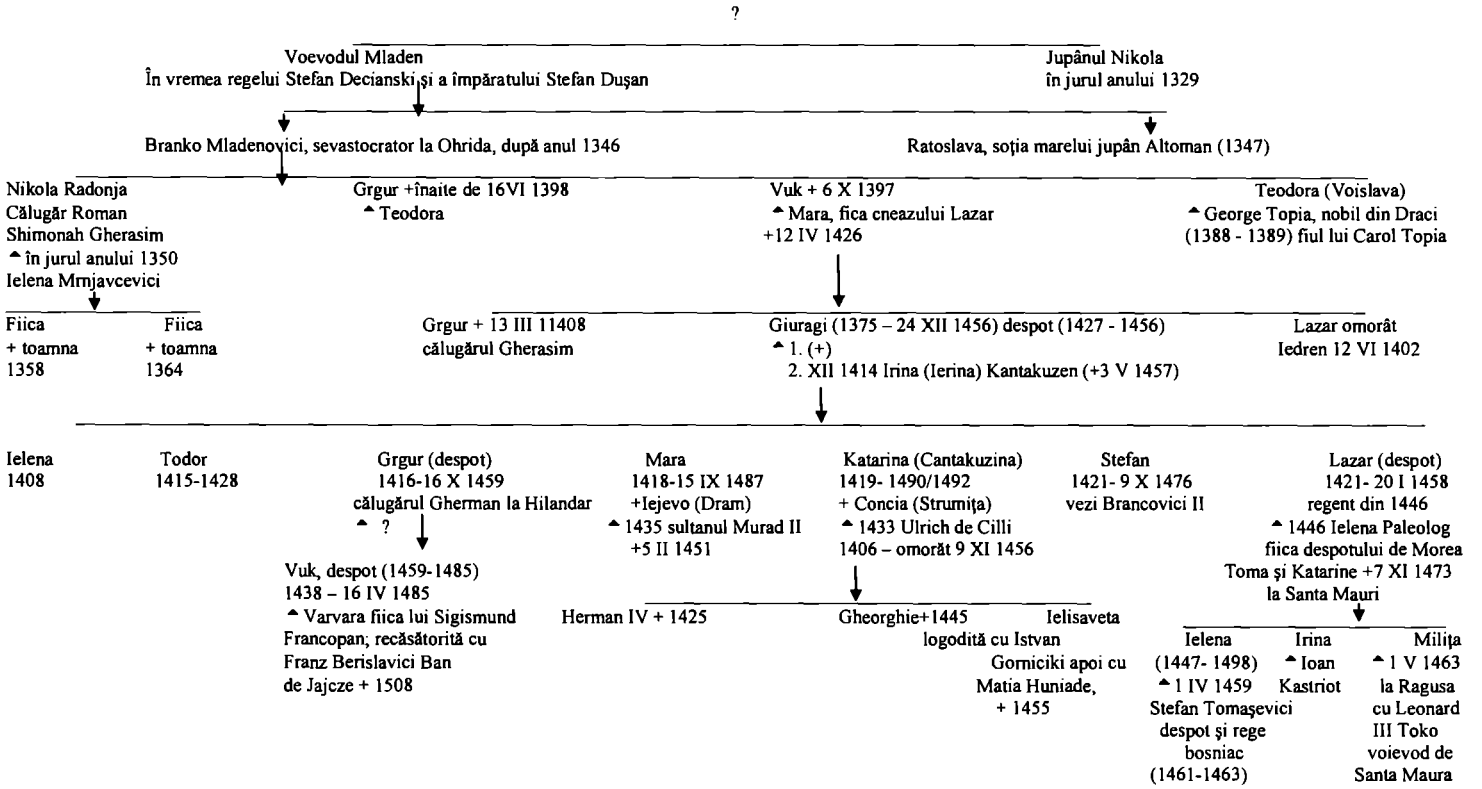

* Mrgienovici, 1987, p. 83-91; Pico, 1883, p. 32-35

https://biblioteca-digitala.ro

Brancovici II

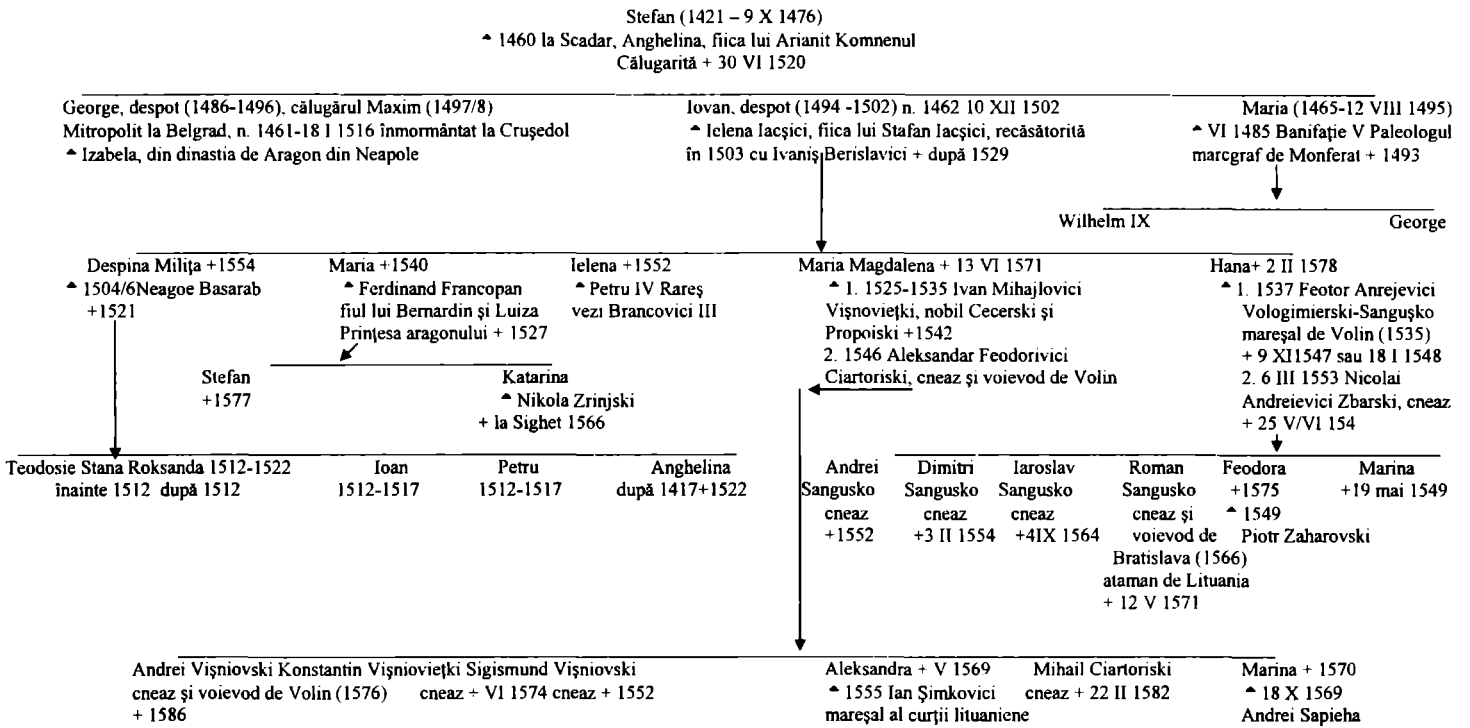

https://biblioteca-digitala.ro

Brancovici III

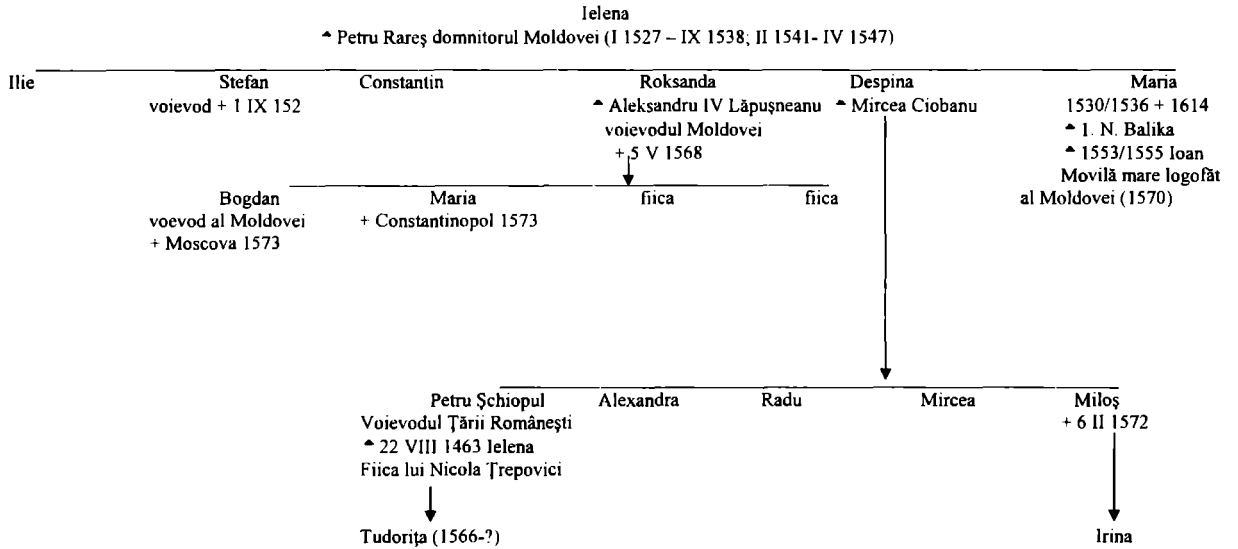

https://biblioteca-digitala.ro

Planşa 13

Arborele genealogic al familiei Iacşici*

Iacşa, voievodul despotul Giuragi Brancovici + după 1453

Stefan, voievodul regelui Matia Corvin + 06. 01.1489
△Miliţa, + după 1506

Dmitar, voevod al regelui Matia Corvin, + 08.11.1484
△Ielena, + 1500

Dmitar
+ tânăr

Stefan, + după 1507
△Miliţa, fiica voevodului Miloş Belmujevici

Marko ,+ iunie 1537
△1. ?(venețiancă)
2. Polixena, + după 05. 07.1549

Ana, + după 29.04. 1547
△ 1501-1506 Vasilii Lavovici Glinski, + 1515

Ielena, + după 1529
△1. Iovan Brancovici, despot (din 1494), + la 10.12 1502
2. 1503, Ivaniş Beri-slavici, + 514 (vezi Brancovici)

Irina
+1545-1549
△Matia Balşici Cosacia, herţeg al Sf. Sava,+ înainte de 1533

Nicolai (Micleuş) herţeg al Sf. Sava, + după 1552

? (fiică), + după 1552
△? (polonez, lituanian sau rus), + 1552

Iovan,+ după 1500

Dimitar,+ 12.03.1510

Petar,+ după 1521
△Katarina Ciaki

George +după1504

Dmitar, + 1539

Nikola, + 1539

Iovan, + 01. 1543

Iurij Glinski, cneaz, boier 1540,+26.06.1545 la Cremlin
△Xenia Vasilevna Bicikova Rostovska, monahia Iefrosinia + după 1586

Ivan Glinski + după 1548

Mihailo Glinski, kneaz voievod al ţarului, namiesnic al Novgoroului1556, + 1559
△? Fiica lui Fiodor Ivanovici Scopin-Şuiski

Ielena, + 03.04.1538
△28.01.1526 Vasilii III cneazul Moscovei (din 03.12. 1533)

Anastazia + după 1526

Maria, + 1533
△Ivan Danilovici Homijaka-Penkov cneaz

Ivan Glinski, cneaz, boier (1586)
Voievod al ţarului,+ 27 01. 1602
△? Fiica Gregor Lukianovici Skuratov Bielski- Maluta, + 1586

? Fiică

Ivan IV Groznîi, ţar, mare cneaz al Moscovei (25.08.1530-18.03.1584)

Gheorghie, cneaz de Ugliţ (30.10.1533-18.03.1584)

Stefan
+1530-1536

Giovana
+ după 1541
△1436 Mihailo Bakici (Vezi Bakici)

Ielisaveta
+ după 1564
△Nicolae Doczi

?

Jarmi Andras

Maria
+ după 1555
△Coloman Artandi

Miliţa (Potenţia)
+ după 1542
△Iovan Kendefi

Marghita
△Boldisar Patocsi

Sholaika
+ după 1560
△Vladislav Zelemiri

Ana
+ după 1561
△1. Gaspar Banfi
2. Anton Kendi

* Mrgienovici, 1987, p. 83-91 şi contribuţie personală

https://biblioteca-digitala.ro

Iacşici II

Ielena, + după 1529
△1. Jovan Brancovici, despot din 1496
născ. 1465- +10.12.1502
2. 1503 Ivaniş Berislavici, despot (1504-1514)

Despina Miliţa
△1504-1506 Neagoe Basarab, voievod
al Ţării Româneşti din 1512, + 1521

Marija Brancovici, +1540
△Ferdinant Francopan, conte

Ielena, + 1546
△1529-1536 Petru Rareş
Domnitorul Moldovei, + 1546

Maria Magdalena, + după 13.07.1571
△1. 1525-1535 Ivan Mihailovic Vişniovieţki
nobil de Cecer şi Propoj, + 1542
2. 1546 Aleksandar Feodorovici Ciartoriski
cneaz şi voievod de Volin, + 13 07.1571

Hana, + 02.02.1578
△1. 1537, Feodor Andreievici
Vologimierski – Sanguşco
Mareşal de Volin, + 09.11.1547
2. 06.03.1553, Nicolai
Andreievici Zbarski, cneaz,
+ 1574

Stefan Berislavici, despot (1515-1535)
△Katarina Bacsany, + după 1542

George de Brod
1527

? fiica
△Nicola Gusici

? fiică

https://biblioteca-digitala.ro

Arborele genealogic al familiei Belmujevici

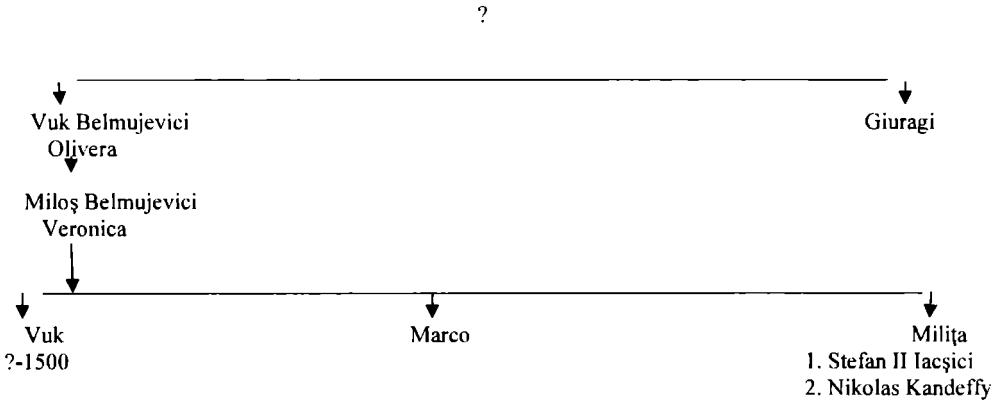

Planşa 14

https://biblioteca-digitala.ro

Arborele genealogic al familiei Ţrepovici

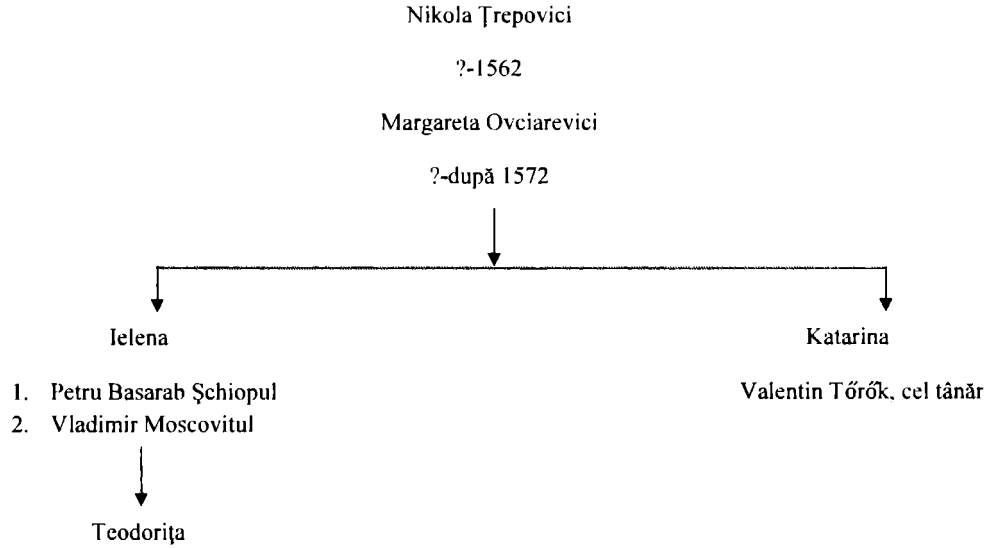

Planşa 15

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Seria **Teze de doctorat** cuprinde următoarele titluri:

ARHEOLOGIE:

Ardeț Adrian, *Amforele din Dacia Romană*, Ed. Mirton, Timișoara, 2006, 361 p.
Pinter Zeno-Karl, *Spada și sabia medievală în Transilvania și Banat (secolele IX-XIV)*, Ed. Banatica, Reșița, 1998, 273 p.
Radu Adriana, *Cultura Sălcuța în Banat*, Ed. Banatica, Reșița, 2002, 367 p.
Țeicu Dumitru, *Banatul Montan în Evul Mediu*, Ed. Banatica, Timișoara, 1998, 564 p.

ISTORIE:

Boldea Ligia, *Nobilimea românească din Banat în sec. XIV–XVI (origine, statut, studiu genealogic)*, Ed. Banatica, Reșița, 2002, 371p.
Gräf Rudolf, *Domeniul bănățean al StEG (1855–1920)*, Ed. Banatica, Reșița, 1997, 371p.
Leu Valeriu, *Cartea și lumea rurală în Banat (1700–1830)*, Ed. Banatica, Reșița, 1996, 252p.
Lupulovici Vasa, *Viața bisericească a sârbilor din Banat între anii 1865–1918*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009, 522 p.
Magina Adrian, *De la excludere la coabitare. Biserici tradiționale, Reformă și Islam în Banat (1500–1700)*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2011, 206 p.
Magina Livia, *Instituția judelui sătesc în Principatul Transilvaniei*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2014, 310 p.
Narai Eusebiu Marcel, *Viața economică și socială în județele Caraș și Severin (1944–1948)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, 372 p.
Roșu Ovidiu Laurențiu, *Comunitatea de avere a fostului Regiment de Graniță nr. 13 din Caransebeș*, Ed. Cosmopolitan Art, Timișoara, 2010, 424 p.
Taban Mircea, *Les industries populaires du departement de Caraș-Severin*, Ed. Cosmopolitan Art, Timișoara, 2008, 255 p.
Velimirovici Felician, *Istorie și istorici în Romania comunistă (1948–1989)*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2015, 330 p.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ISBN: 978-606-543-627-5

https://biblioteca-digitala.ro